

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN
FACULTEIT SOCIALE WETENSCHAPPEN
OPLEIDING VERGELIJKENDE EN INTERNATIONALE POLITIEK

'Us here, them there'
Is er Apartheid in Israël en de Westbank?

Promotor : Prof. Dr. L. REYCHLER
Verslaggever : PROF. Dr. S. KEUKELEIRE

MASTERPROEF
aangeboden tot het verkrijgen van de graad van Master in de
Vergelijkende en Internationale Politiek
door
Korneel DE RYNCK

academiejaar 2008-2009

INHOUDSTAFEL

Inleiding	Pag. 3
Hoofdstuk 1. Onderzoeksafbakening	Pag. 8
1.1 Apartheid in Zuid-Afrika (1948-1994)	Pag. 9
1.2. Bestaand onderzoek	Pag. 11
1.2.1. Vergelijkingen	Pag. 11
1.2.2. Universele definities	Pag. 14
1.3. Eigen onderzoek	Pag. 19
1.3.1. Aanpak	Pag. 19
1.3.2. Definitie van Apartheid	Pag. 20
Apartheid als systeem	Pag. 20
Apartheid gesitueerd	Pag. 23
1.3.3. Onderzoeksvragen en afbakening in tijd en ruimte	Pag. 25
Hoofdstuk 2. Apartheid in de staat Israël?	Pag. 28
2.1. De vestiging van de staat Israël en het vluchtelingenprobleem	Pag. 29
2.2. Discriminatie en segregatie in een etnisch-joodse staat	Pag. 32
2.2.1. Ideologische exclusie	Pag. 32
2.2.2. Institutionele discriminatie en segregatie	Pag. 34
De demografische basis van de joodse staat	Pag. 35
Burgerschap en nationaliteit	Pag. 37
Landonteigening, allocatie en segregatie	Pag. 39
Bewegingsvrijheid	Pag. 47
Politieke rechten	Pag. 48
Jurisdicctie en repressie	Pag. 51
Economie	Pag. 53
Onderwijs en cultuur	Pag. 57
2.2.3. Een tussentijds besluit	Pag. 59
2.3. Apartheid?	Pag. 62
2.4. Alternatief label: ethnocracy	Pag. 65
Hoofdstuk 3. Apartheid in de Westbank?	Pag. 67
3.1. Inleidend	Pag. 68
3.2. Discriminatie en segregatie in de Westbank	Pag. 70
3.2.1. Land: enclavisering en residentiële segregatie	Pag. 70
Landonteigening	Pag. 70
Initiële fragmentatie	Pag. 71
In het Oslo-kleedje	Pag. 71
De puzzel na Oslo	Pag. 75
De creatie van reservaten en segregatie	Pag. 86
3.2.2. Separate and unequal	Pag. 90
‘Het beloofde land’: de joodse maatschappij in de Westbank	Pag. 90
De Palestijnse non-maatschappij	Pag. 93
3.2.3. Een tussentijds besluit	Pag. 97
3.3. Apartheid?	Pag. 98
Kritische reflectie	Pag. 98
Conclusie	Pag. 100
Algemeen besluit	Pag. 101
Bibliografie	Pag. 103

INLEIDING

De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens vierde in 2008 haar zestigste verjaardag. Gelukkige verjaardag? De ironie van de geschiedenis wil dat ze de geboortekamer moest delen met het begin van twee situaties waarbij de mensenrechten flagrant werden geschonden. In 1948 trad het Apartheidssysteem in Zuid-Afrika in voege. Een blanke minderheid domineerde een zwarte-inheemse meerderheid via een in wetten vastgelegde discriminatie- en segregatiepolitiek. Het zou duren tot 1994 vooraleer Nelson Mandela en zijn kompanen er definitief een einde konden aan maken, al blijft het de Zuid-Afrikaanse samenleving tot vandaag tekenen. Nog in 1948 begon wat het colosseum van alle conflicten wordt genoemd: het Israëlijs-Palestijns conflict. De bewuste geboortekamer lijkt recentelijk nóg meer aan symboliek te winnen. Er gaan immers stemmen op die het Israëlijs regime, met expliciete verwijzing naar de ervaring in Zuid-Afrika, Apartheid noemen in zijn behandeling van de Israëlijs Arabieren binnen de staat Israël en de Palestijnen in de Westbank. De drie verhaallijnen, met 1948 als beginpunt, snijden elkaar op het eerste zicht perfect. Of toch niet helemaal?

‘Apartheid Israël’ is een goedkoop label, een populair modewoord, een activistische slogan die lekker bekt in betogingen en acties, een flitsende aandachtstrekker. ‘Apartheid’ staat in het globale geheugen gegrift als een radicaal racistisch systeem dat discrimineert en segregert, als een laatste vorm van achterhaald kolonialisme, als een door en door slecht systeem, als een summum van de schending van mensenrechten. Het is bekend bij iedereen. Dus indien men een analogie maakt met Israël, dan heeft iedereen een soort *aha-erlebnis*. Politici, waarnemers, mensenrechtenactivisten, Israëlijs en Palestijnen zelf poneren de term overhaast zonder te definiëren wat men onder Apartheid begrijpt, laat staan dat men (voldoende) argumenteert waarom de situatie dan Apartheid is. Een toonbeeld daarvan is het boek van Jimmy Carter, getiteld ‘Palestine peace not Apartheid’, waarin de voormalige VS-president waarschuwt voor de komst van een Apartheidssysteem maar zijn zwaarwegende titel nergens onderbouwt. Er wordt geen afdoende definitie als vertrekpunt gebruikt. Alles wat lijkt op ‘discriminatie’ en/of ‘gescheidenheid’ is Apartheid. Maar in dat geval, kunnen we heel ver gaan. Wie weet is er zelfs in België dan wel Apartheid. Of moeten we spreken van een ‘globale Apartheid’ omwille van de kloof tussen arm en rijk (wat velen ook doen). Tegenstanders noemen het label een nieuw instrument van antisemitisme, nu specifiek in de vorm van ‘anti-Israëlisme’, het ageren tegen de joodse staat Israël. Met de term, menen ze, willen activisten dezelfde sancties loswrikken van de internationale gemeenschap als die waar de Zuid-Afrikaanse blanke regering geconfronteerd mee werd tot het systeem ten val kwam (boycotts, internationale druk,...).

En toch. Waar rook is, is vuur, zegt het spreekwoord. Is dit een label waar een kern van waarheid in zit? Is er met andere woorden Apartheid in Israël en de Palestijnse gebieden? Er bestaat een vrij recent academisch onderzoek dat de legitimiteit van het Apartheidslabel nagaat, maar het schiet te kort. De meeste onderzoekers maken een vergelijking tussen de situatie in Israël en/of de Westbank aan de ene kant, en de specifieke Zuid-Afrikaanse Apartheid aan de andere kant. Sommigen stellen gelijkenissen vast en concluderen dat er Apartheid is, anderen verschillen en geen Apartheid. Twee in tijd, ruimte en context verschillende situaties vergelijken, is interessant maar wetenschappelijk illegitiem en onhoudbaar. Andere onderzoekers definiëren Apartheid op basis van de Apartheidsgeschiedenis in Zuid-Afrika op een abstracte of universele manier, in algemene termen en dus ontdaan van specifieke betrokkenen, gebeurtenissen en ideologieën. Er zijn twee soorten universele definities: door onderzoekers zelf gecreëerde en een VN-conventie rond de ‘crime of Apartheid’. Beide definities zijn echter te reductionistisch, te vaag en te manipuleerbaar. Daarom creëerde ik op basis van de literatuur in verband met de Apartheid in Zuid-Afrika zelf een universele definitie. Ik abstraherde uit de specifieke geschiedenis van Apartheid de pure systeemkenmerken. Zo bekam ik Apartheid als een ‘systeem’ dat mogelijkerwijze in ieder land kan voorkomen en waar iedere situatie kan aan getoetst worden. In dit geval toetste ik de levensomstandigheden van de Palestijnen in Israël en in de Westbank onder Israëlijs regime.

Vanuit mijn zolderkamertje in Leuven viel dergelijk onderzoek misschien ook wel te schrijven. Vele grote auteurs en dichters schreven hun werk op een zolderkamertje. Maar ik zou me niet goed gevoeld hebben bij de afstand. Ik vond dat ik op het terrein zelf moest zijn, als een empirische wetenschapper en journalist

‘pur sang’: zo dicht mogelijk bij wat wordt beschreven, met de neus op de feiten gedrukt. Ik wilde zien, horen en voelen. Bovendien heb ik altijd ’s naar een conflictgebied willen trekken. Dit was mijn kans.

Met de Apartheidsdefinitie in mijn rugzak trok ik voor vijf weken naar de Westbank en Israël (met een studiebeurs van de KU Leuven die als voorwaarde stelde dat ik een stage deed bij een lokale organisatie). Mijn plan werd onthaald op reacties die mij een vreselijk lot toedichtten. Ik zou er worden gebombardeerd, afgeslacht, neergeschoten, alles tegelijk, als ik het zo hoorde. Naïviteit of *wishful thinking*? Ik hoop op het eerste. Maar hun percepties waren ergens wel begrijpelijk. Velen stellen de term ‘conflict’ onterecht gelijk met ‘oorlog’. Het ene gaat om een dispuut, daarom niet noodzakelijk gewelddadig, terwijl oorlog gaat om een gewelddadig gewapend conflict. Die misvatting zorgde ervoor dat iedereen me in een oorlog zag wagen. En dat versterkte nog toen tijdens de planning van mijn trip plots wél een echte oorlog uitbrak: in Gaza. Maar de Westbank is Gaza niet. Al jaren is het woeliger in Gaza, onder Hamasbewind. In de Westbank, onder leiding van de internationaal aanvaarde Fatah, is er een overvloed aan wapens maar heerst de vreemde rust van een alledaagse bezetting. Sommige waarnemers vreesden dat er als reactie op de oorlog een derde *intifada* zou uitbreken in de Westbank. Het vuur sprong echter nooit over en de oorlog was reeds aan het nasmeulen toen ik vol moed en ambitie naar het Heilige Land trok.

Indrukken en gedachten

De eerste indruk is meestal de juiste. Nog voor ik de Ben Goerion Airport van Tel Aviv wilde betreden, werd ik uit de rij gepikt, puur op basis van m’n bleek ‘westers’ uiterlijk, vermoed ik. Een steward vroeg me m’n paspoort. Ik had hem niet goed begrepen en vroeg domweg: ‘Your passport?’ Het ijs was gebroken. Hij wilde me beter leren kennen. Ik moest hem vertellen wie ik was, waarom ik er was, waarom ik wie was, hoe lang ik bleef, waar ik zou verblijven, etc. Terwijl de orthodoxe joden met hun zwarte hoeden, krullenpijpen en zwarte lange kledij achter me heen de roltrap op gingen, stond ik noodgedwongen even stil bij mijn identiteit.

Ik vertelde hem hoe ik heette, dat ik uit België kwam, het land van Bert Anciaux en Man bijt Hond. Ik vertelde hem dat ik er als student/reiziger kwam en over het conflict wilde onderzoeken. Ik zou vijf weken blijven. De steward liet me gaan.

Ook de paspoortcontrole verliep niet vlot, maar dat had ik ingecalculeerd. Toen de agente in het loketje mijn stempels van Turkije en Marokko zag, liet ze me door een andere agent begeleiden naar een afgezet uithoekje van de enorme hal, waar ik mocht plaatsnemen in een soort wachtzaal. Er zaten nog anderen: een student, die relatief vroeg wegmocht, en een koppel Duitse joden waar ik – opnieuw stomweg – aan vroeg of ze misschien Arabieren waren. Kon ik het weten, ze leken allemaal op elkaar. Pas na twee uur kwam een dame me halen en liet ze me plaatsnemen in een ‘ondervraagkamertje’.

Ze had duidelijk geen contact gehad met de steward van een paar uur tevoren, want ze stelde dezelfde vragen. Opnieuw werd ik geconfronteerd met mezelf. Velen hadden me gewaarschuwd niet al te veel waarheid te vertellen. Buitenlandse Zaken schrijft op haar website: ‘Wie beschouwd wordt als een vriend van de Palestijnse zaak kan de toegang geweigerd worden’.

Ik was noch de vriend van de joodse noch de Palestijnse zaak, wel een wetenschapper en journalist die zo objectief mogelijk wilde weergeven wat er aan de hand is. Maar wellicht zou mijn onderzoek toch anders geïnterpreteerd worden. Dit lag immers gevoelig. Dus ik besloot dat ik niet kon vertellen dat ik er was om bij een Palestijnse mensenrechtenorganisatie te gaan werken... om de vraag naar de aanwezigheid van Apartheid te onderzoeken... Alleen al de opzet van mijn onderzoek, ongeacht de resultaten, zou me de toegang tot het land kosten, spookte door mijn hoofd. Ik haalde de pot boven en begon er flink rond te draaien.

Mijn verhaal was totale chaos. Ik zei de mevrouw dat ik nog niet goed wist waarom ik er was. Dat ik onderzoek wilde doen... over de verkiezingen... of het vredesproces (ik dacht dat ik met ‘vrede’ altijd wel wegkwam)... of, ja, waarom niet over de corruptie van de Palestijnse Autoriteit. Hoe? Wel, euh. Ik zou mensen interviewen op straat... Denk ik. Ik zou ook wat de toerist uithangen... (Ik voelde me even als

Lodewijk, de altijd weifelende koningspinguïn uit het kinderverhaaltje van Dimitri Leue. Maar dit speelde ik maar. Ik wist net heel goed wat ik wilde.).

Ze had me volledig door. Terecht, het was een zwak verhaal. 'You stay five weeks, but you don't know what you're going to do?' 'Wow', zei ze ironisch. Ze dreigde ermee me de toegang tot het land te ontzeggen indien ik haar niet alles eerlijk vertelde. Ik voelde me bij de lurven gepakt, beschaamd. Ik besloot in spoedoverleg met mezelf om het rond-de-pot-gedraai met 54% te verminderen. Ik biechtte op dat het mijn bedoeling was om te werken bij de Palestinian Human Rights Monitoring Group, van Bassem Eid, in het noorden van Jeruzalem. Ze noteerde contactgegevens. Met deze biecht gaf ik mezelf de luxe om mijn onduidelijke uitleg over het onderzoeksthema wél vol te houden. Korneel-Israël: 1-1.

Ik zou worden toegelaten. Maar, waarschuwde ze me: 'Don't do illegal things'. Ik vroeg oprecht verwonderd: 'What do you consider as illegal?' Ze stamelde: 'Well... You'll get my point.'

De eerste indruk dus. Israël, een zelfverklaarde democratische staat, waarschuwde iedere bezoeker niet illegaal te doen, maar kon niet definiëren wat ze daarmee bedoelde. Dat is al even erg als Israël Apartheid noemen, maar niet weten waarom.

Een sherout-busje bracht me van Tel Aviv naar Jeruzalem, dwars door het Israëlische landschap. Ik had historische gedachten. Al zo vaak had ik gehoord en gelezen over het Israëlis-Palestijns conflict. En nu zat ik er middenin. Ik zat in het busje ook middenin joodse burgers en ik voelde me daar ongemakkelijk bij. Als een geheime 'indringer' wiens onderzoek niet in goede aarde zou vallen. Ik was hier, zo voelde ik, om als een dief in de nacht informatie te 'stelen'. Telkens ik met Israëlis zou spreken, zou ik op die manier denken. In Israël had ik het gevoel absoluut te moeten verzwijgen wat ik er deed. In Palestina liep ik er dan weer mee te koop. Maar er was nog een tweede reden waarom ik na aankomst verward was. Ik zag meer fysieke gelijkenissen dan verschillen tussen de 'reguliere' joden (niet de orthodoxe) en de Palestijnen. Beide volkeren hadden overwegend dezelfde huidskleur en droegen donkere baarden. Ik kan er volledig naast zitten, maar het Hebreeuws klonk voor mij gelijkaardig (en even onverstaanbaar) als het Arabisch. Sommige joodse vrouwen droegen net als de Arabische hoofddoeken en ik zag op mannenhoofden hoedjes die ik terug zou zien in de moslimbuurt van Jeruzalem. Wie weet in de zelfde winkel gekocht. Het kan. Een conflict tussen twee op elkaar gelijkende volkeren is altijd moeilijker te begrijpen dan een conflict tussen zichtbaar verschillende rassen, tussen zwart en wit bijvoorbeeld zoals in Zuid-Afrika. Hoe kon het dan dat...

...Ik was nog niet uitgedacht toen het busje me afzette bij de Damascus Gate, de door Israëlische soldaten bewaakte ingang van de moslimbuurt in Oost-Jeruzalem. Ik was aangekomen in het 'colosseum' aller conflicten. Vijf weken lang zou ik in dit kleine maar complexe stipje land van het Midden-Oosten verblijven.

Onderzoek ter plaatse

Ik deed vier weken lang onderzoek vanuit mijn uitvalsbasis in Beit Sahour (Bethlehem), waar ik een appartement huurde van christelijke Arabieren. Tijdens de *intifada* lag dit dorp in een frontzone, nu was er rust. Officieel werkte ik bij de Palestinian Human Rights Monitoring Group. Maar dat bracht me niet veel bij. Hoewel ik er af en toe terugkeerde (meer uit dankbaarheid), heb ik vooral mijn vleugels uitgeslaan. Ik koos ervoor om op eigen houtje een inleef- en studiereis op te zetten. Ik was tegelijkertijd ooggetuige, student, journalist, wetenschapper en toerist.

Ik trok rond en observeerde, schoof met de Palestijnen mee aan bij de checkpoints, zag nederzettingen, maakte talrijke militaire controles mee. Ik ervaaarde als toerist wat anderen dagelijks ervaren.

Ik zocht ook tal van mensenrechtenorganisaties op: B'Tselem (Jeruzalem, Israëlisch centrum, speelt een belangrijke rol), Al Haq (Ramallah, de West Bank 'affiliate' van de International Commission of Jurists te Genève), het Alternative Information Center (Jeruzalem en Bethlehem), Bimkom (architecten die zich inzetten voor mensenrechten, Jeruzalem), Passia (informatiecentrum in Jeruzalem), het Mandela Institute (voor politieke gevangenen, Ramallah), de afdeling internationale politiek van de Birzeit University (bij Ramallah), het Israeli Committee Against House Demolitions (Jeruzalem), het Jerusalem Center for Social

and Economic Rights (Jeruzalem) en Muwatin (informatiecentrum en bibliotheek, Ramallah). Ik verzamelde hun rapporten over de situatie en overlegde over mijn onderzoek. Rond het AIC in Beit Sahour was er veel (internationaal getinte) activiteit rond het conflict. Men organiseerde infoavonden, films en lezingen (met als gasten bijvoorbeeld Israëliische dienstweigeraars of Mikado Warschawski). Toen ik er was begon – geheel toevallig – de zogenaamde ‘anti-Apartheid week’. Hazem Jamjoum, lid van de organisatie Badil, kwam er spreken over de vergelijking tussen Israël en Zuid-Afrika.

Belangrijker waren de interviews die ik afnam van verschillende onderzoekers en waarnemers, over de aanpak van mijn onderzoek, hun opinies, het gevaar of nut van een Apartheidlabel, het conflict in het algemeen en de toekomst ervan, etcetera. Ik had een uitgebreid gesprek met academicus en activist Uri Davis in zijn woning in Ramallah. Hij werd geboren in 1943 in Jeruzalem uit Brits-joodse ouders en beschouwt zich als ‘Palestinian Hebrew’. Hij kan gerust een trendsetter genoemd worden. Hij was één van de eersten die in de jaren tachtig sprak over de ‘Israëliische Apartheid’, in zijn boek ‘Israel: an Apartheid state’ (1987). Ik was hem op het spoor gekomen via de Israëliische activiste Neta Golan, die net een informatiebrochure had afgewerkt omtrent ‘Apartheid roads’ in de Westbank. Aan de Birzeit University sprak ik met de proffen internationale politiek Roger Heacock en Samir Awad. Nog in Ramallah interviewde ik John Reynolds, een Ierse jurist die werkt bij Al-Haq. Hij focuste zich reeds een jaar specifiek op de vraag of er volgens de VN-conventie Apartheid is. Dat deed hij in het kader van een onderzoek dat toen nog moest verschijnen, een internationale studie van de Human Sciences Research Council over kolonialisme en Apartheid, zeer uitgebreid en daarom uniek in zijn soort. Reynolds gaf me een mondelinge en schriftelijke voorpublicatie.

In Jeruzalem sprak ik met Jimmy Collins van het Israeli Committee Against House Demolitions, alsook met de directeur van die organisatie, Jeff Halper. Hij schreef verschillende boeken en artikels over het conflict. Ook publiceerde hij een aantal artikels waarin hij stelt dat er Apartheid is in het hele gebied. Hij werd voor zijn werk als activist die pleit voor non-gewelddadige oplossingen genomineerd voor de Nobelprijs van de Vrede. Ook Eyal Hareveni, medewerker bij B’Tselem, wilde me te woord staan. Verder interviewde ik Bassem Eid (van de PHRMG), Tzafir Cohen (Medico International), Ziad al-Hammouri (JCSER) en Michel Warschawski. Deze laatste is een linkse anti-Zionistische activist, schrijver, spreker en mede-oprichter van het AIC.

Een marathoninterview legde ik af ten huize van Benjamin Pogrand, een joodse blanke Zuid-Afrikaan. Hij werd geboren in Kaapstad en zou een groot deel van zijn leven strijd voeren tegen de Apartheid in Zuid-Afrika. Als journalist bij de Rand Daily Mail raakte hij bevriend met de belangrijkste zwarte politieke leiders. Hij had het privilege om Nelson Mandela tweemaal te bezoeken in de gevangenis, kwam in contact met Oliver Tambo, Walter Susulu en vooral Robert Sobukwe, van wie hij de biografie schreef. Hij ontpopte zich samen met zijn krant tot een gerespecteerde en leidende stem tegen Apartheid. Via omzwervingen in Engeland en de VS kwam hij in 1997 in Israël toe. Hij woont er sindsdien in een huisje in West-Jeruzalem (niet ver er vandaan woont de vader van Netanyahu, vertelde hij) en is directeur van *Yakar*, een organisatie die pleit voor dialoog tussen alle rassen en nationaliteiten. Hij is ervan overtuigd dat er geen Apartheid is in Israël. Dat verdedigde hij reeds in een aantal vurige artikels. Hij gaat er terecht prat op dat hij beide situaties door en door kent: ‘I bring the two together to an unusual extent’, zei hij me.

In Israël, meer bepaald aan de universiteit van Beersheva, had ik een gesprek met Oren Yiftachel, één van de voornaamste politieke geografen in het land en auteur van het boek ‘Ethnocracy: land and identity politics in Israel/Palestine (2006). Hij is actief bezig met kwesties die rechtstreeks gerelateerd zijn aan het Apartheidsdebat (democratie, etnische staat, ethocratie, ruimte en conflict, segregatie,...). Vandaar dat hij overal in mijn onderzoek zal opduiken, met originele en noodzakelijke perspectieven. Hij zei me: ‘Ik ontvang je omdat er nog niet veel onderzoek is gebeurd naar Apartheid’. Meteen hierna trok ik naar de noordelijke kust, naar Haifa. Daar is het hoofdkwartier van Adalah gelegen, ongetwijfeld dé belangrijkste mensenrechtenorganisatie van Israël. De rechtszaken die zij tegen de staat aanspant, zijn zeer bepalend. Ik had er een gesprek met Orna Kohn en peilde naar haar en Adalaha's standpunt in het debat.

Terug in Leuven kon ik na zijn lezing de Israëlische historicus Ilan Pappé (bekend of berucht van zijn boek over 'ethnic cleansing' in Palestina) even interviewen over het Apartheidslabel. Afsluiten deed ik in Brussel, bij de Belgische auteur Lucas Catherine, goed thuis in het conflict en de islam.

Dankwoord

Dit onderzoek, en bij uitbreiding het Israëliisch-Palestijns conflict, heeft me een jaar lang in de ban gehouden. De complexiteit van mijn thema, het feit dat ik veel (teveel?) hooi op m'n vork nam, dat ik het mezelf altijd moeilijk maak en een twijfelende perfectionist ben (een dodelijke combinatie), maakt dat dit papieren bundeltje het resultaat is van enorm veel zweet, miserie en frustratie. Ik ben het conflict beu. Misschien een nieuw ideeetje voor 'conflict resolution': laat alle Israëlis en Palestijnen zo'n thesis schrijven en er zal een collectieve conflictmoeheid ontstaan. Conflict opgelost.

Maar in een colosseum zit je nooit alleen. Ook ik niet. Ik bedank dan ook graag enkele mensen die me op mijn kruistocht in spijkerbroek naar het heilige land (en terug) langs de zijlijn hebben aangemoedigd, voortgestuwd en afgeleid. Ik dank:

- * Professor Luc Reyckers voor de brainstormsessies en sturing vooraf en achteraf;
- * Lene Daniëls, zelf naar het gebied geweest, voor de voorbereidende tips;
- * Bassem Eid om me te ontvangen in zijn mensenrechtenorganisatie en zo heel wat praktische zaken te vereenvoudigen;
- * Anneleen Pirard om een maand lang mijn huisgenoot te willen zijn in Bethlehem;
- * De familie Andoni om bij hen te mogen verblijven en de Hollandse Kristel om dat alles zomaar te regelen voor me;
- * Yasser Hemadan, Claudio Ferrarelle, Enrico Bartolomei, Virginia Fiume en andere internationale studenten voor het gezelschap en wegwijs ter plaatse;
- * Daya Konfino, Roei Barkai en hun moeder om me op te vangen in hun gastvrije armen in Beersheva (Israël). En de vele andere Palestijnen en Israëliis-joden die ik op m'n weg tegenkwam en me in het geharrewar toonden waar ik moest zijn;
- * Thibault Castel om zomaar eventjes speciaal af te zakken. Vrienden en vriendinnen die zich zeer geïnteresseerd toonden en volgens de laatste telling 3470 keer gevraagd hebben 'hoe het met de thesis was'. Goed, dank u.;
- * Bruce Springsteen, Leonard Cohen, J. J. Cale, The Offspring, Manu Chao, Status Quo, Flogging Molly en vele anderen die voor mij muziek kwamen spelen en toch nog wat 'swing' in deze thesis staken;
- * De interessante onderzoekers die ik mocht interviewen, in het bijzonder John Reynolds, Jeff Halper, Oren Yiftachel, Neta Golan, Uri Davis (en zijn lieftallige vrouw Miasser Abu Ali) Orna Kohn, Benjamin Poggrund en Lucas Catherine;
- * Mijn ouders die, gelijk aan welke definitie van ouderschap ik ze zou toetsen, er ver bovenuit steken: Filip De Rynck en Lut Vandenbussche. Ze hebben me met hand en tand gesteund (nalezen, corrigeren, meedenken, plannen,...).

Korneel De Rynck
20 augustus 2009
Kortrijk/Leuven

HOOFDSTUK 1. ONDERZOEKSAFBAKENING

1.1. Apartheid in Zuid-Afrika (1948-1994)

Apartheid, een Afrikaans woord voor 'gescheidenheid', was de naam van het systeem dat van 1948 tot 1994 bestond in Zuid-Afrika en gekenmerkt was door verregaande raciale discriminatie en segregatie van volkeren binnen één regio. De blanke overheid, vertegenwoordiger van de blanke kolonialisten van Engelse of Boers-Hollandse afkomst, voerde een racistisch beleid ten aanzien van de zwarte inheemse bevolking, 'coloureds' en 'anderen' (vooral van Aziatische afkomst). Reeds voorheen was er racisme en segregatie, als neveneffect van het kolonialisme, maar pas vanaf het moment dat de openlijk racistische Afrikaner National Party aan de macht kwam in 1948 met een programma van 'Apartheid' (tot 1994), werd het systeem echt geïnstitutionaliseerd door middel van een hele reeks wetten.

Via de Population Registration Act (1950) werden inwoners van de staat puur op basis van hun huidskleur administratief onderverdeeld als 'blank', 'coloured', 'Bantu (Zwart Afrikaans)' en 'Aziatisch/Indisch'. Ieder individu kreeg een 'pasje', een identiteitsdocument met gegevens over plaats van geboorte, werkverleden, taksbetalingen en een foto van de eigenaar. De staat bepaalde vervolgens op basis van de rascategorie waar men toe behoorde welke rechten men kreeg, welke mogelijkheden men kreeg om zich te ontwikkelen, welke plaats men mocht bewonen in het land en waar men wel of niet mocht komen.

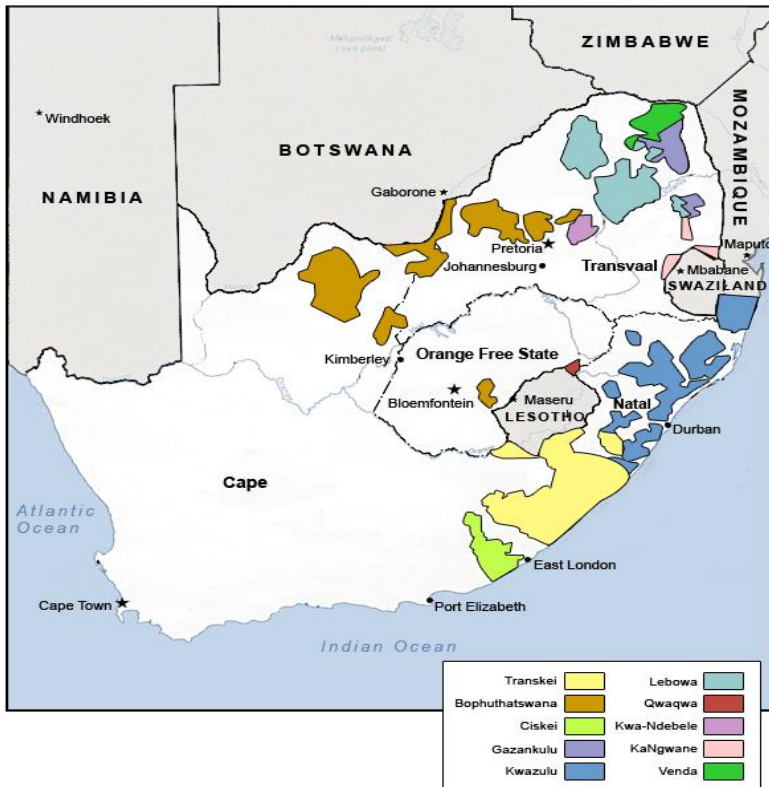
Blanken kregen vol burgerschap. Zij kregen alle politieke, economische, socioculturele en juridische burgerrechten, alsook privileges en diensten. Ze mochten zich vrij bewegen en wonen waar ze wilden. 87 procent van het land was voorbehouden voor blanken. Zwartens mochten er geen land kopen of huren en er niet wonen. Een deel leefde in 'townships' of getto's net buiten de door blanken gedomineerde steden, maar in feite als tijdelijke arbeiders. Een ander deel werd gedwongen te leven op de overige 13 procent grond in 10 speciaal opgerichte 'bantustans' of 'homelands', analoog met de onderverdeling van de zwartens in etnische groepen. Het waren een soort gefragmenteerde reservaten gelegen langs de oostelijke grenzen van het land. Elk had een 'Commissioner General' die de verantwoordelijkheid had het eigen gebied te ontwikkelen. Ze hadden een pseudo-zelfbestuur, vaak getekend door patronage, coöptatie en collaboratie. Vier van die 'homelands' kregen formele onafhankelijkheid die nooit werd erkend. In feite ging het om 'divide and rule', maar onder het mom van 'separate development'. Campagnes van relocatie en landonteigening gingen gepaard met deze segregatie. Via het pasjessysteem werden ze beperkt in hun beweging buiten de eigen gebieden. Ze hadden telkens toestemming nodig om erbuiten te treden en kregen die bijna enkel om economische redenen. Deze nationale residentiële segregatie noemt men 'grant Apartheid'. In publieke ruimtes in steden waren er gesegregeerde en ongelijke faciliteiten (parken, transport, gebouwen,...) en de overheid probeerde op alle niveaus om rassenvermenging tegen te gaan. Dit wordt in de literatuur 'petty Apartheid' genoemd. Volgens Poggrund is de naam 'petty Apartheid' echter misleidend: het was een belangrijker onderdeel van Apartheid dan de naam 'petty' laat vermoeden. 'There was nothing petty about it. It resulted in destruction of human spirit on a large scale.'¹ En het was ook de meest letterlijke uitdrukking van de benaming 'apart-heid'. Om te illustreren hoe ver het ging, vertelt hij: 'In buildings in Pretoria even the toilet pipes came down separately and joined only underground. There were also four toilet rooms: white men, white women, black men, black women.'²

De gefragmenteerde gebieden maakten een maatschappij, vooral economisch, onmogelijk. Zwartens mochten in de gebieden rechten uitoefenen, maar dat was relatief, want erbuiten hadden ze geen burgerschap en gerelateerde rechten. Ze hadden daar het statuut van tijdelijke migranten. Politiek hadden de zwartens enkel rechten in de eigen 'homelands', niet daarbuiten. Zij hadden totaal geen impact in/op regering en parlement. Er kwam een raciaal exclusieve parlementaire democratie, in zijn geheel gezien dus niet democratisch. Op economisch vlak mochten zij slechts werken in bepaalde sectoren in bepaalde gebieden indien de overheid toelating gaf. Ze werden geëxploiteerd als goedkope arbeiders ten voordele van de blanken. Ze mochten enkel niet-geschoolde beroepen uitoefenen, hadden lagere inkomens, werden niet erkend als volwaardige werknemers,... Ze hadden geen recht op staking, vakbonden, vertegenwoordiging,... De zwartens waren goedkope arbeiders voor de blanke bevolking. Qua onderwijs

¹ Interview met Poggrund.

² Interview met Poggrund.

waren er aparte scholen, minderwaardig qua faciliteiten en curriculum (voorbereidend op handarbeid en dienstwerk) voor zwarten. Ze werden niet toegelaten aan blanke universiteiten. Via 'veiligheids'-wetten gaf de overheid zich de mogelijkheid om iedere oppositie tegen het regime te onderdrukken (administratieve detentie, foltering, lange straffen, censuur, bannen, verbod op organisaties en bijeenkomsten,...). De staat en politie gebruikten daarbij negatieve stigma's als 'communisme', 'terrorisme', 'hoogverraad' en 'openbare veiligheid'. Er was een partijdige rechtspraak die de ideologie van de staat steunde en geen eerlijk proces leverde voor zwarten. Er was een verbod op interraciaal huwelijk en seksueel contact. Ook qua sociale diensten (gezondheidszorg, sociale zekerheid) en qua cultuur, religie en taal werden zwarten onderdrukt.

Benjamin Pogrand, jarenlang als journalist gestreden tegen Apartheid, vertelde over zijn ervaring: 'It was a total evil system, unique in the world at that stage. You were doomed from the moment of birth till your death to live in a way on the basis of the colour of your skin.'³ De combinatie van een interne strijd tegen Apartheid, onder leiding van het ANC van Nelson Mandela, en een globale anti-Apartheidsbeweging (solidariteitsacties, sancties, druk van VN, VS, Europese landen,...) zorgde dat het systeem werd beëindigd in 1994.⁴

³ Interview met Pogrand.

⁴ Deel over de Apartheid in Zuid-Afrika is gebaseerd op: Regan, 2008, p. 2008, pp. 202-205; Hasan, 2008, p. 2008, pp. 83-84; HSRC, 2009b, 12; Butler, 2004, pp. 13-22, 31; Beinart en Dubow, 1995, pp. 12-19, 71-72, 80-82, 201; Guelke, 2005, pp. 24-27, 110; Deegan, 2001, 23-37, 44-45; Mandela, 1995, p. 59-60, 76-77, 93, 97, 106-109, 116-117, 127, 142, 145, 156, 177, 212, 308, 498; Worden, 2000, p. 95-99, 108-113; Lezing Hazem Jamjoum; Clark en Worger, 2004, p. 45-48, 51, 54-61, 64-67, 69-79; Adam en Moodley, 2005, pp. 51-58; Strawson, 2005, p. 13-14; Interview met Pogrand; Farsakh, 2005, 233-234; African History Glossary – Apartheid laws; TRC, 1998.

1.2. Bestaand onderzoek

Er bestaan vele academische analyses en artikels, alsook enkele boeken die de ontwikkelingen in Israël en de Westbank Apartheid noemen, deze term op één of andere manier linken met de situatie daar of dit label verwerpen. Het bestaande onderzoek valt in twee categorieën samen te vatten, naargelang de definitie van Apartheid van waaruit men vertrekt.

1.2.1. VERGELIJKINGEN

De meeste waarnemers en onderzoekers vertrekken van de historische Apartheidservaring in Zuid-Afrika. Ze vergelijken de situatie in Israël/Westbank met de specifieke geschiedenis (inclusief wortels, context, specifieke omstandigheden en gebeurtenissen, betrokkenen,...) van de Apartheid in Zuid-Afrika. Dat kan expliciet: er wordt een historische vergelijking tot stand gebracht, waarbij men zoekt naar gelijkenissen en verschillen. Maar vaak doet men dat impliciet: men spreekt over wel of geen Apartheid in Israël/Westbank, zonder veel verwijzingen naar de Zuid-Afrikaanse Apartheid, maar wel impliciet met dat 'model' voor ogen. Ik maak een korte synthese van het bestaande onderzoek en de onderzoeksresultaten.

Een aantal kwesties vormt rode draden in vele onderzoeken. Een vraag die vaak wordt gesteld is of het *a priori* legitiem is om twee verschillende situaties te vergelijken. Men wijst op verschillen in tijd, ruimte en context. Sommigen halen dit helemaal niet aan, anderen benadrukken het zonder dit als problematisch te zien voor vergelijkingen en conclusies. Nog anderen menen dat er geen vergelijking mogelijk is en gebruiken dit als argument tegen het Apartheidlabel. Ze menen dat de Zuid-Afrikaanse Apartheid uniek is en binnen de context van Zuid-Afrika moet blijven. Het is onvergelijkbaar en mag moreel gezien niet vergeleken worden uit respect voor de ervaringen van de zwarten. Een andere kwestie is het andere territoriale statuut: Zuid-Afrika was een land, Israël een staat en de Westbank een gebied met een uniek statuut (bezet, menen de meesten). In feite kan je volgens sommigen enkel Israël en Zuid-Afrika – vanuit dit opzicht – vergelijken, niet de hele Israëlisch-Palestijnse ruimte noch de Westbank op zich. Anderen zien hier geen graten in en vinden niet dat het statuut conclusies beïnvloedt. Velen erkennen dat de methode van vergelijking inherent altijd hiaten of zwaktes heeft en nooit helemaal exact kan zijn.⁵

Er zijn in het comparatieve onderzoek drie denklijnen te onderscheiden. Ofwel kwam men, ten eerste, op basis van de vaststelling dat er veel/genoeg gelijkenissen zijn tot de conclusie dat er inderdaad Apartheid is. **Marwan Bishara** doet dat in zijn boek *Israel/Palestine, Peace or Apartheid* en concludeert van daaruit dat er Apartheid is in de Westbank en quasi-Apartheid in Israël. Hij heeft het over het gelijktijdig begin van de Apartheid in Zuid-Afrika en Apartheid in Israël/Palestina in 1948, over bantustans, gelijkenissen tussen de PNA en de 'homeland chiefs', de analoge koloniale ideologieën... Hij spreekt over 'Israel's system of land exclusion, transfer, racism, and Apartheid in law'.⁶ Een ander geluid is afkomstig van **Daryl J. Glaser**. Hij maakt geen historisch-sociologische maar een moreel-normatieve vergelijking tussen Apartheid in Zuid-Afrika en de situatie in het hele gebied van Israël en de bezette gebieden. Hij ziet verschillen, vooral inzake economie, maar concludeert: 'Israeli Zionism is, in many areas, morally bad in the same way as Apartheid. (...) Where it is different from Apartheid in character, it is in some respects anyway as bad – that is, the difference is not invariably morally favourable to Israeli Zionism'.⁷ **Rumy Hasan** komt op basis van de vergelijking tussen Apartheid-Zuid-Afrika en Israël tot het besluit dat Israël vanaf zijn ontstaan een Apartheidsstaat is, 'albeit different in form to the South African variety'. Hij wijst op chronologische toevallen. Ideologisch gaat het niet om ras, maar religie en etniciteit. Ze hebben gelijkaardige kolonialistische geschiedenissen. De reacties van de internationale gemeenschap waren verschillend: Zuid-Afrika werd gezien als een 'pariah state', Israël ontsnapte aan de negatieve druk en werd zelfs gezien als democratisch. Net zoals in Zuid-Afrika kan de Israëlische Apartheid enkel beëindigd worden door een unitaire democratische staat te vestigen. Er moet een zelfde anti-Apartheidsstrijd worden gevoerd. Er zijn

⁵ Anti Defamation League; Poggrund, 2005; Farsakh, 2003; Zreik, 2004, pp. 71-77; Carey, 2003, p. 686; Interview met Poggrund.

⁶ Bishara, 2001, p. 13, 19-21, 134, 139, 145, citaat p. 20.

⁷ Glaser, 2003, p. 403 (citaat), 406; Hasan, 2008, p. 88.

verschillen: Palestijnen kunnen stemmen, ze zijn economisch niet nodig en er is minder segregatie. Maar dat neemt niet weg dat dit geen Apartheid is, stelt hij.⁸

Orna Kohn van Adalah definieerde Apartheid in zijn essentie als een systematisch geïnstitutionaliseerd regime waarbij op basis van etnische, raciale (in brede betekenis) of andere verschillen een bevolkingsgroep wordt gescheiden, gediscrimineerd en gedomineerd. Het regime van Israël valt volgens haar ongetwijfeld onder deze algemene definitie. Ze noemt de situaties in Zuid-Afrika en Israël gelijkaardig, maar niet identiek. Er zijn vele 'Apartheid like' wetten en praktijken rond de belangrijkste thema's als burgerschap/nationaliteit en grond, verdeling van diensten,... Er zijn ook verschillen met dat type Apartheid. De ruimtelijke segregatie is minder aanwezig bijvoorbeeld. Maar dat het op bepaalde punten afwijkt, impliceert voor Kohn niet dat er *geen* Apartheid is in Israël. De onderzoekster meent dat het om een *andere vorm van Apartheid* gaat, een soort 'Israëliëse Apartheid' zeg maar: in zijn kern gelijk met de Zuid-Afrikaanse versie, maar met enkele verschillen wat betreft de concrete invulling. Dit type Apartheid is meer 'verborgen', meer onder de oppervlakte, minder openlijk. Het wordt officieel ontkend. Al zijn er volgens Kohn enkele tekenen dat het meer officieel wordt.⁹ Adalah vergelijkt in rapporten bepaalde wetten en praktijken met de Zuid-Afrikaanse Apartheid.

Velen wijzen er in deze stroming op dat Israël zijn beleid ten aanzien van de Palestijnen 'Hafradah' noemt, wat in feite 'scheiding' betekent (net als Apartheid in het Afrikaans).¹⁰

Ofwel, ten tweede, liet men het bij de vaststelling dat er gelijkenissen en verschillen zijn. **Amneh Badran** bijvoorbeeld merkt vele gelijkenissen en minder verschillen tussen de twee situaties. Beide zijn gebaseerd op kolonialisme en racisme, er is discriminatie via wetten, scheiding wordt gezien als oplossing, er is onderdrukking, de staten zijn gemilitariseerd, etc. Maar er zijn ook verschillen: inzake regio en bevolking, visies en strategieën van de 'bevrijdingsbewegingen', reactie van andere staten, mate van economische afhankelijkheid,...¹¹ **Leila Farsakh** analyseert de afwikkeling van een potentiële Palestijnse staat door terug te vallen op het Zuid-Afrikaanse Apartheidsparadigma. Ten eerste wijst ze algemeen op grote gelijkenissen tussen de 'South African and the Zionist colonial experiences', ondanks historische verschillen. Ze wijst er ten tweede – meer concreet – op dat de bezette gebieden sinds het Oslo-proces vrij analoog geworden zijn met de bantustans.¹² Vele andere onderzoekers noteren de vergelijking tussen de Palestijnse 'cantons' in de Westbank en de Zuid-Afrikaanse 'bantustans'.¹³ **Raef Zreik** schrijft dat er 'basic similarities' zijn tussen het geval-Israël en Zuid-Afrika 'as manifested in the dream of the rulers of both states to create a 'pure' entity where the 'other' is excluded', maar dat geschiedenis en situaties verschillen. Uiteindelijk meent hij dat met de categorie van Apartheid de complexiteit en gefragmenteerdheid van de Palestijnse situatie niet te vatten is. 'The model is inadequate (...) because the core of the issue goes beyond the legal discrimination'.¹⁴

Ofwel, ten derde, zag men genoeg/teveel/significante verschillen om te besluiten dat deze situatie geen Apartheid kan genoemd worden. **Bernard Regan** vergelijkt de wetgeving in Zuid-Afrika en in Israël-Palestina in verband met burgerschap, landeigenaarschap en de aard van de staat. Hij besluit in zijn artikel dat de Palestijnen in de Westbank niet zozeer leven onder Apartheid, maar onder bezetting, en dat er geen Apartheid is in Israël. 'The use of the term Apartheid to describe the political situation of the Palestinian people may have a popular resonance but from the perspective of historical comparison it remains partial and inadequate'.¹⁵ **Eyal Hareuveni** van B'Tselem sprak in mijn interview: 'It's very tempting to use the term

⁸ Hasan, 2008, p. 81-82, 84, 87-88. Daarna gebruikt hij ook de VN-definitie als uitgangspunt. Ook op basis daarvan argumenteert hij: 'By these UN criteria, Israel must be designated as an Apartheid state'. (Hasan, 2008, p. 84-86, citaat p. 85).

⁹ Interview met Orna Kohn.

¹⁰ Halper, s.d.; Interview met Orna Kohn; Lezing van Hazem Jamjoum.

¹¹ Badran, 2005.

¹² Farsakh, 2005, pp. 230-245; Farsakh, 2003.

¹³ O.a.: Yiftachel, 2005, p. 127; Strawson, 2005, 5; Glaser, 2003, p. 415; Interview met Reynolds; Carey, 2003, p. 686; Al Haq, 2001, p. 21, 26; Doom, 2001, pp. 335-336; Bishara, 2001, p. 12, 20, 133; Halper, 2002; Halper, 2006; UN Commission on Human Rights, 2007, p. 16; Collins, 1995.

¹⁴ Zreik, 68, 71-77, citaat p. 77.

¹⁵ Regan, 2008, p. 202, 205, 207-211; citaat p. 211.

Apartheid. If you have been to South Africa and you know something about the system, then you can conclude that it is very similar. But on the other hand: Apartheid was racial, there is racial mixing that was not possible in South Africa and it is not explicit the case that Israel denies the Palestinians any means of development. In practice it does. Sometimes security arguments are justified. The conflict is too complicated to use the term.’¹⁶ **Lucas Catherine** meende in het interview dat het moeilijk is om een vergelijking te maken. Het Israëliësch regime staat voor hem gelijk aan fundamenteel racistische discriminatie op basis van drie wetten (Law of Return, Absentees Property Law, Nationality Law).¹⁷

In hun boek *Seeking Mandela: peacemaking between Israelis and Palestinians* maken **Heribert Adam** en **Kogila Moodley** een vergelijking van zes thema's: economische interdependentie, religieuze verschillen, interventie van derde partijen, leiderschap, politieke cultuur en geweld. Op deze niveaus zijn er meer verschillen dan gelijkenissen, menen ze. Bijvoorbeeld wijzen ze op het feit dat in Zuid-Afrika zwarten en blanken economisch interdependent waren en dat blanken na verloop van tijd zelfs afhankelijk werden van zwarte arbeid. Of: Zuid-Afrika werd gezien als een 'pariah state', Israël daarentegen als democratie. Omwille van verschillen van dit type in de zes domeinen is er geen Apartheid, concluderen ze. Zij plaatsen deze vergelijking in een analyse over de vraag of de conflictresolutie die een einde maakte aan de Zuid-Afrikaanse Apartheid ook kan toegepast worden om het conflict tussen Israëliërs en Palestijnen op te lossen.¹⁸

Een actieve en belangrijke stem hier is afkomstig van **Benjamin Pogrund**. In zijn artikel 'South Africa is not a model for us' herhaalt hij de conclusies van het boek van Adam en Moodley.¹⁹ In andere artikels werpt hij zich op als bestrijder van het Apartheidlabel, met navolging van anderen. Hun uitgangspunt is dat de Zuid-Afrikaanse Apartheid uniek is en niet vergeleken kan/mag worden met een totaal andere situatie. De vergelijking is *a priori* illegitiem.²⁰ Maar ze leveren ook inhoudelijke tegenargumenten waarom de vergelijking *a fortiori* onterecht is. Er zijn teveel verschillen. Wat Israël betreft: iedereen heeft gelijk burgerschap; ze kunnen stemmen en politiek participeren; er is vrije religie; er is geen scheiding in publieke ruimtes, de maatschappij is gemengd; er is geen economische exploitatie; universiteiten zijn gemengd; er is geen verbod op seksuele of huwelijksrelaties; er is vrije meningsuiting... Ondanks hun volledige burgerrechten in theorie, ervaren Palestijnen in praktijk uitgebreide discriminatie inzake grondbezit, werkgelegenheid, budgetten, sociale voordelen, etcetera. Die discriminatie komt uitgebreid en frequent voor. Maar het is geen raciale discriminatie die in parlementaire wetten is vastgelegd en ieder aspect van het leven van geboorte tot dood bepaalt op basis van huidskleur. Het is discriminatie 'despite equality in law'. En zo'n vorm van discriminatie komt voor in alle democratieën. Dus: 'discrimination is not the same thing as Apartheid'. Men vraagt zich dan ook af: 'Why, out of all the countries in the world in which national, religious or ethnic minorities claim discrimination, is Israel selected for the Apartheid label?'²¹ Ook de Apartheidsanalogie wat de Westbank betreft wordt verworpen. Er is bezetting, maar geen Apartheid. Palestijnen worden niet onderdrukt op raciale gronden als Arabieren, 'rather, as competitors (...) in a national/religious conflict for land'. Er zijn geen bantustans die dienen als reservoirs voor goedkope arbeid (integendeel: men wil de Palestijnse arbeid niet). Israël heeft al vredesvoorstellen gelanceerd die tonen dat het een Palestijnse staat en geen permanente bezetting wil. In afwachting is zelfbestuur geïnstalleerd. Vele acties van Israël zijn niet intentioneel offensief, maar zijn veiligheidsmaatregelen tegen Palestijnse terreur. Bijvoorbeeld de muur. Die wordt dan ook volledig onterecht 'Apartheid wall' genoemd. Bovendien is de hele geschiedenis en context anders. Het conflict met Arabische staten en anti-Israëltendensen spelen mee. Sommigen, zoals Pogrund, geven toe dat er meer achter zit dan bezetting. Dat blijkt uit de inname of annexatie van gronden en de bouw van nederzettingen. Maar hoe dan ook is dit geen Apartheid.²² Deze situatie, in Israël en de Westbank, Apartheid noemen is dus 'at best ignorant and naïve and at worst cynical and manipulative.' Het wordt gebruikt want 'it comes easily to hand: it is a lazy

¹⁶ Interview met Hareuveni.

¹⁷ Interview met Catherine.

¹⁸ Adam en Moodley, 2005, p. 19, 59-101, 165-167. Boek herhaalt vroegere werken: Adam, 2003 en Adam 2002.

¹⁹ Pogrund, 2007.

²⁰ Pogrund, 2005; Anti Defamation League.

²¹ Anti Defamation League (citaat); Pogrund, 2005; Strawson, 2005, p. 6; Interview met Pogrund.

²² Pogrund, 2005; Anti Defamation League (citaat); Strawson, 2005, p. 6, 9-11; Interview met Pogrund.

label for the complexities of the Middle East conflict.’ En er zitten anti-Israëlische (tegen de staat Israël) of antisemitische motieven achter. Men wil Israël van Apartheid beschuldigen en het zo bestrijden.²³

Daarnaast bestaan er nog aan aantal andere vergelijkende onderzoeken (van onder andere Robert Stevens, Daniel Lieberfeld, Ran Greenstein, Alfred T. Moleah, John. J. McTague, Mark Marshall,...). Nog vele andere waarnemers maken kortere vergelijkende uiteenzettingen of hebben kortere opinies neergeschreven of uitgesproken omtrent de (il)legitimiteit van dit soort vergelijkingen. Yiftachel bijvoorbeeld vergelijkt de Palestijnen in Israël met de ‘coloureds’ onder de Zuid-Afrikaanse Apartheid; de Westbank is Apartheid volgens hem, maar van een ander type dan in Zuid-Afrika. De analogie is niet perfect te maken, maar dat betekent niet dat er geen Apartheid is, aldus Yiftachel.²⁴

Men komt in dit type onderzoeken tot conclusies als: ‘het is een andere vorm van Apartheid, een Israëlisch type’, ‘het vertoont veel gelijkenissen met Apartheid’, ‘de verschillen zijn te groot om van Apartheid te spreken’, ‘het zijn varianten’, ‘het is als Apartheid’, ‘Israël als de nieuwe Apartheidsstaat’...

1.2.2. UNIVERSELE DEFINITIES

Apartheid is al verschillende malen gedefinieerd buiten de Zuid-Afrikaanse context. Het fenomeen wordt dan onttrokken aan die specifieke context – de hele geschiedenis, met de omstandigheden, gebeurtenissen en betrokkenen – van de Apartheid in Zuid-Afrika. Met verwijzing naar de specifieke ervaring in Zuid-Afrika als ‘model’ wordt het gekenschetst als een algemeen, universeel en geobjectiveerd systeem dat overal kan voorkomen. Die definitie wordt dan gebruikt om te argumenteren of Israël Apartheid is of niet.

McDougal, Laswell en **Chen** definieerden Apartheid in 1980 bijvoorbeeld als ‘a complex set of practices of domination and subjection, intensely hierarchized and sustained by the whole apparatus of the state, which affects the distribution of all values’.²⁵

Uri Davis definieert Apartheid ‘in the narrow and technical sense of the word’ (zoals hij het zelf zegt) als ‘a political system where racism is regulated in law through acts of parliament’.²⁶ ‘Racism is prevalent in all states, including liberal democratic states (...). But in liberal democratic states, those victimized by racism have legal recourse to seek the protection of the law under a democratic constitution (...). In an Apartheid state, on the other hand, the state enforces racism through the legal system, criminalizes expressions of humanitarian concern and obligates the citizenry through acts of parliament to make racist choices and conform to racist behavior.’²⁷ In Israël is er volgens hem een institutioneel racisme, in wetgeving en overheidsbeleid. Maar het gebeurt op een dubbelzinnige en verborgen manier om een democratische façade te behouden.²⁸ De overheid, die officieel geen onderscheiden mag maken tussen burgers, laat de Zionistische instellingen een aantal taken uitvoeren in de staat – vooral op het gebied van land – volgens de eigen principes. Maar die zijn ‘committed to serving and promoting the interests of Jews and Jews only’.²⁹ De nationale instellingen ‘carry out and facilitate Zionist Apartheid discrimination on behalf of the state’.³⁰ It is through this mechanism of legal duplicity that the State of Israel has successfully veiled the reality of Zionist Apartheid’³¹ Hij wijst ten tweede op de denationalisering van de Palestijnse vluchtelingen, in zijn

²³ Poggrund, 2005 (citaten); Interview met Poggrund.

²⁴ Interview met Yiftachel.

²⁵ Quigley, 1992, p. 223 (citaat).

²⁶ Davis, 2003, 37, 83 (citaten); Interview met Davis; Davis, s.d., Israel: not an ethnocracy, 3, 6; Davis, In praise and celebration, 2; Davis, 2004, 2.

²⁷ Davis, 2003, 37 (citaat); Interview met Davis; Davis, Israel: not an ethnocracy, 3; Davis, 2004, 2.

²⁸ Het politieke Zionistische leiderschap zag goed in dat het voortbestaan van een etnische joodse staat afhing van een democratische facade ten aanzien van de internationale gemeenschap, met de VN als humanitaire ‘big brother’. Zij moest zich projecteren als de ‘enige democratie in het Midden-Oosten’ die zich hield aan de internationale wetgeving. Daarom had Israël er alle belang bij haar Apartheid nauwkeurig te camoufleren, schrijft Davis. (Davis, 2003, 36-39; Davis, Israel: not an ethnocracy, 1, 3).

²⁹ Davis, 2003, 39-44, 49-51, citaat p. 48.

³⁰ Davis, 2003, 50-51 (citaat).

³¹ Davis, 2003, 39-44, 48 (citaat), 49-52; Davis, Israel: not an ethnocracy, 1, 3-4; Davis, In praise and celebration, 7-8

opinie Apartheid.³² En ten derde op de discriminatie ten aanzien van de overgebleven Palestijnen, vooral op het vlak van land en burgerschap.³³ Over de afwezigheid van 'petty Apartheid' en de aanwezigheid van partiële burgerrechten schrijft hij: 'pointing to these facts alone is tantamount to an exercise in misrepresentation, manipulating these significant features in order to veil the fundamental Apartheid structures'. Hij noemt het benadrukken van deze feiten een zionistische poging om het Apartheidslabel af te wenden.³⁴ De huidige joods-Zionistische staat is een Apartheidsstaat, meent Davis: 'Israel is probably the last remaining Apartheid state member of the UN'.³⁵ 'Classifying Israel as an Apartheid state does not mean equating Israel with South Africa. (...) But the relevant differences (...) in the first case do not imply that the one (...) is Apartheid and the other (...) is not. (...) Israel today and South Africa until 1994 represent two forms of Apartheid.'³⁶ Als Poggrund en anderen zich dus afvragen waarom men net Israël uitpikt om te beschuldigen, dan is dit de reden. In Israël is er niet enkel racisme en xenofobie zoals in alle landen, maar is er racisme en discriminatie bij wet en Apartheid, aldus Davis.^{37 38}

Jeff Halper definieert Apartheid algemeen als een 'permanent, institutionalized regime of (...) domination (...) based on separation'. Vanuit die definitie meent hij dat er Apartheid op komst is in de hele regio Israel/Palestina. Hij distantieert zich van de pure historische vergelijking, vooral de volgens hem overdreven focus op het raciale: 'Whether separation-with-domination is based on race as in Apartheid South Africa or on religion and nationalism as in Israel/Palestine is irrelevant. The point is that Israel (...) is establishing a permanent regime whose principles and effects are precisely those ascribed to Apartheid.'³⁹

Het toonbeeld van geuniversaliseerde definities is de internationale VN-definitie. In 1973, in volle Zuid-Afrikaanse Apartheidsperiode, werd Apartheid internationaal gedefinieerd door de VN. De International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid (ICSPCA, 1973) definieerde Apartheid als volgt in Artikel II:

Article II

For the purpose of the present Convention, *the term "the crime of Apartheid", which shall include similar policies and practices of racial segregation and discrimination as practised in southern Africa, shall apply to the following inhuman acts committed for the purpose of establishing and maintaining domination by one racial group of persons over any other racial group of persons and systematically oppressing them:*

- a. Denial to a member or members of a racial group or groups of the right to life and liberty of person:
 - i. By murder of members of a racial group or groups;
 - ii. By the infliction upon the members of a racial group or groups of serious bodily or mental harm, by the infringement of their freedom or dignity, or by subjecting them to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment;
 - iii. By arbitrary arrest and illegal imprisonment of the members of a racial group or groups;
- b. Deliberate imposition on a racial group or groups of living conditions calculated to cause its or their physical destruction in whole or in part;
- c. Any legislative measures and other measures calculated to prevent a racial group or groups from participation in the political, social, economic and cultural life of the country and the deliberate creation of

³² Davis, 2003, 41, 44, 54-55, 68-69, 71, 89-90; Interview met Davis (citaat); Davis, Israel: not an ethnocracy, 4; Davis, 2004, 5.

³³ Davis, 2003, 37, 75, 88-90; Interview met Davis; Davis, Israel: not an ethnocracy, 3-5; Davis, In praise and celebration, 8; Davis, 2004, 3.

³⁴ Davis, 2003, 83 (citaat), 88, 107; Interview met Davis; Davis, On the question of Israeli Apartheid, 5

³⁵ Davis, 2003, 39 (citaat); Interview met Davis.

³⁶ Davis, 2003, 84 (citaat); Interview met Davis; Davis, Israel: not an ethnocracy, 7; Davis, 2004, 2.

³⁷ Davis, Israel: not an ethnocracy, 7; Davis, 2004, 2.

³⁸ Zijn bedoelingen zijn expliciet: 'I regard my work as making a contribution to lifting the cover', 'leading to the classification by the UN General Assembly of the State of Israel as an Apartheid state and the imposition of international sanctions against Israel's rogue government.' Hij wenst, in navolging van VN-resolutie 181, een joodse en een Arabische staat, met Jeruzalem als 'corpus separatum' onder een special international VN-regime. Davis weerlegt de beschuldiging van Poggrund en anderen dat hij tegen het bestaan van de staat Israël en Israël als een joodse staat zou zijn. Maar die staat moet conform zijn aan de VN-resoluties, de internationale wetgeving en de universele verklaring van de mensenrechten. De politiek-Zionistische staat die er volgens hem nu is, komt daar niet mee overeen en is gelijk te stellen met een Apartheidstaat. (Interview met Davis; Davis, 2003, 75, 89, 270; Davis, Israel: not an ethnocracy, 7-8; Davis, In praise and celebration, 4, 13-14; Davis, 2004, 6).

³⁹ Halper, s.d.

- conditions preventing the full development of such a group or groups, in particular by denying to members of a racial group or groups basic human rights and freedoms, including the right to work, the right to form recognized trade unions, the right to education, the right to leave and to return to their country, the right to a nationality, the right to freedom of movement and residence, the right to freedom of opinion and expression, and the right to freedom of peaceful assembly and association;
- d. Any measures, including legislative measures, designed to divide the population along racial lines by the creation of separate reserves and ghettos for the members of a racial group or groups, the prohibition of mixed marriages among members of various racial groups, the expropriation of landed property belonging to a racial group or groups or to members thereof;
 - e. Exploitation of the labour of the members of a racial group or groups, in particular by submitting them to forced labour;
 - f. Persecution of organizations and persons, by depriving them of fundamental rights and freedoms, because they oppose Apartheid.

In de lijn hiervan definieerde het International Criminal Court (1998) in haar Rome Statute Apartheid als 'inhumane acts' 'committed in the context of an institutionalized regime of systematic oppression and domination by one racial group over any other racial group or groups and committed with the intention of maintaining that regime'.

De VN ontwierp de conventie expliciet met focus op de Zuid-Afrikaanse Apartheid en in tweede instantie op de gelijkaardige situaties in Rhodesië en Namibië. De conventie was de kristallisering van een lange periode waarin de internationale gemeenschap het racistische beleid in Zuid-Afrika had bekritiseerd. Het is 'set in the context of making illegal the racial system that the Apartheid government introduced', als een wettelijk drukkingsmiddel om de Apartheid juridisch te bevechten. De definitie heeft een duidelijk geüniversaliseerd karakter. Er wordt expliciet gesteld dat Apartheid niet enkel in Zuid-Afrika kan voorkomen, maar overal. De conventie is zodanig opgevat dat ze ook geldig kan zijn in andere landen en andere situaties. Dat is indertijd tijdens de constructie ook duidelijk aangegeven door de opstellers en landenvertegenwoordigers. De criteria zijn tegelijkertijd gebaseerd op de Apartheidservaring in Zuid-Afrika én algemeen toepasbaar. Specifiek definieert de conventie Apartheid in een eerste paragraaf als systematische en institutionele raciale segregatie en discriminatie met als doel om een bevolkingsgroep te domineren (anders dan gewoon racisme of discriminatie). Het lijst vervolgens de specifieke daden op die in dat kader en met dat doel uitgevoerd worden. Een situatie is Apartheid indien het voldoende beantwoordt aan de algemene definitie én de criteria.⁴⁰

Ondanks meer dan 100 ratificaties (Israël tekende niet) werd de conventie nooit gebruikt als basis voor de vervolging van een regering, van individuen of groepen.⁴¹ De conventie is tot nu toe enkel academisch aangewend om de situatie in Israël/Westbank aan af te meten. Tegenstanders van het Apartheidlabel menen dat deze definitie *a priori* niet toepasbaar is op de situatie in Israël en/of de Westbank omdat Israëliërs en Palestijnen geen 'raciale groepen' zijn, maar etnische, nationale en religieuze groepen. Zij vinden de definitie ook beperkt of manipulatief. En ze menen dat de criteria niet van toepassing zijn. Eén van hen is Poggrund.⁴² Andere onderzoekers hebben de definitie van de VN gebruikt als basis om te concluderen dat er Apartheid is volgens de internationale wetgeving. Zij interpreteren 'raciaal' – expliciet of impliciet – breed zodat alle onderscheidende categorieën eronder vallen (etnie, religie, nationaliteit, sekse,...). Zij zien de definitie net als zeer waarheidsgetrouw en bruikbaar, en menen dat de criteria van toepassing zijn.

John Dugard spreekt in zijn rapporten voor de UN Human Rights Council, in de gedaante van 'UN special rapporteur on the human rights situation in the Palestinian territories' van Apartheid in de Westbank

⁴⁰ Interview met Reynolds; HSRC, 2009, pp. 167-168; Quigley, 1992, pp. 223-224; Strawson, 2005, p. 15 (citaat); Lezing van Hazem Jamjoum.

⁴¹ Strawson, 2005, p. 15.

⁴² Interview met Poggrund; Interview met Hareuveni; Interview met Halper.

volgens de internationale wetgeving.⁴³ De mensenrechtenorganisatie **Al Haq** heeft de situatie in de Westbank afgemeten volgens de conventie en geconcludeerd dat er Apartheid heerst.⁴⁴

Nog maar zeer recent, in mei 2009 publiceerde de Zuid-Afrikaanse organisatie **Human Sciences Research Council** een studie die voor het eerst uitgebreid de situatie in de Westbank toetst aan de internationale wetgeving: 'Occupation, colonialism, Apartheid? A re-assessment of Israel's practices in the occupied Palestinian territories under international law'. De HSRC werkte samen met een internationaal team van organisaties en onderzoekers, waaronder Adalah en Al-Haq. Een groot deel van de studie gaat naar de vraag of het Israëliësch regime in de Westbank Apartheid genoemd kan worden volgens de criteria van de conventie. Ik sprak in Ramallah met de Ierse jurist John Reynolds. Hij was de Al Haq-vertegenwoordiger die zich een jaar lang toespitste op Apartheid. Zijn onderzoeksresultaten (en die van anderen) lagen aan de basis van het Apartheidshoofdstuk in de studie. Dit is de meest recente en uitgebreide studie in dit verband. Ik vat daarom zeer kort de resultaten samen (uit het interview met Reynolds, de schriftelijke 'voorpublicatie' die hij me gaf en de studie zelf).

Uitgangspunt is dat Israël een 'belligerent Occupying power' is in de 'Occupied Palestinian Territories'.⁴⁵ In de conventie wordt vermeld dat Apartheid gaat om 'raciale bevolkingsgroepen', wat op zich een beperkte term is. Vaak argumenteert men dat joden-Palestijnen geen raciale maar slechts religieuze of nationale groepen zijn en de conventie dus *a priori* niet kan toegepast worden op deze situatie. De studie beschouwt de categorie 'ras' ten eerste als een subjectieve politiek-sociale constructie op basis van percepties. Ten tweede hanteert ze, verwijzend naar de conventie rond raciale discriminatie, een brede interpretatie van 'ras', namelijk etnisch, religieus, nationaal,... Bijgevolg stelt men dat de Israëliësch joden en Palestijnse Arabieren 'can be considered 'racial groups' for the purposes of the definition of Apartheid in international law'.⁴⁶ Dat maakt de weg vrij voor een toetsing van alle omstandigheden in de Westbank aan de criteria van de conventie. Drie grote criteria worden niet vervuld. Het Israëliësch beleid heeft niet de intentie van een 'physical destruction' van de Palestijnen. Er is geen wettelijke 'prohibition on mixed marriages', ook al wordt dat in praktijk moeilijk gemaakt. En er is geen 'exploitation of labour'. De rest van de lijst met 'voorwaarden' is daarentegen wel aanwezig, concludeert men. Er is landonteigening, er worden reservaten gecreëerd waardoor een 'population along racial lines' wordt verdeeld, er zijn beperkingen op de bewegingsvrijheid, Palestijnen worden politiek, economisch, cultureel verhinderd, er is repressie en vervolging,... Deze acties komen samen voor in één institutioneel systeem, gericht op dominantie en onderdrukking van een bevolkingsgroep. De combinatie van deze vaststellingen met de assumptie dat 'a determination that Apartheid exists does not require that *all* the listed acts are practiced' doet de onderzoekers besluiten dat er 'genoeg' criteria toepasselijk zijn om van Apartheid te spreken. 'By examining Israel's practices in the light of Article 2 of the Apartheid Convention, this study concludes that Israel has introduced a system of Apartheid in the OPT'.⁴⁷

Anderen merken eerder verschillen. Ik vroeg Hareuveni (van B'Tselem), die namens zichzelf spreekt, om de situatie in de Westbank te toetsen aan de criteria van de definitie. Hij wees op verschillen: geen exploitatie van arbeid, geen maatregelen om de bevolking te verdelen, geen volledige verhindering van politiek, geen directe verhindering van het culturele, economische of sociale leven.⁴⁸ Tegenstanders van het Apartheidslabel wijzen erop dat de meeste maatregelen voortkomen uit veiligheidsoverwegingen. Of, zoals Poggrund stelt: 'It's worse than Apartheid, that's the reason it is not apartheid'.⁴⁹

⁴³ HSRC, 2009, p. 5; UN Commission on Human Rights, 2007, p. 2, 20.

⁴⁴ Dat deed ze onder andere in 'Discrimination is real: discriminatory policies in Israel, the Occupied Territories and Occupied East Jerusalem. Draft paper presented to the World Conference Against Racism, Durban, South Africa, 2001', 2001, cf. Al Haq, 2001, pp. 44-46.

⁴⁵ HSRC, 2009b, pp. 5-7; Al Haq, 2008c, p. 4.

⁴⁶ HSRC, 2009, pp. 153-154; HSRC, 2009b, p. 9 (citaat), 14; Al Haq, 2008c, pp. 2-3; Interview met Reynolds.

⁴⁷ HSRC, 2009, p. 166, 172-276; HSRC, 2009b, p. 9-14 (citaat p. 9); Al Haq, 2008c, pp. 3-4; Interview met Reynolds.

⁴⁸ Interview Hareuveni.

⁴⁹ Interview met Poggrund.

John Quigley gebruikt de definitie dan weer om de toestand in Israël aan af te meten en te stellen dat er Apartheid is. Volgens hem passen de Israëlische wetten, maatregelen en omstandigheden bij de verschillende criteria van Apartheid. De Israëlische overheid bevoordeelt systematisch één groep en benadeelt een andere. Het verhindert de Arabische participatie in het politieke, economische en sociale leven 'and thus constitute acts of Apartheid.' 'Under the Apartheid Convention, Israel's discriminatory practices qualify as Apartheid policy. The discriminatory practices are not isolated phenomena, but part of a whole whose purpose is to keep the Palestinian Arabs in a subordinate status. The Palestinian Arabs became second-class citizens of Israel. Israel's self-definition as Jewish shows the intent to make a state for Jews and indicates that the various acts of discrimination are carried out with the purpose to maintain domination by one racial group over another.'⁵⁰ ⁵¹ John Reynolds zei in het interview dat de situatie in Israël toch moeilijk overeenkomt met de VN-definitie.⁵²

De mensenrechtenorganisatie **Badil** meent dat Israël in de twee regio's voldoet aan de hele lijst en dus Apartheid is.⁵³ Nog een aantal andere onderzoekers en mensenrechtenorganisaties gebruiken de definitie als toetssteen.⁵⁴

⁵⁰ Quigley, 1992, p. 250 (citaat).

⁵¹ Quigley, 1992, p. 222-224, 239, 243, 247, 250.

⁵² Interview met Reynolds.

⁵³ Lezing van Hazem Jamjoum.

⁵⁴ Interview Halper; Interview Golan; Hasan, 2008, p. 85.

1.3. Eigen onderzoek

1.3.1. AANPAK

Er zijn dus twee grote stromingen in het bestaand onderzoek. De ene gebruikt een historische vergelijking tussen de situatie in Israël/Westbank en de specifieke Apartheid in Zuid-Afrika om te wijzen op verschillen en gelijkenissen en/of te argumenteren dat er geen of wel Apartheid is. De andere vertrekt van een universele definitie, meestal die van de VN. Beide methodes vind ik niet adequaat om te onderzoeken of er Apartheid is.

‘Often, when people talk about Israeli Apartheid, and this is a trap where many people fall into, they begin to talk about a list of practices that occurred in South-Africa. They use a checklist to compare. Apartheid then is something that only happened in South-Africa. And the only possibility is to make comparisons with other places. You’re only making an analogy.’⁵⁵ Vergelijkingen tussen deze twee situaties zijn interessant, maar niet academisch verantwoord. Tijd, ruimte, geschiedenis en context zijn volledig anders. Apartheid in Zuid-Afrika is uniek. Je kan één specifieke situatie vergelijken met een andere, maar dat heeft limieten, het neigt tot selectiviteit en manipulatie van feiten en conclusies op basis daarvan zijn niet legitiem. Stel nu dat je de genocide in Rwanda met de genocide in Duitsland vergelijkt. Geschiedenis, aanloop, verloop, betrokkenen, motieven, gevolgen, reacties, etc. zijn verschillend. Impliceert dit dat één van beide gevallen geen genocide is en het andere wel? Ik maak om deze redenen geen vergelijking. Ik kom dus ook nauwelijks terug op de onderzoeken van dat genre. Ik gebruik wel inhoudelijke gegevens en argumenten waar die passen in mijn onderzoek, of waar ze ondanks de plaatsing in volgens mij illegitieme kaders toch op zich belangrijk zijn.

Een vergelijking betekent dat je perspectief beperkt blijft tot twee specifieke situaties, terwijl er een perspectief nodig is dat boven of buiten die situaties staat. Er moet een algemene theorie of definitie zijn op basis waarvan je specifieke situaties op een wetenschappelijke manier kunt toetsen om ze te benoemen. We kunnen pas concluderen dat er zowel in Duitsland als in Rwanda genocide was indien we eerst hebben gedefinieerd wat ‘genocide’ algemeen betekent en vervolgens analyseren of de beide situaties aan die definitie beantwoorden.

Een bepaalde situatie moet getoetst worden aan een algemene en universele definitie van Apartheid. Ze bestaan reeds. Maar vaak gaat het om minimalistische definities. Ze zijn te reductionistisch: ze schakelen Apartheid in feite gewoon gelijk met institutionele discriminatie. Uri Davis doet dat bijvoorbeeld.⁵⁶ Deze definities zijn niet specifiek genoeg gedefinieerd zodat vele situaties er uiteindelijk onder vallen. De uniciteit van het Apartheidssysteem wordt niet gevat. De VN-definitie is omvattender. Maar de criteria zijn nog te bondig en vooral te vaag. De eenduidigheid ontbreekt. Begrippen zijn te weinig scherp en voor vele interpretaties en manipulaties vatbaar. Dat is moeilijk werkbaar. Klemtoon wordt ook te weinig gelegd op de segregatiecomponent. En de term ‘raciale groep’ is te selectief genoteerd zodat er terminologische muggenzifterij dreigt over te ontstaan die afleidt van de kern. Ik zal wel kort terugkomen op deze onderzoeken omdat ze van dezelfde opzet zijn, namelijk vertrekken vanuit een universele definitie. Maar meer niet.

Uiteindelijk stel ik na een vogelvlucht over het bestaande onderzoek heen vast dat de situatie al vaak Apartheid is genoemd, maar dat Apartheid nauwelijks of niet adequaat genoeg werd gedefinieerd. Ik heb daarom zelf een universele definitie geconstrueerd op basis van literatuur omtrent de Apartheid in Zuid-Afrika, in combinatie met informatie over de Apartheidswetten. Net zoals de VN-definitie doet, definieer ik Apartheid op een algemeen/abstracte, universele en geobjectiveerde manier, dus met focus op de pure systeemkenmerken. Met andere woorden: met exclusie van de specifieke betrokken bevolkingsgroepen, de

⁵⁵ Lezing van Hazem Jamjoum.

⁵⁶ De theorie van Davis is op zich ook beperkt: hij focust vooral op de Israëlische landpolitiek en werkt zodanig fragmentarisch dat het moeilijk is om zijn gedachtegang te volgen. Hij kan de afwezigheid van sociale segregatie en het feit dat er partiële rechten zijn niet genoeg weerleggen. Zijn opinie is te activistisch van aard.

specifieke omstandigheden, context en gebeurtenissen, ideologieën,... Ik definieer het als een regime of systeem zodat het aanwezig *kan* zijn in andere situaties in de wereld, buiten de context van Zuid-Afrika.

De grote structuur van mijn definitie is dezelfde als bij de conventie. In een eerste deel zal ik definiëren wat Apartheid in het algemeen betekent. Dat vul ik aan met de verschillende concrete systeemkenmerken zoals die plaatsvonden in Zuid-Afrika. Hoewel geïnspireerd op, wijk ik inhoudelijk af van de conventie. De algemene definitie legt andere klemtonen. En de criteria zijn gegroepeerder/overzichtelijker, eenduidiger en preciezer verwoord. Een belangrijk verschil is dat ik volwaardige aandacht schenk aan segregatie. Dat is uiteindelijk de oorspronkelijke betekenis van 'apart-heid'. De conventie integreert het element segregatie slechts als een onderdeel van één van de zes criteria, waardoor het niet genoeg uit de verf komt. Ik beschouw het als één van de twee pilaren van het Apartheidssysteem. Ik situeer Apartheid ook ten aanzien van institutionele discriminatie, etnische regimes en democratie. Zo wordt het begrip Apartheid beter afgelijnd. Na de constructie is Apartheid als systeem geoperationaliseerd voor onderzoek.

1.3.2. DEFINITIE VAN APARTHEID

APARTHEID ALS SYSTEEM

Apartheid, gedefinieerd als systeem, is een van overheidswege systematisch, intentioneel en institutioneel beleid, vastgelegd in wetten, instituties en staatsstructuren, dat op basis van onderscheiden in ras, etnie, religie en/of nationaliteit een bepaalde bevolkingsgroep (of groepen) verregaand discrimineert en marginaliseert in alle maatschappelijke domeinen, terwijl het een andere bevolkingsgroep privilegieert, zodat de eerste bevolkingsgroep ondergeschikt en afhankelijk wordt gemaakt ten aanzien van de tweede en dominante groep. Ras, etnie, religie en/of nationaliteit bepaalt rechten en mogelijkheden in een staat die het instrument is van de dominante groep. De overheid gaat, naar de letterlijke betekenis van 'apart-heid', beide bevolkingsgroepen fysiek, residentieel en sociaal zoveel mogelijk scheiden van elkaar of segregeren. Een Apartheidssysteem creëert in feite twee (of meer) aparte maatschappijen in één en dezelfde ruimte of regio en onder de koepel van één regime: één maatschappij voor een dominante groep en een andere voor een ondergeschikte groep. Verregaande institutionele discriminatie en segregatie zijn de twee pilaren van een Apartheidssysteem.

Het gaat om *beleid* van een *centrale overheid* dat *systematisch*, *intentioneel* en *institutioneel* is. Dat betekent dat het gaat om een beleid vanuit het hoogste centrale niveau afkomstig, vastgelegd in wetten, instituties en staatsstructuren, dat bewust wordt doorgevoerd en met besef van gevolgen. Het kan gaan om een echt plan of programma vanuit een ideologie of overtuiging. Vermits het van de overheid afkomstig is en is geïnstitutionaliseerd, is discriminatie de standaard die consequent wordt toegepast zonder veel uitzonderingen. Het is omwille van het systeem dat er discriminatie is, niet ondanks het systeem. De segregatie is niet vrijwillig of het resultaat van socio-economische omstandigheden, maar is vanuit de overheid opgelegd.

Naar analogie met de Apartheid in Zuid-Afrika komen discriminatie en segregatie samen in een heel specifiek model. Dat bestaat uit een aantal kenmerken, neerkomend op 'separate and unequal':

1. 'Separate...'

Landdiscriminatie en residentiële segregatie

Er is een nationalisering/confiscatie door de staat van de grond van de ondergeschikte groep, gecombineerd met gedwongen relocaties. Deze bevolking wordt 'samengebracht' in een aantal zones, proportioneel te klein vergeleken met het bevolkingsaantal. De andere zone is qua grondbezit en bewoning exclusief bestemd voor de dominante groep. Er is een verbod of verregaande beperking op landbezit, huur, aankoop, grondbewerking voor de ondergeschikte groep in wat zo een 'verboden zone' wordt.

Dat heeft twee geografische gevolgen. Ten eerste is er territoriale 'containment': de zones kunnen zich niet of beperkt uitbreiden en krijgen nauwelijks land gealloceerd. Hierdoor ontstaan fenomenen als overbevolking en woongebreken, met sociale en economische gevolgen van dien.

Ten tweede: het gaat niet om één territoriaal aaneengesloten/continue zone, maar om verspreid liggende zones, doorbroken door gebied exclusief bestemd voor de andere groep. Er is dus een territoriale fragmentering of enclavisering. Dat kadert in een verdeel-en-heers strategie. Non-continuïteit betekent gemakkelijkere controleerbaarheid. Hierdoor ontstaan in feite een soort 'reservaten'.⁵⁷

De dominante groep leeft in de aaneengesloten zone rond die reservaten in mono-etnische aparte gemeenschappen. De dominante groep krijgt vrij land gealloceerd van de staat in de zones buiten die voor de ondergeschikte groep.

Sociale segregatie

Verplaatsing buiten de eigen gebieden wordt sterk gehinderd voor de ondergeschikte groep. Er is een bureaucratisch systeem van pasjes/toelatingsbewijzen/reisdocumenten, verstrekt door de centrale overheid, nodig om zich in de andere gebieden te bevinden en te bewegen. Er is exclusie, controle over migratie, beperkte toegang tot gebieden,... Zo worden leden van de ondergeschikte groep in feite grotendeels beperkt tot de eigen gebieden. Er is vrije beweging voor de leden van de dominante groep.

Er wordt een beleid gevoerd om vermenging van rassen en etnieën te verhinderen. In publieke ruimtes waar beide bevolkingsgroepen elkaar kunnen ontmoeten, vooral in steden gelegen, maar ook daarbuiten, meer bepaald ruimtes in de 'verboden zone' van de dominante groep waar leden van de ondergeschikte groep zich met permissie in bevinden, is er sociale segregatie. Er is een gescheidenheid in publieke faciliteiten (vervoer, gebouwen, recreatie, openbare plaatsen,...), exclusieve toegang of reservatie voor leden van een groep, verbod voor leden van een andere groep,... Het gaat concreet om bussen, treinen, transportstations, zwembaden, cinema's, parken, stranden, restaurants, ziekenhuizen, kerkhoven, liften, toiletten, postkantoren,... Er is ook een verbod op interpersoonlijke relaties (huwelijken, seksueel contact,...).

2. '...and unequal'

Binnen de 'reservaten' kan men enigszins 'vrij' leven en heeft men een aantal burgerrechten. Men kan er wonen, werken, cultuur of religie uitoefenen,... De centrale overheid legitimeert die 'zoning policy' door 'nominale onafhankelijkheid' te geven, te spreken over 'separate development' en een politiek tussenniveau met pseudo-autonomie te creëren: lokale autoriteiten, raden, elites,... met heel beperkte administratieve machten, de facto afhankelijk van de overheid, samengaand met fenomenen als coöptatie en collaboratie.

Het gaat evenwel niet om 'separate and equal' of 'separate development', waarbij iedere groep zich gelijk kan ontwikkelen maar dan in een eigen zone, en er dus twee gelijklopende gemeenschappen zijn binnen één land. Dat valt enigszins te rechtvaardigen. Maar hier gaat het om 'separate and unequal'. Om twee redenen.

- Vermits de levensontwikkeling van de leden van de ondergeschikte groep zich niet totaal kan voltrekken in de eigen te kleine en te verspreide zones die bovendien minder middelen verkrijgen op alle vlakken (woongebreken, weinig economisch groeipotentieel,...) zijn ze aangewezen en afhankelijk van de buitenruimte, vooral sociaal en economisch. Mensen kunnen niet puur leven in enclaves of getto's. Er is een dynamiek nodig tussen het interne en het externe. Vandaar dat zij genoodzaakt zijn in de andere 'zone' en de andere gemeenschap aanwezig te zijn.
- Buiten de eigen gebieden – op nationaal niveau dus - worden zij geconfronteerd met een verregaande institutionele discriminatie in alle maatschappelijke domeinen. Dat heeft tot gevolg dat ze zich niet kunnen ontwikkelen in de andere zone, maar ook dat de ontwikkeling in

⁵⁷ Er bestaat niet echt een internationaal aanvaardde juridische definiëring van de term 'reservaat'. (HSRC, 2009, p. 251) Het verwijst in grote lijnen naar gebieden die exclusief worden bewoond en gebruikt door een bepaalde bevolkingsgroep. Reservaten kunnen gebruikt worden om mensen te beperken of om hen in specifieke rechten te voorzien. (HSRC, 2009, pp. 251-252).

de eigen zone sterk gehypothekeerd wordt gezien de afhankelijkheid tussen het interne en externe.

De institutionele discriminatie speelt op politiek, juridisch, economisch en cultureel vlak:

Politiek

Er is een nagenoeg totale politieke exclusie of onthouding van politieke rechten voor de ondergeschikte groep:

- Ze kunnen niet stemmen;
- Ze kunnen geen politieke organisaties of partijen vormen;
- Ze kunnen niet opkomen voor verkiezingen, niet verkozen worden en zetelen;
- Ze spelen geen rol spelen in de regering of staatsinstellingen;
- Er is geen vertegenwoordiging van de ondergeschikte groep bij de dominante groep;
- Er is enkel een pseudo-tussenbestuur in de eigen gebieden.

De exclusieve politieke macht ligt bij de andere groep. Die voert en bepaalt beleid volledig, ook over aangelegenheden van/binnen de ondergeschikte groep.

Juridictie en repressie

De rechtspraak is non-interveniërend inzake discriminatie of – al dan niet afhankelijk – zelfs coöperatief en regime-ondersteunend.

- Ze hanteert twee standaarden, afhankelijk van de raciale, etnische, religieuze en/of nationale identiteit van de beklagde.
 - o De leden van de ondergeschikte groep worden vaak zonder noemenswaardige redenen vervolgd, vlugger berecht en ze krijgen zwaardere – vaak disproportionele – straffen. Soms worden personen zonder vorm van proces, verantwoording of verdediging bestraft. Processen zijn vaak juridisch niet eerlijk.
 - o De leden van de andere groep daarentegen worden minder vlug vervolgd, zachter behandeld, krijgen een eerlijk proces en proportioneel lichtere straffen.

Vrije meningsuiting, dissidentie of oppositie worden zeer sterk onderdrukt via allerlei instrumenten:

- Er is een verbod op stakingen, demonstraties, bijeenkomsten, vakbonden en partijen; organisaties worden illegaal verklaard of verbannen; ‘verdachte’ personen worden op lijsten geplaatst, gecontroleerd of verbannen;...
- De vorming van een ‘civil society’ wordt sterk gehinderd;
- Er is een censurering van boeken, films en ander materiaal; het verkrijgen en verspreiden van informatie wordt belemmerd.

Economie

Op economisch vlak zorgt de overheid/dominante groep voor economische onderontwikkeling, deprivatie en afhankelijkheid:

- Overheidsvoorzieningen:

De overheid geeft allerlei voorzieningen en voordelen aan de dominante groep, zoals leningen, financiële impulsen, sociale zekerheid,... die het aan de andere groep veel minder of zelfs niet geeft. Zaken als gezondheidszorg, elektriciteitsvoorzieningen, wegen,... zijn dan ook slecht ontwikkeld voor hen.
- Een eigen economie wordt totaal verhinderd via restricties, geen grondstoffen, controles, enclavisering en andere maatregelen.
- Men is aangewezen op de economie van de dominante groep, maar daarin ervaren ze verregaande discriminatie:
 - o Er is een exploitatie van goedkope arbeid ten voordele van de dominante groep;
 - o Er is een reservatie van beroepen voor een groep, terwijl leden van een andere groep min of meer worden uitgesloten;
 - o Ze kampen met lagere statussen en lagere inkomens;

- Arbeiders van deze groep kunnen grieven nauwelijks uiten via vakbonden (worden geweerd) of stakingen (verboden), ze spelen geen rol in arbeidsonderhandelingen, ze hebben geen effectief wettelijk middel om grieven te articuleren, nauwelijks vertegenwoordiging.

Onderwijs, cultuur en religie

- Er zijn aparte onderwijsinstellingen voor de bevolkingsgroepen;
- Het onderwijs van de ondergeschikte groep kampt met veel slechtere onderwijsstandaarden, curricula, financiën en faciliteiten;
- Leden van die groep worden (grotendeels) uitgesloten uit de betere onderwijsinstellingen van de dominante groep;
- Men kan slechts in de eigen zones in zekere mate cultuur, taal en religie uitoefenen, daarbuiten niet of nauwelijks.

APARTHEID GESITUEERD

Apartheid en institutionele discriminatie

Institutionele discriminatie is te onderscheiden van individuele discriminatie. Individuele discriminatie gaat om discriminatie vanwege individuen van een bepaalde bevolkingsgroep (etnisch, raciaal, religieus, cultureel, linguïstisch, sekse, klasse,...) ten aanzien van individuen van een andere bevolkingsgroep. Indien deze individuele discriminatie in grote mate voorkomt, kan er een dominantie ontstaan van één groep ten aanzien van een andere. Institutionele discriminatie gaat om discriminatie vanwege een instituut (privaat of publiek, bijvoorbeeld de overheid, gerechtshoven, scholen,...), geïncorporeerd in regels, wetten, beslissingen, procedures, etcetera ten voordele van een bepaalde bevolkingsgroep en ten nadele van een andere, zodat een verhouding dominante-ondergeschikte ontstaat. Het kan gaan om 'overt discrimination', waarbij er expliciet en openlijk wordt gediscrimineerd, en/of 'covert discrimination', waarbij maatregelen ogenschijnlijk gelijk zijn maar in se een systematisch nefast effect hebben voor een bepaalde groep. De meeste samenlevingen met democratische pretenties prefereren eerder 'covert discrimination' zodat ze een democratische façade kunnen behouden terwijl ze toch systematisch discrimineren.⁵⁸ In de context van deze paper wordt met 'institutionele discriminatie' specifiek geduid op discriminatie vanwege de overheid, vastgelegd in wetten, instituties en beleid.

Apartheid, zoals gedefinieerd, staat hier niet zomaar mee gelijk. Vele onderzoekers zien institutionele discriminatie en Apartheid als synoniemen. Onterecht. Apartheid is een extreme en specifieke vorm van institutionele discriminatie. Extreem in de zin dat de discriminatie zeer intens is en alle maatschappelijke domeinen beslaat; specifiek in de zin dat er hiermee verbonden ook institutionele segregatie is.

Apartheid als etnisch non-democratisch regime

Apartheid gaat om een radicaal *etnisch regime of staat*, waarbij één raciale, etnische of nationale groep een andere domineert. 'An Apartheid state is (...) predicated on the *domination* by one ethnic or racial group, and is, therefore, *necessarily* an ethnic state'.⁵⁹ De staat is een instrument van één etnie, wat resulteert in systematische institutionele discriminatie en exclusie van niet-leden in alle geledingen van de maatschappij. Een Apartheidssysteem voegt nog een element toe. Er bestaat een verregaande institutionele segregatie: een residentiële en ruimtelijke scheiding van de bevolkingsgroepen. Apartheid is dus altijd een etnisch regime, een etnisch regime echter niet altijd Apartheid.

Is zo'n systeem op één of andere wijze democratisch te noemen? Vooreerst is het belangrijk te duiden wat we onder democratie verstaan. Er zijn traditioneel vele discussies rond de betekenis van de term democratie. Er bestaan definities van democratie in de politieke wetenschappen (van bijvoorbeeld Dankwart en Rustow, Dahl, Powell en Lijphart) die vooral de formele kenmerken bevatten: vrijheid van

⁵⁸ Prentice en Miller, 1999, p. 93; Macionis en Plummer, 2005, p. 283; Jost en Sidanius, 2004, p. 321; Kamali, 2008, p. 5-6.

⁵⁹ Hasan, 2008, p. 86 (citaat).

meningsuiting, organisatie, stemrecht, politieke competitie, verkiezingen, informatievrijheid,... De publieke opinie heeft een gelijkaardig beeld van wat democratie betekent.⁶⁰

Anderen wijzen erop dat deze 'formele' definitie getuigt van reductionisme. Democratie wordt onterecht herleid tot procedurale minima. Volgens Ghanem is dat 'simply not appropriate in an age when national and ethnic-group affiliations are so important and even critical for individuals and their development. (...)'.⁶¹

Ghanem en Rouhana menen dat democratie niet enkel bestaat uit de 'procedural' component, maar ook uit de 'liberal-values' component. Zij begrijpen democratie dan ook als de combinatie van twee kernprincipes waar consensus over bestaat: vrijheid en gelijkheid voor alle leden van de samenleving. Volgens Ghanem, Rouhana en Yiftachel betekent democratie: gelijk en inclusief burgerschap en burgerrechten, soevereiniteit van het volk, beschermde civiele en minderheidsrechten, de aanwezigheid van democratische instellingen, procedures en omstandigheden (zoals verkiezingen, gerechtshoven, media,...) alsook de democratische invulling ervan. Het is een bestuursvorm die zoveel mogelijk uitgaat van het principe 'van, voor en door het volk' (naar het Griekse 'demos'). Dit is een ideaaltipe. Geen enkele staat voldoet volledig aan die criteria en er is dus geen enkele ideale democratie. Ook kan democratie niet beschouwd worden als een 'ontologisch fenomeen': als iets dat er wel is of niet, als een 'ja of nee'-fenomeen. Maar dit zijn volgens hen de basisprincipes waaraan een regime minstens in een adequate mate moet voldoen om democratisch te zijn. 'Below a certain level, and with structural and repeated deviations from basis democratic principles, democracy is no longer a credible classification.'⁶² Ik sluit me bij deze onderzoekers aan. Als ik het heb over 'democratie', hanteer ik deze definitie en criteria.⁶³

Een etnisch regime is geen democratie.⁶⁴ Bepaalde onderzoekers ontwikkelden het theoretisch model van een 'etnische democratie' om het Israëlische bestuur te beschrijven. Sammy Smooha, een Israëlische socioloog aan de Universiteit van Haifa, introduceerde het concept rond 1989 en anderen volgden. Zij bedoelden er een regime mee dat één etnische groep significant privilegieert, maar ook burgerrechten geeft aan iedere burger. Indien men echter democratie begrijpt volgens de bovenstaande definitie, verschijnt een 'etnische democratie' *a priori* (dus ongeacht de concrete invulling ervan in de Israëlische context) als een *contradictio in terminis*. 'Conceptually, the inclusion in the one term (...) of two opposing principles such as demos and ethnos is questionable. This hybrid causes internal inconsistency, akin to expressions such as 'hot ice'.'⁶⁵ Zo'n model berust volgens Yiftachel dan ook op 'partial and faulty foundations and suffers from conceptual stretching.' Democratie wordt interpretatief vervormd tot het ophoudt democratie te betekenen.⁶⁶ Smooha argumenteert dat 'etnische democratie' geen volwaardige maar een 'diminished type' van democratie is dat tegemoetkomt aan de minimale procedurale definitie van democratie. Maar de aanwezigheid van die procedures is te beperkt om democratie te zijn. Indien men trouw blijft aan de echte betekenis van 'democratie', dan is deze 'diminished type' van democratie in feite geen democratie. Collier en Levitski waarschuwden in 1997 voor het constante gebruik van 'adjectives attached to the term democracy, such as popular, nonelectoral, bureaucratic, or transitional, because these distort the descriptive and normative meaning of the term. As such, they are part of a perilous phenomenon of conceptual stretching'.⁶⁷ Een 'etnische democratie' bestaat dus niet. Een 'etnische' staat is niet democratisch.⁶⁸ Dit is het standpunt van vele onderzoekers, waaronder vele Arabische én joodse academici

⁶⁰ Dowty, 1999, p. pp. 3-4; Yiftachel, 2006, p. p. 91.

⁶¹ Ghanem, 2000, p. p. 102 (citaat).

⁶² Yiftachel, 2006, p. p. 91 (citaat).

⁶³ Yiftachel, 2006, p. 34, 91, 93, Lowrance, 2005, p. 489; Smooha, 2002, p. 480; Dowty, 1999, p. p. 2; Ghanem, Rouhana en Yiftachel, 1998, p. 255, 264; Ghanem, 2000, p. p. 89, 102; Ghanem en Rouhana, 2001, pp. 66-67; Ghanem en Rouhana, 1998, p. 323.

⁶⁴ Een 'etnische democratie' kan niet bestaan. Enkel indien de 'etnische' component begrepen wordt als een etnische definiëring die weinig impact heeft in werkelijkheid (slechts retorische exclusie dus, 'in naam') of er een reële etnische voorkeur bestaat maar die niet zeer significant is, zou men nog enigszins kunnen spreken van een 'etnische democratie'.

⁶⁵ Yiftachel, 2006, p. 99 (citaat).

⁶⁶ Yiftachel, 2006, p. 99 (citaat).

⁶⁷ Yiftachel, 2006, p. 92 (citaat).

⁶⁸ Ook 'iliberale democratie' is een *contradictio in terminis*. Indien democratie, in essentie liberaal, iliberaal is, is het geen democratie.

en politici die in dit debat op de voorgrond staan omwille van de invraagstelling van het Israëliësch regime (Oren Yiftachel, As'ad Ghanem, Nadim Rouhana, Benjamin Neuberger, Azmi Bishara,...).⁶⁹

Apartheid, als radicaal etnisch regime, is *a fortiori* geen democratie. Het levert democratie voor één etnische groep in de samenleving. Er zijn democratische structuren en procedures, zoals verkiezingen, relatief vrije media, een uitgebouwde rechtspraak,... En dat wordt voor die ene groep ook vrij democratisch ingevuld. Men kan politiek participeren, wordt eerlijk juridisch berecht, er is vrije meningsuiting, etcetera. De andere groep wordt nagenoeg volledig uitgesloten van deze 'gereserveerde democratie'. Bepaalde onderzoekers noemen dit 'Herrenvolk democracy': democratie voor één groep in de samenleving. Maar ook dit is een misleidende term die slechts bestaat omwille van *conceptual stretching*, met andere woorden het verdraaien van de oorspronkelijke betekenis van democratie. In zijn geheel bekeken – het perspectief dat noodzakelijk is – is zo'n systeem totaal niet democratisch. Er worden immers etnische keuzes gemaakt, één groep wordt geprivilegieerd en een andere gemarginaliseerd op basis van verschillen in etniciteit, er is dominantie en ondergeschiktheid, onvrijheid en ongelijkheid. Het gaat om 'ethnos', tegenover 'demos'. Het systeem Apartheid strookt dan ook niet met de democratische kernprincipes. Apartheid is non-democratisch.

1.3.3. ONDERZOEKSVRAGEN EN AFBAKENING IN TIJD EN RUIMTE

Het Israëliësch regime is omwille van de behandeling van de Palestijnen al vaak bestempeld als Apartheid. Ik onderzoek of dit label terecht is of niet. Ik toets daarom het Israëliësch regime aan mijn Apartheidsdefinitie. Dat regime ontplooit zich op twee verschillende manieren in twee ruimtes die anders zijn wat statuut en context betreft. Aan de ene kant heb je de staat Israël, gedefinieerd als het gebied binnen de Groene Lijn (de door het internationale recht erkende grens na de Zesdaagse Oorlog in 1967), met een burgerlijke overheid, democratische structuren en burgerschap voor iedereen. De Palestijnen vormen er een etnisch-nationale en religieuze minderheid (zij worden meestal 'Israëliëse Arabieren' genoemd). Aan de andere kant is er de Westelijke Jordaanoever of de Westbank, sinds 1967 in handen van een Israëliësch militair bestuur en door internationaal beschouwd als 'bezet gebied'. De Palestijnen zijn er een onderdrukte meerderheid.

Enkele onderzoekers menen dat deze differentiatie niet belangrijk genoeg is om analyses van het Israëliësch regime te determineren, noch qua structuur, noch qua inhoud. De hele Israëliësch-Palestijnse ruimte moet beschouwd worden, menen bijvoorbeeld Uri Davis, Oren Yiftachel en Daryl Glaser. Zij wijzen erop dat de Israëliëse overheid het hele gebied als één beschouwt (wat tot uiting komt op topografische kaarten), dat de ontwikkelingen in de staat Israël en de Westbank sterk gelinkt en interdependent zijn en dat het uiteindelijk om hetzelfde regime gaat maar dan in een andere formele verpakking (als 'democratische' overheid en als militair bestuur). Yiftachel schrijft bijvoorbeeld: 'The entire area under Israeli control – that is, Israel/Palestine between river and sea – should be analyzed as one political-geographic unit. (...) The common scholarly and political attempts to portray the existence of Israel proper within the Green Line (...) are hence both analytically flawed and politically deceiving (...). Events and processes taking place in most parts of Israel/Palestine are interlinked, resembling what Portugali termed a decade ago 'implicate relations', whereby neighboring entities develop and change in constant interaction, becoming 'enveloped' through a process of mutually dependent development'.⁷⁰ In het interview benadrukte hij dat de hele regio onder Israëliësch regime moet bekeken worden om een volledig oordeel te vellen. Zijn beeldspraak: 'Je kunt door de ruit in een huis kijken en een gelukkig gezinnetje zien. Maar bekijk het geheel en dan zie je plots veel meer.'⁷¹

In dit onderzoek zal blijken dat beide gebieden inderdaad zeer sterk met elkaar verbonden zijn en dat de twee regimes uiteindelijk slechts nominaal en formeel anders zijn. Er zal betoogd worden dat de Israëliëse overheid de centrale actor is in de hele politiek-geografische ruimte, maar dat zij gewoon een andere

⁶⁹ Rekhess, 2002, p. 11; Yiftachel, 2006, p. 34, 84-99; Lowrance, 2005, p. 489-490; Smooha, 2002, p. 480-481, 495; Ghanem, Rouhana en Yiftachel, 1998, p. 255, 264-266; Ghanem, 2000, p. 89, 93; Dowty, 1999, p. 2.

⁷⁰ Yiftachel, 2006, p. 8 (citaat).

⁷¹ Interview met Yiftachel.

'naam' of verschijningsvorm aanneemt in het bestuur over de Westbank. Het militaire bestuur daar is hoe dan ook een arm van die overheid.

Traditioneel echter wordt er in de publieke opinie en in het onderzoek een onderscheid gemaakt tussen beide gebieden. Sommigen hebben het enkel over Israël of over de Westbank, anderen over Israël en de Westbank, maar zelden over de 'Israëlich-Palestijnse ruimte' in zijn geheel. Dat is analytisch gezien een moeilijk geografisch perspectief om onderzoek op te baseren. Wat het statuut van de Westbank ook is ('disputed area', 'bezet gebied',...? Dat wordt betwist; zie verder), het heeft een ander statuut dan de staat Israël. En bovendien blijken in één oogopslag al meteen zodanig veel verschillen in situaties, omstandigheden en contexten dat men onvermijdelijk, spontaan en automatisch terugvalt in die differentiatie. De onderverdeling in twee gebieden, de staat Israël en de Westbank, is analytisch en inhoudelijk gezien het meest logische en legitieme perspectief.

Sommige onderzoekers menen dat de vraag naar Apartheid niet kan gesteld worden in de Westbank, omdat het een speciaal statuut heeft.⁷² Ik acht de vraag naar Apartheid echter toepasselijk op beide gebieden, ongeacht hun juridisch statuut. Ik zie geen startvoorwaarden om de vraag naar de aanwezigheid van Apartheid *überhaupt* te mogen stellen. Met het statuut van de Westbank hou ik pas rekening als ik me afvraag of er werkelijk Apartheid is. Israël is een 'normale' staat, wat de vraag naar Apartheid op geen enkele manier verhindert. In ieder gebied kan er Apartheid bestaan, in geen enkel gebied zou het mogen bestaan.

Een aantal kwesties dien ik buiten beschouwing te laten, omdat ze niet passen binnen de analyse. Oost-Jeruzalem en Gaza laat ik om verschillende redenen over: ze hebben een verschillend statuut en een heel eigen dynamiek. Dit kon ik niet behandelen wegens tijd- en plaatsbeperkingen. De uitsluiting ervan heeft echter geen invloed op de analyse en conclusies. Ik zal deze gebieden enkel voor de volledigheid kort situeren in mijn algemene conclusie. Ook de kwestie van de vluchtelingen sluit ik uit. De vraag naar Apartheid vereist minstens dat het gaat om een relatie tussen een staat of regime en een bevolkingsgroep binnen bepaalde grenzen. 'The concept of Apartheid is by definition inapplicable to the refugees, since they are in exile, scattered in other countries and not subject to Israeli rule. (...) Populations that are (...) absent do not need to be discriminated against. Discrimination is a sign of presence.'⁷³

Ik trek eerst naar de staat Israël, vervolgens naar de Westbank. Ik stel mijn onderzoeksvragen dus tweemaal. Indien we ons afvragen of er een Apartheidssysteem is in Israël en in de Westbank moeten we nagaan of er een *beleid* aanwezig is van een *centrale overheid* – hier het Israëlische bestuur – dat een raciale, etnische, nationale en/of religieuze bevolkingsgroep – hier de Palestijnse – *systematisch, intentioneel en institutioneel discrimineert en segregert* en dat op een zodanige manier doet dat het overeenkomt met de *specifieke systeemelementen* zoals uiteengezet. Voorwaarde om te concluderen dat er Apartheid is, is dat de situatie moet overeenstemmen met de algemene definiëring en dat er voldoende criteria moeten vervuld zijn. Anders gezegd, kijk ik of er een *etnisch (en dus non-democratisch) regime* werd geïnstalleerd door Israël in beide gebieden en of dit telkens ook Apartheid is.

Wat betreft het tijdsperspectief, focussen we ons in deze paper op de vraag of we vandaag de dag een Apartheidssysteem kunnen vaststellen in de regio. Om dat te onderzoeken, hanteren we een 'los' en vooraf onbepaald tijdsperspectief. Het Apartheidssysteem in Zuid-Afrika bestond uit de cumulatie van wetten en maatregelen die op verschillende momenten in een periode van meer dan veertig jaar zijn in- en uitgevoerd, maar desondanks die chronologie duidelijk gerelateerd aan elkaar waren en deel uitmaakten van eenzelfde overheidsprogramma. Het Apartheidssysteem bemerk je pas als je de hele periode in oogschouw neemt. Een beleid steunt op lange termijn, ook het Israëlische. De spanwijdte van dit onderzoek bedraagt derhalve 60 jaar: vanaf het ontstaan van de staat Israël in 1948 over de inname van de Westbank in 1967 tot heden. Mijn lens gaat over de hele periode heen, op zoek naar wetten, maatregelen

⁷² Interview met Cohen; Interview met Poggrund

⁷³ Zreik, 2004, p. 71-72 (citaat).

of gebeurtenissen die passen bij de criteria van Apartheid. De bevindingen bepalen mijn tijdsperspectief, niet omgekeerd.

HOOFDSTUK 2. APARTHEID IN DE STAAT ISRAËL?

2.1. DE VESTIGING VAN DE STAAT ISRAËL EN HET VLUCHTELINGENPROBLEEM

Het Zionisme, zoals ontstaan in de late 19e-begin 20e eeuw onder impuls van Hess, Pinsker, Ha'am, Borochof en Herzl, geloofde dat de joden over heel de wereld één natie vormden en streefde als oplossing voor het eeuwenoude antisemitisme naar een eigen joodse nationale staat in het oude bijbelse thuisland Palestina, waar volgens de zionisten de natie was geboren en gevormd. Enkel daar kon een bevrijde joodse cultuur ontstaan. Het Zionisme haalde zijn legitimiteit uit het Europese antisemitisme, met de nazi-Holocaust als weerzinwekkend summum.⁷⁴

Vanaf het einde van de 19^e eeuw begonnen joden zich dan ook te vestigen in Palestina. In 1947 waren er zo'n 610 000 joden aanwezig, 32 procent van de bevolking. Ze hielden 8 procent van het land in bezit, vooral langs de kust en in de noordelijke valleien. In dat jaar deed de VN een voorstel tot scheiding van het land (VN-resolutie 181). 55 procent van het historische Palestina zou naar de joden gaan, hoewel ze slechts 7% van het land bezaten. Het werd geaccepteerd door de joden, maar verworpen door de meeste Palestijnse leiders en Arabische staten. Na de verwerping van de VN-resolutie lanceerden de Palestijnse Arabieren een gewapende campagne tegen de joden om de implementatie ervan te verhinderen. Er brak een burgeroorlog uit tussen joden en Palestijnen, gesteund door Arabische machten. Na de vestiging van de staat Israel in mei 1948 vielen de legers van vijf Arabische landen binnen en kwam er een volledige oorlog. De joodse soldaten waren veel beter georganiseerd en uitgerust. Ze slaagden erin 78 procent van het Britse Mandaatgebied Palestina in bezit te krijgen. De Westbank en Gaza kwamen in handen van respectievelijk Jordanië en Egypte.⁷⁵

Tussen 1947 en 1949 – met inbegrip dus van de Arabisch-Israëliëse oorlog van 1948 – zijn ongeveer 740 000 van de 900 000 in het latere Israël aanwezige Palestijnen verdreven/gevlucht naar naburige Arabische landen. 75 000 anderen zijn verdreven/gevlucht naar andere delen binnen de huidige grenzen van Israël. Gedurende en na de oorlog vernietigde Israël ongeveer 400 van de 500 Arabische dorpen. Men bouwde er meestal een nieuwe joodse nederzetting op, of legde een park of kerkhof aan. De sporen van bewoning verdwenen zo volledig.⁷⁶ Er is een groot debat rond de vraag of er tussen 1947 en 1949 al dan niet een 'etnische zuivering' plaatsvond vanwege de Zionistisch-Israëliëse leiders. Centrale vraag waarrond het debat zich kristalliseert is: (in welke mate) was het vlucht of intentionele expulsie? Één strekking meent dat de Palestijnse exodus het resultaat was van vlucht, angst, oorlog en vrijwillige keuze: 'the war brought in its wake a mass exodus, mostly spontaneous.' Tot de uittocht was ook opgeroepen door de Arabische leiders, menen zij.⁷⁷ Anderen hebben geargumenteed dat de meeste 'inheemse' Palestijnen planmatig en systematisch werden verdreven door het Israëlische leger uit hun dorpen onder de dekmantel van de oorlog en veiligheid, dat het een uitzuivering betreft met de bedoeling zoveel mogelijk Palestijnen uit te drijven en zo een demografische joodse meerderheid te creëren: Ilan Pappé, John Quigley, Nur Massalha, Uri Davis, Yiftachel...⁷⁸ Andere bekleden een positie tussenin en menen dat het om een complexe situatie waarbij meerdere factoren zorgden voor het huidige vluchtelingenprobleem. De Israëlische historicus Benny Morris is hier de exponent van.⁷⁹

Ongeacht of het ging om vlucht of verdrijving, maakte de 'verdwijning' van de meeste Palestijnen het mogelijk om de Zionistische droom te verwezenlijken: de vestiging van een levensvatbare joodse staat, met als voorwaarde de aanwezigheid van een demografische joodse meerderheid op een merendeel aan joodse

⁷⁴ Boas, 1995, pp. 41-43; Yiftachel, 2006, p. 58; Interview met Warschawski.

⁷⁵ Al Haq, 2001, p. 5; Kretzmer, 1990, p. 2; Yiftachel, 2006, p. 58; Yiftachel en Yacobi, 2003, p. 679; Kedar en Yiftachel, p. 133, 138.

⁷⁶ Adalah, 2000, p. 7; Adalah 2001, p. 3, 5, 29, 36; Quigley, 2005, p. 86, 109; Davis, 2003, p. 31-32, 36, 55, 64; Yiftachel, 2006, p. 58, 61, 108, 136, 162; Bsoul, 2006; Zureik, 1993a, p. 105; Asher, 1998, p. 43; Kretzmer, 1990, p. 2; Kimmerling, 2003, p. 171; Schechla, 2001, 20; Regan, 2008, 206; Jabareen, 2006, 1055; Lowrance, 2005, p. 491; Kedar en Yiftachel, 2006, p. 133; Louer en King, 2007, p. 1; Peleg, 2004, 416-417; Zreik, 2003, 43; Jabareen, 2009, 95.

⁷⁷ Quigley, 2005, p. 84 (citaat van minister van buitenlandse zaken Moshe Shertok); Asher, 1998, p. 43; Kretzmer, 1990, p. 5; Interview met Pogrud.

⁷⁸ Pappé, 2006; Lezing van Pappé; Davis, 2003, p. 13-14, 31, 55, 64, 87; Interview met Davis; Kretzmer, 1990, p. 5-6; Yiftachel, 2006, p. 58, 60, 104; Bishara, 2001, p. 148; Regan, 2008, p. 206; Jabareen, 2006, p. 1055; Kedar en Yiftachel, 2006, p. 133.

⁷⁹ Morris, 1989; Morris, 2008.

grond. 'The opportunity of extending Jewish control and ownership over land that had been in Arab hands was presented by the flight and expulsion from Israeli territory during the 1947/48 war of the majority of the Palestinian Arab population.' Het 'Arabische probleem' was opgelost. De numerieke meerderheidspositie zou de joden nu een dominante rol opleveren.⁸⁰ De staat Israël stelde meteen na 1948 dan ook een combinatie van twee wetten in om van die 'vlucht' een wettelijk *fait accompli* te maken. De Nationality Law (1952) betekende een demografisch-geografische exclusie van deze Palestijnen: het dwong hen buiten de grenzen van Israël te leven en verhinderde Israëlsch burgerschap. De wet bepaalde in sectie 3 de voorwaarden waaraan de Palestijnen moesten voldoen om recht te hebben op terugkeer en Israëlsch residentschap/burgerschap. De criteria waren zodanig dat zij de facto impliceerden dat de meeste van de honderdduizenden verdreven/gevluchte Palestijnen niet konden terugkeren naar hun geboorteland. Ze werden gedwongen buiten hun geboorteland te leven. Ook vele Israëlsche Palestijnse inwoners die gebleven waren, maar niet voldeden aan alle criteria, werden gedwongen te vertrekken of illegaal te leven. Vele anderen die er toch in waren geslaagd om na de oorlog terug binnen te glippen, werden uit het land gezet, tenzij ze echt konden aantonen dat ze verdreven waren en binnen afzienbare tijd waren teruggekeerd. Vandaag de dag leven ongeveer vier miljoen Palestijnse vluchtelingen buiten de grenzen van Israël, vervreemd van burgerschap. Ondanks resoluties van de VN die de terugkeer van de Palestijnen eisen, is er tot nu toe zelfs nog niet het minste teken dat dit zal gebeuren en blijft het één van de sleutelkwesies van het Israëlsch-Palestijns conflict. Niet enkel kregen de vluchtelingen géén burgerschap, het recht op hun in Israël achtergebleven gronden en eigendommen werd hen ook afgenomen via de Absentees' Property Law. Deze wet uit 1950 verklaarde de 'vluchtelingen' en hun eigendom als 'absentees'. Via de wet gaf de staat zichzelf controle over al de eigendom (vooral land, appartementen, bedrijven/handelszaken en bankrekeningen) die toebehoorde tot de Palestijnen die het land hadden verlaten (kwam onder controle van de 'Development Authority'). Schattingen van de waarde van die eigendommen gaan van 3 tot 6,4 biljoen dollar.⁸¹

Wat is de betekenis van de vluchtelingenkwesie in het Apartheidsdebat? Uri Davis, John Quigley en anderen menen dat het niet-verlenen van burgerschap en het (via VN-resoluties geëiste) recht op terugkeer aan de vluchtelingen betekent dat een bevolkingsgroep wordt verhinderd deel te nemen aan het politieke en sociale leven van de staat, wat voor hen gelijkstaat met Apartheid. Het feit dat de vluchtelingen totaal geen burgerschap krijgen is volgens Davis een 'denationalization' die veel radicaler is dan 'its Apartheid South African equivalent', waar alle zwarten ofwel inferieur burgerschap in de republiek Zuid-Afrika ofwel een alternatief burgerschap in de 'homelands' hadden. Israël daarentegen geeft van de 'five million non-Jewish Palestinian Arabs who are today entitled, under the constitutional stipulations of the 1947 UN Partition Plan, to Israeli citizenship' maar aan 20 percent burgerschap. 'They use the fact that a minority has citizenship in order to cover the crime of denationalizing an entire people. That is clever'. Een groot deel van de burgers wordt dus totaal uitgesloten van het politieke, economische en culturele leven in Israël. Dat is discriminatie en segregatie, en dus Apartheid, stelt hij.⁸² John Quigley meent dat de verplaatsing naar vluchtelingenkampen buiten de staat Israël, waarbij de Palestijnse bevolking op etnische gronden wordt gescheiden, tegemoet komt aan het verbod in de VN-Apartheidsconventie van maatregelen 'designed to divide the population along racial lines by the creation of separate reserves and ghettos for the members of a racial group'. Hij schrijft: 'If relocation to reserves within a state constitutes Apartheid, then, per force, relocation out of the state must as well, since it separates the population even more definitively.'⁸³ De vluchtelingen buiten de grenzen van Israël zal ik echter niet opnemen in de bespreking. Zoals reeds gezegd: de vraag naar Apartheid vereist een relatie tussen een staat en een bevolkingsgroep binnen bepaalde grenzen. De vluchtelingen staan niet onder het Israëlsch regime. Analytisch gezien vallen ze buiten de opzet van dit onderzoek. Maar men moet in het achterhoofd houden dat ze bestaan. Zij hebben het steeds

⁸⁰ Bsoul, 2006; Quigley, 1993, p. 226; Kretzmer, 1990, p. 50 (citaat); Yiftachel, 2006, p. 136; Lowrance, 2005, p. 491.

⁸¹ Adalah 2001, p. 11, 29; Adalah, 2000, p. 7; Al Haq 2001, p. 9-10; Kretzmer, 1990, p. 37-38, 55-58; Bsoul, 2006; Catherine, 2002, 114-115; Regan, 2008, pp. 206-207; Quigley, 2005, p. 105, 107-109, 127; Quigley, 1992, p. 225, 228-230 (citaat p. 229); Zureik, 1993a, p. 95; Davis, 2003, p. 31-33, 36, 54, 68, 71, 89, 100-101, 106-107; Kimmerling, 2003, p.171, 173; Interview met Kohn; Schechla, 2001, 20-22; Yiftachel, 2006, p. 60, 136-137; Boas, 1995, 187; Kedar en Yiftachel, 2006, p. 137-139.

⁸² Davis, 2003, p. 41, 44, 54-55, 68-69, c69, 71, 89-90; Interview met Davis (citaat); Davis, Israel: not an ethnocracy, 4; Davis, 2004, 5.

⁸³ Quigley, 1992, p. 225-226, 231.

veel slechter gehad dan de groep Palestijnen die overbleef in Israël. Dat maakt de problemen die we zullen vaststellen in Israël relatief, maar daarom niet minder belangrijk.

Ongeveer 160 000 Palestijnen bleven wonen in de nieuwe staat Israël die op 14 mei 1948 werd gesticht. Ze verkregen burgerschap. Hun aantal zou door de jaren heen groeien tot de 1,3 à 1,4 miljoen Palestijnen die vandaag de dag in Israël leven, 20 procent van een totale bevolking van 7 miljoen. Onderverdeeld volgens religie, is de meerderheid joods: 5 165 400; een grote minderheid is moslim: 1 072 500. En vervolgens leven er nog christenen (115 700), Druzen (110 800) en mensen zonder religieuze strekking (254 600). Binnen de Palestijnse minderheid is 82% moslim, 9% christelijk en 9% Druus. De Palestijnen leven vooral in steden en dorpen – waarvan sommige gemengd – in de Galilearegio in het noorden, de Triangel in centraal-Israël en de Negevwoestijn in het zuiden. Zij vormen samen een nationale, etnische en religieuze minderheid.⁸⁴

Zij zijn het subject van dit onderzoek. Welke positie kreeg de Palestijnse minderheid in de Israëlische staat en maatschappij? Werden zij geconfronteerd met discriminatie en segregatie? Zijn zij slachtoffers van een etnisch regime, of zelfs Apartheid in Israël?

⁸⁴ Navot, 2007, 26; Adalah 2001, 3; Jabareen, 2009, p. 95; Kimmerling, 2003, p.171-172; Kedar en Yiftachel, 2006, p. 133; Louer en King, 2007, p. 1; Falah, 1996, p. 827; Peleg, 2004, pp. 416-417; Zreik, 2003, p. 43.

2.2. DISCRIMINATIE EN SEGREGATIE IN EEN ETNISCH-JOODSE STAAT

Ik onderzoek of en in hoeverre er een radicaal etnisch regime bestaat in Israël dat de overblijvende Palestijnse bevolkingsgroep discrimineert en segregert.

2.2.1. IDEOLOGISCHE EXCLUSIE

De vestiging van de staat Israël werd gezien als de vervulling van de Zionistische droom: de vestiging van een onafhankelijke joodse staat in het historische thuisland van de joden, waar joden konden naar migreren en met banden met de joodse diaspora in de wereld. Dat Zionisme was beïnvloed door etnonationalistische ideeën, opgedaan door de joodse ervaring met de nationaliseringsprojecten uit West-, Oost-Europa en Rusland.⁸⁵ In de lijn daarvan definieert de staat Israël zichzelf sinds 1948 als een *joodse* staat, een staat van en voor het joodse volk. Dat is haar primaire identiteit of profilering. Haar joods-zijn is haar *raison d'être*. Dit is hoe zij zichzelf ziet en hoe zij wil dat anderen haar zien. Zionisme is *de facto* de staatsideologie. De vlag werd die van de Zionistische beweging, met de ster van David. Het staatsembleem bestaat uit een joodse kroonkandelaar, de '*menorah*'. Het nationale volkslied is de '*Hatikvah*', vroeger de hymne van de Zionistische beweging. De Onafhankelijkheidsverklaring van de staat Israël uit 1948 benadrukt dat Israël een *joodse* staat is. Het draagt geen kracht van wet, maar wordt door Israëls rechtssysteem beschouwd als de '*aspirations of the people and its fundamental credo*'. De staat Israël definieert zich via de Law of Return als de staat voor alle joden, dus niet enkel de joden binnen Israël maar ook de diaspora, de joden in de hele wereld. Dat is de belangrijkste uitdrukking van de notie van een joodse staat.⁸⁶

De conceptualisering van Israël als een joodse staat wordt op twee manieren geïnterpreteerd, gekaderd in een historische complexe vraag naar de joodse identiteit. De conservatieve strekking interpreteert de term 'joodse staat' in een strikt religieuze zin, vanuit de erfenis van religieus judaïsme en 'Halacha', de joodse religieuze wet. De liberale strekking gaat meer uit van joodse nationaliteit en basiswaarden. Het definieert joods zijn als een etnonationale of culturele identiteit. 'This allows some mobility and flexibility in the definition of collective boundaries, especially with regard to the integration of other groups into the Jewish collectivity'.⁸⁷ Tot de jaren 1990 was er een overlapping tussen de religieuze en etnonationalistische invulling van joods zijn. Met de integratie van migranten uit de voormalige Sovjet-Unie, die strikt-religieus gezien niet joods waren, nam de seculiere etnische/etnoculturele invulling de bovenhand. Yiftachel noemt dit de '*ethnicization of Jewishness*'.⁸⁸ Hoewel de etnische invulling iets inclusiever is, werden de grenzen van joodszijn echter niet genoeg verlegd om niet-joden (zoals Palestijnse Arabieren) tot de natie te rekenen. 'The partial secularization has not offered significant opportunities for Palestinian Arabs to integrate into meaningful membership in the Israeli Zionist community'.⁸⁹ Bovendien is de religieuze component nog steeds manifest aanwezig: de joodse Sabbath is de officiële Israëliëse rustdag, publieke instellingen serveren enkel koosjer voedsel, alle 'personal laws' worden gestuurd door het nationale rabbinaat, religieuze autoriteiten spelen nog een belangrijke rol, etc. En terwijl de publieke ruimte seculariseerde, werden Orthodoxe partijen versterkt en geradicaliseerd in het politieke landschap. 'Affiliation to the Jewish people and adherence to the Jewish faith became in actual fact inextricably intermingled,' stelt Louer.⁹⁰ En Bishara meent: 'There is no distinction between nationality and religion – there is no separation between church and state.'⁹¹ Er is geen principiële scheiding tussen staat en religie.

⁸⁵ Yiftachel, 2006, p. 60; Wawman en Peleg, 2008, p. 3; Zreik, 2003, p. 43; Rekhess, 2002, p. 10; Lowrance, 2005, p. 491; Smooha, 2002, p. 489; Interview met Warschawski.

⁸⁶ Kretzmer, 1990, p. 18, 21, 89; Quigley, 2005, 116-117; Quigley, 1992, p. 226-227; Bsoul, 2006; Zureik, 1993a, p. 93, 95; Louer en King, 2007, p. 11; Yiftachel, 2006, p. 60, 84-85, 94, 98-99, 104; Zreik, 2003, 43-44; Rekhess, 2002, p. 10-11; Falah, 1996, p. 826; Carey, 2001, p. 143; Jabareen, 2006, p. 1055; Hareven, 1993, p. 208; Rouhana en Sultany, 2003, p. 6; Smooha, 2002, p. 485; Interview met Warschawski; Adalah 2001, 1; Kretzmer, 1990, p. 1, 17; Boas, 1995, p. 186; Peleg, 2004, p. 416; Lowrance, 2005, p. 491; Al Haq, 2001, p. 5.

⁸⁷ Yiftachel, 2006, p. 118 (citaat).

⁸⁸ Yiftachel, 2006, p. 118-121; Rouhana en Sultany, 2003, p. 6.

⁸⁹ Yiftachel, 2006, p. 120-121 (citaat).

⁹⁰ Louer en King, 2007, p. 10 (citaat).

⁹¹ Carey, 2001, 143 (citaat Bishara).

En in de historische perceptie blijft 'joods' connotatief verbonden met de godsdienst van het jodendom, wat de notie van impliciet-religieuze aard maakt. Ongeacht de interpretatie die dus wordt gegeven aan het begrip 'joodse staat', en gegeven de verwevenheid van religieuze en etnisch-culturele noties, lijkt 'joods' in alle geval 'niet-joods' uit te sluiten.⁹²

Israël beschouwt zichzelf niet enkel als 'joods', maar ook als 'democratisch'. Dat is de tweede pilaar van haar zelfgeproclameerde identiteit. Israël stelt zich al sinds haar stichting voor als een 'westerse democratische' staat, als de 'enige democratie in het Midden-Oosten'. De formule en de idee 'joods en democratisch' is vooral in de twee laatste decennia in de Israëliische maatschappij ingesijpeld. In de Onafhankelijkheidsverklaring stond reeds te lezen dat Israël een joodse staat is die volledige gelijkheid wil waarborgen voor al zijn burgers, ongeacht ras, religie, nationaliteit of sekse. Maar het is vooral vanaf het begin van de jaren 1990 dat de formule in opgang kwam. De twee basiswetten uit 1992 rond mensenrechten beklemtonen 'joods en democratisch'. De Basic Law: Human Dignity and Liberty zegt: 'The purpose of this Basic Law is to protect human dignity and liberty, in order to establish in a Basic Law the values of the State of Israel as a Jewish and democratic state'. In de Basic Law: Freedom of Occupation vinden we eveneens 'Joods en democratisch' terug. Het Hooggerechtshof verklaarde: 'The existence of the State of Israel as a Jewish state does not negate its democratic nature, any more than the Frenchness of France contradicts its democratic nature'.⁹³ Ook de Zionistische politieke partijen en elites hebben dit standpunt.⁹⁴

Onderzoekers als Shmuel Eisenstadt, Schlomo Avineri, Gabriel Sheffer, Asher Arian, Moshe Lissak, Benny Neuberger en anderen zagen geen contradictie tussen 'joods' en 'democratisch'.⁹⁵ Ezrahi en Kremitzer (2001) schrijven: 'Not only is there no contradiction between the definition of the state as Jewish and democratic, but it is possible to find a necessary connection between the two. Only in a democratic framework can Jews of various opinions compete freely for the attitudes and sentiments of the public. Therefore, it seems like the state of Israel, like other democratic states, must enable the representation of many and changing identities, Jewish and non-Jewish alike'.⁹⁶ Rechtsgeleerden, academici, politici en anderen zien 'joods-democratisch' als een onafscheidbare eenheid. Zodanig zelfs dat een aanval op het joodse karakter van de staat wordt geïnterpreteerd als een aanval op democratie. 'Jewishness of the state has now become a precondition for its democracy'.⁹⁷ Een mogelijke verklaring is de 'onzichtbaarheid' van de Arabische minderheid voor Israëliische joden. 'The prevailing attitude of the general public (...) is that if Israel is the state of the Jewish people, and if the Jewish citizens enjoy democracy, then Israel by definition must be both Jewish and democratic'.⁹⁸

Maar de definiëring van Israël als joodse staat is niet compatibel met de principes van democratie (zoals gedefinieerd) en is dus geen democratische definiëring. Er wordt een duidelijke etnische exclusieve keuze uitgesproken (ethnos). In die zin is dit geen retoriek van democratie, omdat dit een discours vereist van inclusie, gelijkheid en vrijheid ('van, voor en door iedereen', demos). 'The clear tension between these two principles is that the first emphasizes the national character of the State and its privileging of the Jewish people over all other citizens, and the second demands democratic values. The two are simply

⁹² Adalah, 2001, p. 8; Navot, 2007, 70; Yiftachel, 2006, p. 117-118, 122-123.

⁹³ Smooha, 2002, p. 494 (citaat).

⁹⁴ Adalah 2001, p. 1, 7-9; Quigley, 2005, p. 116; Quigley, 1992, p. 226; Kretzmer, 1990, p. 1, 17; Bsoul, 2006; Boas, 1995, p. 186; Hareven, 1993, p. 208; Peleg, 2004, p. 416; Lowrance, 2005, p. 491; Smooha, 2002, p. 494; Yiftachel, 2006, p. 84, 86-87, 94, 99, 104; Rouhana en Sultany, 2003, p. 8; Ghanem en Rouhana, 2001, p. 67; Ghanem en Rouhana, 1998, p. 323; Navot, 2007, 70, 161, 204. Israël heeft geen echte constitutie, maar een reeks zogenaamde 'basiswetten' die doorheen de tijd zijn ingevoerd en samen een 'voorlopige' grondwet vormen. Pas met deze grondwetten kwam er een wettelijke introductie van het concept gelijkheid. Maar basiswetten staan ondergeschikt aan de primaire Knessetwetten en zijn dus eerder 'zachte' normen. Er is nog altijd geen echte constitutie die civiele rechten vastlegt, die discriminatie op basis van etnie, nationaliteit, religie, etc. verbiedt en de rechten van minderheden erkent. (Zureik, 1993a, p. 94; Jabareen, 2006, p. 1056; Boas, 1995, 187; Peleg, 2004, p. 425, Falah, 2003, p. 183).

⁹⁵ Yiftachel, 2006, p. 84, 86, 99; Smooha, 2002, p. 494; Rouhana en Sultany, 2003, p. 8; Ghanem en Rouhana, 2001, p. 67; Ghanem en Rouhana, 1998, p. 323.

⁹⁶ Yiftachel, 2006, p. 87 (citaat).

⁹⁷ Yiftachel, 2006, p. 86, 94 (citaat).

⁹⁸ Rouhana en Sultany, 2003, p. 7-8 (citaat p. 8).

incompatible.’⁹⁹ Er is een inherente spanning in de duale identiteit van de staat als joods én als democratisch, een contradictie tussen het concept van gelijkheid en het etnische concept.¹⁰⁰ John Quigley: ‘A state’s self-definition as a state of a single racial group impliedly excludes others, and where another substantial racial group is present, it is impliedly excluded.’¹⁰¹ Er is met andere woorden een soort *ideologisch-retorische exclusie en discriminatie* ten aanzien van niet-joden, vooral dan de Palestijnse minderheid in het land.

Laten we wel wezen. Vele als democratisch beschouwde landen definiëren zich etnisch. Hareven: ‘The national identity of Israel [is not] a unique case. France is named République Française although it encompasses several non-French ethnic groups. Finland is named after the Finns, although it includes a large Swedish speaking minority’.¹⁰² Finland definieert zichzelf ook als Lutheraans, Engeland als Anglicaans.¹⁰³ Vele landen definiëren zich ‘in naam’ exclusief etnisch of religieus. In zekere zin is hun definiëring en ideologie dus eveneens non-democratisch te noemen. Enkel op basis van discriminerend discours echter kan niet gezegd worden dat een staat ook daadwerkelijk discrimineert. In dat geval zouden vele staten als non-democratisch worden afgedaan. Indien het slechts bij retorische exclusie blijft en dus op een symbolisch metaniveau blijft hangen (het gaat dan om namen, noties, symbolen,...), dan kan een regime in werkelijkheid toch compatibel zijn met democratie. ‘In multi-ethnic societies democracy is compatible with particularistic self-definition and its consequent behavior if and only if that self-definition is constructed extremely narrowly and most symbolically.’¹⁰⁴

Ook wat Israël betreft, geldt dat. De zelfverklaarde identiteit betekent nog niet dat er reële discriminatie is. Het geeft wel al een indicatie: men kan vermoeden dat de zelf-definitie eerder wel dan niet wordt gevolgd in de praktijk. Joodsheid is immers een fundamenteel credo dat historisch gegroeid is in het Zionisme. Het is de *raison d’être* van de staat Israël. Maar dat valt dus te onderzoeken. Wordt de retorische discriminatie, de exclusie in het discours, gereflecteerd in een *daadwerkelijke* en *significante discriminatie*, zijnde een privilegiëring van de joden én een benadeling van de niet-joodse Palestijnen. Is Israël in werkelijkheid joods of democratisch, en in welke mate is zij dat? Hoe joods is Israël echt?

2.2.2. INSTITUTIONELE DISCRIMINATIE EN SEGREGATIE

In hoeverre is er een daadwerkelijke en significante discriminatie in Israël in de lijn en omwille van haar etnisch-joodse karakter? In feite kan een reële etnische voorkeur nog altijd compatibel zijn met democratie, indien beperkt of marginaal. Noam Chomsky: ‘If the respects in which the state is Jewish are marginal and symbolic, the departure from democratic principle may be dismissed as insignificant.’¹⁰⁵ Indien de etnische voorkeur echter significant en intensief aanwezig is op belangrijke maatschappelijke domeinen, kunnen we niet meer spreken van democratie. Dan gaat het om een pure etnische staat die institutionele discriminatie uitoefent ten aanzien van een bepaalde bevolkingsgroep. Is dit dan Apartheid? Een etnisch systeem is niet altijd Apartheid; Apartheid is een radicaal specifiek etnisch regime. Indien de staat Israël zich in radicale mate als etnisch-joods gedraagt, wat dan institutionele discriminatie ten nadele van de Palestijnse minderheid impliceert; indien de vorm van discriminatie overeenkomt met de specifieke criteria van Apartheid zoals gedefinieerd; én indien de overheid beide groepen bewust segregert, dan is er een Apartheidssysteem in Israël.

Het verschil tussen westerse en andere democratieën aan de ene kant en de staat Israël (en andere landen) aan de andere kant zit in het feit dat de zelf-definitie/ideologie en praktijk helemaal samenvallen, dat retorische discriminatie zich weerspiegelt in daadwerkelijke verregaande discriminatie. ‘The definition of Israel as Jewish could be purely descriptive, just as Great Britain could be described as an essentially Protest

⁹⁹ Adalah, 2001, p. 1, 56 (citaat).

¹⁰⁰ Adalah 2001, p. 1, 8, 56; Rekhess, 2002, p. 10-11; Carey, 2001, p. 154; Peleg, 2004, p. 432.

¹⁰¹ Quigley, 1992, p. 228 (citaat).

¹⁰² Hareven, 1993, p. 208 (citaat).

¹⁰³ Yiftachel, 2006, p. 105.

¹⁰⁴ Peleg, 2004, p. 432 (citaat, eigen nadruk).

¹⁰⁵ Adalah, 2001, p. 8 (citaat Chomsky, zie noot 21).

or Italy as a Catholic state. Britain could also be described as English and Italy as Italian, implying that most of their populations belong to the English or Italian people. (...) Israel's definition as the state of the Jewish people, however, is *not descriptive but prescriptive*. It implies that the state is a tool of the Jewish people.'¹⁰⁶ Ook Yiftachel benadrukt dat het niet enkel gaat om de 'declaration as being Jewish'. Hij schrijft: 'A wide range of (...) laws and policies (...) anchored the Jewish character of the state not only symbolically but also as a concrete and deepening reality'.¹⁰⁷ Een zelfde geluid is afkomstig van Peleg. 'The Israeli polity's self-definition and (...) its behavior as an ethnic state have been carried out so broadly and so vigorously that that polity was doomed from the very beginning to produce a seriously flawed democracy.'¹⁰⁸ Rekhess: 'The ethno-national structure of the state, and the pronounced preference for the Jewish majority, prompted a policy of built-in discrimination and intentional exclusion vis-a-vis the Arab citizen'.¹⁰⁹ En tenslotte, het bovenvermelde citaat van Noam Chomsky aangevuld: 'The State is Jewish in respects that are quite fundamental.'¹¹⁰ De stelling van deze onderzoekers vormt de hypothese die ik onderzoek.

DE DEMOGRAFISCHE BASIS VAN DE JOODSE STAAT

De belangrijkste uitdrukking van de joodsheid van de staat Israël is demografisch van aard. Niets maakt Israël meer joods dan zijn bevolking. Via migratieregels en een demografische politiek ijvert de overheid er sinds 1948 expliciet voor om de joodse meerderheid zo groot mogelijk te maken en de Palestijnse minderheid (hetzij via natuurlijke aangroei, hetzij via migratie) zo weinig mogelijk te laten aangroeien. Dat is noodzakelijk om het joodse karakter van de staat te behouden. 'Given the goal of establishing a Jewish state in an Arab region, ethnic composition has been a most central concern.'¹¹¹ '[It is] (...) achieved chiefly through controls over immigration and citizenship. Rights of entry and membership define political and social boundaries.'¹¹²

Vanuit joods perspectief is het omwille van deze demografische bezorgdheid absoluut onmogelijk de Palestijnse vluchtelingen te laten terugkeren naar Israël. Dat zou het hele joodse karakter en de bestaansreden van de staat onderuit halen.¹¹³ Terwijl die Palestijnen om deze reden geen recht op terugkeer hebben, mochten/mogen joden uit de hele wereld vrij verhuizen naar Israël. Zij hadden, wat werd genoemd, 'recht op terugkeer'. Volgens de *Law of Return* (1950) mag iedere jood in de wereld migreren naar Israël en wordt hij/zij automatisch burger van de staat. Artikel 1 zegt simpelweg: 'Every Jew has the right to immigrate to Israel.'¹¹⁴ Joods is 'a person who was born of a Jewish mother or has become converted to Judaism and who is not a member of another religion.'¹¹⁵ In een amendement van 1970 werd het begrip 'jood' verbreed. Artikel 4A(a): 'The rights of a Jew under this law (...) shall apply to the child and grandchild of a Jew, to the spouse of a Jew, the spouse of the child and grandchild of a Jew, except for a person who has been a Jew and has converted his religion voluntarily.'¹¹⁶ Na 1948 kwamen er dan ook enorme aantallen joodse immigranten en vluchtelingen naar Israël, waardoor de bevolking verviervoudigde in het eerste decennium van de staat. Bijna alle joden die in die eerste periode aankwamen, waren Holocaust-overlevenden of joden uit de moslimwereld die daar door het conflict als vijanden werden behandeld en die het land moesten verlaten.¹¹⁷ De *Nationality Law* bevestigt in sectie 2: 'Every person who immigrated according to The Law of Return, will be a citizen of Israel.'¹¹⁸

¹⁰⁶ Boas, 1995, p. 187-188 (citaat, eigen nadruk).

¹⁰⁷ Yiftachel, 2006, p. 93, c104, 105

¹⁰⁸ Peleg, 2004, p. 432 (citaat).

¹⁰⁹ Rekhess, 2002, p. 7 (citaat).

¹¹⁰ Adalah, 8 (citaat Chomsky, zie noot 21).

¹¹¹ Yiftachel, 2006, p. 105 (citaat).

¹¹² Yiftachel, 2006, p. 36 (citaat).

¹¹³ Al Haq, 2001, p. 9; Waxman en Peleg, 2008, p. 4; Rouhana en Sultany, 2003, p. 6-7, 13; Yiftachel, 2006, p. 36, 105, 183; Quigley, 2005, p. 126.

¹¹⁴ Adalah, 2001, p. 11, p. 14 noot 22 (citaat); Al Haq 2001, p. 9; Quigley, 2005, p. 126; Quigley, 1992, p. 228; Kretzmer, 1990, p. 36; Bsoul, 2006; Davis, 2003, p. 70, 95-96; Yiftachel, 2006, p. 60, 104-105; Regan, 2008, p. 206; Interview met Kohn.

¹¹⁵ Al Haq, 2001, p. 9 (citaat); Quigley, 2005, p. 129; Davis, 2003, p. 98-99 (citaat).

¹¹⁶ Adalah 2001, 11, p. 14 noot 22 (citaat); Al Haq 2001, p. 9 (citaat); Catherine, 2002, 113; Davis, 2003, p. 98.

¹¹⁷ Yiftachel, 2006, p. 61.

¹¹⁸ Adalah, 2001, p. 11, 14 noot 22; Al Haq, 2001, p. 10; Quigley, 2005, p. 126; Quigley, 1992, p. 228-229; Kretzmer, 1990, p. 36-37; Bsoul, 2006; Davis, 2003, p. 95-96.

De wetten benadrukken Israël als een staat voor alle joden: niet enkel diegenen die in Israël wonen, maar ook alle joden in de wereld (joodse diaspora). Dat geeft 'statutory recognition to the major political tenet of Zionism: the connection between the Jewish people in the Diaspora and the State of Israel'.¹¹⁹ De verbondenheid met de joodse diaspora maakt trouwens dat Israël zich niet als 'Israëlich' en dus puur territoriaal kan afbakenen. Dit zou immers uitsluiting van de externe joden betekenen en druist in tegen haar wezenskenmerk, namelijk dat zij een staat is voor joden. Ook de onduidelijke positie van de joodse kolonisten in de Westbank verhindert een omheining van Israëls grenzen. 'As a result of the blurred borders and boundaries, and the partial inclusion of peripheral groups, Israel has neither managed to create a firm sense of 'Israeliness' nor a genuine Israeli (as distinct from Jewish) polity,' schrijft Yiftachel.¹²⁰

Ook andere regelingen zijn in dit perspectief te begrijpen. Naturalisatie voor niet-joden werd en bleef zeer moeilijk, ondanks amendementen in 1968 en 1980. Arabische echtgenotes van joodse of Arabische burgers van Israël moeten een langdurig en voorwaardelijk proces doorstaan om burgerschap te verkrijgen van Israël. Vooral inwoners van de Westbank en Gaza raken moeilijk aan de vereiste toelatingen. Joodse echtgenotes worden via de *Law of Return* vlot Israëlische burgers. De procedure hangt dus af van de identiteit van de gehuwden.¹²¹ In juli 2003 voerde de Knesset de *Nationality and Entry into Israel Law (Temporary Order)* in. De wet verbiedt residentschap of burgerschap aan Palestijnen uit de Bezette Gebieden en inwoners van 'vijandige' Arabische buurstaten (Libanon, Syrië, Iran of Irak) die getrouwd zijn met Israëlische (joodse en niet-joodse) burgers. Hoewel de wet in oorsprong tijdelijk was bedoeld, werd zij verlengd en geamendeerd en blijft zij tot vandaag in werking. Het gevolg is dat een Israëlich-Arabische burger en een Palestijn van de Bezette Gebieden na gehuwd te zijn ofwel gescheiden moeten leven ofwel het land moeten verlaten. Duizenden families, waarbij de echtgenotes nog geen burgerschap kregen, werden er door getroffen.

Momenteel is er een sterke bevolkingsgroei onder de Palestijnen en een trage onder de joden. Met andere woorden: er is een groeiende minderheid en een trager groeiende meerderheidsbevolking. Dat wordt voorgesteld als een bedreiging voor de politieke controle van de joodse meerderheid. Intern probeert men het joodse geboortecijfer te vermeerderen en het Arabische in te perken, bijvoorbeeld door financiële impulsen te geven aan joodse families en niet aan de Arabische. Ook laat men half-joden overkomen. Bishara: '[Israel is] a state that obsessively counts, each day, how many Arabs and how many Jews live in it (...)'^{122 123}

Israël claimt het recht om als soevereine staat keuzes te maken in migratie en demografie. Staten mogen een etnische groep verkiezen inzake burgerschap. Alle staten doen dat ook, en de wetten rond mensenrechten sluiten zo'n voorkeur niet uit. Israël meent dat ze het recht heeft joden te verkiezen als

¹¹⁹ Kretzmer, 1990, p. 18, 89; Quigley, 1992, p. 117; Bsoul, 2006; Zureik, 1993a, p. 95; Louer en King, 2007, p. 11; Yiftachel, 2006, p. 94, 104; Zreik, 2003, p. 43-44; Rekhess, 2002, p. 10; Falah, 1996, p. 826.

¹²⁰ Yiftachel, 2006, p. 84-85 (citaat p. 85).

¹²¹ Indien een burger van de staat Israël een niet-burger trouwt en voor hem/haar burgerschap aanvraagt, dan hangt het van de identiteit van de burger en de gehuwde af of deze procedure slaagt. Voor 1999 kon zowel een joodse als niet-joodse echtgeno(o)t(e), indien hij/zij was gehuwd met een joodse burger, gemakkelijk burgerschap verkrijgen volgens de *Law of Return* (respectievelijk artikel 1 en 4A). Indien een Arabische burger van Israël trouwde met een joodse, kon hij/zij via de *Law of Return* gemakkelijk burgerschap verkrijgen. Indien zijn/haar echtgeno(o)t(e) niet-joods was, was het zeer moeilijk en duurde het lang vooraleer die permanent residentschap kreeg, laat staan volledig burgerschap. Vanaf 1999 kwamen er enkele veranderingen. Nog steeds leverde een huwelijk tussen een Israëlische joodse burger en een jood(se) gemakkelijk burgerschap op, zoals vroeger. Maar de procedure voor niet-joden werd onderhevig aan een langer en voorwaardelijk proces. Terwijl een joodse echtgeno(o)t(e) van een Arabische burger nog steeds gemakkelijk burgerschap kreeg, veranderden de regels voor niet-joden. Het ministerie moest eerst de aanvraag goedkeuren. Indien dat was gebeurd, leverde ze de echtgenoot/echtgenote voor één jaar een tijdelijk residentschap af, wat drie keer vernieuwd werd. Indien, op het einde van die vier jaar, er geen criminele of veiligheidsfactoren in de weg stonden, het koppel getrouwd bleef en nog steeds samenwoonde in Israël, kreeg de echtgenoot/echtgenote burgerschap. Deze procedure werd relatief arbitrair en onvolledig toegepast. Vooral inwoners van de Westbank en Gaza raakten zeer moeilijk aan de reeks toelatingen. (Adalah 2001, pp. 12-14; Al Haq 2001, p. 10-11).

¹²² Carey, 2001, c146

¹²³ Goldscheider, 1993, p. 65; Rouhana en Sultany, 2003, p. 7, 13; Interview met Kohn; Interview met Reynolds; Adalah 2001, p. 12-14, 15 noot 27; Quigley, 2005, p. 127; Quigley, 1992, p. 230; Yiftachel, 2006, p. 183; Kretzmer, 1990, p. 38-40; Bsoul, 2006; Al Haq 2001, p. 10-11; Davis, 2003, p.95.

burgers, maar dat het niet discrimineert tegen een bepaalde andere nationaliteit. De *Law of Return*, de *Nationality Law* en de andere regelingen bevatten geen expliciete discriminatie tegen een bepaalde groep, maar onrechtstreeks en in de implementatie ervan is er wel discriminatie tegen een etnie, de Palestijnen.¹²⁴ Joden krijgen gemakkelijk burgerschap; niet-joden moeilijk of niet; Palestijnse vluchtelingen helemaal niet. Privilegiëring en benadeling op basis van een verschil in religie-etniciteit staan op zich gelijk aan discriminatie.¹²⁵

BURGERSCHAP EN NATIONALITEIT

De Palestijnen die traditioneel in het gebied waren blijven wonen of er toch in slaagden om te migreren, kwamen terecht in een staat die niet enkel in demografisch opzicht joods was, maar in alle maatschappelijke domeinen. Nochtans kregen zij burgerschap. Hoe valt dan te verklaren dat zij desondanks geen gelijkheid ervaren met hun joodse medeburgers?

De essentie van het verschil tussen de vermelde westerse democratieën en de staat Israël (en andere landen) schuilt in de invulling van *burgerschap*. In vele democratieën wordt burgerschap op een civiele en territoriale manier ingevuld en verbonden met gelijke rechten. Dit betekent dat alle burgers binnen de geografische grenzen van de staat hetzelfde type burgerschap verkrijgen ongeacht verschillen in ras, etnie, nationaliteit, religie, sekse, etc. Dit betekent dat er in theorie gelijk burgerschap bestaat. Desondanks bestaan er fenomenen als gedwongen assimilatie, discriminatie en stratificatie, maar groepen die niet behoren tot de oorspronkelijke of dominante etnie/natie hebben *de jure* de mogelijkheid om zich te integreren en gelijke rechten af te dwingen. In die zin is een democratische staat nooit helemaal democratisch, maar moet zij er voortdurend naar streven dit wel te worden.¹²⁶ Maar, zegt Azmi Bishara in verband met Israël: 'We are not talking about the American nation, where citizenship is your ticket to join. Or even the French, where – though less than in the United States – citizenship is still a way to join.'¹²⁷ In Israël wordt een civiel/territoriaal *burgerschap* verleend aan alle Israëlische burgers, ongeacht etnie, nationaliteit en religie. Joden en niet-joden krijgen dus hetzelfde burgerschap. Dit brengt een basispakket aan rechten mee: het recht op stemmen, politieke participatie, beweging, economische ontwikkeling,...¹²⁸ Dit lijkt op wat democratische landen doen. Maar in Israël is dit burgerschap niet volwaardig. Het wordt immers ondergeschikt gemaakt aan een andere categorie, namelijk '*nationaliteit*' ('*leum*' in het Hebreeuws) of 'etniciteit'. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen staatsburgerschap en nationaliteit. En binnen die nationaliteit maakt men wel een onderscheid tussen een joodse en niet-joodse nationaliteit. Een Israëlische nationaliteit bestaat niet: 'The state recognizes Israeli citizenship, but it does not recognize the concept of Israeli nationality. This is because it insists on its Jewish identity,' aldus Azmi Bishara.¹²⁹ De keuze voor een non-territoriaal etnisch burgerschap is te begrijpen vanuit de verbondenheid met de joodse diaspora in de hele wereld. De ideologie en het karakter van de staat Israël als de staat van alle joden verhinderen een territoriale afbakening. Niet het universeel-territoriaal burgerschap noch lidmaatschap in de staat, maar 'ethnicity (...) is the main determinant of the allocation of rights, powers, and resources.'¹³⁰ Rouhana en Ghanem schrijven: 'It is not citizenship, or membership in the state system, that determines the extent of services and privileges that the state bestows on the individual and the group; the determining factor is membership in the dominant ethnic group. Citizenship, therefore, is relegated to a less important status than belonging to the national groups that compose the state.'¹³¹ Dat laatste wordt bevestigd door Louer: 'In the Israeli system, affiliation to a nationality takes precedence over mere citizenship, which tends to be empty of content.'^{132 133}

¹²⁴ Cf. International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, 1965. Uri Davis meende in *Israel: Utopia Incorporated* (1977) dat dit 'legal Apartheid' is, terwijl anderen vergelijken met de raciale classificatie van Zuid-Afrika. (Quigley, 2005, p. 127, 290 noten 21 & 22; Bsoul, 2006).

¹²⁵ Kretzmer, 1990, p. 89; Bsoul, 2006; Zureik, 1993a, p. 95; Quigley, 2005, p. 127, 290 noten 21 & 22; Bsoul, 2006.

¹²⁶ Yiftachel, 2006, p. 122; Rouhana en Ghanem, 1998, 321.

¹²⁷ Carey, 2001, 144 (citaat).

¹²⁸ Waxman en Peleg, 2008, 4; Kretzmer, 1990, p. 39-40; Zreik, 2003, p. 43.

¹²⁹ Carey, 2001, p. 143 (citaat).

¹³⁰ Yiftachel, 2006, p. 16 (citaat).

¹³¹ Rouhana en Ghanem, 1998, p. 321

¹³² Louer en King, 2007, p. 28 (citaat).

De hiërarchie burgerschap-nationaliteit is op zich niet problematisch. Maar wel de voorkeur voor één nationale groep: de joodse. Op basis van dit nationaliteitscriterium is het dat de Israëliëse overheid discrimineert en segregert. Lidmaatschap van de joodse etnische groep levert privileges, meer en betere rechten, meer en betere diensten, meer en betere grond, etc. Dit wordt zo de dominante etnische groep. Leden van de andere etnische groep, de niet-joden (vooral de Palestijnen), hebben bepaalde rechten niet of worden gediscrimineerd en uitgesloten. Zij worden ondergeschikte tweedeklasseburgers. Omwille van de verbinding van Israël met de joodse diaspora heeft deze etnisch-nationale voorkeur een disproportionele intern-externe verhouding tot gevolg: joden in de hele wereld hebben in feite meer rechten dan Palestijnen die binnen de staat wonen. Carey: 'Israel is constitutionally the state of the Jews, which means it is the state of many people who are not citizens of it, and at the same time not the state of many people who are its citizens.'¹³⁴ Etnie bepaalt ook de plaats van residentie in het land. Via de categorie van nationaliteit als basis voor rechten wordt de etnische voorkeur en privilegiëring realiteit, terwijl er aan de oppervlakte een gelijk burgerschap lijkt te bestaan. Dit onderscheidt Israël van democratische landen, inclusief de natiestaten onder hen. Israël is een natiestaat die lidmaatschap van die natie, namelijk de joodse, en niet Israëliësch burgerschap als criterium maakt voor inclusie. Niet-joden worden bijgevolg uitgesloten en integratie via het staatskader wordt verhinderd.¹³⁵ Het veelgehoorde tegenargument, namelijk dat het bestaan van de staat Israël als de staat van het joodse volk niets afdoet van zijn democratische karakter 'just as the Frenchness of France does not deny its democratic nature' klopt dus niet. *Frankrijk* is de staat van de *Franse* burgers, *Israël* de staat van de *joodse* burgers.¹³⁶

De institutionele discriminatie en segregatie op basis van etnie en nationaliteit speelt op verschillende niveaus van beleid: landallocatie, grondbezit en bewoning; politieke participatie; jurisdictie; economie; cultuur, religie, taal en onderwijs.

Belangrijk is dat er twee periodes te onderscheiden zijn in de geschiedenis van de Israëliëse houding ten aanzien van de Palestijnse minderheid op deze maatschappelijke vlakken: 1948-1966 en 1966-heden. Van 1948 tot 1966 werd aan de Palestijnen in de rurale zones (niet in de steden) een militaire heerschappij opgelegd. Dat werd door Israël gerechtvaardigd aan de hand van het veiligheidsargument.¹³⁷ Maar onderzoekers als Peleg menen dat het militaire bestuur aangegrepen werd als instrument om de etnocentrische joodse staat op een duurzame manier te installeren. De staat wilde de dominantie van de joodse meerderheid ten aanzien van een machteloze Arabische minderheid institutionaliseren op een gunstig moment.¹³⁸ Volgens artikel 125 van de *Defence (Emergency) Regulations* werden de Palestijnen onderverdeeld in 'three martial law zones': de noordelijke regio (Galilee), de centrale regio (Triangel) en de regio van de Negev (met vooral Bedouïnen). Tijdens deze periode was het dat de landpolitiek van Israël zich vormde: er waren massale landonteigeningen, gronden werden 'gesloten' voor Palestijnen, er was een enclavisering en er ontstond een residentiële segregatie. Er was daarenboven nauwelijks bewegingsvrijheid door een pasjessysteem, wat zorgde voor sociale segregatie. Politiek hadden ze bijna wel officiële maar geen daadwerkelijke rechten. Er was een enorme repressie via allerlei harde maatregelen, met de rechtspraak als een schakel daarin. Economisch en cultureel konden Palestijnen zich zeer moeilijk

¹³³ Louer en King, 2007, p. 11, 28; Adams, 1995, p. 178-179; Quigley, 2005, p. 129; Catherine, 2002, 125; Davis, 2003, p. 88, 95-96, 107; Schechla, 2001, 26; Carey, 2001, 143.

¹³⁴ Carey, 2001, 143 (citaat); David Kretzmer: 'The state is the state of the Jews, both those presently resident in the country as well as those resident abroad. (Kretzmer, 1990, p. 31 (citaat)).

¹³⁵ Ghanem en Rouhana, 1998, 323; Yiftachel, 2006, p. 21, 43.

¹³⁶ Adalah, 8 (citaat); Navot, 2007, 70; Kretzmer, 1990, p. 29-30.

¹³⁷ De officiële rechtvaardiging voor de allesomvattende militaire heerschappij kwam neer op: veiligheid. Zo'n controle was logisch en noodzakelijk omdat het om die mensen ging die enkele jaren tevoren nog de wapens hadden opgenomen tegen Israël; omdat ze vijandig stonden ten aanzien van Israël; omdat men vreesde dat bij een eventuele nieuwe oorlog disloyaal zouden zijn;... De vestiging van de staat Israël kwam er na jarenlange strijd tussen twee collectieven, en de Arabieren werden dan ook gezien als de tegenpartij. Van bij het begin werd de Palestijnse minderheid door de overheid en het volk gepercipieerd als een vijandige bedreiging voor van de 'raison d' être' van de staat en als zodanig ook behandeld. Men zag het als een 'vijfde colonne', als een 'Trojaans paard'. (Peleg, 2004, p. 417; Kretzmer, 1990, p. 3; Waxman en Peleg, 2008, p. 5; Peleg, 2004, p. 417; Carey, 2001, p. 139; Bishara, 2001, p. 22, 54; Jabareen, 2006, p. 1055) Vele onderzoekers stellen vragen bij het veiligheidsargument. Ze stellen zich de vraag 'why the Israeli authorities used such heavy-handed tactics against such a beaten, decimated minority for so long.' Het was te extreem om enkel om veiligheid te gaan, menen ze. (Peleg, 2004, 417 (citaat)).

¹³⁸ Peleg, 2004, pp. 418-419

ontwikkelen. Ongeacht de bedoeling en rechtvaardiging van het tijdelijke bestuur, was het resultaat dat er tijdens deze periode op alle vlakken joodse exclusiviteit en dominantie ontstond. De Palestijnse minderheid werd beperkt tot eigen kleine gebieden, gecontroleerd via pasjes en gemarginaliseerd op politiek, economisch en cultureel vlak.¹³⁹ Die militaire heerschappij geleek dan ook sterk op een Apartheidssysteem. Vermits ik me op de recente periode richt, zal ik deze stelling niet verder onderbouwen. Omdat de ontwikkelingen in deze periode belangrijk zijn om de huidige situatie te begrijpen en de twee decennia sporen nalieten, zal ik kort een indruk geven van deze periode.

In 1966 werd de militaire heerschappij opgeheven. Sindsdien staan de Palestijnen onder het Israëliësch civiele bestuur, zoals hun joodse landgenoten.¹⁴⁰ De landpolitiek bleef dezelfde. Het massale proces van onteigening was voor een groot deel achter de rug, al waren er nog golven van confiscatie. De ongelijke allocatie van land bleef, alsook enclavisering en residentiële segregatie (met enkele uitzonderingen). Er kwam echter vrije beweging en mobiliteit in het hele land, waardoor de sociale segregatie wegviel. Politiek werden rechten betekenisvoller, maar nog steeds partieel. Wat repressie en jurisdictie betreft, was er een zachtere maar nog steeds discriminerende behandeling. Economisch kwamen er meer kansen in de joodse economie, maar werd de ontwikkeling van een Palestijnse economie verhinderd. Cultureel was er een basisvrijheid, maar ook een joodse nadruk. Op politiek, juridisch, economisch en cultureel vlak blijkt hoe joods Israël werkelijk is, met discriminerende implicaties voor niet-joden. Ik stel de vraag of er vandaag de dag Apartheid aanwezig is in Israël. Vandaar dat ik me focus op de de 'tweede' periode, van 1966 tot heden.

De landpolitiek laat zich moeilijker vangen in deze chronologie. Ze werd gevormd in de eerste periode en ging als een *fait accompli* verder in de tweede. Het tijdsperspectief dat ik hanteer is hier dus breder, vermits alle wetten en maatregelen belangrijk zijn, ongeacht het moment van in- en uitvoering. Ik ga eerst in op deze kwestie omdat dit wellicht het belangrijkste thema is. Daarna bespreek ik achtereenvolgens: bewegingsvrijheid, politieke rechten, jurisdictie en repressie, economie, onderwijs en cultuur. Telkens toets ik deze domeinen kort aan de Apartheidsdefinitie.

LANDONTEIGENING, ALLOCATIE EN SEGREGATIE

Naast demografie en burgerschap zijn grondbezit en bewoning de belangrijkste thema's in de joodse staat en in het Israëliësch-Palestijns conflict. De verwerving en bewoning van land in Palestina is hét Zionistische streefdoel, in navolging van de slogan 'a land without people for a people without land'. Het land werd gezien als een veilige haven na generatielange vervolgingen en Arabische bedreigingen. Dat is dé centrale doelstelling van de Zionistische beweging, in navolging van de slogan. Die ideeën werken door in het beleid van Israël. Land is ook het domein waarin de Palestijnen het sterkst gediscrimineerd worden en op basis waarvan ze segregatie ervaren. Grondbezit is de kwestie die de meeste problemen oplevert tussen minderheid en de meerderheid. Vele andere problemen zijn hier ook van afgeleid. 'Land and territory are absolutely central for ethnonational politics. As such, the ownership, use, and development of land, as well as planning and settlement policies, are shaped by the state's project of extending ethnonational control over its (multiethnic) territory.'¹⁴¹ Een opvallende parallel is dat land ook één van de centrale criteria vormt in het gedefinieerde Apartheidssysteem. Het perspectief van de politieke geografie is hier interessant. Ik behandel deze kwestie omwille van het belang vrij uitgebreid.¹⁴²

De meerderheid van de weinige overgebleven Palestijnen leefde vanaf 1948 in stadjes en dorpen in de noordelijke regio van Galilea, de centrale regio (Triangel) en in de zuidelijke regio van de Negev (vooral Bedouïnen). Velen daarvan leefden in gebieden waarin ze voorheen ook al leefden. Anderen kwamen van elders in Israël in deze gebieden terecht omwille van oorlogsomstandigheden, de vernietiging of inname van hun dorpen, verdrijving, relocatie en/of grondonteigening. Terwijl het voor 1948 Palestijnse steden en

¹³⁹ Peleg, 2004, p. 417; Bsoul, 2006; Davis, 2003, p. 103, 126; Asher, 1998, p. 43; Kretzmer, 1990, p. 3, 141; Kimmerling, 2003, p.177; Lowrance, 2005, p. 491; Quigley, 2005, pp. 102-107.

¹⁴⁰ Adalah, 2001, p. 3; Hareven, 1993, p. 209; Kretzmer, 1990, p. 4; Zreik, 2004, p. 74.

¹⁴¹ Yiftachel, 2003, p. 36.

¹⁴² Falah, 2003, p. 180; Adalah, 2000, p. 7; Yiftachel, 2006, p. 137; Kretzmer, 1990, pp. 49, 51; Yiftachel, 2006, p. 105, 108-109, 137.

dorpen waren in een gebied met Palestijnse meerderheid, werden deze dorpen door de veranderde context mono-etnische minderheidsgemeenschappen.

Landonteigening

Net voor 1948 bezat de joodse gemeenschap in het historische Palestina ongeveer 7 à 8 % land. Doorheen de jaren (vooral in het begin) werden allerlei maatregelen genomen, wetten uitgevaardigd en regelingen gebruikt die land confisqueerden tot staats eigendom (nationalisering) en de facto in joodse handen bracht.¹⁴³ Er was een, aldus Yiftachel, 'territorial Judaization', resulterend in een 'Jewish spatial control'.¹⁴⁴ Het proces van landonteigening speelde zich vooral af tussen 1948 en 1966; nadien waren er confiscaties met mondjesmaat.¹⁴⁵

De *Absentees' Property Law* confisqueerde, zoals aangegeven, de grond en eigendommen van de externe vluchtelingen en plaatste het onder staatsgezag. Maar ook 75 000 Palestijnen die zich al dan niet onder dwang hadden verplaatst binnen het huidige territorium van Israël en zelfs nog maar voor enkele dagen hun grond verlaten hadden in de periode 1947-1948, zonder de toen toekomstige grenzen te overschrijden dus, werden samen met hun eigendom 'absentee' en onteigend. Ze worden met een oxymoron de 'present absentees' ('aanwezige afwezigen') genoemd. Vandaag zijn er 250 000 zo'n 'aanwezige afwezigen'. Ze zijn aanwezig in de zin dat ze Israëlische burgers zijn met een aantal rechten; ze zijn afwezig omdat ze hun eigendom verloren. Ze werden 'resettled' in (vluchtelingen)wijken nabij overblijvende Arabische stadjes, of in bestaande dorpen. Vooral Nazareth kreeg zo'n toeloop te verwerken. Hoewel onder de definitie ook joden vielen, werd de wet enkel gebruikt tegen Arabieren. Vele joodse families die zich ook hadden verplaatst, konden gewoon naar hun huizen en bezittingen terugkeren. Ook *waqf*-grond, door de islam als goddelijk beschouwde grond, werd via de wet getransfereerd naar de staat hoewel die grond nooit 'verlaten' was geweest. De *Emergency Regulations (Cultivation of Waste [Uncultivated] Lands)* stond de minister van landbouw dan weer toe controle te nemen over 'waste' (ongecultiveerd) land, opnieuw vooral grond van vluchtelingen. Een derde van de geconfisqueerde grond bestaat uit grond van vluchtelingen.¹⁴⁶

De twee andere derden werden geconfisqueerd van Palestijnen die Israëlische burgers werden. Het *Joods Nationaal Fonds*, een Zionistische instelling die voor 1948 lappen grond had gekocht voor joods gebruik, zette haar aankoopbeleid verder. Maar ze werd minder belangrijk toen de overheid in grote mate zelf gronden begon te confisqueren. Dat deed ze onder andere door middel van de *Emergency Land Requisition (Regulation) Law*, die toelating gaf voor onteigening 'for the defence of the State, public security, the maintenance of essential supplies or essential public services, the absorption of immigrants or the rehabilitation of ex-soldiers or war invalids.' De *Land (The Acquisition of Land for Public Purposes) Ordinance* (1943), een wet uit de tijd van het Britse Mandaat, gaf de Minister van Financiën uitgebreide macht om zonder toelating en in ruil voor een minimale compensatie grond van Palestijnse private eigenaars over te nemen indien dat voor een 'publiek doel' is, gedefinieerd als ieder doel dat door de Minister als 'publiek' wordt bestempeld. Veel van dit land werd exclusief voor joden gebruikt, bijvoorbeeld grond van Nazareth voor de bouw van Natserat Illit.¹⁴⁷ Ook via de *Land Acquisition (Validation of Acts and Compensation) Law* (1953) werd land ontnomen van Palestijnen: men 'valideerde' retroactief de overname van Arabisch land voor militaire doeleinden of voor joodse nederzettingen.¹⁴⁸

Artikel 125 van de *Defence (Emergency) Regulations* (1945), eveneens overgenomen uit het Britse Mandaat, gaf de militaire opperbevelhebber de macht om een stuk land als 'gesloten militaire zone' te

¹⁴³ Adalah 2001, p. 3, 29; Al Haq 2001, 11; Lowrance, 2005, p. 492; Zreik, 2003, 44; Zreik, 2004, 74; Zureik, 2001, 89; Bsoul, 2006; Zureik, 1993a, 96; Adalah, 2000, p. 7; Yiftachel, 2006, p. 109.

¹⁴⁴ Yiftachel, 2006, p. 133, 142-143.

¹⁴⁵ Quigley, 2005, p. 110; Smooha, 2002, p. 488.

¹⁴⁶ Adalah 2001, p. 29; Quigley, 2005, p. 105, 107-109; Kretzmer, 1990, pp. 55-58; Bsoul, 2006; Adalah, 2000, p. 7; Catherine, 2002, 114-118; Davis, 2003, pp. 32-33, 36, 54, 89, 100-103, 107; Kimmerling, 2003, p.173; Schechla, 2001, pp. 20-22; Yiftachel, 2006, p. 109, 137; Boas, 1995, p. 187; Regan, 2008, p. 207; Kedar en Yiftachel, p. 139.

¹⁴⁷ Pas in 2001 bepaalde ze dat land eventueel teruggegeven kon worden aan de originele eigenaar indien het 'publieke doel' verjaarde zonder dat er op het terrein zelf veel was gebeurd. (Adalah 2001, p. 30).

¹⁴⁸ Kretzmer, 1990, pp. 51-52, 58-59; Adalah, 2000, p. 7; Adalah 2001, 30; Catherine, 2002,118; Kedar en Yiftachel, 2006, p. 139; Quigley, 2005, 107; Quigley, 1992, 233; Bsoul, 2006; Yiftachel, 2006, 109.

verklaren. Eens dat was gebeurd, was het voor de eigenaars verboden hun land nog te betreden voor welk doel dan ook, tenzij met een speciale toelating. In de vroege jaren van de staat gebruikte de militaire opperbevelhebber dit middel specifiek tegen de Palestijnen om hen uit dorpen en van land te verwijderen. De meeste gronden werden dan geconfisqueerd door de staat (volgens de *Land (Acquisition for Public Purposes) Ordinance*). Daarentegen werd *Regulation 125* nog nooit gebruikt om joodse nederzettingen te sluiten, ook al waren die gelokaliseerd in diezelfde regio's. Meer zelfs, joodse nederzettingen gebruik(t)en vaak het land van de ontruimde Palestijnse dorpen voor eigen doeleinden.¹⁴⁹ Shimon Peres erkende in 1962 dat Artikel 125 een 'direct continuation of the struggle for Jewish settlement and Jewish immigration' vormde, geen veiligheidsmaatregel.¹⁵⁰ Door deze regelingen raakten tienduizenden Palestijnen 'uprooted' (ontworteld) en 'internally displaced' (intern verplaatst).¹⁵¹

Nog zo'n maatregel is de *National Planning and Building Law* (1965). Het land dat dorpen vaak reeds voor het ontstaan van de staat in bezit hadden, werd nu retroactief 're-zoned' als non-residentieel, landbouwgrond of open ruimte, en de staat claimde eigendom over deze zones. Het benadeelde zo'n 100 000 inwoners, bestaande uit hoofdzakelijk Arabische Bedouïnen in de Negev, maar ook Palestijnen in het noorden. De tientallen dorpen in Israël die hieraan ten prooi vielen, werden gedegradeerd tot illegale 'unrecognized villages' en ook als dusdanig behandeld.¹⁵² Ze krijgen geen officiële erkenning van de staat, met gevolgen van dien. Men doet alsof er geen mensen op wonen, wat een surrealistisch scenario oplevert. Ze worden uitgesloten van staatsplanning en staan niet op regeringskaarten; ze hebben geen lokale raden noch behoren ze tot andere lokale organen; ze ontvangen weinig tot geen basisdiensten zoals elektriciteit, stromend water, telefoonlijnen, riolering, vuilnisdiensten, onderwijs of gezondheidsfaciliteiten. Artikel 157A van deze wet verbiedt de aansluiting op de nationale elektriciteit-, water- en telefoonnetwerken voor gebouwen indien die niet wettelijk erkend zijn. De overheid beperkt ook de ontwikkeling van fysieke infrastructuur: het verbiedt het bouwen en herstellen van huizen en de constructie van geplaveide wegen en rioleringen.¹⁵³ Stukken van het land van niet-erkende dorpen werden gebruikt voor de creatie of uitbreiding van joodse steden, of voor militaire doeleinden.¹⁵⁴

Hoewel ze vaak al aanwezig waren voor de stichting van Israël en dus voor de inwerkingtreding van die wetten, werden vele huizen van Palestijnen die volgens de *Defence (Emergency) Regulations* of de *National Planning and Building Law* op non-residentiële grond stonden (respectievelijk militaire grond en landbouwgrond of land voor open ruimtes) retroactief als illegaal verklaard. Vele ervan werden vernietigd, een tactiek die bekend en berucht is onder de noemer 'house demolitions'.¹⁵⁵ Soms gingen joodse gemeenschappen huizen opzetten of hun dorpen uitbreiden in gebieden waarin dat door de staat wettelijk niet is toegelaten. Deze illegale structuren werden niet alleen *niet* vernietigd, maar kregen meestal retroactief een legale status. Ook deze achteraf-staatserkenning van een soort burgerlijke

¹⁴⁹ Adalah 2001, p. 33; Quigley, 2005, p. 108; Kretzmer, 1990, p. 54; Catherine, 2002, 115-117.

¹⁵⁰ Quigley, 2005, 108 (citaat).

¹⁵¹ Cijfer van het US Committee for Refugees en The Association for the Defence of the Rights of the Internally Displaced in Israel. (Adalah 2001, 43 noot 121) 'Internally displaced persons' zijn volgens de United Nation's Guiding Principles on Internal Displacement (E/CN.4/1998/53/Add.2) 'persons or groups of persons who have been forced or obliged to flee or leave their homes or places of habitual residence, in particular as a result of or in order to avoid the effects of armed conflict, situations of generalized violence, violations of human rights or natural or human-made disasters, and who have not crossed an internationally recognized State border.' (Adalah 2001, p. 43 noot 120) Het Hooggerechtshof geeft wel gehoor aan de klachten van de Palestijnen, maar zonder dat de situatie verandert. (Adalah 2001, p. 34).

¹⁵² Adalah, 2001, 34; Peleg, 2004, 423; Falah, 2003, 203; Catherine, 2002, 121; Carey, 2001, 140-141; Schechla, 2001, 23-24; Yiftachel, 2006, 4-5; Yiftachel, 2006, 185, 204; Lezing van Hazem Jamjoum.

¹⁵³ Adalah, 2001, 34; Jabareen, 1059; Falah, 2003, 203; Catherine, 2002, 121; Carey, 2001, 141; Schechla, 2001, 24; Yiftachel, 2006, p. p. 185, 204; Lezing van Hazem Jamjoum. Adalah: 'The government uses a combination of house demolitions, land confiscation, denial of services, and restrictions on infrastructure development to drive residents from their homes.' (Adalah 2001, citaat 34)

¹⁵⁴ Adalah, 2001, 34; Jabareen, 2006, 1059.

¹⁵⁵ Adalah, 2001, 34, 37; Jabareen, 2006, 1059; Quigley, 2005, 141; Lezing van Hazem Jamjoum. De vernietiging van de 'illegale' huizen kan op twee manieren gebeuren. Meestal stuurt de staat afbraakpersoneel, bulldozers en begeleidende militairen om de huizen te verwoesten. De bewoners moeten opdraaien voor de kosten. Maar soms dwingt men de huiseigenaars om voor een bepaalde datum hun huizen zelf te vernietigen. (Adalah, 2001, 37; Lezing van Hazem Jamjoum)

ongehoorzaamheid, waarvan de staat verklaart dat niet in de hand te hebben, was een manier om land in bezit te krijgen.¹⁵⁶

Het systeem van de militaire regelingen, die de bewegingsvrijheid van de Palestijnen inperkten en controleerden via een pasjessysteem, hielp de regering bij de inname en controle van land. Het verhinderde Arabieren hun land terug in te nemen.¹⁵⁷

Ook na 1966 waren er nog confiscaties, met mondjesmaat. In de Negev nam men het land in van 8000 boeren in 1980 om er een militaire basis te installeren. Men confisqueerde en kocht ook nog land in de Galilea.¹⁵⁸

93% van het land is vandaag de dag in handen van de staat.

Landallocatie

Op het gebied van grondbezit en allocatie is er een sleutelrol weggelegd voor de Zionistische organisaties, of 'nationale instituties': de World Zionist Organization, de Jewish Agency (Suchnout) en het Jewish National Fund (Keren Kayemet le'Yisrael). Voor 1948 functioneerden zij als de politieke en financiële leidende organen van de Zionistische beweging. Onder die noemer voerden ze samen het Zionistische project uit om zoveel mogelijk land in Palestina in joods eigenaarschap te brengen en joden te laten migreren met het oog op de vestiging van een 'national home for the Jews in Palestine'.¹⁵⁹ Na de vestiging van de staat in 1948 werden zij niet opgeschort. Integendeel. De staat Israël gaf de nationale instituties via wettelijke samenwerkingsakkoorden een quasi-gouvernementele status en de exclusieve autoriteit om functies uit te oefenen die van nature regeringsfuncties zijn, zonder hun historische mandaat, namelijk het bevorderen van *alleen* joodse belangen, te wijzigen.¹⁶⁰

Er is dus een subtiele 'two tier structure'. Vooral Uri Davis focust zich hier op. De overheid, die officieel geen onderscheiden mag maken tussen burgers, laat de Zionistische instellingen toe te ageren volgens de eigen constituties en principes, maar die zijn net 'committed to serving and promoting the interests of Jews and Jews only'.¹⁶¹ Naast een aantal andere bevoegdheden, situeren hun taken zich vooral op het gebied van de landpolitiek. Ze krijgen mandaatgrond, werken samen met de staat en bepalen mee het beleid.¹⁶² Quigley besluit: 'The national institutions can discriminate in favor of Jews without the state itself being seen as discriminating.'¹⁶³ Yiftachel: 'The state (...) utilizes Jewish organizations in a nondemocratic manner in order to bypass the institution of equal citizenship and all that it entails'.¹⁶⁴ Dit type bestuur verklaart voor een groot deel de discriminerende landallocatie.¹⁶⁵

¹⁵⁶ Adalah, 2001, 37; Quigley, 2005, 141; Bsoul, 2006.

¹⁵⁷ Quigley, 2005, 109.

¹⁵⁸ Quigley, 2005, 110; Smooha, 2002, p. 488.

¹⁵⁹ Zij vormden in afwezigheid van een officieel staatskader de overheidssubstituten; het waren instituties van de 'state on the way'. Het kan geargumenteed worden dat ze voor 1948, voor de vestiging van de staat, een soort van vrijwilligerorganisaties waren die legitiem de belangen van één bepaald volk dienden, meent Davis. (Kretzmer, 1990, p. 90-92; Davis, 2003, 40-41)

¹⁶⁰ Wettelijke samenwerkingsakkoorden: WZO/JA Status law, 1952; JNF law, 1953; Covenant between the Government of Israel and the Zionist Executive, 1954; de Covenant between the Government of Israel and the Jewish National Fund, 1961. Het gouvernementele karakter van de nationale instituties wordt onder andere duidelijk als we zien dat de leden ervan worden beschouwd als publieke ambtenaren, ze geen belastingen moeten betalen net zoals 'gewone' regeringsorganisaties en de macht hebben administratieve orders uit te vaardigen voor het voeren van onderzoeken. (Quigley, 2005, 125; Quigley, 1992, 238; Catherine, 2002, 112). Ben-Gurion verkondigde in de beginjaren: 'The Zionist Organization is able to achieve what is beyond the power and competence of the State, and that is the advantage of the Zionist Organization over the State.' (Quigley, 2005, 118 (citaat)).

¹⁶¹ Davis, 2003, 48 (citaat)..

¹⁶² Via andere wetten kregen de Agency en WZO ook andere posities: in de National Board for Planning and Building, de Committee for the Protection of Agricultural Land, in landbouwbestuur, in de watermaatschappij Mekorot,... (Quigley, 2005, 120; Quigley, 1992, 233; Kretzmer, 1990, p. 94)

¹⁶³ Quigley, 2005, 125 (citaat); Bsoul, 2006

¹⁶⁴ Yiftachel, 2006, 142 (citaat).

¹⁶⁵ Adalah, 2000, 3; Adalah, 2001, 30; 42 noot 105; Quigley, 1992, 231-233, 237-238; Quigley, 2005, 118-119, 121-122, 124-125; Kretzmer, 1990, 18-19, 90-93, 96-98; Bsoul, 2006; Catherine, 2002, 112; Yiftachel, 2006, 96-97; Falah, 1996, 826; Davis, 2003, 30, 40-41, 45-46.

De 93% van het land in Israël wordt geclassificeerd als 'Israel Lands' en beheerd door de staat. De resterende 7 procent is nog altijd in handen van private individuen, Palestijnen en joden. Het kan via gewone commerciële transacties verkregen worden en is beperkt in gebruik.¹⁶⁶ De Israel Lands Administration, ontstaan in 1960 na een akkoord tussen de staat en het Jewish National Fund (JNF), is het hoogste overheidsorgaan dat verantwoordelijk is voor de administratie van de 93 procent land.¹⁶⁷ De praktische controle over het land werd gedelegeerd naar twee instanties: 76% stond onder het directe beheer van de regering, 17% werd/is 'mandaatgebied' van het Jewish National Fund.¹⁶⁸ Voor landallocatie en bestuur werd daarnaast ook de Jewish Agency ingezet.¹⁶⁹ De *Basic Law: Israel Lands* (1958), volgend op een akkoord tussen de staat en het JNF, bepaalt dat deze gronden 'shall not be transferred either by sale or in any other manner'. Grond van de staat en de joodse organisatie(s) blijft dus 'eeuwig' in hun eigendom. Als resultaat van dit wettelijk verbod tegen landvervreemding kunnen Palestijnen geconfisqueerde grond niet meer terug verkrijgen. 'This structure ensures the unidirectional character of all land transfers: from Palestinian to Jewish hands and never vice versa.'¹⁷⁰ Het ultieme grondbezit is dus totaal-joods. Maar hoe worden de gronden verdeeld?

Het Jewish National Fund bezit grote stukken van de beschikbare vruchtbare landbouwgrond. De grond bestaat uit land dat het JNF voor 1948 had gekocht of verzameld in het kader van de Zionistische vestiging, tezamen met veel van het land dat werd onteigend van Palestijnse vluchtelingen onder de *Absentees' Property Law* (gekocht van de staat). Het kreeg controle over deze grond via een akkoord uit 1961. De staat liet haar toe het land te beheren volgens de eigen principes. Welnu, het JNF stelt in haar memorandum van 1954, goedgekeurd door het ministerie van justitie, als hoofddoelstelling: 'Purchasing, acquiring by lease or exchange, receiving by lease or in any other way, lands, forests, rights of possession or easements and all other such rights, as well as immovable property of any sort (...) for the purpose of settling Jews on the said lands and property.' Zijn diensten zijn enkel 'beneficial to persons of Jewish religion, race or origin'.¹⁷¹ Het JNF stelt haar gronden enkel ter beschikking aan joden. Zelfs het onderverhuren door joden aan niet-joden is verboden (volgens de *Agricultural Settlement Law* van 1967). Palestijnse burgers worden zo uitgesloten om te leven, te wonen en gebruik te maken van die 17 procent vruchtbaar staatsland.¹⁷² Vermits de staat wettelijk gezien de eigenaar blijft van deze gronden (via het orgaan van de ILA) draagt zij verantwoordelijkheid voor de etnische discriminatie vanwege het JNF. 'It is hard to see how the government, which is no doubt bound by the equality principle in the way it deals with land, can effectively suspend operation of that principle by transferring the land to another public body'. De grond komt niet wettelijk los van de staat en in handen van een privé-instelling die vrij is te doen met de grond wat ze wil, en vooral voor wie. De staat kan niet net als de grond ook zijn verantwoordelijkheid delegeren.¹⁷³ Een lid van het JNF liet optekenen: 'The Government would have to look after all citizens if they owned the land; since the JNF owns the land, let's be frank, we can serve just the Jewish people.'¹⁷⁴

76 procent van het land staat onder het 'rechtstreekse' beheer van de staat. Volgens het principe van gelijkheid, geldig voor alle publieke autoriteiten, mag de ILA niet discrimineren ten aanzien van de Palestijnen wat de 'reguliere' (niet-JNF) staatsgrond betreft.¹⁷⁵ Maar hoewel veel van die grond

¹⁶⁶ Quigley, 2005, 122; Quigley, 1992, 234; Lowrance, 2005, 492; Peleg, 2004, 423; Zureik, 1993a, 96; Adalah, 2000, 8; Catherine, 2002, 114; Yiftachel, 2006, 137; Kedar en Yiftachel, 2006, 138.

¹⁶⁷ Adalah, 2001, 40 noot 89; 32; Quigley, 2005, 123; Quigley, 1992, 236-237; Kretzmer, 1990, p. 61; Adalah, 2000, 3; Catherine, 2002, 114; Yiftachel, 2006, 139; Kedar en Yiftachel, 2006, 138-141

¹⁶⁸ Adalah, 2001, 40 noot 89; Al Haq, 2001, 11; Quigley, 1992, 234, 237; Kretzmer, 1990, p. 61; Yiftachel, 2006, 137; Yiftachel, 2006, 138-139; Kedar en Yiftachel, 2006, 140; http://www.mmi.gov.il/Envelope/indexeng.asp?page=/static/eng/f_general.html.

¹⁶⁹ Yiftachel, 2006, 139 (citaat); Kedar en Yiftachel, 2006, 140; Quigley, 2005, 124 (citaat); 123-124; Quigley, 1992, 237.

¹⁷⁰ Quigley, 2005, 122; Quigley, 1992, 235; Kretzmer, 1990, 60-61; Zureik, 2001, 92; Falah, 2003, 188; Adalah, 2000, 8; Catherine, 2002, 120; Yiftachel, 2006, p. 109, 110 (citaat), 139, 142; Kedar en Yiftachel, 2006, 141, 144.

¹⁷¹ Adalah 2001, 32 (citaat); Kretzmer, 1990, 62 (citaat).

¹⁷² Quigley, 2005, 107, 121-124, 288 noot 17; Quigley, 1992, 234-238; Adalah, 2001, 32-33, cijfer 40 noot 89, 33, 43 noot 117; Kretzmer, 1990, 49, 61-64, 68-69; Al Haq, 2001, 11-12; Yiftachel, 2006, p. 139, 142; Adams, 1995, 179; Kedar en Yiftachel, 2006, 138, 140; http://www.mmi.gov.il/Envelope/indexeng.asp?page=/static/eng/f_general.html; Zreik, 2003, 44; Kimmerling, 2003, p.194.

¹⁷³ Kretzmer, 1990, p. 64-66, citaat p. 65; Adalah, 2001, 32.

¹⁷⁴ Quigley, 2005, 125 (citaat); Quigley, 1992, 238 (citaat), 239; Bsoul, 2006.

¹⁷⁵ Kretzmer, 1990, p. 64-67; Zreik, 2003, 49

oorspronkelijk aan de Palestijnen toebehoorde, krijgen zij slechts kleine stukjes van de taart. De staat zelf discrimineert in zijn beleid van landallocatie.¹⁷⁶ Dat heeft drie verklaringen. Ten eerste hanteert de staat dezelfde principes als de Zionistische instellingen. 'The Zionist doctrine is professed officially by the state', aldus Claude Klein.¹⁷⁷ Ten tweede hebben die instellingen grote invloed op het beleid van de staat. Ten derde besteedt zij ook nu weer stukken grond uit, meer bepaald aan de Jewish Agency.

Het JNF heeft invloed in/over de ILA, en dus in de administratie van al het staatsland. De Israel Land Council, die het beleid bepaalt van de ILA, bestaat uit 22 leden: 12 die de regeringsministeries vertegenwoordigen en 10 van het JNF. Dat is geen geheim: het staat te lezen op de website van ILA.¹⁷⁸ De directeur-generaal wordt aangeduid door de regering in overleg met het JNF. Zo allocceert en ontwikkelt de staat land ten dele volgens de principes van het JNF. De staat blijkt niet enkel met het JNF samen te werken, maar ook met de Jewish Agency. Die kreeg in navolging van akkoorden met de staat grond en regeringstaken toebedeeld in verband met planning en financiering van nieuwe nederzettingen, terwijl JA-'ambtenaren' 'intimately involved in government decision-making' zijn, vooral op het vlak van de ontwikkeling van landbouwnederzettingen. Dat bleek onder andere in de *case Qa'dan v. Israel Lands Administration (2000)*, waarbij de Palestijnse familie Qaadan niet toegelaten werd te wonen in de Jewish Agency-nederzetting van Katzir omdat ze niet-joods waren, waarna een hele rechtszaak volgde. Het High Court of Justice oordeelde dat de staat geen staatsland mocht alloceren aan de Jewish Agency indien die discrimineerde tussen joden en niet-joden, en dat de staat niet direct of indirect mag discrimineren op basis van religie of nationaliteit in de allocatie van staatsland. Het werd voorgesteld als een revolutionaire 'post-Zionistische' doorbraak. Maar de beslissing van het Hof stelde ook duidelijk dat haar beslissing niet van toepassing was op voorgaande praktijken van de overheid. Het ging enkel om die familie en niet over de discriminatie tegen de Arabische gemeenschap. Bovendien hield de beslissing de deur open voor 'escape routes' die verdere discriminatie lieten betijen. In 2002-2004 probeerde de Knesset een wet goed te keuren die de Jewish Agency en het JNF zou toestaan in joodse gemeenschappen enkel grond te verhuren aan joden op basis van 'security reasons'. Maar na hevig protest werd dat teruggetrokken.¹⁷⁹ Waxman en Peleg besluiten: 'By law, the Jewish National Fund and the Jewish Agency have had from early days of the state until today an important role in deciding the use, control, and transfer of state land'.¹⁸⁰ Eind jaren 1990 kwam er op voorspraak van het Hooggerechtshof een Palestijn in de Israeli Land Council. Dat was eerder symbolisch. Een echte impact op landallocatie kon die niet hebben.¹⁸¹ Er is aldus Yiftachel nog altijd een 'carefully designed exclusion of Arabs from the institutions governing land ownership and control'.¹⁸²

Op welke manier ook, de staat hanteert in praktijk dezelfde principes als de Zionistische instellingen waar ze mee samenwerkt. Bijna alle staatsland gaat naar joodse burgers. Op de onteigende gebieden bouwde de staat sinds 1948 meer dan 700 joodse nederzettingen. Hoewel relatief weinig bevolkt, konden/kunnen die zich relatief gemakkelijk uitbreiden in de breedte, ook met zones die nochtans volgens de wetten nog steeds aan Palestijnen toebehoorden, militair voorbehouden waren of open en neutraal moesten blijven. De overheid maakt ook land vrij voor de ontwikkeling van joodse steden.¹⁸³ Tegelijkertijd werden er sinds 1948 geen nieuwe Palestijnse steden of dorpen gebouwd, of nieuwe residentiebuurten gecreëerd. De overheid reloceerde onteigende Palestijnen naar gedemarceerde zones of voegde ze toe aan overgebleven Palestijnse steden/dorpen/buurten, vooral rond Nazareth.¹⁸⁴ Israël beperkt in haar planningsbeleid de

¹⁷⁶ Al Haq, 2001, 12; Adalah, 2001, 34, 36-37; Kretzmer, 1990, 68; Waxman/Peleg, 2008, 7.

¹⁷⁷ Quigley, 2005, 125 (citaat); Quigley, 1992, 237, 238 (citaat); Bsoul, 2006 (citaat).

¹⁷⁸ http://www.mmi.gov.il/Envelope/indexeng.asp?page=/static/eng/f_general.html.

¹⁷⁹ Kretzmer, 1990, p63, 68, 95-96; Waxman en Peleg, 2008, 7; Adalah, 2000, 3, 44; Adalah, 2001, 31-33; Kimmerling, 2003, 194, 207-208; Kedar en Yiftachel, 2006, 141-145; Peleg, 2004, 422-423; Rouhana en Sultany, 2003, 14; Catherine, 2002, 114, 120; Yiftachel, 2006, 101-102, 140, 142; Davis, 2003, 48; Quigley, 2005, 123, 125; Quigley, 1992, 236-237; Zreik, 2003, 49; http://www.mmi.gov.il/Envelope/indexeng.asp?page=/static/eng/f_general.html; Waxman en Peleg, 2008, 7.

¹⁸⁰ Waxman/Peleg, 2008, 7 (citaat); Peleg, 2004, 421.

¹⁸¹ Zreik, 2003, 49; Adalah 2001, 79.

¹⁸² Yiftachel, 2006, 99 (citaat).

¹⁸³ Adalah, 2001, 34, 36-38; Quigley, 2005, 108; Waxman en Peleg, 2008, 8; Peleg, 2004, 421-422; Zureik, 2001, 89; Bsoul, 2006; Yiftachel, 2006, p. 143, 166-167; Kedar en Yiftachel, 2006, 144.

¹⁸⁴ Adalah, 2001, 34; Quigley, 2005, 105; Waxman en Peleg, 2008, 8; Zureik, 2001, 89; Catherine, 2002, 120; Yiftachel, 2006, p. 143; Zreik, 2004, 75; Kedar en Yiftachel, 2006, 144.

uitbreiding van al deze residenties, vooral door hun gemeentelijke jurisdictie nauwelijks op te schuiven, hoewel de bevolkingsstijging daartoe noopt. Daardoor kan er enkel gebouwd worden binnen de bestaande zones en niet daarbuiten, ook niet indien er dicht ander Palestijns land gelegen is. De Israëliëse regering maakt zelden staatsland vrij voor huisvesting ten voordele van de Palestijnen en de ontwikkeling van Arabische steden.¹⁸⁵ Omdat de bevolking stijgt en de gebieden nauwelijks uitbreiden, raken zij sterk overbevolkt. Als resultaat leven Palestijnen in slechte condities wat huisvesting betreft. Er is een tekort aan grond en huizen. Uit wanhoop gaan Palestijnen vaak 'illegaal' bouwen (zonder licentie en gemeentelijke plannen). Maar dat leidt tot confrontaties met de overheid, vaak resulterend in de vernietiging van deze huizen. 'House demolitions remain a sword of Damocles, hovering as a constant threat over the Arab community in Israel'.¹⁸⁶

Enkele cijfers ter illustratie. Slechts 0,25 procent van het gealloceerde staatsland ging tot nu toe naar Arabische gemeenschappen. Nauwelijks 1% van de 'public housing' in Israël bevindt zich in Palestijnse gemeenschappen. Tussen 1975 en 2000 werden 337 000 huizen gebouwd, maar minder dan 1000 in Arabische gemeenschappen (0,3 procent). Uit de verhouding bevolkingsgrootte en landoppervlakte blijkt duidelijke discriminatie. De jurisdictie van Nazareth, met een bevolking van 70 000 mensen, bedraagt 16 000 dunums. De ontwikkelingsplannen voorzien te weinig uitbreiding en woonruimte in proportie met de huidige en verwachte bevolkingsgrootte. De jurisdictie van het joodse Natserat Illit, gebouwd naast Nazareth op geconfisqueerde grond, heeft een bevolking van 50 000 mensen, maar bezit 40 000 dunums. Het krijgt voortdurend overheidstoelating voor expansie, in tegenstelling tot en ten koste van Nazareth. De regering tracht van het joodse 'Opper-Nazareth' een dichtbevolkt centrum te maken. Een zeer opmerkelijk voorbeeld: Ramat HaNegev heeft een bevolking van slechts 4 500 inwoners (telling januari 2006), maar beschikt wel over 4,3 miljoen dunums, ruwweg 22 procent van alle land in Israël, 'more like a small country onto itself' zoals men het zelf op de site beschrijft...¹⁸⁷

Gezien grond niet kan gekocht of gehuurd worden en de staat rechtstreeks of via het JNF discrimineert in de landallocatie, worden Palestijnen bijna volledig uitgesloten van meer dan 80 procent grond. Dat betekent de facto dat bijna alle grond in exclusieve joodse handen is, bestemd voor ontwikkeling en bewoning door joden alleen. Terwijl de Palestijnse gemeenschap bijna 20% van de totale bevolking bedraagt, leeft zij op slechts 2,5 tot 3,5% van de staatsgrond.¹⁸⁸ Deze ongelijkheid is het resultaat van institutionele discriminatie en segregatie vanwege de Israëliëse overheid, in samenwerking met de Zionistische instituties.

Enclavisering en residentiële segregatie

De grond rond de Arabische gemeenschappen kwam in handen van de staat of de Zionistische instellingen en werd zo exclusief joods. De Palestijnse gebieden bleven beperkt. Buitengrenzen werden niet of nauwelijks opgeschoven. Joodse gemeenschappen werden ook zodanig rond en tussen Arabische dorpen geplaatst dat uitbreiding en territoriale continuïteit werden vermeden, 'a form of Judaizing gerrymandering' aldus Falah. De Palestijnse gemeenschappen werden door deze exclusiviteit, 'encirclement' en 'containment' gefragmenteerde 'enclaves' of zelfs 'reservaten'.¹⁸⁹ Yiftachel spreekt over een 'virtual ghettoization of the Arabs' en 'constrained homeland enclaves'¹⁹⁰ Zreik schrijft: 'Limitations (...)

¹⁸⁵ Adalah, 2001, 36-38; Waxman en Peleg, 2008; Zureik, 2001, 89; Zureik, 1993a, 104, 107-108; Adalah, 2000, 8; Catherine, 2002, 121; Kimmerling, 2003, 193; Yiftachel, 2006, 136, 166; Kedar en Yiftachel, 2006, 139; Al Haq, 2001, 12; Kretzmer, 1990, 122.

¹⁸⁶ Waxman en Peleg, 2008, 7; Zureik, 2001, 89; Zureik, 1993a, 107-108; Adalah, 2000, 8; Kimmerling, 2003, 194 (citaat); Quigley, 2005, 141; Bsoul, 2006.

¹⁸⁷ Yiftachel, 2006, 143; Kedar en Yiftachel, 2006, 142; Adalah, 2001, 37-38; Peleg, 2004, 423; <http://ramat-negev.org.il/en/main.php?m=1143>; Zureik, 1993a, 107; Catherine, 2002, 128, 140-142. De geconfisqueerde gronden zijn trouwens kwaliteitsvoller dan de overgebleven of aan Palestijnen verleende grond. Vruchtbare landbouwgrond, valleigebieden en grond met water kwamen stevast in handen van de joodse nederzettingen. De Bedouïnen in de Negev kregen kleine oncultiveerbare gronden bijvoorbeeld. (Quigley, 2005, 109).

¹⁸⁸ Yiftachel, 2006, 109, 142-143, 166; Kedar en Yiftachel, 2006, 135, 139, 144; Peleg, 2004, 421-422; Davis, 2003, 39; Catherine, 2002, 114; Adalah, 2001, 36; Waxman en Peleg, 2008, 7

¹⁸⁹ Yiftachel en Yacobi, 2003, 679; Yiftachel, 2006, 110, 142-143, 136, 166; Kedar en Yiftachel, 2006, 144; Quigley, 2005, 139; Jabareen, 2006, 1056; Falah, 2003, 188 (citaat); Adalah, 2000, 8; Bishara, 2001, 53; Zreik, 2004, 75.

¹⁹⁰ Yiftachel, 2006, 166, 168 (citaten).

regarding planning, construction, and development, confine the Palestinians to small 'islands' or de facto 'ghettos', creating a system of separation between the two national groups.'¹⁹¹ De overheid heeft niet op een bepaald moment Palestijnse 'reservaten' gecreëerd. Wel heeft zij de overgebleven Palestijnse gemeenschappen via haar restrictieve landpolitiek omgevormd tot 'reservaten'. Deze omstandigheid impliceerde residentiële segregatie: ingeperkte mono-etnische Palestijnse gemeenschappen bestonden gescheiden naast exclusieve joodse gemeenschappen.¹⁹²

Ook in de steden waar Palestijnse gemeenschappen overbleven (Haifa, Jaffa, Akka of Akko, Ramle en Lydd of Lod) was er gettovorming. Palestijnen zijn samengetroeft in overbevolkte buurten die minder faciliteiten en diensten ontvangen dan de rest van de stad.¹⁹³ Ze worden misleidend 'mixed cities' genoemd. Er is ook hier een institutionele segregatie, aldus onderzoekers als Falah en Yiftachel.¹⁹⁴ 'Cities (...) present a microcosm of the state as a whole – a space in which Palestinians are increasingly marginalized and excluded from the benefits of the state'.^{195 196}

Naast overheidsbeleid spelen andere factoren mee. 'It should also be remembered that the segregative Arab geography in Israel is also a result of voluntary processes, born of a commonly found isolation tendency among distinct ethnic minorities. Spatial segregation in such circumstances protects the minority from cultural intrusion and forms an organizational base for political mobilization.'¹⁹⁷ De Arabieren verkiezen voor een deel zelf om binnen de eigen gemeenschappen te leven. Sommige sectoren, zoals de Druzische Arabieren prefereerden zichzelf te segregeren om hun identiteit te behouden. 'There was no inclination on the part of the Arabs to assimilate into the Jewish population that had taken over Palestine.' Het gaat dus voor een deel om vrijwillige zelfsegregatie.¹⁹⁸ 'In addition, and as is typical of homeland minorities, the geography of the Arabs in Israel has resulted from the strong Palestinian bond with their ancestors' land, embodied in the age-old custom of sumud: steadfastly staying on the land.'¹⁹⁹ Ook de specifieke context van conflict kan mee verklaren. De joodse burgers beschouwen de Arabieren als non-integreerbare vijanden en als een vijfde colonne. De Palestijnse minderheidsgroep wordt gepercipieerd als een bedreiging voor het (voort)bestaan van de staat. Er zijn wederzijdse vooroordelen en er is racisme. Joden vertonen weinig openheid om 'ruimte' af te staan aan Arabieren.²⁰⁰ Economische omstandigheden spelen mee. Alsook socioculturele verschillen, al zijn die beperkt, aldus Falah. Arabieren en joden spreken wel verschillende talen en praktiseren verschillende religies, maar dat zijn volgens hem geen echte

¹⁹¹ Zreik, 2004, 75 (citaat).

¹⁹² Joodse gemeenschappen werden logischerwijze opgebouwd als etnisch homogeen. (Yiftachel, 2006, 123) Vooral belangrijk hier is dat ze dat door overheidsbeleid ook bleven.

¹⁹³ De Palestijnse inwoners die overbleven in Haifa werden door het Israëliëse leger geconcentreerd in één buurt: Wadi Nisnas. Ze werden in de beginjaren gebannen uit de rest van de stad. 'Haifa's Arab residential pattern in the early years of the state of Israel resembled a ghetto situation, because an external impediment restricted their movement.' In Jaffa werden Palestijnen geconcentreerd in Ajami, in Ramle in al-Jamal, in Acre in de oude stad. 'The Jaffa Arabs as a whole are living in a ghetto-like situation within the wider Jewish metropolitan area of Tel-Aviv.' Falah: 'A ghetto-like residential situation marks most if not all five cities'. In de 'mixed cities' leven Arabieren en joden in gesegregeerde buurten. Doorheen de tijd is de segregatie toegenomen volgens de berekeningen van Falah. De buurten breidden doorheen de jaren wel uit door de bevolkingsstijging, maar ze kwamen in gebieden die door joden werden verlaten, waardoor de segregatie behouden bleef. (Jabareen, 2009, 95; Jabareen, 2006, 1057; Humphries, 2009; Falah, 1996, 832-833, 837, 840, 854; Goldhaber, 2007, 581-582, 600; Goldscheider, 1993, 74; Yiftachel en Yacobi, 2003, 678; Newman, 2002, 633; Davis, 2003, 33).

¹⁹⁴ 'Residential segregation is (...) encouraged and generated by a state ideology bent on maintaining a specific national character, Israeli society's 'Jewishness'. Er is een 'desire among the majority community in Israel to retain Jewish hegemony over place and turf, spatial exclusivity, while struggling to contain the Arab minority'. (Falah, 1996, 824 (citaat), 825) Yiftachel en Yacobi treden die opinie bij: 'The production of urban space in Israeli mixed cities stems from the exclusionary Israeli-Jewish national identity, which works to essentialize and segregate Arabs and Jews'. (Yiftachel en Yacobi, 2003, 678) In de stadsplassen staan er duidelijke doelstellingen die neerkomen op het behoud van het joodse karakter van de steden en het indammen van een groeiende Arabische bevolking. (Yiftachel en Yacobi, 2003, 680).

¹⁹⁵ Humphries, 2009 (citaat).

¹⁹⁶ Jabareen, 2009, 95; Jabareen, 2006, 1057; Falah, 1996, 829-833, 837, 840, 854; Humphries, 2009; Goldhaber, 2007, 581-582, 600; Goldscheider, 1993, 74; Yiftachel, 2006, 191-192, 194; Yiftachel en Yacobi, 2003, 678, 680; Newman, 2002, 633; Okun en Friedlander, 2005, 164.

¹⁹⁷ Yiftachel, 2006, p. 167.

¹⁹⁸ Quigley, 1992, 249 (citaat); Goldhaber, 2007, 598; Yiftachel, 1997, 374.

¹⁹⁹ Yiftachel, 2006, 167.

²⁰⁰ Goldhaber, 2007, 598; Jabareen, 2006, 1057.

barrières voor integratie. Het taalonderscheid is minimaal, en de meeste Arabische burgers spreken zowel Arabisch als Hebreeuws. Ze delen ook bepaalde 'raciale' en fysieke kenmerken; het gaat niet om zwarten en blanken, maar om mensen met een huidskleur die helemaal niet zo frappant verschilt. Dat zijn geen segregatiebevorderende factoren.²⁰¹

De primaire oorzaak echter, menen verschillende onderzoekers, voor de (blijvende) residentiële segregatie ligt bij de staat zelf. Zij zorgt er in feite voor dat er geen andere toestand kan ontstaan. Dat gaat verder dan het vrijwillige, de context van conflict, vooroordelen, socioculturele voorkeuren,... Het wordt door de staat opgelegd, geïnstitutionaliseerd en geconsolideerd. Het is een deel van een bewust systeem.²⁰² Yiftachel stelt: 'The present constrained and fragmented Arab region has been, in the main, caused by Israeli policies of dispossession, containment, and control'.²⁰³ We kunnen uiteindelijk rechtmatig spreken van 'institutionele' (residentiële) segregatie.

Al is die niet absoluut en is er hier en daar kleinschalige 'mixing'. Joden kunnen in principe land aanschaffen in Arabische gebieden, maar kiezen er voor dat niet te doen. In Arabische dorpen, zoals Nazareth, Tamra, etcetera, leven nauwelijks joden. De facto blijven ze relatief gescheiden. Kleine groepen Palestijnen zijn ondanks alle beperkingen in landallocatie toch gemigreerd naar joodse gemeenschappen. De meeste sluiten Arabieren uit, vaak omwille van het feit dat ze opgezet zijn door de joodse instituties (JNF, JA), maar ook omdat de huur of verkoop van huizen werd verhinderd door private 'landlords' en buurtcomités die de etnische homogeniteit bewust in stand willen houden. Toch is er hier en daar een (significante) Arabische aanwezigheid ontstaan. Het belangrijkste voorbeeld is Opper Nazareth, een joodse stad die door Arabische migratie een 'mixed city' is geworden. Ma'alot-Tarshiha is een geval waarbij een nieuwe joodse stad werd gevestigd in 1957 naast een inheems Arabisch dorpje Tarshisha; de twee gemeenschappen werden officieel verenigd onder dezelfde gemeentelijke jurisdictie (maar ze blijven compleet gesegregeerd). Ook in Carmiel wonen Arabieren. Er zijn nog andere joodse stadjes met Arabische inwoners. Vaak gaat het om Arabische arbeiders die naar joodse steden migreren en er inwoners worden zolang ze jobs hebben. Het gaat vooral om christelijke Arabieren, omwille van het feit dat de joodse gemeenschap gemakkelijker christenen aanvaardt dan moslims. Ook Druzen worden gemakkelijker aanvaard. Een aantal joodse stadjes hebben vaste Arabische inwoners, bijvoorbeeld Ya'ara en Ge'ule Teman. Geconfronteerd met tekort aan land om te bouwen in Arabische dorpen, trekken meer en meer jonge Arabische koppels naar joodse steden waar ze vaak kleine winkels opzetten, met het resultaat dat deze steden meer en meer etnisch gemixt worden (bijvoorbeeld Nahariyya, Rishon Letzion,...).²⁰⁴ Maar op grote schaal kunnen Israëliëse Palestijnen geen grond en huisvesting verwerven in de zones rond de eigen gemeenschappen. Die blijven voor de joden gereserveerd. Daardoor leven de Palestijnen tot vandaag in een soort enclaves en blijft er in grote mate residentiële segregatie bestaan tussen mono-etnische joodse en Arabische gemeenschappen.

Concluderend

Er is een massale landonteigening, een ongelijke allocatie van grond, exclusieve en verboden zones, enclavisering en institutionele residentiële segregatie. Deze factoren zijn stelselmatig ten voordele van de joodse etnische groep en ten nadele van de Palestijnen.

BEWEGINGSVRIJHEID

Tijdens de militaire heerschappij (1948-1966) werd het leven van de Palestijnen beperkt tot de specifieke gebieden waarin ze leefden. Ze werden fysiek gescheiden in getto's. Niet alleen mochten ze buiten de eigen gebieden niet wonen, er waren ook beperkingen op vrije *beweging*. Reizen buiten de eigen dorpen en steden werd gecontroleerd en beperkt via een toelatingensysteem. Men had pasjes nodig om te reizen buiten de eigen regio, wat werd gecontroleerd door IDF-checkpoints langs de wegen. Iedere persoon die zonder toelating verbleef in een gebied waar hij/zij niet mocht zijn kon bestraft worden met boetes,

²⁰¹ Falah, 1996, 824.

²⁰² Yiftachel, 1997, 374, 378; Yiftachel, 2006, 167.

²⁰³ Yiftachel, 2006, 167.

²⁰⁴ Louer en King, 2007, 200; Falah, 1996, 826, 829; Yiftachel en Yacobi, 2003, 678; Goldscheider, 1993, 75; Quigley, 2005, 125; Quigley, 1992, 235-236

gevangenschap, verbanning en/of confiscatie van eigendom.²⁰⁵ Dat maakt dat er naast de residentiële segregatie (niet wonen in andere gebieden) ook 'mobiliteitssegregatie' was (niet of nauwelijks reizen in andere gebieden): een verregaande segregatie dus.

Na de opheffing van de militaire administratie kregen de Israëlische Palestijnen het wettelijke recht op vrije mobiliteit. Ze mochten vanaf 1966 vrij bewegen en reizen in het land. Dat was een belangrijke verandering. Het maakte dat de segregatie zich vooral nog op residentieel vlak situeerde, maar in feite niet meer op het niveau van mobiliteit. De *Law of Prohibition of Discrimination in Products and Services and in Entry to Entertainment and Public Facilities* (2000) verbiedt discriminatie op basis van ras, religie, nationaliteit, geslacht, seksuele voorkeur en een aantal andere persoonlijke karakteristieken, in hotels, restaurants, culturele centra, musea, bibliotheken, zwembaden, shoppingcentra en gelijkaardige publieke plaatsen (of publiek of privaat eigendom).²⁰⁶ In de steden kunnen Palestijnen wandelen in joodse winkelstraten, eten in restaurants, openbaar vervoer nemen, etcetera. Bepaalde onderzoekers wijzen er echter op dat er reeds bepaalde situaties voorkwamen waarbij de toegang tot publieke ruimtes werd verhinderd aan Palestijnen. Ze voelen zich bedreigd in bepaalde gebieden en durven er niet meer komen, ervaren racistische aanvallen of moeten hun identiteitskaarten tonen. Het gaat niet enkel om 'private' discriminatie, ook vanwege de politie wordt ongelijke behandeling gesignaleerd. 'So, you don't have signs saying 'no access to', but there are a sort of hidden signs'.²⁰⁷ Jeff Halper meent dat Arabieren steeds minder zomaar vrij naar cinema's, clubs, stranden en parken kunnen gaan.²⁰⁸ Desondanks is er voorlopig nog altijd een grote bewegingsvrijheid voor Palestijnen. Vraag is of dit in de toekomst zo zal blijven.

Concluderend

Tot 1966 werd de mobiliteit via een pasjessysteem gecontroleerd en zwaar beperkt. Na 1966 is er een wettelijk ondersteunde vrije beweging gekomen. Palestijnen kunnen zich verplaatsen waar ze willen. Er is dus geen 'sociale' segregatie.

POLITIEKE RECHTEN

Iedere Israëlische burger, tenminste 18 jaar oud, heeft het recht om te stemmen. Ook de Israëlische Palestijnen hebben sinds 1948 volledig stemrecht.²⁰⁹ Maar veel impact had dat stemrecht niet tot 1966. Het was voor de Palestijnen onmogelijk om politieke organisaties te vormen, laat staan mee te dingen naar parlementaire vertegenwoordiging. In de eerste decennia speelde de Arabische minderheid nagenoeg geen rol in de Israëlische politiek.²¹⁰ Tot 1966 zorgde druk van de militaire regering er ook voor dat ze voor de joodse partijen aan de macht stemden of in lokale verkiezingen 'niet-vijandige' Palestijnen verkozen.²¹¹ Terwijl ze dus voor 1966 volledig uitgesloten waren uit het politieke landschap, veranderde dat enigszins erna. Er was een overgang van zeer minieme tot onbestaande naar partiële rechten, tot de dag van vandaag. Met andere woorden: ze kregen rechten, maar er was telkens joodse privilegiëring en discriminatie ten aanzien van de Palestijnen. Ook op politiek vlak is Israël in verregaande mate een joodse staat.

Israëlische Arabieren kregen het recht op de vorming en verkiezingsdeelname van eigen politieke partijen. Toch werden ze beperkt in hun politieke beweegruimte. In 1985 kwam er een wet op basis waarvan een partij electoraal uitgesloten kon worden omwille van inhoud en politieke standpunten, met sectie 7A van de *Basic Law: The Knesset*: 'A list of candidates shall not participate in elections to the Knesset, if its acts or

²⁰⁵ Adalah 2001, 3; Louer en King, 2007, 1; Waxman en Peleg, 2008, 5; Okun en Friedlander, 2005, 164; Peleg, 2004, 417-419; Zreik, 2003, 43; Bsoul, 2006; Davis, 2003, 104; Kimmerling, 2003, p.176-177; Jabareen, 2009, 95; Falah, Hoy en Rakhal, 2000, 776; Quigley, 2005, 106.

²⁰⁶ Adalah, 2001, 9 noot 7; Interview met Kohn.

²⁰⁷ Interview met Kohn; Goldenberg, 2000; Hasan, 2008, 88; Interview met Catherine.

²⁰⁸ Interview met Halper.

²⁰⁹ Navot, 2007, p. 99; Quigley, 2005, 131; Quigley, 1992, 239; Lowrance, 2005, 492; Jabareen, 2006, 1057; Bsoul, 2006; Asher, 1998, 41.

²¹⁰ Adalah 2001, 3; Quigley, 2005, 133; Quigley, 1992, 240-241; Neuberger, 1993, 149; Carey, 2001, 142.

²¹¹ Quigley, 2005, 130-131; Quigley, 1992, 240; Bsoul, 2006.

purposes, expressly or impliedly, contain one of the following: (A) The negation of the State of Israel as the State of the Jewish people; (B) The negation of the democratic nature of the State; (C) Incitement to racism'.²¹² In 1992 kwam de Law of Political Parties er, met sectie 5(1) die stelt dat 'a party shall not be registered if its purposes or acts, expressly or implicitly, contain one of the following: (1) negation of the State of Israel as a Jewish and democratic state; (2) incitement to racism; (2A) support for the armed struggle of a hostile state or a terrorist organization against the State of Israel; or (3) if there is "reasonable ground to conclude that the party will provide a front for illegal activity".' Dit was een uitbreiding van sectie 7A van de Basic Law: the Knesset.²¹³ In 2002 kwamen er gelijkaardige amendementen bij de basiswet. Ook belangrijk nu was de macht om individuele kandidaten te weigeren.²¹⁴ Nog in 2002 kwam er een amendement bij de Knesset Members Law die bepaalde dat parlementaire immuniteit kon opgeheven worden indien men zich niet hield aan bovenstaande voorwaarden.²¹⁵ In de Knesset and Prime Minister Elections Law werden kandidaten verplicht om trouw te zweren aan de staat Israël en de principes van sectie 7A van de genoemde basiswet. 'In essence, the pledge outlaws working toward changing the state's political ideology even if this ideology is fundamentally in contradiction with democracy'.²¹⁶

Mensenrechtenorganisaties als Adalah en de Arab Association for Human Rights, alsook onderzoekers als Rouhana, Sultany en Davis, beschouwen de verplichte onderwerping aan de 'Zionistische consensus', namelijk de erkenning van de staat Israël als 'joods en democratisch', als een maatregel die inherent gericht is tegen Arabische partijen en kandidaten. Dat wordt niet zo uitgesproken. Maar de meeste Arabische partijen hebben omwille van hun minderheidssituatie uiteraard gelijkheid voor ogen tussen Arabieren en joden. Zij zien net het feit dat Israël zich als een joodse staat definieert, met alle beleidsimplicaties vandien, als de bron van hun problemen. 'Since the nationalizing policies of the Jewish state aim to strengthen the Jewish demographic, economic, and political position in Israel, it is understandable that the Israeli Palestinian minority would target the nationalizing ethnic nature of the state in its criticisms.'²¹⁷ Maar het wordt dus bij wet verboden om Israël op te roepen een 'staat voor al zijn burgers' te zijn volgens het democratische basisprincipe of kritiek te leveren op het etnisch-joodse beleid. Reeds enkele malen ontstonden er rechtszaken omdat een Arabische of joods-Arabische partij deze regel had overtreden.²¹⁸ Het Hof bevestigde telkens dat een partij de ideologie van Israël als een staat voor de joden moest erkennen, maar liet uiteindelijk alle partijen toe.²¹⁹ Vaak werden Arabische partijen ook aangevallen op basis van de andere criteria, namelijk op verdenking dat ze zouden aanzetten tot of steun geven aan 'terreur' tegen Israël en 'racisme' (breed en onduidelijk gedefinieerd), terwijl men extreme joodse partijen liet betijen. Dat was zo bij de diskwalificatie van de Balad-partij van Azmi Bishara en het toelaten van de extreme Kach-partij van Kahane door het Centrale Verkiezingscomité in 2003.²²⁰ Ook in deze gevallen liet het Hof finaal alle partijen toe, maar het toont de kwetsbaarheid van de Arabische partijen. Voorlopig is geen enkele Arabische partij al geweigerd bij verkiezingen. Enkel de jure kan men spreken van discriminatie, het eindresultaat is dus democratisch. Maar de wetten hebben wel het effect dat de partijen worden gehinderd en beperkt in hun politieke beweegruimte, activiteiten en programma's.²²¹

²¹² Navot, 2007, 103, 105 (citaat), 233; Adalah, 2001, 18; Quigley, 2005, 116, 134; Quigley, 1992, 227; Kretzmer, 1990, 22, 28-31; Lowrance, 2005, 492; Rouhana en Sultany, 2003, 11; Rekhess, 2002, 7; Bsoul, 2006; Davis, 2003, 138; Carey, 2001, 143; Yiftachel, 2006, 94, 104; Louer en King, 2007, 11.

²¹³ Navot, 2007, 88 (citaat), 103, 233; Rouhana en Sultany, 2003, 11; Lowrance, 2005, p. 492-493; Davis, 2003, 138, 141.

²¹⁴ Navot, 2007, p. 103, 106, 233; Rouhana en Sultany, 2003, 11; Lowrance, 2005, 493; Davis, 2003, 138, 140.

²¹⁵ Rouhana en Sultany, 2003, 12.

²¹⁶ Rouhana en Sultany, 2003, 11.

²¹⁷ Lowrance, 2005, 494 (citaat).

²¹⁸ Dat was zo bijvoorbeeld in 1988 met de Progressive List for Peace en in 1999 met de National Democratic Assembly (Tajamo'ah/Balad) van Azmi Bishara. (Adalah, 2001, 18-19; Zreik, 2003, 46; Asher, 1998, 162).

²¹⁹ Adalah 2001, 18-19; Kretzmer, 1990, 31; Lowrance, 2005, 492-494; Rouhana en Sultany, 2003, 11; Zreik, 2003, 46-47; Davis, 2003, 138, 142-144; Asher, 1998, 162; Carey, 2001, 143; Rekhess, 2002, 10-12.

²²⁰ Opvallend was dat in januari 2003 het Centrale Verkiezingscomité besliste om de Arabische partij Balad/Tajamu' (van Bishara) en de kandidatuur van Ahmed Tibi en Azmi Bishara te diskwalificeren. Tegelijkertijd keurde ze de kandidatuur van Baruch Marzel goed, één van de voormalige leiders van de extreem rechtse partij Kach die bij monde van hun parlamentslid Rabbi Meir Kahane openlijk racisme had geuit ten aanzien van de Arabieren in Israël. De zaak kwam voor het Supreme Court en uiteindelijk liet die alle partijen en kandidaten toe voor de verkiezingen. (Navot, 2007, 104-107, 233; Lowrance, 2005, 493; Davis, 2003, 138; Yiftachel, 2006, 183).

²²¹ Navot, 2007, 104-107, 233; Lowrance, 2005, 493; Davis, 2003, 138; Yiftachel, 2006, 183; Adalah, 2001, 19.

Iedere burger heeft het recht om op te komen voor verkiezingen en daarbij verkozen te worden. Iedere partij kan verkozen worden indien het de kiesdrempel van 2 procent haalt. Er is een systeem van proportionele zetelverdeling.²²² Israëlische Arabieren raakten slechts in de Knesset onder de vleugels van joodse of joods-Arabische partijen, zoals de communistische partij. Ze kregen op een bepaald moment ook toegang tot Zionistische partijlijsten (Zionistisch links). Arabieren worden frequent verkozen in de Knesset en participeren actief in diens debatten.²²³ Eens als parlements lid verkozen, is er wel geen volledige vrijheid om wetsvoorstellen in te dienen. Artikel 134(C) van The Knesset Code voorziet dat de voorzitter van het parlement of diens afgevaardigden een wetsvoorstel kunnen tegenhouden indien ze dit beschouwen als 'racist in its nature or a denial of the existence of the state of Israel as the state of the Jewish people.'²²⁴ De wet geldt officieel voor iedereen, maar in de implementatie worden vooral de wetsvoorstellen van Palestijnse vertegenwoordigers geïgneerd. Dat heeft uiteraard ook te maken met het feit dat het vooral zij zijn die voorstellen willen indienen voor gelijke rechten, wat in strijd blijkt met het artikel.²²⁵ Ze hebben slechts een beperkte invloed op kernzaken.²²⁶

Het Israëlische parlementaire systeem concentreert de meeste staatsmacht in een coalitiekabinet en eerste minister. Exclusie van de coalitie betekent uitsluiting van een belangrijke beslissingsmacht. Geen enkele Arabische partij heeft ooit deel uitgemaakt van een Israëlische regeringscoalitie omwille van een krachtige consensus onder joodse beleidsmakers en het volk dat Arabische partijen, net als non-Zionistische of anti-Zionistische partijen, te radicaal zijn voor participatie in 'decision making' in een joodse staat. Joodse leden van de Knesset weigeren Arabische partijen te betrekken bij coalitieonderhandelingen. Nochtans waren er momenten waarop gematigde Arabische partijen compatibele standpunten hadden met die van de leidende joodse partijen rond de belangrijkste thema's op de publieke agenda (zoals het Israëliisch-Palestijns vredesproces). De grootste rol die ze ooit konden spelen was dat ze deel waren van een 'blocking majority' die de rechtse Likudpartij verhinderde een regering te vormen tussen 1992 en 1996. Er zijn dus geen formeel-wettelijke regels die hun deelname verhinderen, maar informele limieten vanwege de joodse meerderheid, zowel van rechts als van links. 'Israel sees itself as concerned with Jewish issues with which non-Jews should have no part in influencing,' aldus Lowrance.²²⁷ Deze 'unofficial rule against including Arab parties in government continues to keep them away from any real political power in Israel.'²²⁸ Wel werden Arabische leden van Zionistische partijen betrokken in coalities, maar dan nog was hun invloed binnen de partij steeds beperkt. Er zijn tot nu toe slechts een paar Arabische ministers geweest (in een relatief kleine rol).²²⁹

Ze hebben nauwelijks invloed op de nationale instellingen (WZO, JA, JNF), de Histadrut en het leger. Er zijn maar weinig Palestijnen in hoge bureaucratistische en politieke postjes. Van al de leidende overheidambtenaren waren maar enkele Palestijnen. Vaak is het criterium van legerdienst een hindernis. Ieder ministerie heeft een 'Arab affairs department': zij moeten de ministeries via deze instantie contacteren, niet direct. Een Palestijns parlements lid werd wel aangeduid voor de Knesset Committee for Security and Foreign Affairs. Een ander parlements lid werd *deputy*-buitenlandminister. Palestijnse parlementsleden werden ook geautoriseerd om hoge officials of zelfs presidenten van Arabische landen te ontmoeten uit naam van de Israëlische regering. Maar de aanwezigheid van Palestijnen op het hoogste

²²² Navot, 2007, 99-100, 102; Quigley, 2005, 131.

²²³ Navot, 2007, 103; Quigley, 1992, 241-242; Asher, 1998, 162; Kretzmer, 1990, p. 4.

²²⁴ Adalah, 2001, 19 (citaat).

²²⁵ Adalah, 2001, 19-20. Toen het Democratic Front for Peace and Equality, een joods-Arabische partij, in 1999 een voorstel indiende voor een 'Basic Law: Equality for the Arab Population', werd een rechtszaak aangespannen door parlementaire adviseurs omdat dit het joods-zijn van de staat Israël zou ontkennen. Dat een gelijkaardig voorstel van een joods parlements lid niet was aangevallen, wees er voor Adalah op dat de drijfveer voor de motie niet het voorstel zelf was, maar de identiteit van diegene die het introduceerde. Het voorstel werd uiteindelijk doorgelaten, maar sneuvelde kansloos. (Adalah, 2001, 19-20)

²²⁶ Quigley, 2005, 130-131; Bsoul, 2006.

²²⁷ Lowrance, 2005, 493 (citaat).

²²⁸ Waxman en Peleg, 2008, 10 (citaat).

²²⁹ Waxman en Peleg, 2008, 5, 10; Rekness, 2002, 8-9; Jabareen, 2006, 1059; Asher, 1998, 162; Yiftachel, 2006, 99; Interview met Kohn; Hasan, 2008, 86; Lowrance, 2005, 493.

politieke niveau bleef al bij al beperkt, ondanks bepalingen voor proportionele vertegenwoordiging van Arabieren in politieke lichamen.²³⁰

Volgens Benyamin Neuberger heeft de Arabische minderheid sinds de jaren 1980 wel een belangrijke invloed op de Israëliëse politiek. Maar de invloed die hij onderscheidt is indirect van aard. Het gaat om het uitoefenen van druk op coalitieregeringen, het beïnvloeden van beleid, het stellen van veto's,...²³¹ In directe-effectieve zin is het zo dat, hoewel de Palestijnen participeren in het electorale proces als stemmers en vertegenwoordigers hebben in het parlement, ze politiek marginaal blijven. Ze staan *niet buiten* het politieke toneel, er is geen totale exclusie; ze bevinden zich aan de *marge* ervan. 20 procent van de bevolking wordt nagenoeg volledig uitgesloten van 'national decision-making' en heeft geen greep op binnenlands en buitenlands beleid. Daarom kunnen ze ongelijkheden in hun nadeel niet aan de kaak stellen, laat staan veranderen.²³² Andere factoren houden dat in stand. Het aantal Palestijnen dat kan stemmen is demografisch te klein om echt te concurreren met de joodse stem en controle. Het feit dat de Palestijnen economisch afhankelijk zijn, verhindert voor een deel ook politieke macht.²³³

De nationale rechten van de Palestijnen in Israël op het politieke niveau worden niet erkend. De overheid erkent ook geen overkoepelende politieke instituties als representatief voor de Palestijnse minderheid. De Palestijnen hebben nauwelijks zelfbestuur of soevereine controle op de eigen aangelegenheden. Er bestaat een Supreme Monitoring Committee for Arab Affairs. Enkel op lokaal vlak hebben ze een zeker zelfbestuur, vooral over de allocatie van publieke middelen en de organisatie van gemeenschappelijk leven.²³⁴

Concluderend

In Israël is er een institutionele discriminatie op politiek vlak. Wetten en maatregelen vanwege de overheid verhinderen de volledige uitoefening van het politieke burgerrecht. Centraal overheidsbeleid wordt volledig door Israëliëse joden bepaald. Maar anderzijds wordt de Palestijnse minderheid niet totaal uitgesloten van het politieke toneel of verhinderd te participeren. Ze kunnen stemmen, partijen vormen, parlamentsleden worden; ze worden door een consensus uit het regeringsbeleid gehouden, maar hebben af en toe indirecte invloed. Er bestaan regels voor proportionele vertegenwoordiging. En hier en daar bekleedt een Palestijn een hogere politieke post. Er zijn dus partiële significante rechten.

JURISDICTIE EN REPRESSIE

Op *juridisch* vlak maakten de *Defence (Emergency) Regulations* op zich geen onderscheid tussen joden en niet-joden, maar de *facto* werden ze nagenoeg enkel toegepast op de Palestijnen. De regelingen zijn enkel van kracht tijdens een overheidsgedeclareerde 'noodtoestand'. De Knesset stond de regering toe die uit te roepen. De *Regulations* gaven de overheid de mogelijkheid een persoon te 'verdrijven', de bewegingsvrijheid te beperken, politie-revisie op te leggen en het reizen in of uit een 'closed area' te verhinderen. Ze stonden ook de selectie, censuur en opschorting van nieuwsbladen toe, het illegaal verklaren en bannen van organisaties, een ban op meningsuiting, avondklokken in steden en de vernietiging van huizen van personen die verdacht werden van misdaden. Palestijnen werden berecht in militaire rechtbanken, en niet in civiele rechtbanken. Tevens kon men administratieve detentie opleggen: het gevangenzetten voor een niet-bepaalde periode zonder klacht of eerlijk proces op basis van het vermoeden dat de persoon in kwestie een gevaar vormt voor de veiligheid van de staat. Bewijs was niet echt nodig. Het Hooggerechtshof, in de vorm van het High Court of Justice, oefende wat controle uit, maar kwam nooit echt tussen. Indien zij beroep wilden aantekenen tegen een order, moesten zij naar militaire rechtbanken; de civiele had geen jurisdictie over hen.²³⁵ Nu en dan vielen ook doden. In 1956 bijvoorbeeld

²³⁰ Zreik, 2003, 49; Navot, 2007, 253-254; Quigley, 2005, 130; Bsoul, 2006.

²³¹ Neuberger, 1993, 152-153.

²³² Lowrance, 2005, 492-493; Waxman en Peleg, 2008, 10; Jabareen, 2005, 1059; Yiftachel, 2006, 99; Quigley, 1992, 243; Interview met Kohn.

²³³ Quigley, 2005, 130; Quigley, 1992, 239; Bsoul, 2006.

²³⁴ Navot, 2007, 253; Kretzmer, 1990, p. 164-165; Jabareen, 2005, 1057.

²³⁵ Quigley, 2005, 102-104, 107; Kretzmer, 1990, p. 124, 141-145; Davis, 2003, 126, 129; Kretzmer, 1990, p. 146-148.

doodde het Israëlische leger 49 Palestijnse boeren in Kufr Kasem omdat zij de avondklok van die dag hadden genegeerd.²³⁶

Zelfs nadat de 'martial law rule' in de Arabische regio's in 1966 beëindigde, bleef de overheid de *Defence (Emergency) Regulations* toepassen om de individuele vrijheden van Palestijnen tijdelijk in te perken. Tot vandaag blijft de 'noodtoestand' van kracht, wat de hardere veiligheidsmaatregelen in stand houdt.²³⁷ Iedere burger in Israël kan ofwel civiel ofwel militair vervolgd worden. De beslissing daartoe ligt volledig in de discrete handen van de autoriteiten. Joden worden echter steevast berecht onder civiele wetgeving, terwijl er reeds vele Palestijnen in militaire rechtbanken zijn vervolgd.²³⁸ Het legde stadsarrest op, verhinderde demonstraties en bleef administratieve detentie opleggen (met beperkte uitbreiding van de rechten sinds 1979 voor wie onder dat statuut viel).²³⁹

Via een amendement uit 1980 op de *Prevention of Terror Ordinance* (1948) kon de overheid een organisatie terroristisch verklaren of daden die sympathie vertoonden met terroristische organisaties aan banden leggen.²⁴⁰ De *Law against Incitement for Violence and Terror* (2003) bepaalt dat er harde maatregelen komen tegen anti-Israëliësch geweld.²⁴¹ Ook kon het burgerschap afgenomen worden van iemand 'who has done an act constituting a breach of allegiance to the State of Israel.'²⁴² Palestijnen in Israël kanten zich tegen het pure joods-zijn van de staat. Zij beschouwen dat als de oorzaak van de ongelijkheid in hun nadeel en het ontbreken van democratie in Israël. Het is op basis van die overtuiging dat ze mobiliseren en politiek bewust zijn. Maar net dat beschouwt Israël, vanuit de ideologische verstrengeling tussen joods en democratisch, als non-democratische dissidentie.²⁴³

Artikel 4(a) van de *Prevention of Terror Ordinance* (1948) verhindert geschreven of verbale 'words of praise, supporting or encouraging acts of violence likely to cause death or injury, or threatening to commit such acts of violence.' Secties 133 en 134 van de *Penal Code* (1997) maken een misdaad van 'inciting rebellion or conspiring to commit a rebellious act' en 'publishing, printing or duplicating an inciting publication'.²⁴⁴ De wetgeving geldt in principe voor iedereen. Dergelijke abstracte voorschriften zijn altijd aan interpretatie onderhevig, maar het probleem bestaat erin dat de interpretatie verschilt naargelang de identiteit van de spreker(s). Dat stelt Adalah vast in haar onderzoek. De procureur-generaal stelde al meermaals een onderzoek in naar uitlatingen van Palestijnse publieke figuren en parlementsleden omdat zij zouden aanzetten tot geweld of verzet. Bij een blik op de gecontesteerde woorden, aldus Adalah, is het objectief gezien zeer twijfelachtig of de uitlatingen aanzetten tot geweld of verzet.²⁴⁵ Statements van joodse politici daarentegen, zoals van Avigdor Lieberman en Michael Kleiner of de spirituele leider van Shas Rabbi Ovadya Yosef, openlijke racistische uitspraken tegen de Palestijnse bevolkingsgroep, werden nauwelijks onderzocht.²⁴⁶ In de uitspraken van het Hooggerechtshof over dergelijke kwesties steekt een belangrijk nuanceverschil in de aanpak van joodse en Palestijns-Arabische sprekers, stelt Adalah vast. Bij uitlatingen van joden benadrukt het Hof het recht op vrije meningsuiting zonder echt rekening te houden met de

²³⁶ Adalah, 2001, 3.

²³⁷ Quigley, 2005, 145; Kretzmer, 1990, p. 141; Bsoul, 2006; Davis, 2003, 126. Volgens Davis is dat niet enkel uit veiligheidsoverwegingen, maar ook omdat de Absentees' Property Law enkel geldig is tijdens een noodtoestand. Dus 'when the said 'state of emergency' is declared to have ceased to exist, all 1948 Palestinian refugees' property vested with the Israeli Custodian of Absentees' Property could be claimed back by its 'absentee' owners.' (Davis, 2003, 126 (citaat)).

²³⁸ Davis, 2003, 127.

²³⁹ Quigley, 2005, 145; Bsoul, 2006; Davis, 2003, 127; Kretzmer, 1990, p. 144-149; Interview met Kohn.

²⁴⁰ Quigley, 2005, 145-146; Quigley, 1992, 242; Kretzmer, 1990, p. 140; Bsoul, 2006; Davis, 2003, 136-137.

²⁴¹ Yiftachel, 2006, 182

²⁴² Quigley, 2005, 146; Davis, 2003, 135, 137.

²⁴³ Yiftachel, 2006, 95.

²⁴⁴ Adalah 2001, 23; Rouhana en Sultany, 2003, 12; Bsoul, 2006.

²⁴⁵ Voorbeelden zijn de cases rond uitlatingen van Azmi Bishara, Talab al-Sana, Muhammad Barake en Abdulmalik Dehamshe (Adalah, 2001, 23-24).

²⁴⁶ Toenmalige parlementsleden Avigdor Lieberman, nu minister van buitenlandse zaken, en Michael Kleiner reageerden op de gecontesteerde speeches van Palestijnse collega's door te zeggen dat zij 'in andere plaatsen daarvoor doodgeschoten zouden worden door een executiepeleton'. Rabbi Ovadya Yosef, de spirituele leider van de ultra-orthodoxe Shas-partij, liet zich onder andere ontvallen over de Palestijnse burgers: 'They deserve no mercy, they should be targeted by splendid missiles, to destroy them, those bastard villains.' (Adalah 2001, 24 (citaat)).

inhoud van de speech, terwijl het zich bij Arabische sprekers veeleer richt op de inhoud en vrije meningsuiting secundair komt te staan.²⁴⁷ Adalah: 'Arab public speech is perceived to threaten state security until proven otherwise, while outrageously dangerous, racist speech by Jewish public figures is protected by principles of freedom of expression.'²⁴⁸ Weinigen worden uiteindelijk veroordeeld omwille van uitlatingen, maar het beperkt wel automatisch de vrije meningsuiting.

De meest directe vormen van repressie zijn de onderdrukking van dissidentie (demonstraties, protest, weigeringen,...) door leger of politie.²⁴⁹ Tijdens een algemene staking in 1976 tegen de golf van landonteigeningen werden zes Palestijnse burgers gedood en raakten velen gewond.²⁵⁰ In 1998 waren er clashes tussen de politie en Palestijnen in Umm al-Sahali en Umm al-Fahem.²⁵¹ In oktober 2000 drukten de Israëlische Palestijnen hun solidariteit uit met de Al Aqsa Intifada in de Westelijke Jordaanoever. Er waren meer dan 1000 arrestaties en gevangenisstraffen (zonder borg), honderden raakten gewond en 13 Palestijnen werden gedood toen de politie op hen vuurde, terwijl die stenen en molotovcocktails gooiden. Volgens onderzoeken zouden sluipschutters demonstranten in het hoofd of de borst hebben geschoten, zou de politie ziekenwagens hebben tegengehouden en joodse tegenacties niet hebben verhinderd. Voor de eerste keer in jaren werd er zo'n brutaal geweld gebruikt door de Israëlische politie en de veiligheidsdiensten tegen Palestijnse burgers, gelijkend op het excessieve geweld in de Westbank. Het verzuurde de relaties tussen de joodse en Arabische gemeenschap op een moment dat die een zekere détente hadden bereikt. Er kwam een onderzoekscommissie (de 'Or Commissie') om de omstandigheden en het optreden van de politie te onderzoeken.²⁵²

Rechtvaardigingen voor de inperking van de individuele vrijheden van de Palestijnen verwijzen meestal naar de noodtoestand die sinds 1948 geldt, de oorlogen tussen Israël en zijn burens, het gebrek aan vredesakkoorden en vooral de terroristische aanvallen van Palestijnen op burgers in Israël en de veiligheidszorgen.²⁵³

De rechtspraak gaf eerlijkere processen aan de Palestijnen dan voor 1966. Er zijn al jaren rechtszaken vanwege Palestijnen, waaruit blijkt dat ze juridische middelen hebben. Palestijnen zijn wel zwaar ondervertegenwoordigd in de rechtspraakorganen. Eind jaren 1990 werd er wel een Palestijn voor één jaar rechter in het Hoogerechtshof. Er is nog geen permanente Arabische rechter geweest.²⁵⁴

Concluderend

Na 1966 kwam er een minder partijdige rechtspraak, een zekere mate van vrije meningsuiting en verzachtte de repressie. Maar dat neemt niet weg dat er nog steeds een subjectieve rechtspraak, een beperkte meningsuiting en een repressie bestond. Op dit vlak is er grote institutionele discriminatie.

ECONOMIE

Naast een discriminerende allocatie van land en huisvesting, worden ook faciliteiten en diensten met twee maten verleend.

Het JNF en de Jewish Agency verlenen, met steun van de staat, in navolging van hun principes enkel aan joodse burgers faciliteiten. Hoewel minder uitgesproken, volgt de staat dat patroon. Er is een budgettaire discriminatie: Arabische gemeentes en lokale raden ontvangen minder van het nationale budget verstrekt

²⁴⁷ Adalah, 2001, 23-27.

²⁴⁸ Adalah 2001, 27 (citaat).

²⁴⁹ Adalah, 2001, 3-5; Waxman en Peleg, 2008, 10.

²⁵⁰ Adalah, 2001, 4.

²⁵¹ Adalah, 2001, 4.

²⁵² Adalah, 2001, 5-6; Zureik, 2001, 88; Louer en King, 2007 2007, 201; Kimmerling, 2003, 209-210, Carey, 2001, 139; Yiftachel, 2006, p. 162, 177; Bishara, 2001, 21; Jabareen, 2009, 95.

²⁵³ Kretzmer, 1990, 150-151.

²⁵⁴ Yiftachel, 2006, 99; Interview Pogrud; Zreik, 2003, 49.

door de overheid dan joodse gemeenschappen.²⁵⁵ Subsidies worden gegeven voor de huisvesting in en economische ontwikkeling van 'development areas', maar Arabische nederzettingen worden daar nauwelijks bij gerekend. 'The areas are drawn so as to include Jewish settlements and to exclude Arab towns and villages', stelt Kretzmer vast.²⁵⁶ Om de zoveel jaar duidt de overheid bepaalde steden aan als 'nationale prioriteitszones' in een frequent herziene National Priority List van sociaal-economische zwak ontwikkelde zones. Die krijgen dan voordelen zoals onderwijsprogramma's, lage hypotheekinteressen, huistoelagen,... Slechts een aantal Arabische steden werd ooit geselecteerd, hoewel ze tot de armste in het land behoren.²⁵⁷ Het Urban Renewal Program (of Project Renewal) is een programma van de overheid, in samenwerking met de Jewish Agency (die zorgt voor financiering), gericht op de ontwikkeling van slecht ontwikkelde buurten en gemeentes. Hoewel de toestand van Palestijnse regio's vaak veel slechter is dan dat van joodse, werden zij nauwelijks opgenomen. Terwijl het programma de intentie heeft de sociale ongelijkheid in het land te bestrijden.²⁵⁸ In het nationale programma van de 'balance grants', ingevoerd om budgetverschillen tussen gemeentes te overbruggen, worden er kleinere toelagen verleend aan Arabische gemeentes.²⁵⁹

Zo remt zij de ontwikkeling van de Palestijnse gebieden af. Er is een gebrek aan infrastructuur en accommodatie in proportie met de bevolkingsgrootte in ieder gebied. Op dat vlak lijken de Arabische dorpen een soort geïsoleerde eilandjes binnen het nationale en regionale systeem.²⁶⁰ Toelevering en beheer van water zijn er slechter aan toe in de Palestijnse dorpen. Elektriciteit wordt ongelijk verdeeld. Goede wegen stoppen waar ze op het punt komen dat ze afdraaien naar Arabische dorpen om over te gaan in inferieure wegen. Behalve in Nazareth hebben Arabische stadjes geen ziekenhuizen. Het dichtstbijzijnde ligt gemiddeld op 21 km. De meeste Arabische dorpjes hebben ook geen eigen ziekenwagens, waardoor ze beroep moeten doen op de nationale ambulancedienst, Magen David Adom, of private diensten. Door het ontbreken van publieke gezondheidsvoorzieningen, moeten Palestijnen naar private klinieken en medische centra. Vaak zijn ze niet aangesloten op het netwerk van vuilnisophaal en hebben ze gebrekkige rioleringsystemen.²⁶¹ De niet-erkende dorpen (in de Negev vooral) ontvangen nagenoeg geen basisdiensten (infrastructuur, water, elektriciteit, riolering, scholen, gezondheidscentra, huisvesting).²⁶²

Welvaartsvoordelen zijn in vele gevallen enkel van toepassing op wie militaire dienst heeft verricht of familie ervan. Bijna alle joden verkrijgen zo voordelen als huisleningen, voorkeuren in tewerkstelling, studietoelagen, minder inkomentaksen... Ook orthodoxe joden die een vrijstelling hebben gekregen voor legerdienst krijgen voordelen. Vermits de meerderheid van de Palestijnen niet wordt gerecruteerd (enkel Druzen en sommige Bedouïnen), worden zij daarvan grotendeels uitgesloten.²⁶³ De meeste staten geven compensaties en voordelen aan voormalige soldaten. Maar deze regeling is in Israël intrinsiek discriminerend, menen vele onderzoekers. Ten eerste: de voordelen worden verleend ongeacht de lengte van de dienst. Ten tweede: vaak gaat het om types van voordelen die niets te zien hebben met de militaire dienst zelf, zoals kinderbijslagen. Ten derde: de doelgroep is zodanig ruim opgevat dat het bijna alle joden omvat, maar geen Palestijnen. Het uiteindelijke resultaat is dus dat de staat proportioneel grote voordelen geeft aan bijna alle joden, terwijl ze de Palestijnse minderheid hiervan bijna compleet uitsluit. Of het echt nog om een 'beloning' gaat voor wie legerdienst verrichtte, is twijfelachtig. David Kretzmer, Adalah en anderen menen dat het criterium van legerdienst wordt aangewend als een vorm van 'covert

²⁵⁵ Adalah, 2001, 74; Al Haq, 2001, 14; Quigley, 2005, 112, 140; Kretzmer, 1990, p. 118; Lowrance, 2005, p. 492; Waxman en Peleg, 2008, 8; Peleg, 2004, 423-424; Rekhess, 2002, 8; Zureik, 2001, 90; Hareven, 1993, 210; Bsoul, 2006; Zureik, 1993a, 74-75, 97; Asher, 1998, 42; Carey, 2001, 140; Yiftachel, 2006, 99; Bishara, 2001, 52.

²⁵⁶ Kretzmer, 1990, p. 107 (citaat), 108, 122; Bsoul, 2006; Zureik, 1993a, 97; Yiftachel, 2006, p. 99.

²⁵⁷ Adalah, 2001, 38, 73; Quigley, 2005, 112; Lowrance, 2005, p. 492; Adalah, 2000, 79; Carey, 2001, 141; Interview met Kohn.

²⁵⁸ Adalah, 2001, 38, 74; Quigley, 2005, 120; Kretzmer, 1990, p. 119-120; Bsoul, 2006; Zureik, 1993a, 97; Adalah, 2000, 79.

²⁵⁹ Adalah, 2001, 74.

²⁶⁰ Adalah, 2001, 36, 74; 80 noot 259; Peleg, 2004, 424; Jabareen, 2005, 1058; Kimmerling, 2003, p.173; Quigley, 2005, 141; Bsoul, 2006.

²⁶¹ Peleg, 2004, 424; Jabareen, 2005, 1058-1059; Adalah 2001, 74-76; 80 noot 264.

²⁶² Adalah, 2000, 8; Catherine, 2002,121; Carey, 2001, 141; Yiftachel, 2006, 185, 204; Adalah, 2001, 75-76; 80 noot 264; Jabareen, 2005, 1058-1059.

²⁶³ Kretzmer, 1990, p. 98-99; Bsoul, 2006; Asher, 1998, 42; Carey, 2001, 146; Quigley, 2005, 140; Quigley, 1992, 245-248; Adalah 2001, 38; Kretzmer, 1990, 100-107, 122; Rouhana en Sultany, 2003, 12; Interview met Kohn; Interview met Pogrud.

discrimination'.²⁶⁴ Recent nog, in de Emergency Economic Plan Law uit 2002 werd bepaald dat er minder overheidsfinanciering gegeven zal worden aan families waarin geen leden legerdienst aflegden, nagenoeg alle Palestijnse families dus. Rouhana/Sultany: 'The law is a thinly disguised means to deny Arab families the benefits available to virtually all Jewish families'.²⁶⁵ Een ander criterium is migratie op basis van de Law of Return. Ook hier krijgen enkel joden voordelen inzake huisvesting en werkgelegenheid, Palestijnen niet.²⁶⁶

Er zijn dus twee bronnen van financiering en diensten: de staat en de nationale instellingen. Terwijl de staat op zich al discrimineert door meer middelen te geven aan joden, komt daar nog bovenop dat de tweede bron de Palestijnen helemaal links laat liggen. De joodse gemeenschappen eten uit twee ruiven, zodat wegen, irrigatie, riolering, onderwijs en gezondheid veel beter zijn in de joodse dan in de Arabische sector.

De landconfiscaties, beperking van bewegingsvrijheid en algemene beperkingen vanwege het militaire bestuur (1948-1966) hadden grote sociale en economische gevolgen. Omdat de meerderheid van de Palestijnen traditioneel landbouw als bron van inkomsten had, trad er door de massale confiscaties van gronden een 'de-peasantification' op en werden ze gedwongen om werk te zoeken als loonarbeiders in de joods economie.²⁶⁷ De Arabische landbouw die het proces van landconfiscaties wel overleefde, werd via restricties op beweging, markt- en prijscontroles gekortwiekt zodat het geen concurrentie vormde voor de joodse sector. Vaak werden Palestijnse boeren verhinderd hun producten te verkopen, waar joodse handelaars dan van konden profiteren. Aankoopbureaus van de overheid betaalden meer aan joodse boeren dan Palestijnse voor gelijkaardige producten.²⁶⁸ De Palestijnse landbouw kreeg minder water toebedeeld van de nationale waterautoriteit Mekorot dan de joodse landbouwers.²⁶⁹ Ook de commerciële en industriële structuren werden overgenomen. De overheid nam fabrieken en winkels in beslag en verhuurde of verkocht ze door aan joodse burgers.²⁷⁰ De Arabische dorpen die nog overschoten na 1948 hadden geen economisch potentieel meer en de traditionele banden met de Westbank alsook andere landen werden afgesneden.²⁷¹ De Arabische economie werd dus na 1948 in grote mate gekortwiekt. Het kreeg geen steun voor ontwikkeling. Zo waren de Palestijnen aangewezen op de joodse economie. Maar als ze al in dat circuit raakten, werden ze geconfronteerd met lagere beroepskansen, lagere beroepen, lagere inkomens,...²⁷²

Ook na 1966 bestond er nauwelijks een eigen Palestijns economie. Er is een beperkte landbouw en een beperkte industrie. Er bevinden zich geen fabrieken in Arabische regio's. In het algemeen biedt Israël weinig steun voor werkgelegenheid en economische ontwikkeling in Palestijnse gemeenschappen. Volgens het rapport *After the rift* (2000) is de onderontwikkeling in de Arabische economie het gevolg van 'policies of neglect and discrimination' vanwege de opeenvolgende regeringen. Het gaat om lage budgetten, weinig overheidssubsidies, landconfiscatie en beperking van landgebruik, exclusie van economisch beleid en andere fora, beperkte werkgelegenheidskansen, enz.²⁷³ De Palestijnen bleven vooral aangewezen op en afhankelijk van de joodse economie.

Na 1967 kregen zij het beter op de arbeidsmarkt. Velen werden zelfstandig. Ze maakten de overstap van ongeschoolde arbeiders en dienstverleners naar werk dat meer capaciteiten vereiste. Ook publieke werken

²⁶⁴ Adalah, 2001, 76-77; Al Haq, 2001, 14-15; Quigley, 2005, 140-142; Quigley, 1992, 246; Kretzmer, 1990, p. 98-101; Zureik, 1993a, 97; Interview met Kohn.

²⁶⁵ Rouhana en Sultany, 2003, 12.

²⁶⁶ Quigley, 2005, 144.

²⁶⁷ Adalah, 2001, 3; Louer en King, 2007, 24; Quigley, 2005, 114; Peleg, 2004, 419; Zreik, 2003, 44; Goldscheider, 1993, 71; Bsoul, 2006; Zureik, 1993a, 81; Kimmerling, 2003, p.174

²⁶⁸ Quigley, 2005, 113; Kretzmer, 1990, p. 126-127; Waxman en Peleg, 2008, 6; Zureik, 1993a, 81.

²⁶⁹ Quigley, 2005, 113-114; Zureik, 1993a, 81.

²⁷⁰ Quigley, 2005, 111; Bsoul, 2006.

²⁷¹ Quigley, 2005, 111-112.

²⁷² Quigley, 2005, 111-112; Adalah 2001, 3; Louer en King, 2007 1; Waxman/Peleg, 2008, 5-6; Okun en Friedlander, 2005, 164; Peleg, 2004, 417-419; Zreik, 2003, 43; Bsoul, 2006; Davis, 2003, 104; Kimmerling, 2003, p.176-177.

²⁷³ Jabareen, 2006, 1058; Quigley, 2005, 112; Lowrance, 2005, 492; Rekhess, 2002, 8; Waxman en Peleg, 2008, 6; Bsoul, 2006; Zureik, 1993a, 81-82; Zureik, 2001, 92.

gingen voor een deel open voor Arabieren. De Israëliische Arabieren lieten de ongeschoolde dagarbeid nu voor een periode over aan Palestijnen uit de bezette gebieden.²⁷⁴

Hoewel discriminatie in die joodse economie op basis van ras, religie of nationale origine wettelijk verboden is, is er toch zowel in de private als publieke sector discriminatie. In de private sector worden ze geconfronteerd met individuele discriminatie en een verschil in opleiding, wat tot uiting komt in aanwerving, ontslag en behandeling. Palestijnen worden minder vlug toegelaten, werken veel meer als fabrieksarbeiders, hebben minderbetaalde jobs en worden soms minder betaald dan joden in gelijkaardige jobs. Hogere jobs zijn weggelegd voor joodse burgers. In vele gevallen worden ze geweerd met de voorwaarde van legerdienst of het argument van veiligheid.²⁷⁵ Ook in de publieke sector is er discriminatie ondanks de Equal Employment Opportunity Law (1988) die expliciet discriminatie verbiedt.²⁷⁶ Relatief weinig Palestijnse burgers zijn tewerkgesteld in de publieke sector. In vele gevallen worden zij tegengehouden door het criterium van de militaire dienst. De facto gaat achter dit 'neutrale' criterium een discriminatie op basis van nationale herkomst schuil.²⁷⁷ Diegenen die wel tewerkgesteld zijn in deze sector, vervullen meestal beroepen in de gezondheidszorg, welvaart, onderwijs of religie. Ze zijn dokter, verpleger in regeringsziekenhuizen of leraar (in het Arabische onderwijssysteem). Maar in het juridisch en gouvernementeel systeem zijn er zeer weinig Arabieren. Ook quasi-gouvernementele jobs bij nationale bedrijven zijn vaak niet toegankelijk. Omwille van veiligheidscriteria bijvoorbeeld laat de Israel Electric Company bijna geen Palestijnen toe. Slechts een klein procent werkt in regeringsbureau's, is manager van overheidsbedrijven of zit in het directeurschap. Er werken maar weinig Arabieren in de door Histadut gecontroleerde bedrijven.²⁷⁸ Palestijnen worden niet toegelaten tot het 'security complex' of de 'defensie-gerelateerde' sectoren, die nochtans een grote rol spelen in de Israëliische economie.²⁷⁹ De recent opgekomen *high-tech* industrie was voorbehouden voor joden.²⁸⁰ Er kwamen wel initiatieven voor een hogere vertegenwoordiging van Palestijnen in burgerlijke diensten en overheidsbedrijven, gesteund door het Hoogerechtshof.²⁸¹

Palestijnen bevinden zich massaal in de joodse arbeidsmarkt, maar oefenen daar wel beroepen uit van lagere scholing, status en inkomen. 'Arabs became the lower echelon of an ethnationally split labor market. Jews held the more skilled and highpaying jobs, whereas Arabs took lower-paying, sometimes only seasonal, jobs.'²⁸² De Palestijnen kampen met hogere werkloosheid. In sommige dorpen ligt het cijfer rond de 20%.²⁸³ (Hoog)opgeleide Arabieren vinden geen werk of komen in jobs terecht onder hun status.²⁸⁴ Wat het inkomen betreft, zien we dat Joodse Israëliische mannen gemiddeld 33% meer verdienen per uur dan Arabische mannen, Joodse vrouwen 28% meer dan Arabische vrouwen. Volgens onderzoeken is dat vooral

²⁷⁴ Kimmerling, 2003, 191; Yiftachel, 2006, p. 169.

²⁷⁵ Adalah, 2001, 77-78; Al Haq, 2001, 14-15; Lowrance, 2005, 492; Okun en Frielander, 2005, 165; Falah, 1996, 826; Zureik, 2001, 93; Interview met Kohn.

²⁷⁶ Adalah, 2001, 77; Kretzmer, 1990, p. 10-11, 84; Interview met Kohn.

²⁷⁷ Adalah, 2001, 78; Al Haq, 2001, 14-15; Navot, 2007, 222; Quigley, 2005, 115; Carey, 2001, 146; Falah, 1996, 826.

²⁷⁸ Adalah, 2001, 78; Al Haq, 2001, 14-15; Okun en Friedlander, 2005, 165; Zureik, 2001, 93.

²⁷⁹ Lowrance, 2005, 492; Okun en Friedlander, 2005, 165; Zureik, 2001, 92; Yiftachel, 2006, p. 99, 169.

²⁸⁰ Kimmerling, 2003, p.192

²⁸¹ Adalah 2001, 78-79; Interview met Kohn. De regering Barak stelde wel een ministerieel comité voor Arabische aangelegenheden aan die moesten toezien op de rekrutering in civiele dienst. Die boekte vooruitgang, maar nog te weinig. (Adalah, 2001, 78) Ook kwamen er twee wettelijke amendementen. In 2000 kwam er een amendement bij de Civil Service Law (1959) die tot doel stelde om te zorgen voor voldoende vertegenwoordiging van Palestijnse burgers op ieder niveau en in iedere sector van de burgerlijke dienst. Nog in 2000 kwam er in een amendement op de Governmental Companies Law (1975) een garantie van voldoende vertegenwoordiging in de directies van overheidsbedrijven. Omwille van een gebrek aan sturing en toezicht op implementatie, maar ook omwille van institutioneel racisme onder de regeringsorganen zelf, loopt de praktijk echter nog ver achter de doelstellingen aan. (Adalah, 2001, 79) Het Hoogerechtshof sprak zich ook uit voor eerlijke vertegenwoordiging van Palestijnse burgers in publieke lichamen, vooral die met beslissingsmacht. Ze meende dat dit een verplichting van de staat moest zijn. Adalah, 2001, 78-79.

²⁸² Kimmerling, 2003, p. 174 (citaat); Jabareen, 2005, 1058; Waxman en Peleg, 2008, 6; Peleg, 2004, 419.

²⁸³ Adalah 2001, 77; Al Haq, 2001, 14; Peleg, 2004, 425; Kimmerling, 2003, p.192. Cijfers van 2003 tonen dat 46 van de 47 steden met een werkloosheid boven het gemiddelde Palestijns waren en dat de 25 steden met de hoogste werkloosheidscijfers allemaal Arabische steden waren. (Waxman en Peleg, 2008, p. 9; Yiftachel, 2006, p. 169).

²⁸⁴ Okun en Friedlander, 2005, p. 165; Rekhess, 2002, p. 8.

te wijten aan discriminatie, niet aan onderwijs, werkuren of ervaring.²⁸⁵ Meer dan 35% van de Palestijnen bleef eind jaren '90 onder de armoedelijn.²⁸⁶ Meer dan de helft van de Palestijnse families verdient minder dan wat de regering definieert als de 'armoedelijn'. De armoede is drie keer hoger dan onder joodse families.²⁸⁷

In de economische beleidsorganen spelen de Palestijnen nauwelijks een rol. De Histradut liet tot 1959 geen Palestijnen toe, zodat ze moeilijker werk vonden. Na 1966 mochten ze wel deelnemen, met gemakkelijkere toegang tot de arbeidsmarkt en arbeidsbescherming tot gevolg. Maar tot nu spelen ze geen prominente rol in de Histradut.²⁸⁸ In de ministeries spelen ze nagenoeg geen rol.

Hoewel er economische discriminatie was/is, ging de Arabische levensstandaard wel omhoog. Minder vlug echter dan die van de joden, zodat er ongelijkheid bleef bestaan.

Concluderend

In de voorziening van overheidsdiensten en faciliteiten is er een sterke 'covert discrimination' op etnische basis. Een eigen Palestijnse economie bestaat niet meer in Israël. Men is aangewezen en afhankelijk van de joodse. Daarin ervaren ze ongelijkheid in werkgelegenheid, type jobs, inkomen,... Er is echter geen volledige sturing vanwege de overheid van de allocatie van arbeid. Er is een tamelijk vrije mobiliteit wat werkgelegenheid betreft. Er is ook geen totale exclusie uit bepaalde beroepen noch een exploitatie van goedkope arbeid.

ONDERWIJS EN CULTUUR

Onderwijszaken staan in navolging van de *State Education Law* (1953) volledig onder controle van het ministerie van onderwijs. Arabieren worden uitgesloten van belangrijke posities in dat ministerie. Arabische tussenniveaus vervullen slechts een technische rol. Daardoor heeft de Palestijnse minderheid geen zeggenschap over noch het algemene onderwijssysteem noch de Arabische onderwijsinstellingen. Ongelijkheden in curricula en voorzieningen zijn de belangrijkste problemen die uit die asymmetrie voortkomen.²⁸⁹

Tot aan de hoge school leren Arabische studenten en joodse studenten in aparte scholen. In de grote meerderheid van de gevallen geven Arabische leraars les in Arabische scholen en joodse in joodse scholen. In de Arabische sector is de onderwijstaal Arabisch, met Hebreeuws als tweede taal, terwijl Hebreeuws de enige onderwijstaal is in het joodse systeem. Palestijnse ouders kunnen hun kind wel inschrijven in Hebreeuwse scholen als ze dat willen, omgekeerd ook. Scholen zijn dus niet via beleid gesegregeerd, maar 'because of dwelling patterns and with communal preferences' gaan de joden naar joodse scholen en Arabieren naar Arabische. De Palestijnen in Israël willen zelf geen geïntegreerde scholen, aldus Jabareen. Ze willen 'separate but equal'.²⁹⁰

Het ministerie van onderwijs bepaalt het curriculum voor seculiere joodse én Arabische scholen.²⁹¹ Arabieren worden uitgesloten van belangrijke posities in dat ministerie en hebben noch via deze noch via andere weg inspraak in het curriculum. Het onderwijs richt zich bijgevolg hoofdzakelijk op de joodse cultuur en erfenis, nauwelijks op de collectieve onderwijsbelangen en culturele aspecten van de Palestijnse gemeenschap. De curricula en leerboeken zijn Zionistisch geïnspireerd.²⁹² ²⁹³ Het is de minister die na

²⁸⁵ Adalah, 2001, 73, 79 noot 250; Al Haq, 2001, 14; Catherine, 2002, 125.

²⁸⁶ Adalah, 2001, 73; Peleg, 2004, p. 425.

²⁸⁷ Jabareen, 2005, p. 1058.

²⁸⁸ Quigley, 2005, 115; Kimmerling, 2003, p.175; Yiftachel, 2006, p. 168.

²⁸⁹ Jabareen, 2005, 1052, 1059-1060; Neuberger, 1993, 149; Zureik, 1993a, 77; Louer en King, 2007, 26.

²⁹⁰ Adalah 2001, p. 55; Kretzmer, 1990, p. 169; Okun en Friedlander, 2005, p. 165; Jabareen, 2005, p. 1057, 1062; Asher, 1998, p. 367.

²⁹¹ Er zijn ook joodse religieuze scholen, enkel voor religieuze joodse studenten. Die hebben een grote autonomie over hun eigen curriculum. Er zijn geen analoge Arabische religieuze scholen. (Adalah, 2001, 55; Jabareen, 2005, 1061)

²⁹² Ondanks amendementen in 2000 blijft het curriculum in Arabische scholen onder joods toezicht en gericht op de joodse cultuur. Slechts een kleine portie van het programma gaat naar Arabische religieuze studies (terwijl de Torah minstens evenveel wordt

'screening' bepaalt welke Palestijnse leraars er worden aangesteld. Uit 'veiligheidsoverwegingen' worden af en toe politiek actieve Palestijnse leraars geweigerd.²⁹⁴

Qua faciliteiten en financiering staan de Arabische scholen achter. Het ministerie van onderwijs alloceert veel minder middelen aan de Arabische scholen, waardoor ze kampen met povere faciliteiten en onvoldoende infrastructuur. Klaslokalen zijn te klein voor teveel volk. Er zijn vaak geen gymzalen en grote hallen voor lezingen, terwijl er vele ook geen laboratoria en bibliotheken bezitten. Er zijn problemen met de gebouwen zelf, elektriciteit en verwarming, transport naar school, etcetera. Er zijn te weinig leraars en materiaal. Speciale programma's, bijvoorbeeld steun aan zwakkere studenten, de preventie van studieopgave (veel hoger onder Palestijnse studenten) en het verbeteren van leer kwaliteit gaan traditioneel vooral naar joodse scholen. De scholen kunnen ook veel minder sociale diensten aanbieden (raadgeving, begeleiding, sociaal werk, computerdiensten,...), terwijl Palestijnen minder de kans krijgen om deel te nemen in extraschoolse activiteiten (schoolreizen, onderwijsprogramma's, taallessen,...)²⁹⁵ De Palestijnse scholen zijn de zwakste in de hele staat, aldus Jabareen.²⁹⁶

Aan de Israëliëse instellingen voor hoger onderwijs zijn overal Palestijnen aanwezig. Dat is het enige onderwijsniveau waar er integratie is.²⁹⁷ Maar de voorgaande kwaliteitsbeperkingen in publieke scholen hebben een nefaste impact op het aantal Palestijnse studenten. In verhouding met het totale aantal leeftijdsgenoten zijn de Palestijnen met te weinig vertegenwoordigd. In de Universiteit van Haifa ligt het aantal wel op 18 procent, in proportie met de Palestijnse bevolking in Israël.²⁹⁸ Universiteiten zijn privaat en mogen niet discrimineren in de toelating en behandeling van studenten op basis van ras, geslacht, religie, nationale origine of sociale status. Maar op 'veiligheidsgronden' laten universiteiten Arabische studenten in bepaalde faculteiten soms niet toe, waardoor er *de facto* toch discriminatie is. Financiële en andere voordelen (huisvesting,...) gaan vooral naar joodse studenten, op basis van het criterium van legerdienst, omwille van het feit dat de JA ze verstrekt of door andere criteria waar vooral joden onder vallen (het wonen in joodse residenties bijvoorbeeld).²⁹⁹ Er werken zeer weinig Palestijnse leraars en professoren aan de universiteiten. Ook is er een ondervertegenwoordiging van Arabische studentenverenigingen en wordt de vrijheid van meningsuiting van Palestijnse studenten soms geschonden.³⁰⁰ Er is nog steeds geen Arabische universiteit, 'for fear that it might become a hotbed of uncontrollable nationalist agitation', terwijl men al jaren ijvert om die in Nazareth op te richten.³⁰¹

Er is een joodse culturele hegemonie die aan de Palestijnen wordt opgelegd. De vlag, het officiële staatsembleem, postzegels, het nationale volkslied,... bestaan uit Zionistisch-joodse symbolen en zijn geen 'inclusieve' multiculturele symbolen. De officiële feestdagen zijn joods. Palestijnse symbolen, zoals de vlag, worden onderdrukt. Zionistisch-joodse culturele en educationele instellingen worden wettelijk erkend en door de staat gesteund, wat niet het geval is met onafhankelijke Arabische instellingen. Adalah: 'As such,

bestudeerd, verplicht), Arabische literatuur (terwijl men Zionistische literatuur en poëzie moet lezen), etc., en terwijl Palestijnen verplicht Hebreeuws moeten leren, is dit voor joodse studenten een keuzevak. (Adalah 2001, 56; Kretzmer, 1990, p. 170; Jabareen, 2006, p. 1061) In de Israëliëse schoolboeken zijn de meeste stereotypes over de Palestijnen verdwenen, maar nog altijd beschrijft men Israël als nagenoeg onbewoond in 1948, komen de Zionistische ideeën tot uiting, is er weinig te vinden over verdrijvingen en onteigeningen, worden joden als sterker en slimmer voorgesteld dan Arabieren, etc. (Adalah 2001, p. 57; Lowrance, 2005, pp. 494-495) Palestijnse studenten worden geleerd niet van hun land te houden als hun vaderland maar als het vaderland van het joodse volk. (Jabareen, 2006, p. 1062)

²⁹³ Adalah 2001, pp. 55-57; Al Haq, 2001, p. 12; Quigley, 2005, p. 143; Kretzmer, 1990, pp. 169-170; Jabareen, 2006, pp. 1061-1062; Lowrance, 2005, pp. 494-495; Carey, 2001, p. 140.

²⁹⁴ Adalah 2001, p. 57; Kretzmer, 1990, p. 152-154; Jabareen, 2005, p. 1062.

²⁹⁵ Kretzmer, 1990, p. 118-121; Lowrance, 2005, p. 495; Adalah 2001, p. 55, 59-60; Al Haq 2001, pp. 12-13; Jabareen, 2006, p. 1060; Zureik, 1993a, pp. 78-79; Waxman en Peleg, 2008; Peleg, 2004, p. 424; Rekhess, 2002, p. 8; Carey, 2001, p. 140.

²⁹⁶ Jabareen, 2005, p. 1060.

²⁹⁷ Kretzmer, 1990, p. 170; Okun en Friedlander, 2005, p. 165.

²⁹⁸ Adalah 2001, p. 55, 61; Al Haq, 2001, p. 13; Kretzmer, 1990, p. 170; Jabareen, 2006, p. 1060; Peleg, 2004, p. 424; Waxman en Peleg, 2008, p. 9; Zureik, 1993a, 76; Adalah, 2000, 69.

²⁹⁹ Adalah 2001, 61; Quigley, 2005, 142-143; Quigley, 1992, 244, 247; Bsoul, 2006; Zureik, 1993a, 97; Kretzmer, 1990, p. 11, 170.

³⁰⁰ Adalah 2001, 61; Adalah, 2000, 69-73. Minder dan 1 procent van leraars en professoren aan de Israëliëse universiteiten is Palestijns, zo'n 45 van de 5000 is dat. (Adalah 2001, 61)

³⁰¹ Louer en King, 2007, p. 118 (citaat); Kretzmer, 1990, p. 170; Adalah, 2000, 69; Catherine, 2002, 125.

they represent a symbolic denial of the existence of Palestinian citizens, who in turn lack state-recognized national symbols with which they can identify.’³⁰² Op het vlak van taal, spreekt Adalah van ‘state-orchestrated marginalization of the Arab language, effected through the executive, the legislature, and the judicial system.’³⁰³ De overheid erkent het Arabisch wel als een officiële taal in Israël, maar geeft daar te weinig gevolg aan. In het onderwijssysteem neemt het Arabisch een te verwaarlozen plaats in, terwijl Hebreeuws verplicht of noodzakelijk is voor Palestijnse studenten. Arabisch wordt ook genegeerd in de communicatie-, informatie- en mediawereld; op wegbewijzing komt te vaak geen Arabisch voor, alsook op kaarten, in publieke ruimtes,... In bijna alle administratieve en wettelijke fora wordt Hebreeuws gebruikt.³⁰⁴ Er is geen scheiding tussen religie en staat. Israël is een joodse religieuze staat. Het religieuze karakter van de staat wordt gereflecteerd in wetten die speciale status verlenen aan de joodse religieuze gemeenschap, zijn praktijken, zijn heilige dagen en sites en de religieuze opvoeding.³⁰⁵ ³⁰⁶ Joodse religieuze wetgeving wordt gebruikt als een richtsnoer voor de creatie van wetten en de interpretatie ervan door rechters.³⁰⁷ De niet-joodse religieuze gemeenschappen mogen wel hun plaatsen van aanbidding behouden, alsook rustdagen, heilige dagen, onderwijsinstellingen en religieuze rechtbanken met jurisdictie over persoonlijke zaken.³⁰⁸

Concluderend

Palestijnen hebben een eigen schoolsysteem, maar hebben weinig controle over beleid en curriculum. Faciliteiten zijn slechter toebedeeld aan Arabische scholen. Aan de Israëlische universiteiten is er discriminatie, maar niet radicaal en er is etnische integratie. Cultureel is er op alle vlakken een joodse nadruk, maar Palestijnen kunnen in zekere mate zichzelf nog cultureel ontwikkelen, vooral binnen maar ook buiten de eigen ‘zones’. Arabieren hebben een relatieve vrijheid om hun religie uit te oefenen. Arabisch wordt achtergesteld, maar is wel een officiële taal in Israël. Ondanks discriminatie en joodse dominantie op alle gebied oefenen Palestijnen significante basisrechten uit.

2.2.3. EEN TUSSENTIJD'S BESLUIT

Israël is in definitie en werkelijkheid een etnisch-joodse staat, ten koste van de Arabisch-Palestijnse minderheid. De overheid privilegieert de joodse bevolking en marginaliseert de Arabische op alle gebieden zodat er joodse dominantie ontstaat en in stand wordt gehouden. De ene groep controleert en reguleert de andere. De andere groep krijgt een tweedeklassebehandeling. Er is systematische institutionele discriminatie op alle gebieden: vooral in het grondbezit- en allocatie is dat zeer duidelijk, maar ook in burgerschap, welvaartsdiensten, politiek, economie, rechtspraak en repressie, onderwijs, cultuur, taal en religie.

De discriminatie gebeurt veelal niet openlijk. Slechts een aantal wetten maakt openlijk een onderscheid. Ze vormen ‘overt discrimination’. Er zijn ook regelingen die niet expliciet een onderscheid maken tussen joden en niet-joden. De meeste Israëlische wetten zijn ‘ethnically neutral in their wording and appear to be nondiscriminatory at first glance’. Maar toch impliceren ze een voorkeursbehandeling voor joodse burgers. Het gaat om indirecte ‘covert discrimination’, waarbij ‘seemingly non-discriminatory criteria are employed which lead in fact to different rules or arrangements being applied to different groups.’ Legerdienst, migratie en locatie zijn criteria die etnische verschillen maskeren, ‘as most Palestinian citizens do not serve in the military and they tend to live in geographically concentrated areas’. Bij de ‘covert discrimination’ horen ook landdiscriminatie (onteigening), budgettaire discriminatie en een differentiërende jurisdictie. Ze

³⁰² Adalah 2001, 47 (citaat), 47-48; Waxman en Peleg, 2008, 4; Asher, 1998, p. 41; Yiftachel, 2006, p. 106.

³⁰³ Adalah 2001, 49 (citaat).

³⁰⁴ Adalah, 2000, p. 69, 79; Yiftachel, 2006, p. 106

³⁰⁵ De minister voor religieuze zaken verleent een groter budget aan de joodse religieuze gemeenschap (voor hun raden, diensten, gebouwen, begraafplaatsen,...) dan aan de Arabische (Islamitisch, Christelijk, Druzen). Dat is aan de kaak gesteld, onder andere door Adalah, en er is beterschap gekomen. (Adalah 2001, pp. 68-69)

³⁰⁶ Adalah 2001, pp. 68-69; Quigley, 2005, pp. 143-144; Kretzmer, 1990, p. 119.

³⁰⁷ Quigley, 2005, pp. 117-118; Quigley, 1992, pp. 227-228; Louer en King, 2007, 10-11.

³⁰⁸ Adalah 2001, p. 67; Kretzmer, 1990, pp. 166-168

zijn niet expliciet maar wel in de implementatie in het nadeel van de Palestijnen. Er is daarnaast echter ook institutionele segregatie, wat het etnische regime in het vaarwater van een Apartheidssysteem brengt.³⁰⁹

We hebben gezien dat een etnische staat *überhaupt* niet democratisch kan zijn. Sammy Smooha en andere onderzoekers (Yoav Peled, Gershon Shafir, Alan Dowty, Ilan Saban, Ruth Gavison) menen echter van wel. Zij weerleggen dat Israël een liberale of consociationele democratie is, maar ook dat Israël non-democratisch, koloniaal of een *'Herrenvolk democracy'* zou zijn. Israël is 'joods en democratisch' en in die zin een archetypen van een nieuw type democratie: een 'etnische democratie'. Er bestaat volgens hen een balans tussen universele democratische individuele rechten, voor alle Israëlische burgers, en collectieve normen, die de voorkeur geven aan de Israëlisch-joodse burgers. 'Ethnic democracy (...) combines the granting of political and civil rights to individuals and certain collective rights to minorities, (...) while establishing the principle that one of the ethnic groups in the state is the ruling one (...).' ³¹⁰ Smooha: 'Ethnic democracy is a system in which two contradictory principles operate: "the democratic principle", making for equal rights and equal treatment of all citizens, and "the ethnic principle", making for fashioning a homogenous nation-state and privileging the ethnic majority'. ³¹¹ Het is dus met andere woorden een politiek systeem waarin etnische dominantie samengaat met politieke en civiele rechten voor iedereen. Etniciteit is de hoeksteen van de staat. Niet territoriaal burgerschap, gelijke rechten en de civiele natie zoals in de westerse vormen van democratie. Dit vindt plaats in een context met democratische structuren en procedures: stemrecht, verkiezingen, multipartijensysteem, vrije pers, onafhankelijke rechtspraak, etcetera. Minderheden kunnen opwaartse mobiliteit afdwingen en een strijd voeren voor gelijke rechten op een democratische en vreedevolle manier. Zij zien dat er een aantal systematische ongelijkheden bestaan, en kenmerken Israël daarom als een 'diminished type of democracy'. Het komt tegemoet aan de 'minimal and procedural definition of democracy'. ^{312 313}

Het model is weerlegd door onderzoekers als Ghanem, Rouhana en Yiftachel. Democratie definiëren zij als: gelijk en inclusief burgerschap en burgerrechten, soevereiniteit van het volk, beschermde civiele en minderheidsrechten, de aanwezigheid van democratische instellingen, procedures en omstandigheden (zoals verkiezingen, gerechtshoven, media,...) alsook de democratische invulling ervan. Een etnische staat kan dus niet democratisch zijn: exclusief staat tegenover inclusief, ongelijkheid tegenover gelijkheid. Een etnische democratie bestaat *a priori* niet, laat staan dat Israël – zijn verregaande etnische voorkeur in acht genomen – zo kan bestempeld worden. Het regime wijkt teveel af van de democratische kernprincipes.

Israël heeft wél een democratische infrastructuur en procedures, namelijk een systeem van wetten, verkiezingen, scheiding der machten, een onafhankelijke jurisdictie, een vrije pers, stemrecht, multipartijensysteem, verandering van regeringen, civiele autoriteit over het leger,... ³¹⁴ Maar de aanwezigheid daarvan is niet genoeg om een democratie te hebben. Er is ook een democratische invulling ervan vereist. Vele landen kampen met het probleem om die tweede voorwaarde te vervullen. In Israël is die kloof zeer groot. Enerzijds kunnen Palestijnen deelnemen in die democratische infrastructuur. Ze worden geïntegreerd in politiek, samenleving, economie en media. In principe kunnen ze ook hun basisrechten uitoefenen, zoals het recht op politieke participatie, de vrijheid van meningsuiting, beweging en vereniging. Anderzijds worden hun rechten op ieder vlak beperkt, worden ze ongelijk behandeld en is er joodse suprematie. Enkel het feit dat er democratische procedures zijn en dat de minderheid er aan mag deelnemen, impliceert nog niet dat er in zijn geheel genomen democratie is. Als we het hele beeld bekijken,

³⁰⁹ Lowrance, 2005, p. 492 (citaat 1), 492 (citaat 3); Kretzmer, 1990, p. 98 (citaat); Yiftachel, 2006, p. 94; Peleg, 2004, 425; Zureik, 1993a, 97; Zureik, 2001, 93; Waxman en Peleg, 2008, 9; Interview met Kohn; Rekhess, 2002, 7; Lezing van Hazem Jamjoum.

³¹⁰ Rekhess, 2002, p. 11 (citaat).

³¹¹ Smooha, 1997, p. 200 (citaat).

³¹² Smooha, 2002, p. 478 (citaat), 478, 495-496.

³¹³ Yiftachel, 2006, p. 84, 87-93, 98-99; Rekhess, 2002, p. 11; Rouhana en Sultany, 2003, p. 8, 10; Lowrance, 2005, p. 489; Smooha, 1997, 198-207, 233-234; Smooha, 2002, p. 475-482, 494-497; Rekhess, 2002, 11; Gavison, 1999, 47-49; Ghanem, Rouhana en Yiftachel, 1998, 253-254; Dowty, 1999. Het model van 'etnische democratie' is een interessante categorie die reeds overtuigend is verdedigd en een heel debat uitlokte (waar ik verder niet op kan ingaan).

³¹⁴ Smooha, 1997, p. 205; Yiftachel, 2006, p. 92, 100; Ghanem, Rouhana en Yiftachel, 1998, p. 265; Ghanem, 2000, p. 93

zien we dat dit niet het geval is. 'The various (...) democratic features of the Israeli system (...) cannot obscure the state's undemocratic structure.'³¹⁵

Yiftachel wijst in het interview op twee andere factoren die democratie verhinderen. Verkiezingen en regeringsbeleid draaien in de eerste plaats om de vraag wat er moet gebeuren met de bezette gebieden. Maar de inwoners van die gebieden hebben daarin geen stem. Terwijl settlers, buiten de soevereine staat, een bepalende invloed hebben op wie verkozen raakt. In 8 van de 10 laatste verkiezingen bepaalden de settlers hoe de regering werd samengesteld, aldus Yiftachel. Recent toonvoorbeeld: Liebermann is als settler minister van buitenlandse zaken geworden. Dit zijn geen universele verkiezingen, terwijl dat een voorwaarde is voor een echte democratie, besluit hij.³¹⁶

Vele onderzoekers concluderen dus dat Israël geen democratie kan zijn.³¹⁷ En vanuit mijn onderzoek, getoetst aan de definitie van democratie, volg ik dit standpunt.

De discussie over het etnische en non-democratische karakter is een opstap naar het Apartheidsdebat. Apartheid is een etnisch regime, maar omgekeerd is dat niet altijd het geval. Is het joodse etnische regime van Israël Apartheid of niet?

³¹⁵ Ghanem, Rouhana en Yiftachel, 1998, p. 265 (citaat); Ghanem, 2000, p. 89, 93; Interview met Yiftachel.

³¹⁶ Interview met Yiftachel.

³¹⁷ Yiftachel, Rouhana, Ghanem, Kimmerling, Peleg, Zureik, etcetera.

2.3. APARTHEID?

Tot 1966 kan men argumenteren dat er Apartheid was in Israël. De kenmerken van het militaire bestuur toen komen zeer sterk overeen met de kenmerken van het gedefinieerde Apartheidssysteem. Maar dit heb ik niet uitgewerkt. Ik focuste op de vraag of er vandaag Apartheid is. Na 1966 bleef er een institutionele discriminatie en segregatie bestaan, maar de specifieke kenmerken ondergingen enkele veranderingen. Ik toets ieder domein aan het overeenstemmende Apartheidscriterium.

Land en residentiële segregatie. Er is een massale landonteigening, een ongelijke allocatie van grond, exclusieve en verboden zones, enclavisering en institutionele residentiële segregatie (ondanks enkele situaties van 'mixing'). Deze factoren zijn stelselmatig ten voordele van de joodse etnische groep en ten nadele van de Palestijnen. Er is een verbod of verregaande beperking op landbezit, huur, aankoop, grondbewerking voor de Palestijnen in de zone rond hun gemeenschappen die zo exclusief voor joden bestemd is. Die gemeenschappen worden territoriaal ingeperkt en verworden zo 'reservaten'. De joodse bevolking kan vrij resideren in de gebieden rond die gemeenschappen; ze krijgt vrij gemakkelijk land gealloceerd. Indien we de kwestie land en segregatie toetsen aan de definitie van Apartheid, moeten we besluiten dat er bijna helemaal tegemoet wordt gekomen aan de criteria.

Bewegingsvrijheid. Na 1966 is er een wettelijk ondersteunde vrije beweging gekomen. Palestijnen kunnen zich verplaatsen waar ze willen. Er is dus geen 'sociale' segregatie. Yiftachel beschrijft het goed: 'Arabs in Israel can move, but they cannot stay.'³¹⁸ Palestijnen kregen vrije bewegingsruimte en mengden zich tot op zekere hoogte met Israëlische joden. Pogrund vertelde: 'Jewish and Arab babies are born in the same delivery room, with the same facilities, attended by the same doctors and nurses, with the mothers recovering in adjoining beds in a ward. (...) Years ago I had major surgery in a Jerusalem hospital: the surgeon was Jewish, the anaesthetist was Arab, the doctors and nurses who looked after me were Jews and Arabs. Jews and Arabs share meals in restaurants and travel on the same trains, buses and taxis, and visit each others homes.'³¹⁹ Voor Pogrund en andere bestrijders van het Apartheidslabell is dit één van de hoofdargumenten: het ontbreken van sociale segregatie.

Uri Davis, Jeff Halper en anderen menen daarentegen dat dit als argument wordt gebruikt om de Apartheid te verbergen voor de internationale gemeenschap. Het ontbreken van ruimtelijke Apartheid impliceert niet dat er geen Apartheid is, stellen ze.³²⁰ Ik vroeg Uri Davis of het niet moeilijk is om te spreken van Apartheid als er in feite in grote mate bewegingsvrijheid is. Hij noemde me een 'cryptozionist'.³²¹ Het criterium van ruimtelijke segregatie is echter een belangrijk onderdeel van het Apartheidssysteem zoals ik dat definieerde op basis van de ervaring in Zuid-Afrika. Het belang ervan blijkt uit het feit dat de term die aan het hele systeem wordt gegeven, 'apart-heid', letterlijk 'scheiding' betekent. In Zuid-Afrika was segregatie in ruimte en mobiliteit een symbool en kernonderdeel van de Apartheid.³²² In navolging daarvan is dit een centraal punt van mijn definitie geworden. Dus, indien dit niet aanwezig is in Israël, om welke reden ook, dan wordt aan één belangrijk criterium niet voldaan om te kunnen spreken van Apartheid.

Politiek. In een Apartheidssysteem is er een verregaande, zo niet totale, exclusie of onthouding van politieke rechten. De ondergeschikte groep kan niet stemmen, opkomen voor verkiezingen, verkozen worden en zetelen, geen rol spelen in regering of instellingen. De politieke macht ligt volledig bij de andere groep. In Israël is er een institutionele discriminatie op politiek vlak. Wetten en maatregelen vanwege de overheid verhinderen de volledige uitoefening van het politieke burgerrecht. Centraal overheidsbeleid wordt volledig door Israëlische joden bepaald. Maar anderzijds wordt de Palestijnse minderheid niet totaal uitgesloten uit het politieke toneel of verhinderd te participeren. Ze kunnen stemmen, partijen vormen, parlementsleden worden; ze worden door een consensus uit het regeringsbeleid gehouden maar hebben af

³¹⁸ Interview met Yiftachel.

³¹⁹ Pogrund, 2005 (citaat); Strawson, 2005, p. 6; Lezing van Hazem Jamjoum; Hasan, 2008, p. 88.

³²⁰ Davis, 2003, 51 (citaat), 90; Interview met Davis; Davis, In praise and celebration, 9-10; Davis, 2004, 4-6

³²¹ Interview met Davis.

³²² Interview met Pogrund.

en toe indirecte invloed. Er bestaan regels voor proportionele vertegenwoordiging. En hier en daar bekleedt een Palestijn een hogere politieke post (ambassadeurs, in ministeries,...). Er zijn dus partiële significante rechten.³²³ Dit komt niet overeen met het desbetreffende Apartheids criterium.

Rechtspraak. Na 1966 kwam er een minder partijdige rechtspraak, een zekere mate van vrije meningsuiting en verzachtte de repressie. Maar dat neemt niet weg dat er nog steeds een subjectieve rechtspraak, een beperkte meningsuiting en een repressie bestond. Op dit vlak is er grote institutionele discriminatie, maar het komt niet helemaal overeen met het Apartheids criterium dat nagenoeg geen juridische rechten voorzag.

Economie. In de voorziening van overheidsdiensten en faciliteiten is er een sterke 'covert discrimination' op etnische basis. Een eigen Palestijnse economie bestaat niet meer in Israël. Men is aangewezen en afhankelijk van de joodse. Daarin ervaren ze ongelijkheid in werkgelegenheid, type jobs, inkomen,... Er zijn grote overeenkomsten met het Apartheids criterium. Maar Apartheid gaat verder. Daar is er een volledige sturing vanwege de overheid van de allocatie van arbeid, totale exclusie uit bepaalde beroepen en een exploitatie van goedkope arbeid. In Israël is er ondanks de institutionele discriminatie een grotere vrijheid en een minder extreme ongelijkheid dan in een Apartheidssysteem.

Onderwijs en cultuur. Palestijnen hebben een eigen schoolsysteem, maar hebben weinig controle over beleid en curriculum. Faciliteiten zijn slechter toebedeeld aan Arabische scholen. Aan de Israëlische universiteiten is er discriminatie, maar niet radicaal en er is etnische integratie, in tegenstelling tot het radicaal gesegregeerde onderwijssysteem in een Apartheidssysteem. Cultureel is er op alle vlakken een joodse nadruk, maar Palestijnen kunnen in zekere mate zichzelf nog cultureel ontwikkelen, vooral binnen maar ook buiten de eigen 'zones'. Arabieren hebben een relatieve vrijheid om hun religie uit te oefenen. Arabisch wordt achtergesteld, maar is wel een officiële taal in Israël. Ondanks discriminatie en joodse dominantie op alle gebied oefenen Palestijnen significante basisrechten uit die in een Apartheidssysteem niet bestaan.

In een Apartheidssysteem zijn er democratische structuren en procedures, maar enkel voor één raciale of etnische groep. Men noemt dit soms 'Herrenvolk democracy', al is het in zijn geheel gezien dus niet democratisch. In Israël kunnen de Palestijnen net als de joodse burgers deelnemen in de *democratische infrastructuur* (stemrecht, multipartijensysteem, rechtspraak,...). Weliswaar worden die democratische procedures niet democratisch ingevuld of aangewend. Er is ongelijkheid en discriminatie. Maar ze worden niet, zoals in Apartheid, volledig uitgesloten van die democratische infrastructuur.

Algemeen. Op bepaalde punten zijn er dus zeker overeenkomsten met de algemene definitie en criteria van het Apartheidssysteem zoals gedefinieerd. Vooral de residentiële segregatie, de verregaande exclusie op het vlak van grondbezit en de grote institutionele discriminatie op politiek, economisch, cultureel en juridisch vlak, de dominantie van één etnie en de staat als instrument van één bevolkingsgroep in het eigen voordeel,... kunnen hier vermeld worden. Maar andere omstandigheden wijken af of passen er niet in. Dit zijn niet louter details. In ieder domein zijn er sinds 1966 significante partiële rechten. Uri Davis en anderen menen dat dit niets wegneemt van het Apartheidssysteem. Maar het is een objectief feit dat er geen volledige exclusie is zoals in een Apartheidssysteem, wel een marginalisering, waardoor ze tweedeklasseburgers worden. Institutionele segregatie is er ook, maar enkel op residentieel vlak. Palestijnse burgers kunnen relatief vrij rondbewegen en zich mengen met joodse medeburgers. Ook dit past niet bij de definitie waar die gaat over segregatie. In die zin geef ik gehoor aan argumenten die Poggrund en anderen maken. Zij wezen onder andere op het ontbreken van sociale segregatie en de partiële rechten die op alle vlakken worden gegeven aan Palestijnen. Ondanks dat zij die argumenten plaatsten in een historische vergelijking, niet volgens de opzet van dit onderzoek, acht ik ze belangrijk in mijn onderzoek. De situatie wijkt op belangrijke punten af van de definitie. Een aantal essentiële systeemkenmerken zijn niet aanwezig.

³²³ Poggrund, 2005; Anti Defamation League; Hareven, 1993, pp. 209-210; Strawson, 2005, p. 6; Glaser, 2003, p. 408; Interview met Poggrund; Hasan, 2008, p. 88.

Welnu. Ik koos ervoor om geen vergelijking te maken tussen de situatie in Israël en de Apartheid in Zuid-Afrika. Ik toetste één situatie aan een algemene definitie. Die definitie was het vaste uitgangspunt, de rode draad, de toetssteen. Dit impliceert dat, indien de situatie teveel afwijkt van die definitie, zoals hier het geval is, we dit *geen Apartheid* kunnen noemen. Concluderen dat er een 'andere vorm van Apartheid' of een 'Israëlische Apartheid' bestaat, is schuldig aan 'conceptual stretching' van hetzelfde type als we afwezen in verband met het model van de 'etnische democratie'. Er wordt in dat geval immers afgeweken van de oorspronkelijke betekenis van Apartheid. Het concept 'Apartheid' wordt dan uitgerokken, gereduceerd, gemanipuleerd of verdraaid tot het bij de situatie past. Inschatten 'voor hoeveel procent' of 'in welke gradatie' er Apartheid is, is academisch onverantwoord. Het is *wel* of *geen* Apartheid. En indien we consequent vasthouden aan de definitie van Apartheid, dan is er in Israël geen Apartheid.

Oost-Jeruzalem (bezet door Israël), dat ik hier niet behandelde, kan in die zin bij Israël gerekend worden. De situatie in dit gebied kan in het kader van dit Apartheidsdebat vergeleken worden met een Palestijnse gemeenschap in Israël.

De term 'Apartheid' mag niet zodanig verdraaid worden dat het toch als label kan geplakt worden op het Israëliësch regime. Het is beter een andere term te zoeken.

2.4. ALTERNATIEF LABEL: ETHNOCRACY

Het Israëlisch regime valt ergens tussen democratie en Apartheid. Het is geen van beide, maar het bestaat wel uit kenmerken van beide. Hoe kunnen we het regime dan best bestempelen?

Ik beland zo bij een belangrijke pion die zich ophoudt aan de staart van dit debat: Oren Yiftachel, een Israëlische politieke geograaf aan de universiteit van Beersheva. Ik reisde speciaal naar Beersheva voor een gesprek met hem (als reden dat hij me ontving, zei hij : omdat het onderzoek naar Apartheid tot nu toe niet serieus is gevoerd), en las naast enkele van zijn artikels ook z'n recente boek. Yiftachel stelt voor om Israël te benoemen als 'ethnocracy'. Hij wordt daarin bijgetreden door onderzoekers als As'ad Ghanem en Nadim Rouhana.³²⁴ Ook de National Committee for the Heads of the Arab Local Authorities in Israel verklaarde in 2006 dat ze Israël beschouwt als een 'etnocratie'.³²⁵ Deze term is, nu we Israël noch als (etnische) democratie noch als Apartheid hebben geklasseerd, een mogelijk alternatief en daarom een korte uitbreiding waard.

Yiftachels model van 'ethnocracy' gaat over de ontwikkelingen in de hele Israëlisch-Palestijnse ruimte, dus de staat Israël én de Westbank/Gaza. Hij meent dat een regime-analyse de hele ruimte moet bekijken, omdat alle ontwikkelingen verbonden zijn met elkaar.³²⁶ Maar zijn model geldt evengoed voor de staat Israël op zich.³²⁷ Yiftachel beschouwt een 'ethnocracy' 'as a particular regime type, frequently found on the world political map but rarely studied by social scientists and geographers. This regime facilitates the expansion, ethnicization, and control of a dominant ethnic nation (often termed the charter or titular group) over contested territory and polity.'³²⁸ Etnocratische regimes zijn er in vele vormen, zoals etnische dictaturen of regimes van etnische zuivering (bijvoorbeeld in Rwanda en Servië), naast regimes die bestaan uit controle en exclusie (bijvoorbeeld in Sudan en Zuid-Afrika onder Apartheid).³²⁹ Maar de 'etnocratie' van het type dat Yiftachel definieert is meer open. Het bezit verschillende formele democratische structuren: verkiezingen, wetgevingen met nadruk op mensenrechten, burgerrechten (zoals vrijheid van beweging), een parlementair systeem, een vrij onafhankelijke rechtspraak, een relatief open systeem van media en communicatie, etcetera. Desondanks is dit slechts een façade, waarachter een etnische dominantie schuilgaat. Dat maakt het regime non-democratisch. Het gaat in tegen de kernprincipes van democratie.³³⁰ Het democratische discours zorgt wel voor externe legitimering. Naast Sri Lanka, Maleisië, Estland, Letland en Servië rekent Yiftachel ook Israël tot zo'n (open) etnocratie.³³¹

In een etnocratie is er een 'institutionalization of the ethnicization project within a self-declared democratic setting'.³³² Deze 'ethnicization' voltrekt zich op alle vlakken van de maatschappij, in de eerste plaats territoriaal en demografisch. Men wil de ruimte zo totaal mogelijk reserveren voor de etnische groep en op die ruimte een etnische meerderheid plaatsen, wat men afdwingt via een selectief beleid op het vlak van migratie en burgerschap. Dit is een centraal gegeven in een etnocratie. Maar ook de politieke, culturele, economische en andere velden worden 'ge-etniseerd'. Het staatsapparaat is in handen van één etnische groep die de staat ziet als 'hun' staat en het land als 'hun' thuisland ('collective entitlement'). Aan de ene kant krijgt de ondergeschikte groep wel burgerschap en burgerrechten die daarmee verbonden zijn: stemrecht en politieke participatie, vrij reizen, economische ontwikkeling, meningsuiting,... Maar aan de andere kant is het etniciteit, en niet territoriaal burgerschap, die de allocatie van rechten, machten en

³²⁴ Yiftachel, 2006, p. 3, 11-12, 90, 92; Dowty, 1999, p. 1; Ghanem, Rouhana en Yiftachel, 1998, p. 265; Ghanem, 2000, p. 93; Ghanem en Rouhana, 2001, p. 69, 83; Ghanem en Rouhana, 1998, pp. 322-323; Rekhess, 2002, pp. 10-11; Lowrance, 2005, p. 489

³²⁵ Kedar en Yiftachel, 2006, p. 133-146.

³²⁶ 'The concept of ethnocracy [is] (...) the most appropriate account for the development of Zionist society and regime in Israel/Palestine.' (Yiftachel, 2006, p. 3 (citaat), 84, 103); Interview met Yiftachel.

³²⁷ Interview met Yiftachel.

³²⁸ Yiftachel, 2006, p. 11 (citaat), 15.

³²⁹ Yiftachel, 2006, p. 12.

³³⁰ Yiftachel definieert democratie in zijn kern als: (a) gelijk en inclusief burgerschap, (b) volkssoevereiniteit en universeel stemrecht, (c) bescherming van basisburgerrechten en minderheden, (d) frequente en vrije verkiezingen. (Yiftachel, 2006, p. 35, 91; zie boven) De definitie is gelijkaardig met de definitie van democratie die ik als uitgangspunt heb gebruikt.

³³¹ Yiftachel, 2006, p. 3, 5, 11-12, 15, 19, 34-37, 41, 100; Kedar en Yiftachel, 2006, p. 129-146.

³³² Yiftachel, 2006, p. 20 (citaat), 21.

middelen bepaalt. Leden van de dominante etnische groep krijgen meer rechten, machten en middelen. Zij worden geprivilegieerd en zijn/blijven 'superieur'. Zij bepalen politiek, economie, cultuur,... De andere groep wordt ondanks hun burgerschap, maar omwille van het feit dat ze geen leden zijn van de dominante etnische groep, op al die niveaus gediscrimineerd. De rechten die ze krijgen zijn wel significant, maar ook partieel. Er is grote ongelijkheid. Zo'n regime installeert ook een gesegregeerde samenleving, vooral geografisch en socioeconomisch.³³³ In het geval van Israël is de 'ethnicization' een 'Judaization' en is de dominante etnische groep joods, de ondergeschikte Palestijns.³³⁴

Een 'ethnocracy' is dus geen democratie. De etnische exclusieve voorkeur en dominantie botsen met de democratische kernprincipes. Maar het is ook geen Apartheid: 'significant (though partial) civil and political rights are extended to members of the minority ethnation, distinguishing ethnocracies from Herrenvolk (Apartheid) or authoritarian regimes.' In een Apartheidssysteem worden er nagenoeg geen rechten gegeven, terwijl dat in een 'ethnocracy' wel gebeurt. Er worden bepaalde rechten en vrijheden verleend aan de andere etnische groep die in een democratie voorkomen maar niet in een Apartheidssysteem.³³⁵

Yiftachels model van 'etnocratie' is – in mijn opinie – voorlopig het beste alternatief als label voor het Israëliësch regime. Het houdt op een geloofwaardige manier het midden tussen democratie en Apartheid. Uri Davis meent dat Yiftachels term een poging is, zoals vele andere benamingen, om het Apartheidlabel te ontlopen (uit vrees voor eventuele repercussies, zoals acties van de internationale gemeenschap) en zo bij te dragen tot de 'veiling of Israeli Apartheid'.³³⁶ Maar ik denk net dat deze term bijdraagt tot een beter begrip van de situatie, terwijl het Apartheidlabel verstorend werkt.

³³³ Een ander regimekenmerk dat ik afwezig laat, is aldus Yiftachel: 'State borders and political boundaries are fuzzy: there is no clear demos, mainly owing to the active role of ethnic diasporas and the bounded, unequal citizenship of ethnic minorities.' Burgerschap wordt ontkoppeld van geografie, 'preventing the polity of creating a stable demos'. Yiftachel argumenteert dat dit criterium sterk aanwezig is in Israël: de joodse diaspora wordt gebonden aan de staat en heeft impact op de interne politiek, terwijl de oostelijke grens van Israël vaag is gezien de de facto annexatie van de Westbank via de settlements,... (Yiftachel, 2006, p. 16 (citaat), 85 (citaat); 16, 45, 84-85, 122) Dat is vooral een kenmerk van zijn model indien het toegepast wordt op de volledige Israëliësch-Palestijnse ruimte. Omdat ik me hier enkel focus op Israël, laat ik dit terzijde.

³³⁴ Yiftachel, 2006, p. 3, 7, 9, 14-17, 19-21, 34, 36-37, 41, 84-85, 104-110, 135; Rekhess, 2002, pp. 10-11; Lowrance, 2005, p. 489; Ghanem, 2000, p. 93; Waxman en Peleg, 2008, p. 5; Kedar en Yiftachel, 2006, pp. 133-146.

³³⁵ Yiftachel, 2006, p. 11, 16 (citaat).

³³⁶ Davis, Israel: not an ethnocracy, 2, 7; Interview met Davis.

HOOFDSTUK 3. APARTHEID IN DE WESTBANK?

3.1. INLEIDEND

In de Zesdaagse oorlog van 1967 veroverde Israël de Westbank (op Jordanië).³³⁷ Israël vestigde er een militair bestuur dat regeerde via militaire orders.

Dit bestuur was en is in vele opzichten vergelijkbaar met de militaire heerschappij over de Arabische bevolking in Israël van 1948 tot 1966. Bedoeling of niet, tijdens die periode kwam er een etnisch-joodse staat in voege, met privilegiëring en dominantie voor de joodse etnie, discriminatie en ondergeschiktheid voor de Palestijnse, in alle maatschappelijke domeinen. Volgens Peleg was het militaire bestuur een instrument om snel en gemakkelijk een ethnocentrische joodse staat te installeren. Zoveel mogelijk land, controle en privileges werden gecumuleerd. In deze fase geleek het Israëliisch bewind sterk op Apartheid, een stelling die ik voor het overige niet uitwerkte omwille van mijn focus op de recente periode. Na 1966 (toevalligerwijze een jaar voor de inname van de Westbank) werd die heerschappij opgeheven, maar bleef het resultaat ervan bestaan. Het karakter van Israël als een verregaande joodse staat was duurzaam geïnstitutionaliseerd, met nefaste implicaties voor de Palestijnse minderheid, en dat blijkt tot vandaag. Maar het regime hield na 1966 wel op Apartheid te zijn. Er was nog altijd een residentiële segregatie, maar geen sociale segregatie meer. Palestijnen konden nu genieten van een grote bewegingsvrijheid, zonder pasjes en checkpoints. Er was een overgang van nagenoeg geen rechten naar partiële rechten op politiek, juridisch, economisch en cultureel vlak. Vandaag de dag is er in Israël dan ook een soort 'ethnocracy'.

Na 1966 verplaatste Israël als het ware de militaire heerschappij vanuit Israël naar de Westbank. Wat tussen 1948 en 1966 gebeurde in Israël, vond na 1967 plaats in de Westbank. Maar dan in extremere proporties, wellicht omdat er meer mensen onder dat bestuur vallen dan het geval was in Israël (er zijn veel minder Palestijnen gevlucht in 1967 dan in 1948) en er meer verzet bestaat. Er kwam een massale landonteigening via gelijkaardige wetten en maatregelen. Parallel was er een enclavisering van het gebied. Palestijnse gemeenschappen werden omringd en ingeperkt door een administratief verboden en fysiek ontoegankelijke Israëliisch-joodse zone. Zij konden in de zone rond de eigen gemeenschappen geen grond bezitten of bewonen. Die was exclusief voor joden bestemd. Dorpen en steden werden reservaten. Deze toestand impliceerde een institutionele residentiële segregatie. Ook ruimtelijk en sociaal was er segregatie: er kwam een systeem van pasjes en checkpoints dat vrije beweging sterk verhinderde, er was exclusie uit bepaalde ruimtes (bijvoorbeeld joodse nederzettingen) en een wegennetwerk waarop ontmoeting tussen Israëliis-joden en Palestijnen werd vermeden. Terwijl deze enclave-maatschappij op zich onleefbaar is, kwam er daarbovenop discriminatie op politiek, juridisch, economisch en cultureel vlak. Er is een pseudo-zelfbestuur, maar in de totaliteit van de Westbank hebben Palestijnen geen politieke rechten en absoluut geen zeggenschap over het Israëliische (militair) bestuur. Juridisch is er een dubbel rechtspraakstelsel voor Israëliis-joden en Palestijnen, met twee maten en gewichten die steevast zwaarder wegen voor Palestijnen. De repressie tegen verzet of wat als verzet wordt gepercipieerd, is uitermate hard. Een onafhankelijke Palestijnse economie is onbestaande geworden, ze zijn afhankelijk van de dominante joodse economie waarin ze discriminatie ervaren qua werkgelegenheid, inkomen,... Ook op het vlak van cultuur en onderwijs zijn er talrijke restricties. Het resultaat was net als in Israël de duurzame installatie van een etnisch-joodse dominantie, maar dan zonder staatskader en in een gebied met speciaal statuut. Net als in Israël trekken de joden zoveel mogelijk grond en controle over het gebied naar zich toe. Alleen verloopt dat proces moeizamer omwille van een Palestijnse demografische meerderheid.

In Israël duurde het militaire bestuur 18 jaar, hier is er na meer dan 40 jaar zelfs geen vooruitzicht op de opheffing ervan. Een interessante vraag die ik onbeantwoord laat: zal Israël het militaire bestuur laten varen als ze slagen in hun doelstellingen (wat die ook zijn) en eenzelfde 'beperkte vrijheid' schenken als in Israël? Lucas Catherine denkt van wel.³³⁸ Dit zou *de facto* betekenen dat er geen Palestijnse staat komt, maar een binationale staat die de hele Israëliisch-Palestijnse ruimte beslaat en waarin joden domineren. Deze kwestie staat hier niet ter discussie. Ik kijk immers naar wat nu gebeurt en ik vraag me af of het huidige bewind in de Westbank Apartheid te noemen is. Als ik de militaire heerschappij in Israël (dus tot

³³⁷ Israël noemt de Westbank met de Hebreeuwse namen 'Judea en Samaria'.

³³⁸ Interview met Catherine.

1966) Apartheid noemde, impliceert dit dan dat de herneming ervan in extremere en meer langdurige vorm in de Westbank (dus na 1967) ook Apartheid vormt? Is er een etnisch regime dat institutionele discriminatie en segregatie uitoefent waarvan de criteria overeenkomen met mijn Apartheidsdefinitie?

Het militaire bestuur over de Westbank voert wetten en maatregelen door die overeenkomen met de specifieke criteria van het Apartheidssysteem in verband met grond, segregatie, politiek, jurisdictie, economie en cultuur. Hierboven is reeds een eerste indruk gegeven daarvan. Dat werk ik concreter uit. Ik zal tot de conclusie komen dat er een nagenoeg volledige overeenkomst is tussen de situatie in de Westbank en de Apartheidscriteria (wat bij Israël niet het geval was). Maar het zou te kort door de bocht zijn om op basis hiervan meteen te concluderen dat er Apartheid is. Er worden een aantal extra vragen geactiveerd (die we in verband met de staat Israël niet hoefden te stellen):

- Gaat het om een intentioneel beleid?
- Israël legitimeert zijn daden in de Westbank meestal vanuit veiligheidsoverwegingen. Zijn de acties van Israël defensief of offensief? Gaat het om veiligheid of meer?
- Zijn er bepaalde contextfactoren die de acties van Israël enigszins rechtvaardigen, begrijpelijk maken of in een ander licht stellen zodat we moeten afzien van de conclusie? Zijn er met andere woorden 'verzachtende omstandigheden'?
- Gaat het om één 'systeem': ontmoeten de verschillende vastgestelde systeemkenmerken elkaar 'toevallig' of is er sprake van een allesomvattend pakket, één centraal beleid vanuit een plan of ideologie?
- Er is een eindeloze en complexe discussie over het juridische statuut van de Westbank ('disputed area', 'deel van Israël', 'historische thuisland', 'bezet gebied',...). Speelt het juridische statuut van de Westbank een rol in de zin dat het perspectieven en conclusies kan beïnvloeden?

Hierna behandel ik eerst de thema's die gerelateerd zijn aan land, meer specifiek: onteigening, ongelijke allocatie, verboden zones en enclavisering. Ik kijk of er op dit gebied institutionele discriminatie en (residentiële) segregatie is. Dat krijgt de meeste aandacht. Dan bekijk ik korter discriminatie in politiek, jurisdictie, economie en cultuur. Tenslotte kom ik via een brugje - namelijk bovenstaande deelvragen - bij de conclusie of de situatie in de Westbank overeenstemt met de Apartheidsdefinitie.

3.2. DISCRIMINATIE EN SEGREGATIE IN DE WESTBANK

3.2.1. LAND: ENCLAVISERING EN RESIDENTIELE SEGREGATIE

Het belangrijkste thema is, net als in Israël, ruimte en land. Ook in de Westbank gaat de strijd in essentie om ruimtelijke verdeling en landallocatie. Een politiek-geografisch perspectief is daarom noodzakelijk. Als je kijkt naar een kaart van de Westbank merk je dat de geografie van het gebied versnipperd is tot een puzzel. Verspreide stukjes zijn Palestijns, al de rest is Israëliisch. Het is als kaas met gaten: de Palestijnse enclaves zijn de gaten, de kaas errond is in handen van Israël. Deze enclavisering gaat samen met segregatie. Hoe is deze situatie ontstaan?

LANDONTEIGENING

Gedurende de 1967-oorlog zijn 300 000 Palestijnen weggevlucht of verdreven uit de Westelijke Jordaanoever. Velen vluchtten uit angst en omwille van oorlogsomstandigheden. Maar net zoals in 1948 werden er ook burgers doelbewust verdreven. De IDF dreef mensen weg door huizen of hele dorpen te vernietigen, bijvoorbeeld in de streek van Latrun. In sommige dorpen werden ze op trucks gedreven en over de Jordaanse grens gebracht. In andere gebod men met luidsprekers om te vertrekken. Sommigen spreken ook in dit verband, net als over de gebeurtenissen in 1948, van een 'ethnic cleansing', bijvoorbeeld Graham Usher, Marwan Bishara, Jeff Halper en anderen...³³⁹ Maar dit zou deel moeten uitmaken van een debat dat hier niet gevoerd kan en moet worden.

Israël installeerde in 1967 een militair bestuur over de hele Westbank. Dat ging via verschillende wettelijke en bureaucratische technieken het merendeel van het land confisqueren, zeer sterk gelijkend op de maatregelen die na 1948 reeds in Israël waren toegepast. Een prominente doelstelling van alle regeringen was om zoveel mogelijk grond van de Westbank onder Israëliisch-joodse controle te brengen. Eigendom van vluchtelingen werd geconfisqueerd als 'absentee property'. Grond werd onteigend voor militaire of publieke noden. Gebieden in de Jordaanvallei, ten zuiden van Hebron en elders in de Westbank werden 'closed military zone'. Het High Court of Justice stond toe dat gronden werden ingenomen uit 'veiligheidsoverwegingen' en dat nederzettingen werden gebouwd uit 'militaire noodzaak'. In 1979 protesteerden Palestijnen tegen de legaliteit van de nederzetting Elon Moreh. De kolonisten argumenteerden openlijk dat het gebied deel was van Israël. Omdat het niet om een 'veiligheidsmaatregel' ging, liet het hooggerechtshof de nederzetting evacueren. De overheid verliet daarom de methode van militaire onteigeningsorders en vond een alternatieve weg. Het ging nu land tot 'Public Land' of 'State Land' verklaren en confisqueren. Het Hof kwam niet meer tussen. Land werd ook geconfisqueerd voor de aanleg van Israëliische wegen. Men gebruikte het argument dat die ook de Palestijnen dienden, maar dat bleek fictief.³⁴⁰ In samenwerking met de regering verkreeg ook het Jewish National Fund grond. De regering gaf na 1979 personen of bedrijven toelating én steun om land op private basis te kopen in de Westbank.³⁴¹

Via massale confiscatie en aankoop verkreeg Israël zo ongeveer 60 procent van de grond in de Westbank in handen. Daarbij kwam er echter nog grond die beperkt was in gebruik en toegang, 'falling short of outright expropriation'. Het proces van landonteigening en confiscatie is nog niet tot stilstand gekomen. Integendeel. Recent nog gebruikte men militaire orders om duizenden hectare Palestijnse grond te onteigenen met het oog op de bouw van de muur. De geconfisqueerde gronden zijn enerzijds verspreid in het dichtbevolkte kerngebied van de Westbank rond de Palestijnse steden en dorpen gelegen en beslaan anderzijds het vrij continue gebied van de Jordaanvallei, ten oosten van de Westbank.³⁴²

³³⁹ Quigley, 2005, pp. 168-169; Usher, 2005, p. 29; Bishara, 2001, p. 139; Halper, 2002.

³⁴⁰ De autoriteiten bepaalden hierbij dat er telkens aan beide zijden van de wegen een 'veiligheidszone' moest komen, zo'n 50 tot 150 meter landinwaarts en gesloten voor cultivering of bouw. Eigendom van het land dat hiervoor wordt gebruikt, bleef soms wel officieel in handen van de Palestijnse eigenaars, maar omdat zij dat land niet langer kunnen bewerken, was dat slechts 'in naam'. Het resultaat was effectieve confiscatie. (Al Haq 2001, p. 25; Quigley, 2005, p. 219).

³⁴¹ B'Tselem, 2009a; Bimkom, 2008, p. 25-26, 30-32; B'Tselem, 2008a, pp. 16-17; Reuveny, 2003, p. 359; Quigley, 2005, p. 174, 176, 178, 219; HSRC, 2009, p. 92; Halper, 2002; B'Tselem, 2002; Adalah, 2000, p. 8-10; Collins, 1995; Al Haq 2001, p. 22-23, 25.

³⁴² Bimkom, 2008, p. 26, 33-34; Quigley, 2005, p. 174; B'Tselem, 2009a; Reuveny, 2003, p. 359; Adalah, 2000, p. 10.

INITIËLE FRAGMENTATIE

Nagenoeg niets van de geconfisqueerde land, ook niet de grond die was overgenomen voor 'publieke doelen', werd aangewend in het voordeel van de Palestijnse bevolking. Integendeel: de grond werd vanaf 1967 al gebruikt voor de ontwikkeling van vooral nederzettingen, maar ook wegen, militaire en andere zones, barrières, etc., enkel ten dienste van Israël.³⁴³

Meteen nadat Israël de Westbank had ingenomen, begon de overheid actief plannen voor de bouw van nederzettingen uit te werken én te implementeren. De confiscatie en de bouw van nederzettingen waren interdependent: nederzettingen werden gebouwd op geconfisqueerde Palestijns grond en land werd afgenomen om nederzettingen op te bouwen. Zoals beschreven, hanteerde de overheid directe en indirecte tactieken. Soms confisqueerde het expliciet grond om er nederzettingen op te bouwen. In de meeste gevallen echter werd grond toegeëigend voor gebruik als publieke ruimte, bijvoorbeeld een park, of voor militaire doeleinden, maar bouwde men er uiteindelijk huizen op voor kolonisten. De meeste huizen bouwde men op 'State Land'.³⁴⁴ In de eerste jaren verliep het proces van nederzettingen relatief traag. Er werden vooral in de Jordaanvallei nederzettingen opgezet. Israël rechtvaardigde de praktijken eerst door ze als noodzakelijke veiligheidsmaatregelen voor te stellen. Met de opkomst van de rechtse Likud-partij in 1977 (met Menahem Begin) kwam men openlijk uit voor de religieuze en ideologische motieven die erachter staken, intensifieerde een nederzettingenbeleid dat nu 'officieel' werd en begon men ook nederzettingen op te zetten in het midden van de Palestijnse bevolkingscentra. In 1983 kwam er vanwege het ministerie van landbouw en de WZO een 'Master Plan and Development Plan for Settlement in Samaria and Judea'. De bouw en expansie gingen voort onder de Likud-Labour-regeringen tussen 1985 en 1990. Om de nederzettingen te legitimeren gebruikte men de retoriek van het 'joodse overleven', de 'nationale veiligheid', de bijbelse bewoning van het gebied en de rechtmatige claims.³⁴⁵

Vanaf de jaren '70 begon Israël ook aan een uitgebreid wegennet dat de nederzettingen in de Westbank met elkaar en met Israël moest verbinden. De wegen werden gebouwd op onteigend land, vaak vruchtbare grond die hierdoor onbewerkbaar werd. Voor de Oslo-akkoorden zou er volgens berekeningen van Al Haq reeds 400 kilometer aan wegen zijn geconstrueerd. De overheid werkte voor de wegenuitbouw samen met het Joods Nationaal Fonds. Tegelijkertijd werden onteigende gronden ook gebruikt voor militaire en andere zones, gesloten voor Palestijnen en dus niet mogelijk voor bouw en ontwikkeling.³⁴⁶

Dat zorgde voor een initiële fragmentering van de Westbank. De geconfisqueerde gronden waren niet langer toegankelijk voor de Palestijnen. Er kwamen op die grond Israëlische constructies (nederzettingen, wegen, etcetera). En die grond bevond zich her en der in het kerngebied van de Westbank, tussen en rond Palestijnse gemeenschappen. Waar de Westbank voor 1967 nog één geografisch aaneengesloten gebied vormde waar Palestijnen een grote bewegingsvrijheid hadden, verdween die territoriale continuïteit langzamerhand. Palestijnse gemeenschappen werden afgesneden van elkaar en raakten ingesloten.³⁴⁷

IN HET OSLO-KLEEDJE

Die fragmentatie werd als het ware administratief bevestigd én verdiept door de Oslo II-akkoorden van september 1995 tussen Israël en de PLO, 'which (...) contributed more than any roadblock or fence to the fragmentation of the West Bank and its transformation into a land of cantons'.³⁴⁸ Vele auteurs erkennen dit moment als een 'critical juncture' voor de verbrokkeling. Amira Hass bijvoorbeeld meent dat met het

³⁴³ Al Haq 2001, pp. 22-23; Quigley, 2005, p. 174; B'Tselem, 2009a; Bimkom, 2008, pp. 33-34; B'Tselem, 2008a, pp. 15-16; Adalah, 2000, p. 9.

³⁴⁴ Volgens berekeningen van Peace Now bevinden de nederzettingen zich op 30 procent privaat Palestijns land. (Bimkom, 2008, p. 30; HSRC, 2009b, p. 12) Het leger en de civiele administratie gaven recent toe dat mee dan één derde van de erkende nederzettingen gebouwd zijn op privaat Palestijnse grond. (B'Tselem, 2008a, p. 16).

³⁴⁵ Al Haq 2001, p. 16, 20-23; Quigley, 2005, pp. 174-177, 216; Yiftachel, 2006, p. 64-65; Farsakh, 2005, 235; Farsakh, 2003; B'Tselem, 2009a; B'Tselem, 2008a, pp. 16-17; B'Tselem, 2002; Bimkom, 2008, p. 25-26; Reuveny, 2003, 359-360; Asher, 1998, pp. 44-45; OCHA, 2007.

³⁴⁶ Bimkom, 2008, p. 18, 26; Al Haq 2001, p. 22-26; Quigley, 2005, p. 174, 184, 219; Ma'an Development Center, 2008, p. 2, 3;

³⁴⁷ Bimkom, 2008, p. 15, 17, 20, 23, 33-34; Adalah, 2000, p. 10; Al Haq, 2001, p. 21.

³⁴⁸ Bimkom, 2008, p. 15, 17, 23, 34; Carey, 2003, 686 (citaat).

akkoord de 'final stage of the segmentation' was bereikt.³⁴⁹ Leila Farsakh schrijft dat Oslo zorgde voor een institutionalisering van de fragmentatie en leidde tot een definitieve territoriale fragmentatie van de Westbank.³⁵⁰

Het akkoord deelde de Westbank op in drie administratieve zones. Zone A bestond uit de Palestijnse stedelijke gebieden, onder 'volledige' controle van de toen gecreëerde Palestinian Authority (Bethlehem, Ramallah, Nablus, Jenin, Qalqilya, Tulkarem en delen van Hebron). Zone B besloeg de (rurale) gebieden van en rond de Palestijnse dorpen. Het stond onder civiele Palestijnse controle, maar bleef onder Israëlische militaire controle. De Israëlische zone C was een territoriale vastlegging van de gebieden die Israël doorheen de loop van de tijd had geconfisqueerd, tot 'state land' had gemaakt, waar het nederzettingen, wegen, militaire zones en dergelijke meer had op gebouwd en nog extra gebieden errond of in het verlengde ervan. Het bestond, maar dan in uitgebreide vorm dus, nog steeds uit het aaneengesloten oostelijke deel van de Westbank en uit stroken in de westelijke en centrale delen. Enkele onbelangrijke civiele bevoegdheden gingen naar de PA, maar veiligheids- en grondgerelateerde machten bleven onder exclusieve Israëlische controle. De verdeling van de gebieden werd nog aangepast in latere akkoorden (Wye-akkoord, 1998; Sharm memorandum, 1999) en leverden de huidige administratieve verdeling op. Officieel bestond zone A uit ongeveer 18 procent van de Westbank, B uit 22 procent en C uit 60 procent.³⁵¹

Terwijl zone C in het oosten (Jordaanvallei) een vrij aaneengesloten gebied vormt, vormen de zones A en B enkel grote en continue blokken in het noorden, vooral in het Jenin-district (een streek waar het aantal nederzettingen kleiner is). Maar in de rest van de Westbank zijn het eilandjes die langs alle zijden worden omringd door C-gebieden.³⁵² Demografisch gezien transfereerde Israël de meerderheid van de Palestijnen naar de PA-zones en nam ze zelf controle over uitgebreide zones die door weinig Palestijnen werden bewoond.³⁵³

Niet enkel zorgde het Oslo-proces voor een bevestiging of institutionalisering van de inititële fragmentatie. Tijdens en na deze periode van onderhandelingen intensifieerde de bouw van Israëlische nederzettingen, wegen, zones en barrières...³⁵⁴ Yiftachel: 'The Oslo process has accelerated the process of Judaizing large parts of the occupied territories.'³⁵⁵ Bishara: 'The system of settlements (...) [continued], as if the Oslo agreement had never been signed'.³⁵⁶

Zone C kwam niet enkel onder Israëlische controle te staan, zij werd ook meer en meer exclusief Israëliësch en dus ontoegankelijk voor de Palestijnen. Zone C werd door middel van administratieve en fysieke hindernissen een exclusieve zone, met het gevolg dat de Palestijnse gemeenschappen steeds meer ingesloten raakten. Er was een 'enclavisering'.

³⁴⁹ Hass, 2002, p. 9.

³⁵⁰ Farsakh, 2005, p. 238-240; Farsakh, 2003.

³⁵¹ Bimkom, 2008, p. 16-17, 23, 34, 67; Usher, 2005, p. 31; Hass, 2002, p. 9; Gordon, 2008, p. 36; Farsakh, 2005, p. 240; Tamari, 2002, p. 103; Regan, 2008, p. 209; Al Haq, 2001, p. 18; Strawson, 2005, p. 4; Farsakh, 2003; HSRC, 2009, p. 71-72; OCHA, 2007, p. 122; Asher, 1998, p. 46; Newman, 2002, p. 638; Doom, 2001, p. 338; Newman, 2002, p. 638. Drie procent van zone B werd in het Wye-akkoord geklasseerd als 'green areas and/or nature reserves' waarin er geen bouw was toegestaan. Vanuit een planningsperspectief ging die 3 procent dus de facto naar zone C, onder Israëlische controle, waardoor de verhouding 19 procent en 63 procent is. (Bimkom, 2008, p. 16).

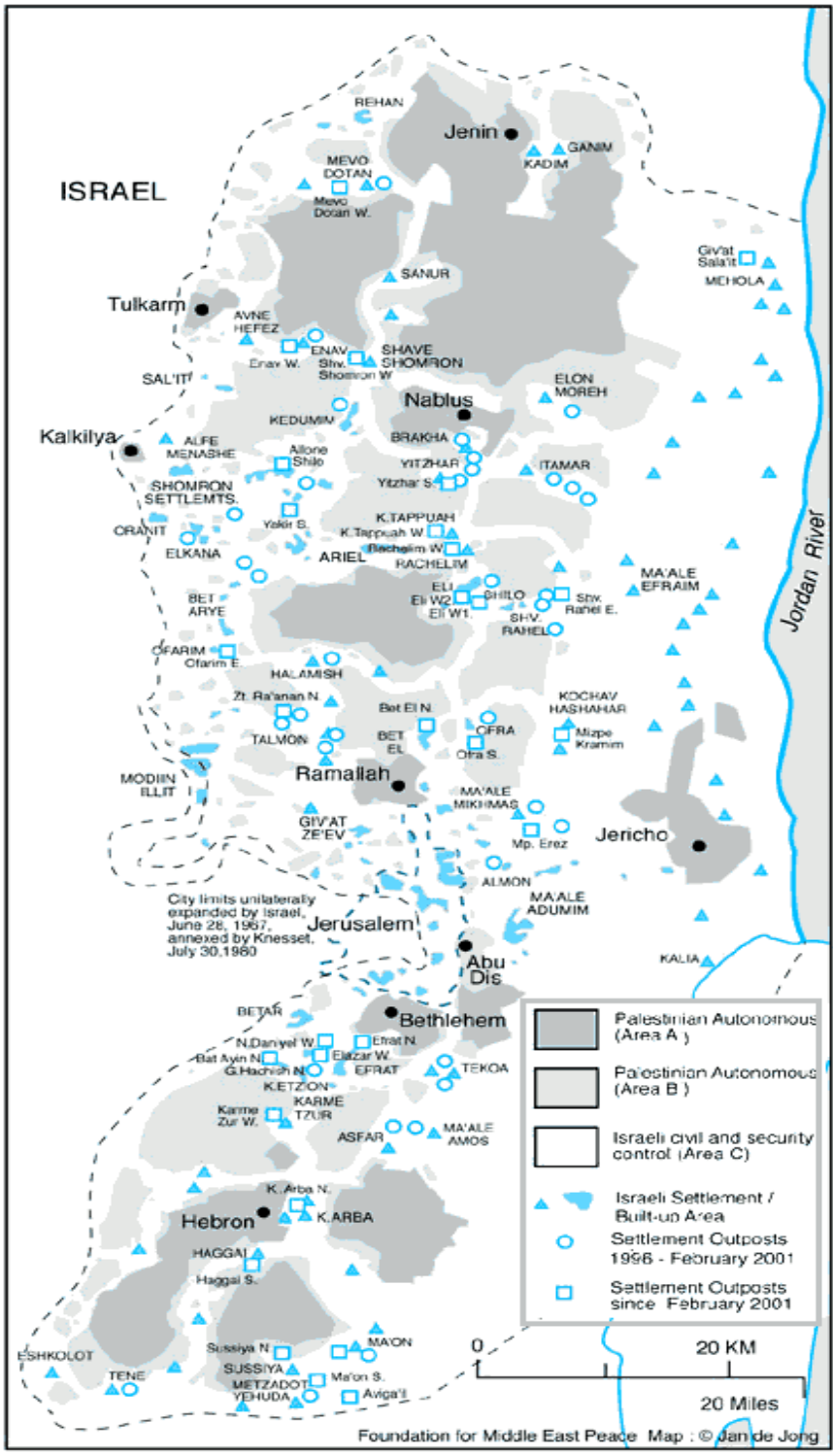
³⁵² Bimkom, 2008, p. 16, 23; Gordon, 2008, p. 36.

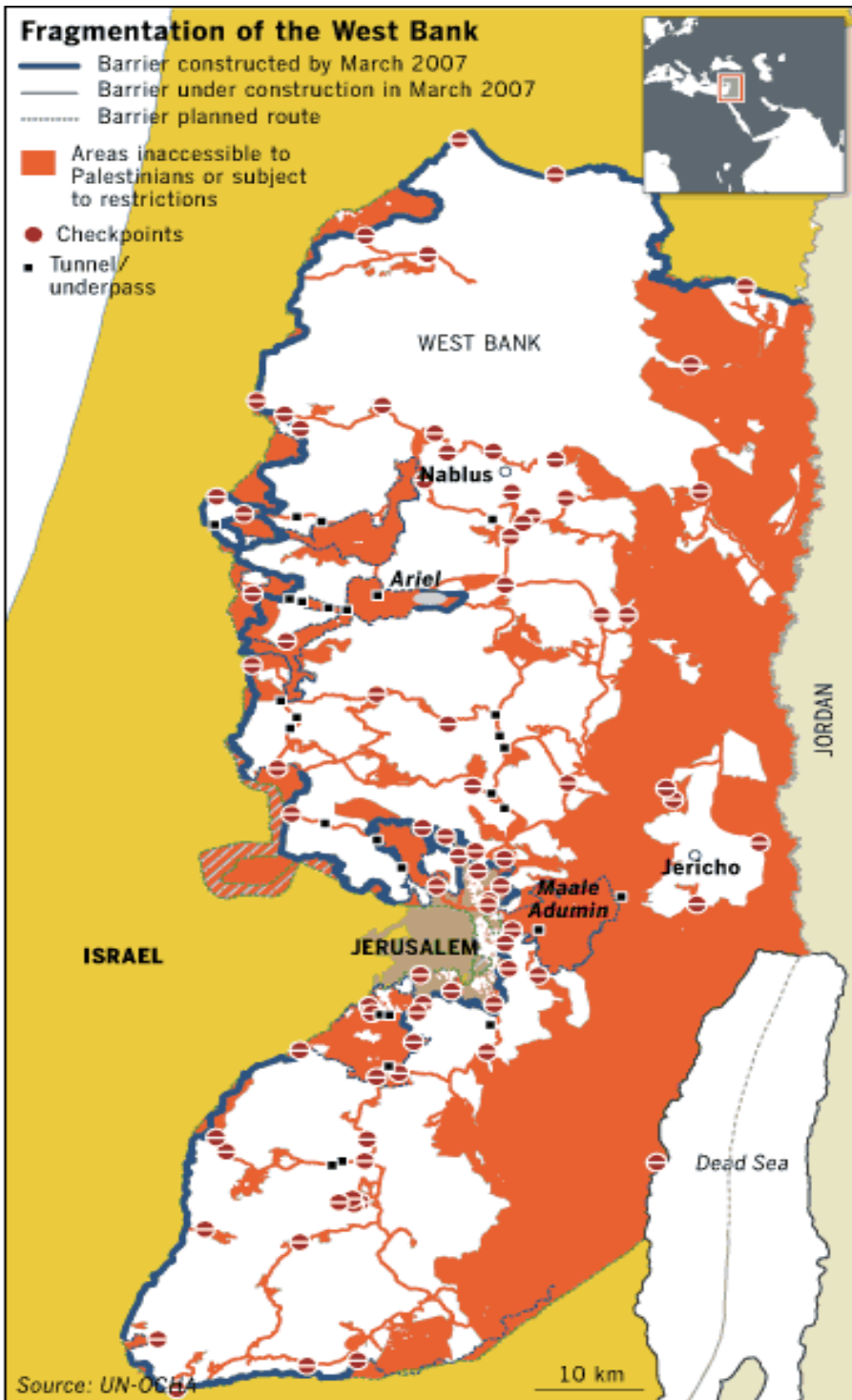
³⁵³ Bimkom, 2008, p. 17, 23.

³⁵⁴ Tamari, 2002, p. 103; Zreik, 2004, p. 73; Al Haq, 2001, p. 22; Yiftachel, 2006, pp. 8-9; Bishara, 2001, p. 20, 132; Halper, 2002.

³⁵⁵ Yiftachel, 2006, p. 125 (citaat)

³⁵⁶ Bishara, 2001, p. 20 (citaat).

DE PUZZEL NA OSLO

De zone (C) rond de Palestijnse gemeenschappen (A en B) werd meer en meer een exclusief Israëliisch-joodse zone die Palestijnen uitsloot. Het werd een zone waar zij zich beperkt of niet in mochten bewegen. Zo ontstond er een soort tweedeling: aan de ene kant Palestijnse enclaves, aan de andere kant een exclusief Israëliische zone errond. Kaas met gaten dus. Er was een parallelle interdependente ontwikkeling: de zone rond de gemeenschappen werd steeds exclusiever en geslotener, en de gemeenschappen werden meer en meer ingesloten enclaves. Belangrijkste factoren in dat proces van enclavisering vormden de nederzettingen, de wegen, de muur, allerlei verboden zones, checkpoints en administratieve beperkingen.

Joodse nederzettingen

Het Oslo-akkoord was een territoriale omkadering en samenvoeging van de talrijke reeds bestaande nederzettingen. Na 1993 werden in die zone versneld bestaande nederzettingen uitgebreid en nieuwe opgericht.³⁵⁷ Van 1967 tot eind 2007 bouwde Israël in totaal 121 'officiële' nederzettingen (die in Oost-Jeruzalem niet meegerekend). Volgens Israels *Central Bureau of Statistics* (CBS) waren er eind 2008 ongeveer 285,800 settlers aanwezig in de Westbank (opnieuw exclusief Oost-Jeruzalem).³⁵⁸ In 2008 groeide de settlerbevolking veel vlugger (4,7 procent) dan de algemene bevolking (1,6 procent).³⁵⁹

Dé actor achter de nederzettingen in de Westbank is de Israëliische overheid. Zij bepaalt de oprichting, de uitbouw, het behoud, de uitbreiding, de (financiële) ondersteuning van en alle andere kwesties rond de nederzettingen.³⁶⁰ Dat beleid voert ze in samenwerking met het plaatselijke militaire bestuur en de nationale instellingen, met name de World Zionist Organisation, de Jewish Agency en de Jewish National Fund.³⁶¹ Het Israëliische Hooggerechtshof komt hier niet in tussen. Ze verklaarde slechts één keer de constructie van een geplande nederzetting (Elon Moreh) op private geconfisqueerde grond als illegaal. Na deze kwestie heeft zij de ontwikkeling van settlements nooit meer bekritiseerd. Het vermeed uitspraken te doen over de legaliteit van de nederzettingen en rechtvaardigde zelfs meermaals het bestaan ervan.³⁶² Dat de regering de nederzettingen stuurt, blijkt uit het feit dat zij als enige in staat is ze te ontruimen. In het kader van het 'disengagement plan' ontmantelde Israël in 2005 alle 16 nederzettingen in de Gazastrook en 4 nederzettingen in het noorden van de Westbank.³⁶³

De Israëliische regeringen voerden een consistent en systematisch beleid om joodse burgers aan te zetten te migreren naar de Westbank. De staat beloofde financiële voordelen en impulsen voor burgers. Ze gaf settlers grond, leningen, hypotheek, taksreducties, subsidies en toelagen, werkgelegenheid en IDF-bescherming (zie ook verder). Israëliërs die hun job lieten vallen om zich te vestigen in de gebieden hadden het recht op ontslagvergoeding van de voormalige werkgever alsof hij/zij was ontslaan. Bij momenten moedigde men ook met reclame (bijvoorbeeld spotjes op de Israëliische staatsradio of krantadvertenties) migratie aan naar de Westbank. Huizen werden publiek gefinancierd. Dat er duidelijk centrale plannen achtersteken, bewijst alleen al de fysiologie van de nederzettingen. Gedurende mijn trip zag ik dat het om vrijwel allemaal dezelfde grote huizen en appartementsblokken gaat. Dit alles druist duidelijk in tegen haar veelgehoorde argumentatie dat zij geen controle zou hebben op de 'extremistische kolonisten', dat de settlers zelf en niet de staat nederzettingen hadden gebouwd.³⁶⁴

De belangrijkste nederzettingen zijn Ma'ale Adumim, Ariel, Beitar Illit en Modi'in Illit.³⁶⁵ Ma'ale Adumim is volgens een B'Tselem rapport uit 1999 11,5 keer groter dan het gebied van drie Palestijnse dorpen in de

³⁵⁷ Quigley, 2005, pp. 217-218; Al Haq, 2001, p. 22; Falah, 2005, p. 1361; Yiftachel, 2006, pp. 8-9; Bishara, 2001, 20, p. 132, 135; Strawson, 2005, p. 4; Halper, 2002; Farsakh, 2003; B'Tselem, 2002.

³⁵⁸ B'Tselem, 2009a; B'Tselem, 2008b, 14/

³⁵⁹ B'Tselem, 2009a.

³⁶⁰ Yiftachel, 2006, p. p. 133; Quigley, 2005, p. 175, 177; Bishara, 2001, p. 135; Al Haq, 2008b, p. 2

³⁶¹ Quigley, 2005, pp. 174-175; HSRC, 2009b, 11; Al Haq, 2008b, p. 2.

³⁶² Benvenisti, 1992, p.122-123; Quigley, 2005, p. 176, 217; HSRC, 2009, pp. 92-95.

³⁶³ B'Tselem, 2009a; Yiftachel, 2006, p. p. 82.

³⁶⁴ B'Tselem, 2009a; OCHA, 2007, pp. 32-33; Reuveny, 2003, pp. 359-360; Benvenisti, 1992, p.135-136; Falah, 2003, p. 180; Quigley, 2005, p. 177.

³⁶⁵ Bimkom, 2008, p. 17.

buurt samen, terwijl de bevolking van die dorpen 50 procent groter is dan die van de nederzetting. Zelfs voor Israëlische standaarden is Ma'ale Adumim groot. Het gebied is ruimer dan dat van Tel Aviv.³⁶⁶

Op zich beslaan de nederzettingen zelf (de zogenaamde 'built-up areas') een klein gebied, zo'n 1,7 procent van het land in de Westbank. Ze bestaan uit woningen, shoppingcentra, scholen, etc. Maar daarrond liggen nog twee territoriale 'ringen'. Ten eerste liggen er gebieden rond die onder jurisdictie en binnen de 'settlement municipal boundary' van de nederzettingen vallen, gemiddeld drie keer zo groot. Een tweede ring wordt gevormd door de 'regional council jurisdictional areas': joodse regionale raden zien toe op nog grotere gebieden rond de nederzettingen, zonder dat die daar territoriaal mee verbonden zijn. Er zijn ook toegangswegen, defensiezones en industriële zones. In het totaal wordt zo 41,9 procent van de Westbank gecontroleerd door joodse nederzettingen en hun autoriteiten. Meestal worden de nederzettingen omringd door omheiningen.³⁶⁷ De settlements controleren ook landbouwvelden die vaak buiten hun juridische grenzen liggen. Het gaat om 10 122 hectare land.³⁶⁸ Veelal liggen de nederzettingen op heuvels, waardoor ze de regio ruimtelijk domineren.

Een militaire order in 1996 verklaarde de gebieden van en rond de nederzettingen 'closed military zone' voor de Palestijnen.³⁶⁹ Iedere Palestijn die een nederzetting wilde betreden moest een individuele toelating verkrijgen van de militaire opperbevelhebber. Deze administratieve maatregel maakte van deze settlements en de gebieden errond zones waar de Palestijnen (ook Israëlische burgers) niet binnenkonden. Men kon er geen woning bezitten of de kinderen naar school zenden. Dat maakt van de nederzettingen *de facto* exclusieve joodse gemeenschappen. Palestijnen kunnen er eventueel wel gaan werken met een toelating. In de nederzettingen liggen verschillende bedrijven. Ze werken er vooral in de bouw- en dienstensectoren. Israëlische burgers, joden van over heel de wereld en toeristen worden vrij in de gebieden toegelaten.³⁷⁰

De nederzettingen blijven nog altijd uitbreiden. Dat gebeurt veelal via overheidsplannen. De organisatie Peace Now maakt dat openbaar. Maar ook op andere 'illegale' manieren worden nederzettingen gebouwd en uitgebreid. Sinds het akkoord zijn er 100 'outposts' ('semi-settlements', 'ma'ahazim' in het Hebreeuws) gevestigd diep in de Westbank, steeds dicht bij 'officiële' nederzettingen (gemiddeld binnen een straal van 3 km), veelal opgezet door extremistische ideologische settlers. Volgens Peace Now zijn er nu 2000 settlers. Ondanks oproepen van de Israëlische regering om die te verwijderen en het feit dat ze deze officieel als illegaal beschouwt, biedt het leger bescherming aan de inwoners van die 'outposts', levert de overheid financiën en diensten (wegen, infrastructuur,...) en blijven ze gewoonweg bestaan. Uit onderzoek blijkt dat vele publieke autoriteiten de 'outposts' ondersteunen via financiering, de overheveling van land, toelatingen voor de verbinding met water en elektriciteit.³⁷¹ In B'Tselem's rapport *Land grab: Israel's settlement policy in the West Bank (2002)* spreekt men over een nieuwe methode om nederzettingen op te richten en uit te breiden via 'the seizure of a new location by a group of settlers who erected a number of caravans on the site. While this method was the settlers' initiatieve, without approval from the relevant authorities, the government generally refrained from evicting the settlers (...). Some received retroactive approval.' Vaak kregen ze inderdaad retroactieve goedkeuring met het argument dat ze horen bij de 'natuurlijke groei' van een settlement.³⁷² Graham Usher noemt ze de 'nuclei of future settlements', Al Haq 'preludes to future settlements'.³⁷³

³⁶⁶ Falah, 2005, p. 1361; OCHA, 2007, 26

³⁶⁷ Bimkom, 2008, p. 18, 20; Falah, 2005, p. 1361; Usher, 2005, p. 29; B'Tselem, 2009a; B'Tselem, 2008b, p. 14; OCHA, 2007, p. 13.

³⁶⁸ OCHA, 2007, p. 40.

³⁶⁹ Order Concerning Security Directives (Judea and Samaria) (Nr. 378), Declaration Concerning Closure of an Area (Israeli settlements). De verklaring werd eerst gemaakt in 1996 en vernieuwd in 2002. (Bimkom, 2008, p. 17).

³⁷⁰ B'Tselem, 2009a; B'Tselem, 2008a, 15; B'Tselem, 2002; Bimkom, 2008, p. 17; Al Haq, 2008b; DCI, 2008, p. 11; Al Haq, 2001, p. 24; Falah, 2005, p. 1359; HSRC, 2009b, p. 8, 12; Bishara, 2001, p. 141.

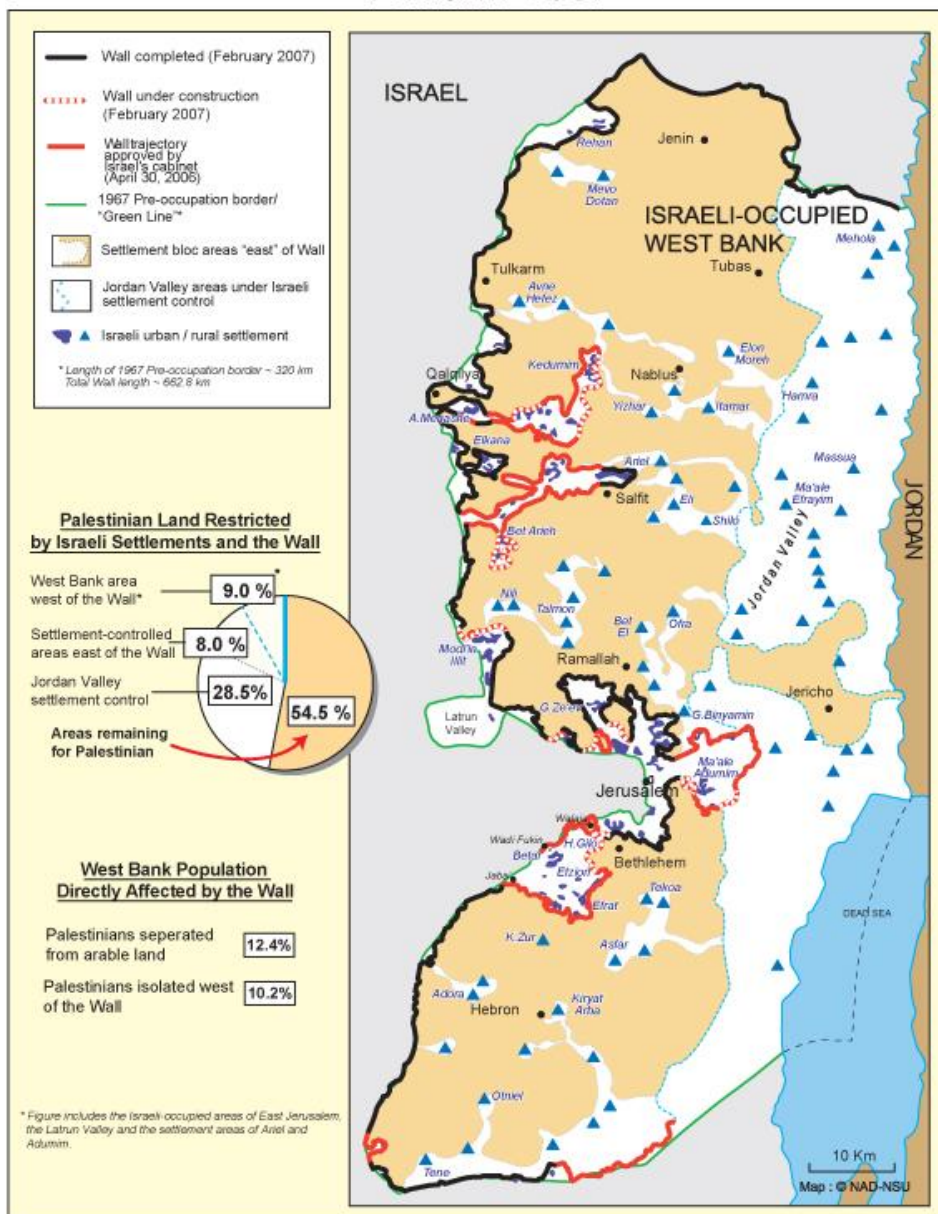
³⁷¹ Al Haq, 2001, p. 22; DCI, 2008, p. 6-7; Bimkom, 2008, p. 20; B'Tselem, 2009a; B'Tselem, 2008a, p. 15; Reuveny, 2003, p. 360; Falah, 2005, pp. 1359-1360; Usher, 2005, p. 29; Yiftachel, 2006, p. p. 78; Bishara, 2001, p. 135; Farsakh, 2003; Al Haq, 2008b, p. 1; UN Commission on Human Rights, 2007, p. 14; OCHA, 2007, pp. 34-35.

³⁷² Falah, 2005, p. 1360 (citaat); B'Tselem, 2002, 12 (citaat); OCHA, 2007, p. 36.

³⁷³ Usher, 2005, p. 29 (citaat); Al Haq, 2008b, p. 1 (citaat).

Een ander fenomeen is 'piratical closing of land'. Settlers stelen land rond hun nederzettingen. Bijvoorbeeld door afsluitingen te plaatsen ver verwijderd van de nederzettingen op Palestijnse grond, waardoor de Palestijnen niet meer op het land kunnen. Of ze verjagen Palestijnse boeren van hun land door hen aan te vallen: door stenen te gooien, te schieten en soms te doden, vandalisme, het vernielen van velden en eigendommen, diefstal, dagelijkse pesterijen... Niet alleen ondernemen de autoriteiten hiertegen nauwelijks actie, in vele gevallen helpen soldaten de settlers. Ook heeft Israël deze gronden retroactief geformaliseerd, onder andere door het 'special security area' te verklaren. Israël gebruikt hiervoor het argument dat ze de nederzettingen wil beveiligen tegen Palestijnse aanvallen door een mensenvrije 'warning zone' te creëren. Maar het blijkt vervolgens dat de settlers deze gronden wél mogen betreden en gebruiken, enkel Palestijnen niet.³⁷⁴

ISRAEL'S WALL AND SETTLEMENTS (COLONIES) FEBRUARY 2007

³⁷⁴ B'Tselem, 2009a; B'Tselem, 2008a, 7-8, 10; B'Tselem, 2008b, p. 18.

Verboden en gesegregeerde wegen

Hoewel er al voor de akkoorden van Oslo wegen werden gebouwd, kwam dat pas erna echt op gang. Er ontstond een uitgebreid wegennet dat de nederzettingen in de Westbank met elkaar en met Israël verbond, terwijl het omgeleid is rond de Palestijnse bevolkingscentra en voor Palestijnen nauwelijks toegankelijk is. Ze sneden Palestijnse dorpen van elkaar af, van de steden en van de landbouwvelden.³⁷⁵

In 1992 keurde de Israëlische regering (Rabin-Peres) een plan goed voor de aanleg van 20 nieuwe wegen, samen ongeveer 400 kilometer in lengte. In april 2000 keurde de regering dan weer een project van 12 wegen goed. Momenteel is er een net van ongeveer 1 661 km Israëlische wegen. De uitbouw van wegen gaat hand in hand met landonteigening. Grond wordt geconfisqueerd voor de aanleg van wegen, maar ook voor 'veiligheidszones' errond die tientallen meters kunnen uitwijken. Volgens berekeningen is er daarvoor reeds 41 525 are Palestijns land geconfisqueerd.³⁷⁶

Niet alleen werden er nieuwe wegen gebouwd voor Israëlisch verkeer. Er werden ook wegen 'verlegd' zodat ze Palestijnse dorpen vermeden ('by-pass roads', of 'omgeleide wegen'). Highway 60 was de oude hoofdroute die het zuiden van de Westbank met het noorden verbond. Ze begon in Beersheva (ten zuiden van de Westbank, in het huidige Israël) en ging noordwaarts door Hebron, Bethlehem, Jerusalem, Ramallah, Nablus, Jenin – nu de meest noordelijke Palestijnse stad – tot in Nazareth (ten noorden van de Westbank, in het huidige Israël). Na 1996 werd de weg verdeeld in een aantal secties, gescheiden door checkpoints. Palestijnen mochten bepaalde stukken niet meer gebruiken, tenzij met speciale toelatingen. De meeste Palestijnse wegen leidend naar deze route werden afgesneden. In totaal zijn er rond deze weg 145 obstakels. De route werd omgeleid rond de Palestijnse regio's om de Israëlische nederzettingen te bedienen. Een andere noord-zuid-weg, route 90, loopt langs de Jordaanrivier en verbindt de oostelijke nederzettingen, afgesloten door een barrière en geulen. De derde belangrijke weg in die richting loopt langs de Groene Lijn. Twee snelwegen van west naar oost, nr. 1 en nr. 5 (en uitbreiding 505), verbinden de nederzettingen Ariel en Ma'ale Adumim met de Jordaanvallei, waar ze zich verbinden met route 90. Een groot deel van beide wegen wordt voor de Palestijnen afgesloten door de Muur die rond de nederzettingen loopt.³⁷⁷

Er zijn drie soorten wegen: wegen die helemaal ontoegankelijk zijn voor Palestijnen, wegen die gedeeltelijk toegankelijk zijn en wegen die beperkt zijn in gebruik. Er zijn in totaal zeventien banen, samen goed voor 120 tot 140 km, die *helemaal ontoegankelijk* zijn voor Palestijnen en enkel mogen gebruikt worden door Israëlis. Ze worden 'sterile roads' genoemd. Er zijn twee types. Sommige routes zijn ten eerste *formeel en expliciet* verboden en dus illegaal voor Palestijnen. Israël controleert het verkeer via bemande checkpoints en laat enkel Israëlische auto's door, geen Palestijnse. Auto's van Palestijnen zijn te onderscheiden van die van Israëlis door de nummerplaten: Israëlische auto's hebben gele platen met zwarte nummers, terwijl Palestijnse auto's witte hebben met groene nummers. Palestijnse auto's die zich toch op deze verboden wegen bevinden, worden geconfisqueerd. Ook Palestijnen in Israëlische auto's zijn – aldus een militaire order – niet toegelaten op de verboden wegen zonder toelatingen. Dat wordt gecontroleerd via 'profiling'.³⁷⁸ Andere stukken, ten tweede, zijn niet formeel 'illegaal', maar worden gewoon *afgesloten* door obstakels op de toegangswegen vanuit de dorpen. Het beste voorbeeld hiervan is weg 443. De baan verbindt Jeruzalem met Tel Aviv, maar ligt voor een afstand van 14 km ook in de Westbank, meer bepaald als verbinding tussen Ramallah en de zuidelijke Palestijnse dorpen. Voor de *intifada* in 2000 verbreedde Israël de weg tot een vierbanen-snelweg op geconfisqueerde Palestijnse grond. Israël rechtvaardigde dit door te stellen dat de grond afgnomen was om in de noden van de lokale bevolking te voorzien en

³⁷⁵ Al Haq, 2001, p. 17, 24, 26; Quigley, 2005, p. 184, 219; Ma'an Development Center, 2008, p. 2, 3; Bimkom, 2008, p. 18; Reuveny, 2003, p. 360; Falah, 2005, p. 1359; Hass, 2002, p. 8; Doom, 2001, p. 338; Bishara, 2001, p. 19; Strawson, 2005, p. 4; HSRC, 2009b, p. 8; HSRC, 2009, p. 112, 196; Badran, 2005; Halper, 2002; Farsakh, 2003; Aloni, 2007; B'Tselem, 2009d; B'Tselem, 2007a; OCHA, 2007, p. 58, 62; Collins, 1995.

³⁷⁶ OCHA, 2007, p. 58; Al Haq, 2001, pp. 25-26; Ma'an Development Center, 2008, p. 3; Doom, 2001, p. 338; Strawson, 2005, p. 4; B'Tselem, 2009d

³⁷⁷ Ma'an Development Center, 2008, pp. 6-7; Al Haq, 2001, p. 25; Bimkom, 2008, p. 18; B'Tselem, 2004, p. 22; OCHA, 2007, p. 62.

³⁷⁸ Aloni, 2007; UN Commission on Human Rights, 2007, 17; Ma'an Development Center, 2008, p. 23; Badran, 2005; Aloni, 2007; B'Tselem, 2009d; B'Tselem, 2004, p. 13, 36; B'Tselem, 2008b, p. 12; B'Tselem, 2007a; HSRC, 2009, p. 197; Al Haq, 2001, p. 25.

beloofde dat de dorpelingen gebruik zouden kunnen maken van de weg. Maar na de *intifada*, in 2002, werd het hen verboden deze weg te gebruiken, zelfs niet te voet. Het verbod op Palestijns verkeer op deze weg is nooit formeel bevolen door een militaire order of een ander wettelijke mechanisme. Het is effectief geïmplementeerd door alle toegangswegen vanuit de Palestijnse dorpen gewoon af te sluiten met blokken, barricades en/of checkpoints. Later kwamen er leger- en politiepatrouilles die Palestijnen straffen indien ze zich op de weg bevonden. Na veel kritiek legde Israël drie alternatieve verbindingswegen aan, die zij 'fabric of life'-wegen noemde, om Ramallah met de dorpen te verbinden. Voor de aanleg van die wegen werd extra land geconfisqueerd, terwijl ze een ongewild en opgelegd alternatief waren voor een weg die ook al gebouwd werd op hun grond. Ze kronkelen door ieder dorpje, zijn in slechte staat (en op stukken zelfs niet gecementeerd), veel moeilijker berijdbaar en langer dan de originele weg. Ze passeert de Israëlische weg 443, maar wel in een tunnel die eronder loopt. B'Tselem ziet dit als een inadequaat substituut en als een actie om de bestaande situatie, het verbod op het gebruik van de hoofdweg, te bestendigen. Ook andere toegangswegen werden afgesloten met hekken, poorten, cementblokken, aardemuren, greppels, barricades, zand,... Hoe dichterbij een Israëlisch settlement, hoe hermetischer alles afgesloten is. Sommige van deze formeel of *de facto* ontoegankelijke routes kunnen zelfs niet gewoon overgestoken worden met gemotoriseerd vervoer waar zij samenkomen met Palestijnse wegen. Mensen moeten uit het voertuig stappen, de straat te voet oversteken en aan de overkant in een andere auto stappen. Zo'n situaties zijn vooral te vinden in het oosten van Jenin en het westen van Hebron.³⁷⁹

Een tweede soort route is *gedeeltelijk verboden*. Toegang tot deze wegen is toegelaten voor Palestijnen die in het bezit zijn van een 'Special Movement Permit at Internal Checkpoints in Judea and Samaria'. Men moet het leger overtuigen van de noodzaak van het weggebruik. Een toelating behalen is echter een moeilijk proces. Zo'n tiental wegen, 245 km samen, zijn van deze strekking. Wegen van een derde type zijn *beperkt*. Men heeft geen speciale toelatingen nodig, maar ze zijn enkel toegankelijk via Israëlische checkpoints, waardoor Palestijnen ze vaak vermijden. Tevens passen politiepatrouilles op een strikte manier verkeerswetten toe enkel op Palestijnen met de intentie hen af te raden die wegen nog te gebruiken. In totaal zijn er 14 van deze, samen 365 km. De laatste twee types wegen zijn niet exclusief maar wel primair voor Israëlis. Die hebben geen toelatingen nodig en worden niet beperkt.³⁸⁰

Dit complexe wegenregime dwingt de Palestijnen hun reisroutes aan te passen. Ze moeten langere en kronkelige routes gebruiken die door dichtbevolkte gebieden trekken of worden gedwongen gevaarlijke slechte wegen in de bergen te gebruiken. Het leger zelf werkt aan een plan om voor de Palestijnen exclusieve alternatieve routes te voorzien. Hoewel nog niet officieel goedgekeurd door het Ministerie van Defensie, is het toch al onder constructie. Het gaat om 'opgevaardeerde' oude Palestijnse wegen of door Israël nieuw aangelegde 'fabric of life'-wegen. Ze vermijden Israëlische nederzettingen en verbinden de Palestijnse gebiedjes via allerlei omwegen met elkaar. Op bepaalde punten ontmoeten ze het 'Israeli only' wegennet, maar enkel indirect: de beide wegennetten worden gescheiden door tunnels, bruggen en aparte knooppunten, waarbij Israëlis op de hogere niveaus rijden en de Palestijnen op de lagere. De wegen voor Palestijnen staan in schril contrast met de moderne snelwegen voor Israëlis en settlers: ze zijn smal en niet goed verzorgd. 'A growing trend is to funnel Palestinian traffic under the Israeli road network via tunnels and underpasses. Palestinian vehicles, therefore, remain on their inferior secondary road network, but pass under roads primarily for Israeli use to Palestinian communities in nearby enclaves. In effect, Israelis and Palestinians use a parallel road system.'³⁸¹ En ook deze 'open wegen' worden hier en daar onderbroken door checkpoints die de weg – en bij uitbreiding de regio – controleren en kunnen afsluiten. Volgens B'Tselem maakt de creatie van een alternatief apart wegsysteem voor Palestijnen het fenomeen van Israëlische exclusieve wegen 'de facto'.³⁸²

³⁷⁹ Bimkom, 2008, p. 18; B'Tselem, 2009d; HSRC, 2009, pp. 112-113, pp. 197-198; Ma'an Development Center, 2008, p. 3, 23; B'Tselem, 2007a; Hass, 2002, p. 6; Badran, 2005; Aloni, 2007; B'Tselem, 2004, p. 13; OCHA, 2007, p. 70.

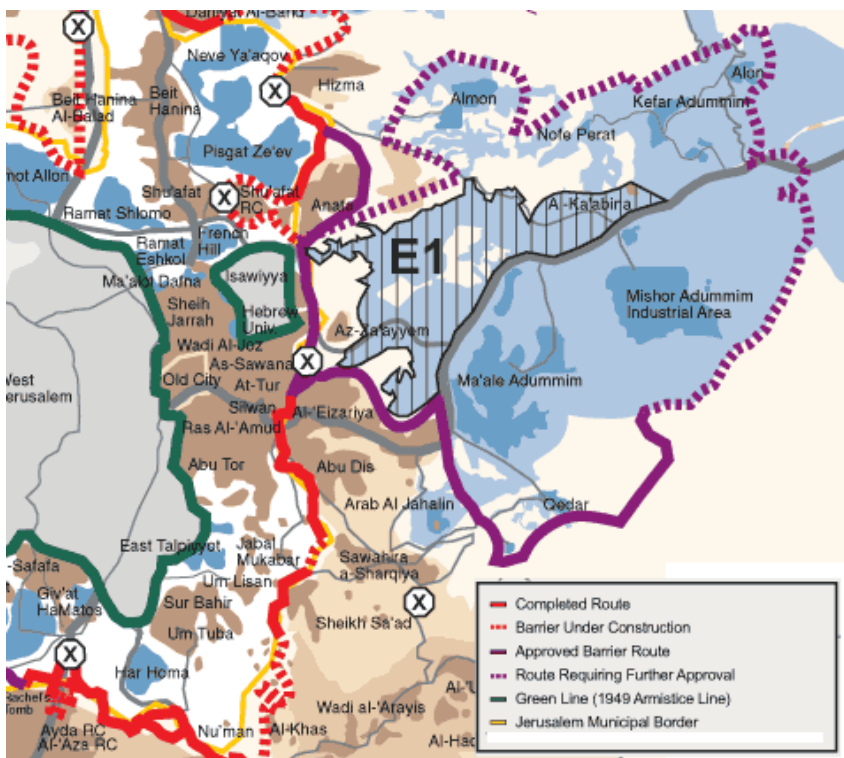
³⁸⁰ Ma'an Development Center, 2008, p. 23; Badran, 2005; B'Tselem, 2004, p. 15, 17, 36; HSRC, 2009, 197; B'Tselem, 2009d.

³⁸¹ OCHA, 2007, p. 72 (citaat).

³⁸² B'Tselem, 2004, p. 36; B'Tselem, 2007a; B'Tselem, 2009d; HSRC, 2009, p. 198; OCHA, 2007, p. 68, 72; Ma'an Development Center, 2008, p. 11, 23.

De gevolgen zijn groot. Reizen duurt veel langer dan vroeger, is onzekerder, uitputtend, kostelijker, gevaarlijker,... Het verschil kan werkelijk uren bedragen. Wat vroeger in 10 tot 20 minuten kon, neemt nu 2 tot 3 uur in beslag, afhankelijk van de werking van de checkpoints. Het brengt schade toe aan de dagelijkse economische ontwikkeling, onderwijs, medische zorg, het familiale en sociale leven. Psychologisch gezien wordt men iedere dag met externe beperkingen en discriminatie geconfronteerd. Transport als dagelijkse noodzaak en routine wordt sterk verstoord.³⁸³

Het gesegregeerde wegennetwerk is, aldus Israëlische plannen, nog niet volledig uitgebouwd. Op vele plaatsen is recent Palestijns land geconfisqueerd voor toekomstige wegen. Vandaag de dag mogen Palestijnen, volgens B'Tselem, nog op 20 procent van de Westbank-routes waarop ook Israëlis rijden. Maar ook die banen zullen gesegregeerd worden. Het belangrijkste project dat vandaag bezig is, is de bouw van een alternatieve verbinding tussen de zuidelijke en centrale cantons. Vanuit Al Ezarya, net ten zuiden van Jeruzalem (zuidelijke canton) gaat een weg tot het Az-Zaim checkpoint. Van daaruit start een tunnel die onder Jeruzalem gaat, om dus niet door Israëlich-geannexeerd gebied te lopen, en zich dan – terug ‘boven’ – verbindt met snelweg 45. In het midden van die snelweg loopt de Muur. Die verdeelt de route in twee banen: ten westen ervan, en dus nog in Jeruzalem, zullen de Israëlis rijden, ten oosten ervan de Palestijnen, langs Anata en Hizma. Zij worden zo uit Oost-Jeruzalem gesloten. Tegelijkertijd zal de verbinding tussen de zuidelijke en centrale cantons via de route ten oosten van Jeruzalem dichtgaan voor Palestijnen.³⁸⁴

Uiteindelijk zullen Israëlische settlers op ‘sterile roads’ rijden, Palestijn-vrije banen met snelle directe verbindingen tussen de Westbank en Israël. Israëlich verkeer gaat gemakkelijk en vlug van de ene zijde van de Groene Lijn naar de andere, met minieme vertraging en controle. Er is zelfs geen onderscheid in naam of nummer tussen de wegen in de Westbank en in Israël.³⁸⁵ De Palestijnen aan de andere kant zullen door Israël gecontroleerde baantjes en tunnels gebruiken die op een gesofisticeerde manier de cantons en subcantons verbinden. De wegen worden dus afgestemd op etnisch gebruik. De Wereldbank sprak in haar Economic Monitoring report van september 2008 over ‘a system of segregated roads’.³⁸⁶ Yiftachel noemt

³⁸³ Al Haq, 2001, p. 25; Ma’an Development Center Development Center, 2008, p. 11, 22; B’Tselem, 2004, p. 19; OCHA, 2007, p. 68, 70.

³⁸⁴ Ma’an Development Center, 2008, p. 13, 15; B’Tselem, 2009d

³⁸⁵ OCHA, 2007, p. 60.

³⁸⁶ Ma’an Development Center, 2008, p. 11.

ze 'ethnic roads'.³⁸⁷ OCHA spreekt over een 'two-tier road system (...) side-by-side'.³⁸⁸ Het Ma'an Development Center publiceerde een rapport getiteld 'Apartheid roads'.³⁸⁹ HSRC (2009) spreekt van 'road Apartheid'.³⁹⁰ Op zich kunnen wegen moeilijk Apartheid vormen. Maar ze zijn wel net als in een Apartheidssysteem fysiek gesegregeerd en de basis voor discriminatie van één bevolkingsgroep. Verder omgorden ze Palestijnse steden en dorpen, waardoor die niet kunnen uitbreiden en van elkaar worden gescheiden. Ze vormen een onderdeel van een enclaviseringsproces. Ook de wegen worden gerechtvaardigd met het veiligheidsargument. Maar de manier waarop ze uitgebouwd zijn en de gevolgen stoken hier totaal niet mee.

Het beleid van de verboden wegen staat niet in militaire wetgeving of in een officieel document. Het is niet geformaliseerd. 'The Forbidden Roads Regime is a collection of undeclared measures that together form a single, undeclared policy. This policy has never been enshrined in legislation, nor stated in official declarations, nor even indicated by road signs on the relevant roads. The policy is entirely based on verbal orders given to soldiers in the field.'³⁹¹ Het is geen resultaat echter van individuele soldaten. Het opzetten van wegversperringen, het uitvoeren van controles, het kanaliseren van het verkeer naar checkpoints, het verbieden van wegen, is uiteraard enkel mogelijk als institutioneel, bewust en systematisch overheidsbeleid.³⁹²

³⁸⁷ Yiftachel, 2005, p. 127

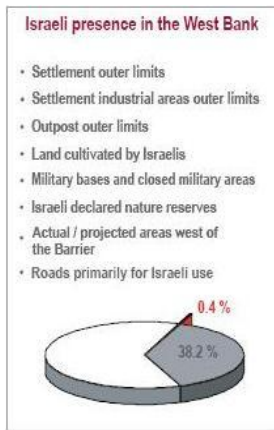
³⁸⁸ OCHA, 2007, p. 68.

³⁸⁹ Ma'an Development Center, 2008.

³⁹⁰ HSRC, 2009, pp. 196-197.

³⁹¹ B'Tselem, 2004, p. 36 (citaat).

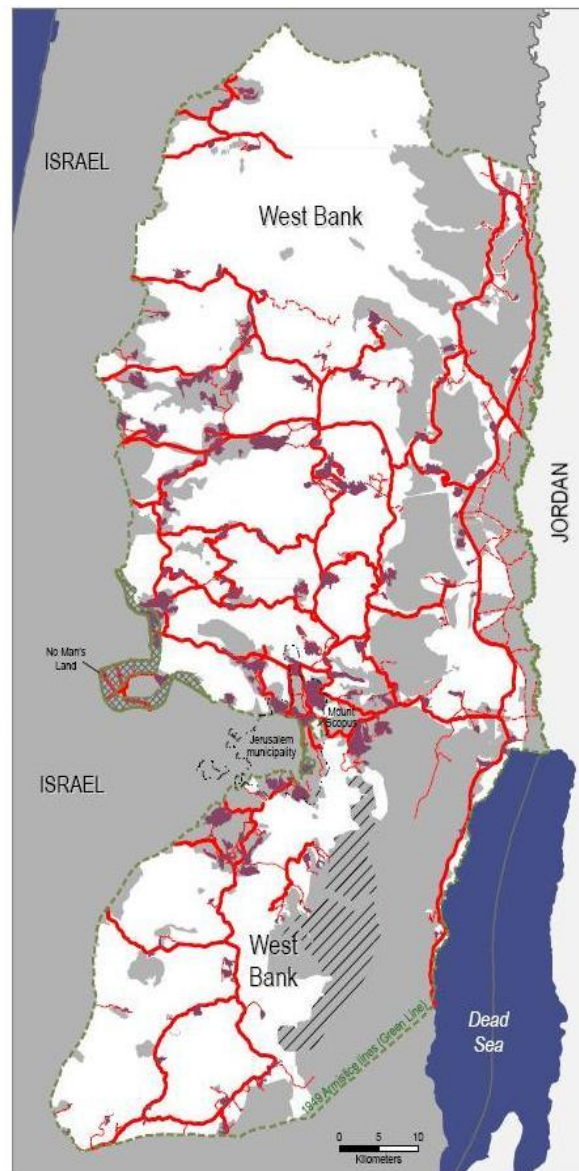
³⁹² B'Tselem, 2009d; B'Tselem, 2004, p. 36

Type of roads primarily for Israeli use

Type	Length in km
Main	401
Regional	466
Local	464
Outpost roads	200
Military road	130
Total	1,661

Source: OCHA. Israeli presence in the West Bank geo-database. For more details see Annex 2.

Permanente en tijdelijke checkpoints

Er zijn in de Westbank volgens tellingen van B'Tselem (maart 2009) ongeveer 99 permanente checkpoints. Ze werden opgezet vanaf het midden van de jaren 1990. 36 ervan vormen de laatste controleposten tussen de Westbank en Israël, al zijn de meeste vele kilometers weg van de Groene lijn gelegen. De andere 63 zijn gelokaliseerd diep in de Westbank, waarvan 18 alleen al in Hebron. Deze 'interne' checkpoints worden 'gerund' door het leger. Ze worden ofwel de klok rond bemand, ofwel enkel gedurende de dag, ofwel een paar uur per dag. Ze bevinden zich op de oversteekgebieden of wegen tussen gebieden onder Palestijnse bevoegdheid. Naast de permanente checkpoints zijn er ook tientallen tijdelijke 'surprise' of 'flying' checkpoints. Per week zijn er ongeveer 100 tot 120 volgens OCHA. Ze worden door het leger tijdelijk en met intervallen opgezet. Ze zorgen voor vele vertragingen, vooral omdat ze vaak opgezet worden op belangrijke wegen gedurende de morgen of de avond wanneer er reispieken zijn. Ze worden veelal geplaatst op wegen tussen twee permanente checkpoints, waar Palestijnen dus al gecontroleerd werden en zijn dus 'generally redundant in ensuring security'.^{393 394}

In bijna alle checkpoints moeten Palestijnen hun identiteitskaarten of 'crossing permits' tonen en controles ondergaan, volgens de regels van het specifieke checkpoint. Soldaten controleren voertuigen en de persoonlijke bagage. Dat veroorzaakt steeds lange wachtrijen. In de districten Nablus en Jenin worden vaak

³⁹³ HSRC, 2009, p. 196 (citaat).

³⁹⁴ B'Tselem, 2009d; B'Tselem, 2007a; Al Haq, 2001, p. 29; Doom, 2001, p. 339; HSRC, 2009, p. 196; OCHA, 2007, p. 68.

totale restricties geplaatst op een bepaalde leeftijdsgroep (mannen van 16 tot 35 jaar) of mensen van een specifiek district; enkel met speciale toelatingen kan men dan oversteken. Men hanteert ter rechtvaardiging het veiligheidsargument. Maar dat kan in vraag gesteld worden. De controles zijn zeer wisselvallig. Soms worden de Palestijnen nauwelijks gecontroleerd; ook hun bagage wordt niet altijd gecontroleerd. Bijvoorbeeld in het Qalandia-checkpoint op de weg van Ramallah naar Jeruzalem.³⁹⁵

De muur

Sinds 2003 is Israël unilateraal begonnen aan de bouw van een fysieke barrière tussen Israël en de Westbank. Slechts op bepaalde stukken volgt de route ervan de Groene Lijn, in vele andere wijkt het er veel tot zeer veel van af en penetreert het diep in de Westbank. Het Israëlische High Court of Justice beval de regering in 2004 de route meer naar de Groene Lijn toe te bouwen. Maar de aangepaste versie loopt nog altijd diep in de Westbank. Op vele plaatsen gaat het om een betonnen muur van zes tot acht meter hoog. Andere delen bestaan uit hoge elektronische omheiningen met prikkeldraad (ik noem het vanaf nu een 'muur'). Momenteel is er ongeveer 409 km van de muur gebouwd en moet er volgens de overheidsplannen, goedgekeurd in april 2006, nog 314 km afgewerkt worden. Dat maakt dat de barrière uiteindelijk 723 km lang zal zijn (meting van OCHA, 2008). Drie kwart van de muur, zo'n 525 km, zal bij afwerking in de Westbank lopen (inclusief Oost-Jeruzalem) en dus niet langs de Groene Lijn. De impact van de muur op de geografie van de Westbank en het dagelijkse leven van de Palestijnen is enorm.³⁹⁶

Ongeveer 10,2 procent van de Westbank zal bij afwerking fysiek aan de 'Israëlische zijde' liggen (westelijk van de muur) en dus *de facto* geannexeerd zijn, inclusief Oost-Jeruzalem. Israël noemt het gebied tussen de Groene Lijn en de muur de 'Seam Zone' (Oost-Jeruzalem niet meegerekend. Dat wordt beschouwd als deel van Israël). De Palestijnen in deze zone – bestaande uit 'seam enclaves' – hebben nauwelijks nog aansluiting met de rest van de Westbank, waaronder de grote Palestijnse steden die dienen als centra voor de voorziening van arbeid, onderwijs, gezondheidszorg, administratie, etc. Ze zullen bij de afwerking van de muur met 60 000 zijn in 42 dorpen. Sinds oktober 2003 is het noordelijke deel van deze Seam Zone een 'closed military zone' voor onbepaalde periode. De Palestijnse inwoners van dit gebied hebben nu 'permanent residential permits' nodig om in hun huizen te wonen en kunnen hun gemeenschappen enkel verlaten via poorten in de muur. Aanwezig zijn in het gebied zonder toelating is, hoewel ze daar oorspronkelijk leefden, een misdad. Palestijnen die geen inwoners zijn van dit gebied kunnen niet binnen tenzij ze via een complexe bureaucratische procedure een speciale toelating krijgen van het Israëlische leger, wat zelden gebeurt. Israëlis en toeristen mogen het gebied vrij betreden.^{397 398}

Door de kronkelende lijn van de muur diep in de Westbank en de combinatie met andere fysieke obstructies werden ook dorpen aan de oostzijde van de muur – de kant van de Westbank – sterk ingesloten. Dit worden 'interne enclaves' genoemd. Het gaat om naar schatting 247 800 inwoners in 9 dorpen. Het zijn gebieden die zich nog steeds in de Westbank bevinden, maar in feite aan drie zijden worden ommuurd en slechts een nauwe trechteropening hebben naar de rest van de Westbank. Qalqiliya is hier het meest surrealistische voorbeeld van. Deze Palestijnen zijn in sterke mate gescheiden van andere dorpen, steden en vitale voorzieningen, terwijl de natuurlijke groei van deze dorpen wordt verhinderd.³⁹⁹

³⁹⁵ B'Tselem, 2009d; HSRC, 2009, p. 196; Al Haq, 2001, p. 29.

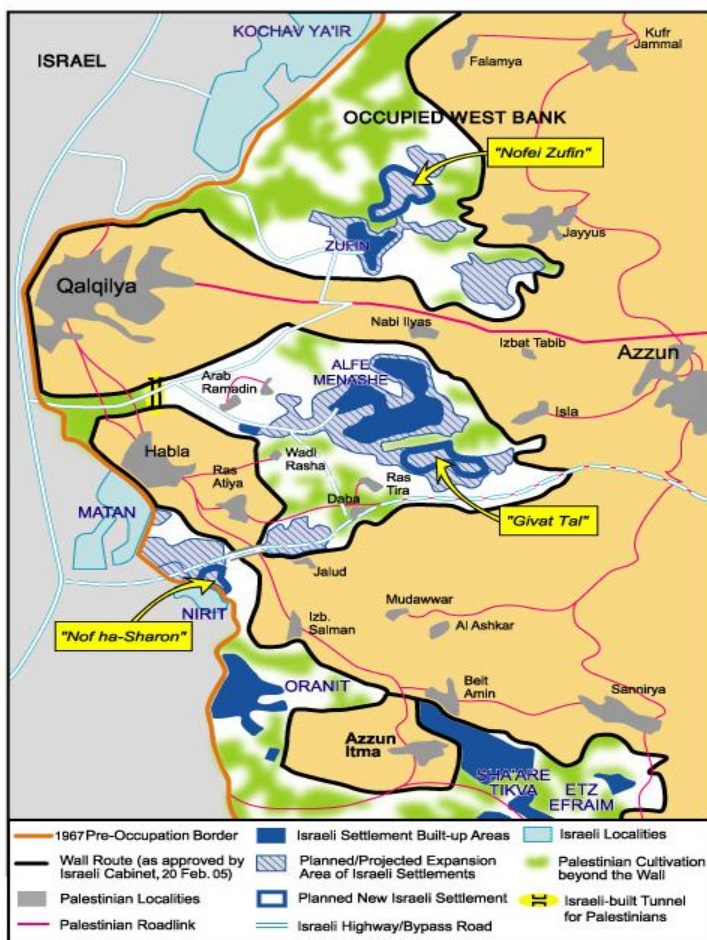
³⁹⁶ B'Tselem, 2009e; B'Tselem, 2008b, p. 9; B'Tselem, 2007a; Local Aid Coordination Committee, 2003, p. 3; Al Haq, 2006b, p. 2; Yiftachel, 2006, p. p. 80; OCHA, 2007, p. 47.

³⁹⁷ Shaul Arieli, een Israëlische cartograaf en voormalig militair adviseur van Barak stelde: 'The rationale is to create the conditions for voluntary transfer so that the Palestinians will abandon their homes and go to the big Palestinian cities.' (Usher, 2005, p. 35) Ook John UN Commission on Human Rights stelt dat. (UN Commission on Human Rights, 2005, pp. 3-4) Al Haq wijst er in dit verband op dat Israël de Palestijnen in dat gebied onder druk zet door geen toelatingen te geven en door te verhinderen dat land gecultiveerd wordt. Vermits Israël zichzelf toelaat 'ongecultiveerd' land toe te eigenen via een eigen interpretatie van een Ottomaanse landwet, is het zeer waarschijnlijk dat Israël deze gebieden in de loop der tijd zal innemen. (OCHA, 2007, p. 48).

³⁹⁸ B'Tselem, 2009e; Bimkom, 2006, p. 3; Al Haq, 2006b, p. 2; HSRC, 2009, p. 200; Bimkom, 2008, p. 19; Usher, 2005, p. 35; Farsakh, 2005, p. 243; Ma'an Development Center, 2008, pp. 19-21; Yiftachel, 2006, p. p. 9, 78, 80; Local Aid Coordination Committee, 2003, p. 3; UN Commission on Human Rights, 2007, p. 12; OCHA, 2007, p. 47, 50, 110.

³⁹⁹ Bimkom, 2006, p. 4, 10; Bimkom, 2008, p. 19; Yiftachel, 2006, p. p. 78; B'Tselem, 2009d; B'Tselem, 2009e; B'Tselem, 2007a; Local Aid Coordination Committee, 2003, p. 3.

ISRAEL'S WALL AND SETTLEMENTS (COLONIES): FOCUS ON QALQILYA

De zone rond de muur bevat sommige van de meest vruchtbare en productieve landbouwgebieden en waterbronnen in de Westbank. In de dichte zone van de muur leven zo'n half miljoen Palestijnen. Vele dorpen worden door de muur echter gescheiden van hun land. Vooral Palestijnse boeren aan de oostzijde van de muur kunnen niet of nauwelijks nog aan hun landbouwgrond ten westen van de muur. Israël beperkt de dagelijkse toegang tot deze gronden. Ze kunnen enkel naar hun land via poorten ('agricultural gates') die slechts voor een bepaalde tijd en vaak zeer arbitrair worden geopend: tussen een aantal momenten van de dag, of soms helemaal niet. De boeren mogen vaak niet door met tractoren en ander materiaal; ze moeten meestal lange afstanden wandelen. Permissie om te passeren is er enkel voor Palestijnen die zogenaamde 'visitor permits' bezitten. Als een voorwaarde eist de Civil Administration eigenaarschap van het land te bewijzen, terwijl vele Palestijnse gronden niet officieel geregistreerd zijn. Er zijn complexe bureaucratische procedures voor het verkrijgen van toelatingen. De United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs schat dat 60 procent van de boeren(families) hun land aan de andere kant van de muur niet meer kunnen bereiken. Dat veroorzaakt grote economische moeilijkheden: ze verliezen contact met het land waar hun al onzekere dagelijkse 'overleven' van afhangt.⁴⁰⁰

Israël rechtvaardigde de *muur* als een bescherming tegen 'Palestinian suicide bombers walking effortlessly across empty fields into Israel's coastal heartland'. Men benadrukte dat het om een tijdelijke 'security barrier' ging als 'a security means to prevent terror attacks'.⁴⁰¹ Maar het argument van veiligheid is eigenlijk vanuit Israël zelf al ten dele onderuit gehaald. Een rapport van de *Israeli State Comptroller*, verschenen in juli 2002 (een maand nadat fase A van de bouw van de muur was goedgekeurd), toonde dat de meeste 'zelfmoordterroristen' in feite waren gepasseerd via de checkpoints, 'where they underwent faulty and even shoddy checks'.⁴⁰² De IDF wist dat, maar men ondernam niets om die veiligheidsproblemen

⁴⁰⁰ Bimkom, 2008, p. 19; B'Tselem, 2009e; Bimkom, 2006, p. 4; UN Commission on Human Rights, 2005, p. 3; UN Commission on Human Rights, 2007, p. 12; OCHA, 2007, p. 48, pp. 110-111.

⁴⁰¹ Lagerquist, 2004, p. 19 (citatien).

⁴⁰² Lagerquist, 2004, p. 19 (citaat).

op te lossen. Bovendien werd de bouw van een lange en omslachtige muur bekritiseerd door het leger. De route die werd gekozen was topografisch gezien niet de optimale controlevriendelijke route voor veiligheidsdiensten. Frappant tenslotte is dat Israël de muur voorstelt als een fysieke afscheiding die Palestijnen moet verhinderen Israël binnen te komen. Maar door de muur niet op de Groene Lijn te bouwen creëerde ze zelf een zone met duizenden Palestijnse inwoners (Seam Zone) die op geen enkele manier fysiek is gescheiden van Israël.⁴⁰³

B'Tselem publiceerde in samenwerking met Bimkom het rapport *'Under the guise of security: routing the separation barrier to enable Israeli settlement expansion in the West Bank' (2005)*. Ze toont het verband aan tussen de route van de muur en de Israëlische plannen voor nederzettingenexpansie. De muur loopt zodanig langs de nederzettingen dat het die omsluit, 'so the connection between the two cannot be denied'.⁴⁰⁴ Bimkom schrijft in een ander rapport: 'An (...) examination of the route shows that the planners of the Barrier focused almost exclusively on the desire to maintain the fabric of life of Israeli settlers (...).' Meer bepaald drie doelstellingen speelden mee: '1) the desire to include as many settlements as possible on the 'Israeli' side of the Barrier; 2) the desire to include areas intended for the future expansion of the settlements on the 'Israeli' side of the Barrier; 3) the desire to protect roads intended for Israelis only (...)'.⁴⁰⁵ Nagenoeg alle mensenrechtenorganisaties treden deze opinie bij, waaronder ook Al Haq.⁴⁰⁶ John Dugard (in zijn rapporten als VN-rapporteur) beklemtoont dat de muur naast de inname van land ook het leven van de Palestijnen ondraaglijk wil maken zodat mensen verhuizen. Naar schatting 15 000 Palestijnen hebben dat al gedaan.⁴⁰⁷ Het *International Court of Justice* in Den Haag veroordeelde de muur in 2004 op een gelijkaardige manier: 'The Court considers that the construction of the wall and its associated régime create a 'fait accompli' on the ground that could well become permanent, in which case, and notwithstanding the formal characterization of the wall by Israel, it would be tantamount to *de facto* annexation.'⁴⁰⁸ Zij beschouwt de constructie als een schending van de internationale wetgeving en verklaarde ze daarom als 'illegaal'.⁴⁰⁹ Intussen hebben leidende overheidsfiguren als Olmert en Livni verklaard dat de muur niet enkel veiligheidsdoelstellingen dient, maar ook politieke betekenis heeft: ze is ten dele gebouwd om nederzettingen te omsluiten en te 'beschermen', geven ze toe.⁴¹⁰ De muur levert in zekere mate meer veiligheid voor Israël, maar dat was niet het primaire doel van de bouw ervan. B'Tselem concludeert: Israel is once again relying on security arguments to unilaterally establish facts on the ground.'⁴¹¹

Op bepaalde punten snijdt de muur diep in de Westbank om nederzettingen te omsluiten en gebieden in de ruime omtrek bestemd voor toekomstige expansie. Maar deze omsluiting-annexering heeft ook een enorme fragmenterende impact. Vooral daar waar ze de nederzettingen Ariel en Ma'ale Adumim omgordt. Die twee 'vingers' verdelen de Westbank in feite in drie grote cantons: het noordelijke canton ten noorden van Ariel, het centrale canton tussen Ariel en Ma'ale Adumim en het zuidelijke canton ten zuiden van Ma'ale Adumim.⁴¹²

De muur wordt vaak 'Apartheid wall' genoemd. Maar dit is een ongefundeerde populaire term. Behalve dat ze het gebied meer fragmenteert, kan de muur op zichzelf niet in verband met Apartheid worden gebracht.

⁴⁰³ Lagerquist, 2004, p. 19; B'Tselem & Bimkom, 2005a, p. 9-12, 17; B'Tselem & Bimkom, 2005b, p. 1-3, 5; Bimkom, 2006, p. 3; Strawson, 2005, p. 4; OCHA, 2007, p. 46; Interview met Pogrud.

⁴⁰⁴ B'Tselem & Bimkom, 2005a, p. 13 (citaat), 9-18; B'Tselem & Bimkom, 2005b, p. 1-9; B'Tselem, 2009e; Bimkom, 2006, p. 6.

⁴⁰⁵ Bimkom, 2006, p. 6 (citaat).

⁴⁰⁶ Al Haq, 2006b, p. 2, 4; Al Haq, 2008b, p. 4.

⁴⁰⁷ UN Commission on Human Rights, 2005, p. 3; UN Commission on Human Rights, 2007, pp. 12-13.

⁴⁰⁸ Al Haq, 2006b, p. 3 (citaat); OCHA, 2007, p. 47 (citaat).

⁴⁰⁹ B'Tselem, 2009e; UN Commission on Human Rights, 2007, p. 12; HSRC, 2009, p. 196; OCHA, 2007, p. 46-47; Yiftachel, 2006, p. 80.

⁴¹⁰ Al Haq, 2006b, pp. 3-4; UN Commission on Human Rights, 2007, p. 12; OCHA, 2007, p. 46

⁴¹¹ B'Tselem, 2009e (citaat).

⁴¹² Bimkom, 2008, p. 19, 78, 80; Yiftachel, 2006, p. p. 78; Falah, 2003, p. 193; Al Haq, 2006b, p. 2; Al Haq, 2008b, p. 4; Badran, 2005; UN Commission on Human Rights, 2007, p. 14; OCHA, 2007, p. 124.

Speciale zones en obstakels

Her en der zijn speciale zones aangelegd door de Israëlis. Het gaat vooral om tientallen militaire zones (trainingsgebieden, vuurzones, kampen,...), verspreid over de Westbank en veiligheidszones rond de nederzettingen die niet zijn beschermd door de muur. Deze zones zijn niet toegelaten voor Palestijnen. De Jordaanvallei is nagenoeg één grote gesloten militaire zone. Er zijn ook duizenden hectares 'Groene zones' of 'Natuurreservaten'. Ze liggen in zone C en staan dus onder Israëlische controle. Meer dan 30% van die zones overlappen met gesloten militaire zones en zijn zo ontoegankelijk voor Palestijnen.⁴¹³

Vooraf op en langs de wegen, maar ook op of rond andere zones heeft Israël honderden fysieke obstakels aangebracht. De Westbank ligt er mee bezaaid. Volgens een telling van OCHA waren er in februari 2009 in totaal 535 fysieke obstakels (checkpoints, wegblokken, hekken, aarden muren, afsluitingen,...).⁴¹⁴

Administratieve belemmeringen

Naast geografische zijn er ook vele administratieve belemmeringen die van zone C een exclusieve Israëlische zone maken. Vooral het systeem van pasjes en planningsrestricties zijn hier te vermelden. Palestijnen moeten ten eerste steeds hun identiteitsdocumenten bij zich hebben. Ze worden afgeleverd aan de Israëlische checkpoints. Ze moeten op ieder moment getoond worden als het leger dat wil. De pasjes zijn vooral nodig om de zones C 'over te steken', dus te reizen tussen de regio's onder Palestijnse controle, onderbroken door checkpoints. Ze zijn nodig om door de poorten in de muur te komen. En ze zijn nodig om bepaalde wegen te berijden.⁴¹⁵

Er zijn ten tweede vele administratieve planningsprocedures die verhinderen dat Palestijnen land kunnen bewerken en huizen (en andere constructies) kunnen bouwen. De ruimtelijke planning van zone C wordt volledig door Israël bepaald (Israeli Civil Administration). Terwijl Israël in die zone massaal eigen constructies bouwt en uitbreidt, maakt zij dat vrijwel onmogelijk voor de Palestijnen. Order 393 (1970) geeft de militaire opperbevelhebber de autoriteit om de bouw van Palestijnse constructies te verhinderen indien hij gelooft dat dit verbod nodig is voor de veiligheid van het Israëlische leger of om de 'publieke orde' te behouden. Ook op basis van het feit dat Palestijnen vaak niet kunnen aantonen dat de grond werkelijk aan hen toebehoort, worden bouwvergunningen geweigerd. Sinds de jaren 1980 en vooral na de Oslo-akkoorden verstrekte het nog maar weinig bouwtoelatingen aan de Palestijnen, slechts een paar per jaar. De Palestijnen hebben echter, vooral door familie-uitbreiding, nood aan nieuwe huizen. En de mogelijke uitbreidingsgebieden liggen in zone C. Omdat zij goed beseffen dat de kans om bouwtoelatingen te verkrijgen bijna nihil is, bouwen ze 'illegaal'. Israël voert een beleid om deze 'illegale' huizen te vernietigen: van 2000 tot 2007 zijn er 'demolition orders' uitgereikt voor 4 820 gebouwen; 1 620 daarvan zijn reeds uitgevoerd. Dit zijn 'administrative house demolitions'. Duizenden huizen die werden gebouwd in de nederzettingen zonder toelatingen werden niet aangeraakt. In de plaats leverde men retroactieve bouwvergunningen. In één en dezelfde zone (stelt ook B'Tselem) is er een overduidelijke discriminatie tussen settlers en Palestijnen. Bimkom concludeert in haar studie uit 2008 omtrent het Israëlische ruimtelijke planning-beleid in zone C (veelzeggend getiteld *'The prohibited zone'*) dat er een 'deliberate and consistent policy' is in deze zone 'with the goal of restricting Palestinian construction and development and limiting its spatial dispersion'.^{416 417}

DE CREATIE VAN RESERVATEN EN SEGREGATIE

Door de cumulatie van talrijke geografische en administratieve factoren (nederzettingen, outposts, gesloten of verboden zones, natuurreservaten, checkpoints, barrières, joodse wegen en de muur) is de geografie van de Westbank een complexe puzzel geworden, een mozaïek van zones met een verschillend statuut. Meer bepaald zijn de Palestijnse gemeenschappen herleid tot 'enclaves'. Het zijn, aldus Amira Hass, 'scattered islands (...) [areas A and B] separated by each other by the vast ocean of C lands', door

⁴¹³ Bimkom, 2008, pp. 19-20; B'Tselem, 2009a; B'Tselem, 2008a, p. 10; OCHA, 2007, pp. 42-44, p. 105

⁴¹⁴ HSRC, 2009, p. 196; B'Tselem, 2009d; B'Tselem, 2008b, 12; OCHA, 2007, pp. 64-65

⁴¹⁵ Regan, 2008, p. 208; Strawson, 2005, p. 4; HSRC, 2009b, 8.

⁴¹⁶ Bimkom, 2008, p. 157 (citaat).

⁴¹⁷ B'Tselem, 2009f; Adalah, 2000, p. 10; Bimkom, 2008, 7-8, 10, 157-158; OCHA, 2007, 123; Halper, 2002.

Israël gecontroleerd en nagenoeg exclusief Israëliësch.⁴¹⁸ Vooral de wegen blijken belangrijk voor de 'verdeling'. OCHA schreef in haar rapport *'The humanitarian impact on Palestinians of Israeli settlements and other infrastructure in the West Bank'* (juli 2007): 'Each Palestinian enclave is geographically separated from the other by some form of Israeli infrastructure including settlements, outposts, military areas, nature reserves and the Barrier. However, the Israeli road network is the key delineator in marking the boundaries of the enclaves.'⁴¹⁹ Combinaties van beperkingen hebben het gebied, aldus B'Tselem, opgesplitst in zes geografische secties: de noordelijke, centrale en zuidelijke 'cantons' in het kerngebied van de Westbank, vervolgens ook de geïsoleerde sectie van de Jordaanvallei (met Jericho), Oost-Jeruzalem en de enclaves als gevolg van de Muur ('seam enclaves' en 'internal enclaves'). Binnen de noordelijke, centrale en zuidelijke cantons liggen dan nog verschillende sub-cantons. In de noordelijke sectie worden Nablus (onder 'siege' geplaatst, dus enkel in en uit te gaan via checkpoints), Jenin, Tubas en Tulkarem van elkaar en de dorpen gescheiden. In de centrale sectie is er een opdeling in Salfit en Ramallah. In de zuidelijke worden Bethlehem en Hebron gescheiden. En dan zijn er binnen deze gebieden nog verdere versnipperingen.⁴²⁰

Deze enclaves worden langs alle kanten ingeperkt. Steden en dorpen kunnen niet meer groeien. Hun buitengrenzen worden gecontroleerd door Israël, die zorgt dat ze niet opschuiven (territoriale 'containment'). Buiten de eigen zones kan er geen grond gekocht, gehuurd of bewerkt worden. Maar ook de bewegingsvrijheid wordt extern beperkt. Om van de ene enclave naar de andere te gaan (en dus zone C-gebied over te steken, zie ook vorige), worden Palestijnen met allerlei hindernissen, omwegen, vertragingen en controles geconfronteerd. De bewegingsstroom en transport van de Palestijnen wordt gekanaliseerd naar de checkpoints. Die kunnen ze pas voorbij indien ze in het bezit zijn van pasjes. Om van de noordelijke naar de centrale sectie te reizen moeten ze door het Za'tara (Tapuach) checkpoint. Het 'Container' checkpoint controleert mobiliteit tussen de zuidelijke en centrale sectie. Van en naar de Jordaanvallei liggen de checkpoints Tayasir, Hamra, Gittit en Yitav. Ook in bepaalde Palestijnse gebieden zijn er Israëliëse toelatingen nodig, bijvoorbeeld Nablus. Er is tevens een systeem van toelatingen en checkpoints voor ingang in Israël (inclusief West-Jeruzalem) en (door Israël geannexeerd) Oost-Jeruzalem. Sinds de jaren 1990 kan men enkel via speciale toelating ('personal exit permit') naar Israël reizen. Zo kwam er tegelijkertijd een opdeling tussen de Westbank en Oost-Jeruzalem. Om Oost-Jeruzalem binnen te treden had men nu speciale toelatingen nodig. Die werden op kleine schaal en volgens onbekende criteria toegestaan. Vooral tijdens de Ramadan, Kerstmis en Pasen willen islamitische en christelijke Palestijnen uit de Westbank naar Jeruzalem om er te bidden of te vieren. Maar op die momenten legt Israël altijd een strengere 'closure' op. Palestijnen van de Westbank die een speciale toelating verkregen om Jeruzalem te betreden, moeten gebruik maken van vier checkpoints. Om vanuit het district Ramallah, ten noorden van Jeruzalem, naar Jeruzalem te gaan, passeren ze Qalandiya. Om vanuit het district Bethlehem, ten zuiden van Jeruzalem, de stad te bereiken, moeten ze via Gilo. Heel eenvoudige dingen, uit gaan werken, naar school gaan, producten verkopen of verhandelen, medische zorg verkrijgen, familie bezoeken,... verlopen door dit systeem via allerlei omwegen en zeer traag, vereisen bureaucratische procedures of zijn soms onmogelijk. De enclaves zijn zo verworpen tot 'reservaten': ingeperkte, afgesloten en gefragmenteerde zones voor de Palestijnse bevolking.⁴²¹

De Israëliërs daarentegen bevinden en bewegen zich in het territoriaal aaneengesloten gebied rond de Palestijnse gemeenschappen. Het is een gebied dat in het midden van de Westbank rond de enclaves

⁴¹⁸ Hass, 2002, p. 9 (citaat).

⁴¹⁹ HSRC, 2009, p. 258 (citaat); OCHA, 2007, p. 69, 70 (citaat); UN Commission on Human Rights, 2007, 16.

⁴²⁰ B'Tselem, 2009d; B'Tselem, 2004, p. 4; B'Tselem, 2007a; UN Commission on Human Rights, 2007, p. 16; Ma'an Development Center, 2008, p. 7, 17; Yiftachel, 2005, pp. 126-127; Bishara, 2001, p. 10, 19, pp. 139-140; HSRC, 2009, p. 258; HSRC, 2009b, p. 8, 11, 13; Halper, 2002; Halper, 2006; Farsakh, 2003; OCHA, 2007, p. 71; Reuveny, 2003, p. 360; Catherine, 2002, 194; UN Commission on Human Rights, 2007, p. 16; Bimkom, 2008, p. 15; Al Haq, 2001, p. 24; Interview met Reynolds. Ghazi-Walid Falah gebruikt het concept van 'non-contiguous enclaves'. (Falah, 2003, p. 184; Falah, 2005, p. 1345) Net als zijn leengebruik van de term 'exclaves' uit de politieke geografie die er interstatelijke relaties mee duidt, adapteert hij ook dit concept aan het specifieke geval van de Israëliësch-Palestijnse ruimte. Hij definieert het als 'small islands of land located within another's territory, functioning along similar lines of a partitioned geometry'. (Falah, 2003, p. 184)

⁴²¹ B'Tselem, 2009d; B'Tselem, 2009a; B'Tselem, 2004, p. 4; B'Tselem, 2007a; Falah, 2003, p. 193; Bishara, 2001, pp. 139-140; Al Haq, 2001, p. 23, pp. 28-29; OCHA, 2007, pp. 72-73, p. 124; HSRC, 2009, p. 199; Hass, 2002, p. 8; Carey, 2003, p. 687; Interview met Reynolds; Halper, 2002.

cirkelt en zowel westwaarts als oostwaarts uitmondt in grote blokken landmassa, respectievelijk de staat Israël en de Jordaanvallei. Marwan Bishara gebruikt de metafoor van 'kaas met gaten': 'The small disconnected and empty black holes are the Palestinian cantons (...) and the surrounding continuous and rich yellow part constitutes the Jewish settlements.'⁴²² Israëlis-joden kunnen zich in dat gebied vrij en snel bewegen. Zij maken gebruik van de wegen die voor hen zijn aangelegd en die de nederzettingen met elkaar en met Israël verbinden. Israëlische settlers worden volgens militaire orders enkel verboden in Zone A te komen (behalve in heel uitzonderlijke omstandigheden) en vaak mogen ze ook niet of beperkt reizen in B. Ze hoeven die zones echter niet te doorkruisen om alles te kunnen bereiken.⁴²³

De hele ruimtelijke ontbinding van de Westbank is geen 'toeval'. Het is het resultaat van een bewust en systematisch Israëliësch beleid van 'dynamic enclavisation' en 'enhancing 'non-contiguity of territory', aldus Falah.⁴²⁴ 'It is 'unnatural' in that it is directed by blueprinting for control of territory, analogous in some ways to the manner in which a general staff on the battlefield contemplates its vista of confrontation.'⁴²⁵ Er zit een geopolitieke ideologie achter die de handelingen op een uniforme manier stuurt. Het gebied werd door centrale overheidsplannen verdeeld in enclaves. Dat is ook de opinie van Samir Awad, professor internationale politiek aan de Birzeit University: 'They dissected the Westbank in different regions, all controlled by Israel. It is the consequence of plans of the Israeli establishment.'⁴²⁶ En Falah nogmaals: 'The dynamics of 'claving' bears strong similarity to spatial partitioning familiar under labels such as gerrymandering, zoning and redlining when applied to discriminatory manipulation of space and its allocation for the benefit and power enhancement of a given social class or ethnic group in the population.'^{427 428}

De nederzettingen zijn in de loop der tijden zodanig ruimtelijk ingepland in de Westbank dat zij een Palestijnse territoriale en politieke continuïteit moesten verhinderen. Dat waren de plannen van de verschillende regeringen, met inspiratie op het 'Master Plan for the Development of Settlement in Judea and Samaria 1979-1983' vanwege Matityahu Drobles (Oktober 1978). Dat stelde: 'State and uncultivated land should be seized immediately for the purpose of settlement in the areas among and around the population centers with the aim of preventing as much as possible the establishment of another Arab state in these territories. It will be difficult for the minority to form a regional connection and political unity when split by Jewish colonies.'⁴²⁹ Bimkom schrijft dat nederzettingen 'were located so as to secure spatial separation and control'⁴³⁰ John Quigley: 'In promoting settlement the government (...) sought to use the settlements as physical obstacles to separate Arab towns from one another and to decrease the possibility of united political action against the occupation.'⁴³¹ Halper spreekt over een 'systematic campaign designed to confine Palestinians to small and disconnected enclaves (...) that ensure Israeli control over any Palestinian entity'.⁴³² Ook de muur en de checkpoints 'suggest a policy permanently to divide the West Bank'.⁴³³ In verband met de wegen, zegt een 'Master Plan': 'The settler roads have been used to carve the West Bank up into cantons, and helped to turn Palestinian cities into controlled and encircled enclaves which have no space to expand. This effect is indeed a stated policy of the Israeli authorities, who have indicated their intention to use the bypass road system as a tool to 'reduce the uncontrolled spread of Arab settlement'.^{434 435}

⁴²² Bishara, 2001, p. 144 (citaat).

⁴²³ Falah, 2003, p. 193; Bishara, 2001, pp. 139-140; B'Tselem, 2004, p. 4; Hass, 2002, p. 6; HSRC, 2009b, p. 14.

⁴²⁴ Falah, 2005, p. 1345 (citaten).

⁴²⁵ Falah, 2005, p. 1345 (citaat).

⁴²⁶ Interview met Awad.

⁴²⁷ Falah, 2003, p. 185 (citaat).

⁴²⁸ Falah, 2003, p. 185; Falah, 2005, p. 1345, 1359; Doom, 2001, p. 325; HSRC, 2009b, p. 11; Halper, 2002; Collins, 1995; Interview Awad.

⁴²⁹ Al Haq, 2001, p. 21 (citaat Drobles plan).

⁴³⁰ Bimkom, 2008, p. 15 (citaat).

⁴³¹ Quigley, 2005, p. 175 (citaat).

⁴³² Halper, 2002 (citaat).

⁴³³ HSRC, 2009b, p. 11 (citaat).

⁴³⁴ Aldus 'Master Plan for Settlement of Samaria and Judea, Plan for Development of the Area for 1983-1986, 1983, vanwege het Israëliësch ministerie van Landbouw en de 'Settlement Division' van de WZO). (HSRC, 2009, p. 198; B'Tselem, 2004, p. 6).

Men wilde de bevolking van de andere groep, ten eerste, demografisch concentreren of apart plaatsen. Toen het Oslo-akkoord was getekend beschouwden Israëlische senior-overheidsfiguren het principe van demografische scheiding één van de meest positieve aspecten van dat akkoord. Ten tweede wilde men die bevolking verdelen omwille van verschillende doelstellingen die in feite alle neerkomen op het verdeel-en-heers-mechanisme. Men wilde ze 'verdelen' opdat er geen politieke, nationale en economische gemeenschap kon (en kan) ontstaan wegens breuken in de 'physiology of normal circulation flows'. En op die manier kon Israël ook 'heersen': het had territoriale, militaire en economische controle. Falah: 'All such partitioning seeks to reinforce and reproduce spatial, economic and military hegemony over a dependent population'.⁴³⁶ Anderen volgen die opinie. Ruddy Doom schrijft dat het een doel was van Israël om de Palestijnse ruimte te versnipperen 'in kleinere sociale en geografische eenheden die gemakkelijk te beheersen zijn'.⁴³⁷ HSRC schrijft dat Israël een 'grand policy' voert 'to fragment the OPT for the purposes of segregation and domination'.^{438 439}

Het beleidsproces van enclavisering, demografische concentratie en restricties impliceert een institutionele residentiële segregatie. De bevolkingsgroepen leven in één klein gebied toch apart van elkaar, het resultaat van bestuur. 'Division of the population in the OPT is orchestrated through legislation that categorises the entire population by its identity and allows each group the right to live only in its assigned geographic zones.'⁴⁴⁰ Daarnaast is er ook ruimtelijke en sociale segregatie. Het militair bestuur verhindert zoveel mogelijk de ontmoeting tussen beide bevolkingsgroepen. De Palestijnen leven in hun enclaves; Israëlische burgers in zone C, in en rond hun nederzettingen. Ze komen nauwelijks in contact. De enkele Palestijnse arbeiders die in de nederzettingen werken, de Palestijnse auto's die nog naast de Israëlische mogen rijden op de paar wegen die openblijven, en dat is het zowat. Ook deze scheiding is door beleid opgelegd en geïnstitutionaliseerd.

Sommigen werpen op dat de enclavisering (en bij uitbreiding de segregatie) in onderling overleg gebeurde met de Palestijnse autoriteit.⁴⁴¹ In het Oslo-proces was de opdeling van de Westbank in A, B, en C-zones overeengekomen met de PA. Kan dit argument onze conclusie omtrent het landbeleid verhinderen? Het is zeer twijfelachtig dat het Palestijnse leiderschap echt vrijwillig instemde met een opdeling van 'haar' grondgebied, wat een maatschappij onmogelijk maakt en haar macht over het gebied hypothekeert. Het is ook twijfelachtig dat zij kon leven met de beperkte rechten van de Palestijnen. Akkoorden in verband met de Westbank zijn het gevolg van de asymmetrische verhouding tussen een machtig Israël en de onmachtige PA. De ene legt zijn plan op, de andere kan moeilijk anders dan aanvaarden. Enclavisering en segregatie zijn het gevolg van intentioneel en unilateraal Israëliësch beleid.

CONCLUSIE

De conclusie kan kort zijn. Op het vlak van land komt de situatie immers zeer overtuigend overeen met het betreffende Apartheids criterium. Er is landonteigening, ongelijke landallocatie, exclusie uit zones, enclavisering en institutionele residentiële en sociale segregatie. Israëlis-joden en Palestijnen wonen en leven totaal gescheiden van elkaar. De eerste groep leeft in een grote aaneengesloten zone en beweegt zich vrij, de andere in ingeperkte enclaves of reservaten. Deze maatregelen maken, zoals betoogd, deel uit van een door ideologie gedreven, bewust en planmatig overheidsbeleid.

⁴³⁵ HSRC, 2009, p. 198, 257-258; HSRC, 2009b, p. 11; B'Tselem, 2004, p. 6; Usher, 2005, p. 29; Al Haq, 2001, p. 21; Adalah, 2000, p. 10; Bimkom, 2008, p. 15; Quigley, 2005, p. 175; Halper, 2002.

⁴³⁶ Falah, 2003, p. 185 (citaat). Falah vergelijkt het met de Noord-Amerikaanse strategie ten aanzien van de inheemse bevolking: ze werden 'surrounded, boxed in and in effect suffocated and subjugated'. (Falah, 2005, p. 1345 (citaat)).

⁴³⁷ Doom, 2001, p. 336 (citaat). De fragmentatie wordt, volgens Doom, ook 'doelbewust instandgehouden om de onderhandelingspositie van het Palestijnse volk in het vredesproces te ondermijnen.' (Doom, 2001, p. 325 (citaat)).

⁴³⁸ HSRC, 2009b, p. 13 (citaat).

⁴³⁹ Falah, 2003, p. 185; Falah, 2005, pp. 1345-1346; Halper, 2002; HSRC, 2009, p. 257; HSRC, 2009b, p. 13; Bimkom, 2008, p. 17, 23; Doom, 2001, p. 325, 336.

⁴⁴⁰ HSRC, 2009, p. 257 (citaat).

⁴⁴¹ Onder andere in het interview met Hareuveni (B'Tselem) wordt dat argument aangehaald.

3.2.2. SEPARATE AND UNEQUAL

De Palestijnen en Israëlis-joden leven fysiek en mentaal apart van elkaar. Maar dit impliceert niet noodzakelijkerwijze dat er discriminatie is. Hierboven zijn echter reeds indicaties gegeven dat segregatie en discriminatie in het geval van de Westbank wél samengaan. Het zal hierna blijken dat de aparte samenlevingen niet ‘separate and equal’ zijn. Er is geen ‘separate development’. Het is niet zo dat de omstandigheden binnen de enclaves dezelfde zijn als die binnen de Israëlis-joodse zones. Integendeel: de joodse en Palestijnse samenlevingen zijn ‘separate and unequal’. Aan de ene kant is dat een logisch gevolg van de geografische enclavisering, aan de andere kant is er een algemene institutionele discriminatie vanwege het Israëlische bestuur.

Een maatschappij die bestaat uit verspreide én ingesloten enclaves is niet levensvatbaar. Een maatschappij steunt op ‘circulation flows’ van politieke, economische, sociale en culturele aard. Ruimtelijke continuïteit en vrijheid van beweging zijn belangrijke voorwaarden voor volwaardige sociale contacten, economische uitwisselingen, effectief politiek bestuur en – maar in mindere mate – onderwijs, cultuur en religie. ‘No proper functioning of a state will be attainable if its territory is divided into half a dozen pieces and movement from one piece to another requires the approval of another state. (...) In no case can an ensemble of enclaves with minimum inter-circulation from a viable territorial-political entity. Such a state could perhaps exist only through some form of cyber-circulation, a kind of polity in electronic space.’⁴⁴² Ook volgens Robinson is ‘the possession of an uninterrupted territory (...) one of the principal requisites for the smooth functioning of a political entity- so much that any discontinuity in territory must be presumed to raise particularly delicate problems in political geography.’⁴⁴³ Enclaves kunnen intern dan wel een zekere vrijheid waarborgen en een leven aanbieden aan de inwoners, maar dat blijft altijd zeer beperkt. In de Westbank zijn er vele enclaves/eilandjes. Ze zijn sterk verspreid en territoriaal ingeperkt. En de verbindingen ertussen zijn sterk verstoord. Israël controleert de schakels tussen de enclaves en ze kiest ervoor een beleid te voeren van selectiviteit, bureaucratie, onvoorspelbaarheid, verbod en exclusiviteit. De dynamieken en flows tussen de enclaves onderling en in verbinding met de ruimte tussen hen zijn dus doorbroken. Op zich zijn enclaves niet leefbaar, en de Palestijnse zeker niet.⁴⁴⁴

Daarbovenop (en er heel nauw mee verweven) komt dat Israël de twee bevolkingsgroepen binnen dezelfde regio van de Westbank totaal verschillend behandelt, op basis van verschillen in hun etniciteit/nationaliteit/religie. De Israëlis-joden worden geprivilegieerd, de Palestijnen gemarginaliseerd. Dat gebeurt in alle maatschappelijke domeinen: landallocatie en mobiliteit (zoals al gezien), politiek, economisch, sociaal, cultureel. Zo ontstaan er in feite twee verschillende maatschappijen die parallel naast elkaar bestaan in eenzelfde klein gebied: een dominante joodse maatschappij en een ondergeschikte Palestijnse enclaveverzameling (een non-maatschappij in feite) aan de andere kant. Ik schets die twee maatschappijen apart, zoals ze ook bestaan.

‘HET BELOOFDE LAND’: DE JOODSE MAATSCHAPPIJ IN DE WESTBANK

De Israëlis-joodse maatschappij in de Westbank bestaat uit die gebieden waar settlers leven, de nederzettingen en outposts dus, maar behelst ook de wegen en andere zones. In feite valt die maatschappij qua grenzen min of meer samen met zone C. Om het met de ‘kaas met gaten’-beeldspraak te zeggen: het gaat om de ‘kaas’ rond de gaten.

De joodse gebieden kregen een extraterritoriale status en kwamen niet onder militair maar onder Israëlisch civiel bestuur. Onder de definitie van ‘Israëli’ valt ook iemand die zijn/haar residentie heeft in de Westbank (Paragraaf 6B van de Israeli Emergency Regulations). Ze zijn geregistreerd in het Israëlisch Bevolkingsregister. De settlers worden direct bestuurd door de staat Israël als burgers van die staat. Ze hebben alle rechten die burgers in Israël hebben. De Israëlische wetgeving is ook op hen van toepassing,

⁴⁴² Falah, 2005, p. 1346 (citaat).

⁴⁴³ Falah, 2005, p. 1346 (citaat).

⁴⁴⁴ Falah, 2005, pp. 1345-1346.

veelal extraterritoriaal en indirect. Elementen van de Israëlische civiele wetgeving worden geïncorporeerd in militaire orders en die worden dan vervolgens toegepast. Wetten rond strafberechting, taken, verzekeringen, producten en diensten, en volkstellingen gelden extraterritoriaal. Tevens zijn de Basiswetten van toepassing voor settlers (en enkel voor hen). De nederzettingen kregen de status van 'gemeentes'. Hun lokale raden namen de Israëlische wetten over. Settlers werden immuun ten aanzien van de lokale wetgeving van de Westbank en de militaire orders van het militaire bestuur.⁴⁴⁵ Amnon Rubinstein schrijft: 'The Military Government is nothing more than a symbol, through which Israeli law and governance operate.'⁴⁴⁶

Politiek zijn de settlers sterk gelinkt aan de staat. Zij bepalen voor een groot deel het politieke beleid in Israël. Ze worden (over)vertegenwoordigd door parlementsleden en ministers. Ze hebben de plicht om in het leger te dienen en bekleden daarin ook sleutelposities. Ze vormen één van de meest invloedrijke lobbies in de Israëlische politiek, hoewel ze officieel buiten de staat leven. De Elections to the Knesset Law geldt ook voor hen: de settlers zijn de enige 'nonresidents' die het recht hebben te stemmen. In feite bepalen zij mee het beleid over de Westbank. Ook politiek-ideologisch spelen ze een belangrijke rol. Falah schrijft hieromtrent: 'In some sense these settlements are 'forward' exclaves or 'micro-colonies', because they act on behalf and reflect the government policy and are serving, like outposts, to capture and control more territory.'^{447 448}

De Criminal Law bepaalt dat settlers worden berecht in Israëlische civiele rechtbanken, niet in de militaire rechtbanken die in de Westbank zijn gevestigd. Die zijn nochtans ingesteld voor alle inwoners van de Westbank. Ze hebben officieel territoriale en extra-territoriale jurisdictie om iedere persoon die een misdaad begaat binnen of buiten het gebied te vervolgen, ongeacht het burgerschap van de persoon. Maar Israëlis worden net omwille van hun extraterritorialiteit berecht volgens de civiele rechtsprocedures van de staat Israël (in Israël zelf of in de nederzettingen), ook al plegen ze een misdrijf dat onbetwistbaar gerelateerd is aan de veiligheid binnen het bezette gebied, wat in de militaire rechtbank zou moeten voorkomen. Dit impliceert *de facto* dat de settlers kunnen rekenen op een eerlijk proces. Ze krijgen uitgebreide rechten als beklagde en gedetineerde. In de praktijk is er daarenboven een zachte behandeling vanwege Israël tegenover settlers die misdaden plegen.⁴⁴⁹

Israëlische burgers kunnen geen administratieve detentie ondergaan. Settlers kunnen slechts een beperkte periode vastgehouden worden voor de rechtszaak. Ze moeten binnen de 24 uur voor de rechter worden gebracht; die kan de persoon maximum 30 dagen vasthouden zonder proces. Settlers hebben recht op adequate verdediging, voorwaardelijke invrijheidsstelling en strafmaxima. De vonnissen en strafmaten zijn in proportie met de misdaad, of lichter.⁴⁵⁰

Er zijn reeds vele gevallen gerapporteerd van Israëlische settlers die Palestijnen aanvallen, verwonden of doden. Ze plegen niet enkel defensieve en vergeldingsdaden (als antwoord op Palestijnse acties), maar vertonen vaak een grote agressie. Individueel of in groep voeren ze aanvallen uit op Palestijnen en hun eigendom om hun angst aan te jagen of te straffen. Ze vernietigen velden en (olijf)boomgaarden, mishandelen en slaan, schieten op hen of op huizen, etc. Daarbij gebruiken ze soms vuurwapens, overhandigd door de IDF. Al Haq merkt uit veldonderzoek op dat geweld vanwege settlers de laatste jaren is toegenomen. De IDF-houding ten aanzien van dit settlergeweld varieert van non-interventie tot actieve medewerking. In de meeste gevallen komen de soldaten nauwelijks tussen om geweld preventief te verhinderen of te stoppen, en voeren ze achteraf geen onderzoek uit. In bepaalde gevallen beperkte de IDF

⁴⁴⁵ Benvenisti, 1992, p.135-138; Quigley, 2005, p. 180; Regan, 2008, p. 209; HSRC, 2009, pp. 107-110; HSRC, 2009b, p. 7, 13; B'Tselem, 2009a; B'Tselem, 2008a, 15; B'Tselem, 2002; Al Haq, 2001, p. 17, 21, 24; Bishara, 2001, p. 20; Glaser, 2003, p. 414; Farsakh, 2003, p. 236.

⁴⁴⁶ HSRC, 2009, p. 109 (citaat).

⁴⁴⁷ Falah, 2003, p. 188 (citaat).

⁴⁴⁸ Yiftachel, 2006, p. p. 85, 96; Benvenisti, 1992, p.135-136; Glaser, 2003, p. 414; Falah, 2003, p. 188.

⁴⁴⁹ Benvenisti, 1992, p. 117, 135; Quigley, 2005, p. 181; Al Haq, 2001, p. 17, 24, 31; HSRC, 2009, p. 107, 115, 117; HSRC, 2009b, p. 7, 10; Yesh Din, 2007, p. 34, pp. 36-37, p. 39, pp. 57-58; MIHR & JCHR, 2004, 48; B'Tselem, 2009a; Interview met Hareuveni.

⁴⁵⁰ Al Haq 2001, p. 32; Yesh Din, 2007, p. 58.

de bewegingsvrijheid van de Palestijnen die werden aangevallen, bijvoorbeeld via het opleggen van een avondklok, officieel om hen te beschermen. Zo ontstaat een absurde situatie waarbij settlers vrij spel krijgen om de Palestijnen en hun eigendom aan te vallen. In andere gevallen participeert het leger actief in aanvallen op Palestijnen. In Hebron worden Palestijnen, waaronder schoolkinderen, regelmatig aangevallen door settlers. In bepaalde gevallen krijgen ze IDF-escortes mee om hen te beschermen. 'The Israeli authorities employ an undeclared policy of leniency and compromise toward Israeli civilians who harm Palestinians. The authorities show little interest in uncovering the substantial violence that Israeli civilians commit.'⁴⁵¹ Misdaden van settlers tegen Palestijnen of hun bezit worden niet efficiënt en mild onderzocht. Indien er al een proces gestart wordt, dan gebruikt men vaak compromissen of laat men zaken vallen wegens gebrek aan bewijs. Zelden worden daders daadwerkelijk vervolgd. Er zijn voorbeelden waarbij settlers Palestijnen hebben vermoord en er met een disproportioneel lichte straf van af kwamen. Noch het leger noch de politie ondernemen veel actie ten aanzien van settlers. Arabische rechtbanken hebben hier geen vat op en moeten Israëlis ongestraft laten.⁴⁵²

Joodse Israëlis krijgen over het algemeen het volledige recht op vrijheid van meningsuiting, vereniging en protest.⁴⁵³

De regering bepaalt dat de economische omstandigheden in de settlements dezelfde moeten zijn als in Israël. Ook in deze gebieden kwamen er dus regelingen aangaande de kwaliteit van goederen en diensten.⁴⁵⁴ De staat levert verzekering bij verlies van eigendom en landbouwinvestering door droogte.⁴⁵⁵ De settlements worden beschouwd als 'development areas', met massale investering en financiering vanuit Israël als gevolg, ook vanwege de overheid van de staat Israël.⁴⁵⁶ Tewerkstelling wordt voor een deel geregeld vanuit de Employment Agency in Israël. De meeste nederzettingen worden ook beschouwd als 'national priority areas'. Settlers en andere Israëlische burgers die in de nederzettingen investeren of werken, krijgen significante voordelen, geleverd vanuit zes regeringsministeries. Het ministerie van constructie en huisvesting levert leningen voor de aankoop van appartementen. De Israel Lands Administration geeft prijsreducties voor de verhuur van grond. Het ministerie van onderwijs geeft impulsen voor leraars, vrijstelling van 'tuition fees' in kinderscholen en vrij transport naar school. Het ministerie van industrie en handel geeft voordelen voor investeerders, infrastructuur voor industriële zones, etc. Het ministerie voor werk en sociale zaken geeft voordelen voor sociaal werkers. Het ministerie van financiën geeft reducties in de inkomentak voor individuen en bedrijven (verwijderd in 2003). Het ministerie van binnenlandse zaken levert veel hogere subsidies aan de nederzettingen dan aan gemeenschappen in Israël zelf. De staat werkt in de financiering samen met de WZO.⁴⁵⁷

De onderwijsinstellingen van de settlements werden geïntegreerd in het Israëlische ministerie van onderwijs. De scholen worden gefinancierd door de overheid.⁴⁵⁸ De Israëlische ministeries hebben tevens zeggenschap over medische faciliteiten, milieu, etcetera.⁴⁵⁹

Terwijl de nederzettingen en de zones errond buiten de staat Israël liggen (buiten de Groene Lijn dus), zijn ze *de jure* geïncorporeerd in de staat. 'By conflating law in the settlements with law in Israel, [this] (...) has the effect of creating a Jewish-Israeli society that is integrated legally, socially, and economically across the

⁴⁵¹ B'Tselem, 2009a (citaat); B'Tselem, 2001 (site).

⁴⁵² Al Haq 2001, p. 32; Quigley, 2005, p. 181; MIHR & JCHR, 2004, p. 48; B'Tselem, 2009a; B'Tselem, 2008b, p. 16; B'Tselem, 2001 (site); Al Haq, 2008b, p. 3; UN Commission on Human Rights, 2007, p. 15; OCHA, 2007, p. 116; Al Haq 2001, pp. 32-33; Al Haq, 2008, p. 2; Al Haq, 2008b, p. 4; HSRC, 2009b, p. 10; Yesh Din, 2007, p. 58.

⁴⁵³ HSRC, 2009, p. 243.

⁴⁵⁴ Supervision of Goods and Services Law, Amendement nr. 12, 1982.

⁴⁵⁵ Property Tax and Compensation Fund Law, 1961; Property Tax and Compensation Fund (Payment of Compensation for Damages) (Israeli External Property) Regulations, 1982

⁴⁵⁶ Israeli Encouraging Capital Investments Law, 1959

⁴⁵⁷ Benvenisti, 1992, p.135-136; Quigley, 2005, p. 175, 177; Bishara, 2001, p. 135; Al Haq, 2008b, p. 2; B'Tselem, 2009a; B'Tselem, 2002; HSRC, 2009, p. 106, 132.

⁴⁵⁸ Benvenisti, 1992, p.139; HSRC, 2009, p. 106; HSRC, 2009b, p. 11.

⁴⁵⁹ HSRC, 2009, p. 106.

Green Line'.⁴⁶⁰ Maar ook geografisch zijn ze gelinkt aan Israël. De wegen verbinden de nederzettingen met elkaar en Israël. De laatste jaren is de territoriale continuïteit verhoogd tussen de nederzettingen die dicht bij Israël liggen en Israël zelf. Die continuïteit werd in feite 'gebetonneerd' door de bouw van de muur rond nederzettingen als Ariel en Ma'ale Adumim. Ruimtelijk werden zij nu expliciet aan de staat Israël gelinkt oftewel geannexeerd. Graham Usher: 'They are integrated legally, spatially, culturally, and materially into Israel through laws, services, infrastructure, and a road network that reaches all the way from Tel Aviv to the Jordan River.'⁴⁶¹ De politieke geograaf Falah gebruikt een term uit de politieke geografie, oorspronkelijk bedoeld voor de analyse van interstatelijke relaties: 'exclaves'. In de woorden van Glassner (1993) zijn dit 'small pockets of land lying outside the main territory [but] within the territory of neighboring states'.⁴⁶² Falah beschouwt de Israëlisch-joodse nederzettingen en de omliggende landpercelen als 'exclaves' van Israël. Zo worden zij ook behandeld door Israël. Maar omdat ze worden geïncorporeerd in de primaire territoriale ruimte treedt er dan wel weer een soort 'de-exclavization', meent hij nog.^{463 464}

Belangrijk hier is vooral het feit dat de nederzettingen onder een 'zacht' Israëlisch civiel bestuur vielen (en niet onder een militair bestuur) dat hen bovendien extra bevoordeelde op alle vlakken. Deze zones in de Westbank kregen van de staat een totale voorkeursbehandeling. Zij hebben vele faciliteiten, diensten, economische mogelijkheden; ze hebben bestuur; ze hebben bewegingsvrijheid;... In het gebied van de Westbank werd de zone van de nederzettingen (zone C) een soort 'belofde land'.

DE PALESTIJNSE NON-MAATSCHAPPIJ

De Palestijnse 'maatschappij' bestaat uit de verzameling van enclaves in de zones A en B in het kerngebied van de Westbank. Ze leven in de 'gaten van de kaas'.

Sinds de Oslo-akkoorden is er een Palestijns interim-zelfbestuur in die zones, uitgeoefend door de Palestinian (National) Authority (PA), met eigen uitvoerende, wetgevende en rechtelijke macht. Er kwam een eigen regering en parlement, eigen rechtbanken, eigen troepen en politie. Ze reikten ook zelf paspoorten uit. Maar dat zelfbestuur is zeer beperkt door drie factoren. Ten eerste: de fragmentatie maakt dat bestuur *überhaupt* niet effectief kán zijn. Ten tweede hebben ze enkel controle over interne aangelegenheden. Israël heeft het externe beleid in handen, wat de interne soevereiniteit erg inperkt. In zone A en B kunnen Israëlische soldaten nog altijd infiltreren. Alle import en export naar en van de PA-zones wordt gecontroleerd en gestuurd door Israël. Ze blijven dus economisch afhankelijk, terwijl een eigen economie een basis is voor bestuur. En ten derde: Israël controleert de zones tussen A en B volledig, wat zoals gezien een enorm beperkend totaaleffect heeft. Nominaal is er onafhankelijkheid, de facto afhankelijkheid: Israël gaf de PA 'the appurtenances of sovereignty it could in no way exercise.'⁴⁶⁵ De PA staat ondergeschikt aan het Israëlische militaire bestuur. Het is slechts een onmachtig tussenniveau die de schijn omhoog moet houden dat er zelfbestuur is. Het werd reeds meermaals beschuldigd van collaboratie.⁴⁶⁶

Dat maakt dat het dagelijkse leven van de Palestijnen niet in de handen ligt van de Palestijnen zelf, maar bijna helemaal wordt bepaald door het Israëlische militaire bestuur, en dus ook de Israëlische overheid. Terwijl de Israëlisch-joodse nederzettingen officieel onder het militair bestuur staan maar *de facto* onder Israëlisch civiel bestuur, staan de Palestijnen officieel onder Palestijns zelfbestuur maar *de facto* onder

⁴⁶⁰ HSRC, 2009, p. 107 (citaat).

⁴⁶¹ Usher, 2005, p. 29 (citaat).

⁴⁶² Falah, 2003, p. 184 (citaat).

⁴⁶³ Falah, 2003, p. 184, 188, 193.

⁴⁶⁴ Bishara, 2001, p. 135; Halper, 2002; Usher, 2005, p. 29; Benvenisti, 1992, p. 140; B'Tselem, 2009a; Falah, 2003, p. 184, 193; HSRC, 2009, p. 107.

⁴⁶⁵ Bishara, 2001, p. 20 (citaat).

⁴⁶⁶ Tamari, 2002, p. 103; Regan, 2008, p. 209; HSRC, 2009, p. 71-72, pp. 74-75; Hass, 2002, p. 9; Falah, 2003, p. 193; Al Haq, 2001, p. 18; Yiftachel, 2005, p. 127; Yiftachel, 2006, p. p. 103; Farsakh, 2003; Interview met Awad; Lezing van Hazem Jamjoum; Interview met Catherine.

militair bestuur. En terwijl een militair bestuur op zich altijd 'harder' is dan een civiel bestuur (ook in andere landen), is dit hier nu in verregaande mate het geval. Het leven van de Palestijnen wordt bepaald door allerlei militaire orders. Er bestaan momenteel zo'n 2500 militaire orders die alle aspecten van de maatschappij reguleren en controleren.⁴⁶⁷

Politiek

Politiek hebben de Palestijnen nagenoeg geen rechten. Ze hebben een zelfbestuur over hun gebieden. Zij kunnen stemmen, zetelen, politiek participeren. Maar gezien dat bestuur nauwelijks macht heeft, zijn het holle politieke rechten. Ze hebben totaal geen zeggenschap over het militaire bestuur dat hun leven bepaalt. Het beleid in de Westbank is een exclusief Israëliësch aangelegenheid, in handen van de overheid van de staat Israël, het militaire bestuur en de settlers.

Jurisdictie

In 1967 werden militaire rechtbanken ingesteld voor alle inwoners van de Westbank. Maar omwille van het feit dat de Israëliësch settlers *de facto* niet onder de jurisdictie van de militaire rechtbanken vallen, beperken die zich tot de vervolging van enkel Palestijnen. Zij worden niet berecht door civiele rechtbanken, zoals de settlers. Militaire rechtbanken geven hoe dan ook al minder rechten. Maar de Israëliësch versie ervan levert al helemaal beperkte rechten op een (eerlijk) proces.⁴⁶⁸

Enkel Palestijnen kunnen administratieve detentie ondergaan (als onderdeel van de militaire rechtbanken). Dat betekent dat ze niet worden gevangengezet als verdachten van een bepaalde misdaad, maar slechts op basis van de verdenking dat zij een toekomstig risico vormen, om een 'preventieve' reden dus. Ze ondergaan geen normale procedure, waarbij er een beschuldiging wordt uitgevaardigd en men de kans heeft om zichzelf tegen de aanklacht te verdedigen. De persoon wordt voor een bepaalde tijd – tot zes maanden – in de gevangenis gezet zonder aanklacht of proces. De drempel van bewijs is extreem laag; er hoeft zelfs niet per se bewijs te zijn. De beschuldigde weet meestal niet waarom hij/zij vastzit, laat staan dat hij/zij er zich tegen kan verdedigen. De militaire gouverneur heeft de macht deze periode een onbeperkt aantal keren te verlengen indien hij 'reasonable grounds' heeft 'to assume that reasons involving the security of the Area or public security' (niet eenduidig gedefinieerd) vereisen dat de persoon in detentie blijft. De militaire gouverneur maakt hier in praktijk veelvuldig gebruik van. Administratieve detentie wordt gebruikt als een vorm van repressie.⁴⁶⁹

Palestijnen worden veel vlugger, meer en zwaarder vervolgd dan settlers. Ze worden vlugger verdacht van betrokkenheid in terrorisme of lidmaatschap in verboden organisaties, als bedreigingen van de veiligheid en vrede, het aanzetten van geweld,... In die zin is de drempel om ze te arresteren veel lager dan bij de settlers. Net als de settlers dat doen tegen de Palestijnen, verwonden en doden die ook zelf Israëliësch burgers, zowel in de Westbank als in Israël. Palestijnen die misdaden plegen tegen settlers worden vlugger en nauwkeuriger berecht dan de settlers. Vaak eindigt het in een veroordeling, ook al is er weinig of geen bewijs.⁴⁷⁰

Eens in het vervolgingsproces kunnen Palestijnen voor een niet-vastgelegde periode vastgehouden worden voor ze worden berecht. Er zijn wel limieten op de periode, maar indien de termijn afloopt zonder de verschijning voor een rechter heeft die het recht om de detentie te vernieuwen. Palestijnen hebben zelden recht op een adequate verdediging. Hun advocaten worden gehinderd door reis-, taal-, tijds- en procedurerestricties. Zij hebben slechts een gebrekkige communicatie met hun cliënten. Omdat de beklaagde gebrekkig (te traag en vaak niet in de eigen taal) wordt ingelicht in verband met de beschuldigingen, kan hij/zij zichzelf of zich via een advocaat niet genoeg verdedigen. Omwille van het feit

⁴⁶⁷ HSRC, 2009, p. 113; Benvenisti, 1992, p.114-115; Al Haq, 2001, p. 19.

⁴⁶⁸ Yesh Din, 2007, p. 34, pp. 36-37, p. 39, pp. 57-58; Benvenisti, 1992, p.117, 135; Al Haq, 2001, p. 17, 24, 31; HSRC, 2009, 107, 115, 117; HSRC, 2009b, 7, 10; Quigley, 2005, p. 181; MIHR & JCHR, 2004, p. 48; B'Tselem, 2009a; Interview met Reynolds.

⁴⁶⁹ Al Haq, 2001, p. 32; MIHR & JCHR, 2004, pp. 10-11, p. 19-21, 26, 29; HSRC, 2009, 113-114, 184, 186-188; HSRC, 2009b, p. 10; B'Tselem, 2009f; B'Tselem, 2008b, 11; Quigley, 2005, p. 201, 205; Interview met Reynolds; Yesh Din, 2007, p. 53 (citaat), 54-55.

⁴⁷⁰ Al Haq, 2001, p. 32; Al Haq, 2008b, 3; Quigley, 2005, p. 181; MIHR & JCHR, 2004, p. 48; B'Tselem, 2009a; B'Tselem, 2001 (site); Interview met Reynolds.

dat er geen controle is, wordt alles zeer arbitrair geregeld. Er is geen volledig open proces. Rechters worden wat willekeurig aangesteld. Problematisch is dat de militaire officieren optreden als rechters. Zij kunnen zich niet ontdoen van hun identiteit. Het zijn en blijven Israëliëse militairen die de Palestijnse beklagden impliciet steeds als vijandig beschouwen. Zeker indien de Palestijnen in kwestie beschuldigd worden van daden tegen de IDF of de staat Israël, is er inherent weinig objectiviteit. De Judge Advocate General is zowel de vervolgende overheid als de rechter, wat ver af staat van onafhankelijkheid en onpartijdigheid. Ook is het zo dat familieleden die de rechtszaak willen bijwonen verhinderd worden door reisrestricties, de beperking van het aantal aanwezigen en de ligging van de rechtbanken (zeker als dat in Israël is).⁴⁷¹

De vonnissen en strafmaten verschillen sterk. Palestijnen krijgen gemiddeld een veel zwaardere straf dan settlers. Bij de dezelfde misdaad van moord bijvoorbeeld krijgt de Israëli hoogstens 20 jaar gevangenisstraf en de Palestijn levenslang.⁴⁷²

Volgens verschillende internationale rapporten en plaatselijke mensenrechtenorganisaties worden Palestijnen tijdens ondervragingen en de strafuitzetting blootgesteld aan allerlei slagen en verwondingen, zware psychologische druk, vernedering, fysieke en mentale foltering, etc. In de afgelopen jaren zijn er talrijke getuigenissen van Palestijnse slachtoffers én bewakers van de Israel Security Agency opgedoken. Het High Court of Justice sprak zich in zekere zin uit tegen deze daden, maar hield de deur toch impliciet open voor een non-bestrafing van foltering. Tijdens hun detentie moeten Palestijnen veelal leven met minderwaardige omstandigheden: overbevolkte gevangenissen, slechte sanitaire voorzieningen, te weinig medische zorg en voeding,... Familiebezoek aan gevangenen is ofwel helemaal verboden ofwel zeer moeilijk door de 'closure' van de Westbank. Advocaten worden sterk verhinderd.⁴⁷³

Enkele cijfers. Tussen 1967 en 2009 zijn meer dan 650 000 Palestijnen gedeterneerd door Israël en meer dan 150 000 Palestijnen berecht in militaire rechtbanken sinds 1990. In februari 2009 zaten er volgens B'Tselem 7 940 Palestijnen in de gevangenis, waarvan 548 in administratieve detentie. Ongeveer 95 procent van hen werd veroordeeld. Vaak gaat het om lange straffen. Enkel in 0,29 procent van de 9 123 zaken in de militaire rechtbanken in 2006 werd de beklagde vrijgesproken. Enkel 1,42 procent van de gevallen verliep volledig volgens eerlijke juridische regels. Het Hof pleit voor eerlijke rechtsgang, maar laat het systeem van militaire rechtbanken en het gebruik van administratieve detentie grotendeels haar gang gaan.⁴⁷⁴

Repressie

Rechtspraak en repressie zijn vaak moeilijk te onderscheiden. Op basis van een uitgebreid mandaat kan het militaire bestuur de militaire rechtbanken inschakelen om dissidentie, politieke activiteit, protest, enz. in te dammen. Politieke opposanten, maar ook 'gewone' Palestijnen worden veelvuldig vastgezet via administratieve detentie omwille van de voordelen die met dit systeem verbonden zijn. Ze worden beschouwd als een gevaar voor de 'veiligheid' of als 'terroristen'. In de afgelopen tien jaar zijn er duizenden Palestijnen op deze manier opgesloten voor periodes van zes maanden tot verschillende jaren. Daar zijn ook vele minderjarigen bij.⁴⁷⁵

De overheid gebruikt de *Defence (Emergency) Regulations* als instrument van repressie, net zoals het dat deed in Israël onder het militaire bestuur van 1948 tot 1966. Orders verbieden bepaalde publieke bijeenkomsten van meer dan tien personen, demonstraties en 'nationalistische' uitdrukkingen. Het militaire bestuur vaardigde een order uit, genaamd *Prohibition of Incitement and Adverse Propaganda* (1967). Het bestraft iedereen die probeert 'whether verbally or in any other manner to influence public opinion (...) in a manner which might endanger public security or order.'⁴⁷⁶ De meeste Palestijnse politieke

⁴⁷¹ Al Haq 2001, 32; Yesh Din, 2007, 75, 88, 97-98, 121-122, 128, 131-132; MIHR & JCHR, 2004, p. 10-11, 21-22, 48.

⁴⁷² Al Haq, 2001, p. 32-33; HSRC, 2009b, 10; Interview met Reynolds; Yesh Din, 2007, p. 58.

⁴⁷³ B'Tselem, 2009g; HSRC, 2009, pp. 181-183; HSRC, 2009b, p. 9; MIHR & JCHR, 2004, p. 11, 14-15, 29; UN Commission on Human Rights, 2007, p. 17; B'Tselem & Hamoked, 2007b; Quigley, 2005, p. 201, 205.

⁴⁷⁴ MIHR & JCHR, 2004, p. 1, 4, 17, 21; HSRC, 2009, p. 116, 179; Yesh Din, 2007, p. 26, 53.

⁴⁷⁵ B'Tselem, 2009f; HSRC, 2009, p. 118; MIHR & JCHR, 2004, p. 2.

⁴⁷⁶ Quigley, 2005, 201 (citaat).

partijen zijn illegaal verklaard (als 'terreurorganisaties' vaak) en andere instituties worden sterk gehinderd. Het recht op vrijheid van meningsuiting wordt beperkt door censuurwetten vanwege de militaire autoriteiten. Niet-gewelddadige demonstraties werden vaak onderdrukt door het leger met 'live ammunition', rubberen kogels, traangas en andere projectielen, terwijl deelnemers werden gearresteerd. In gewelddadige situaties handelt het leger disproportioneel. Ook stelt men geregeld een avondklok in voor steden. Het militaire bestuur vernietigde huizen van personen die verdacht werden van misdaden tegen Israël, of van mogelijke betrokkenen of van de families van die personen bij wijze van strafmaatregel: zogenaamde 'punitive house demolitions'. Van 2001 (na vier jaar onderbreking) tot 2005 werden zo 664 huizen vernietigd. De overheid verdreef ook al honderden dissidente Palestijnen. Palestijnse parlementairen, politieke leiders, mensenrechtenactivisten en organisaties worden gehinderd of vervolgd. Recent werd de bekende politicus Marwan Barghouti gearresteerd (hij is inmiddels vrijgelaten). Marwan Bishara spreekt van een 'politicide'.⁴⁷⁷

Economie

Het Israëlisch beleid van landconfiscatie, enclavisering en allerlei restricties maakte dat de Palestijnse economie in de Westbank kapotging én dat die toestand geconsolideerd bleef. Dat is ook de vaststelling van het Internationaal Muntfonds en de Wereldbank.⁴⁷⁸ De sectoren werden via maatregelen ingeperkt zodat een normale werking en groei onmogelijk werd. En tegelijkertijd werd de economie afhankelijk gemaakt van en ondergeschikt aan de Israëlische economie.⁴⁷⁹ 'The policy of geographic fragmentation has the effect of crushing Palestinian socio-economic life [and] securing Palestinian vulnerability to Israeli economic dominance.'⁴⁸⁰ De landbouwsector werd en bleef gekortwiekt door een gebrek aan grond, water en economische vrijheid. De sector werd zodanig georiënteerd dat ze tegemoet kwam aan de noden van de Israëlische economie.⁴⁸¹ De Palestijnse industrie werd zeer zwak. Israël verstrekt selectief licenties voor de oprichting van ondernemingen. Ze richtte de industrie zo dat zij geen bedreiging vormde voor de Israëlische, maar eerder complementair was. Met goedkopere arbeid werden goederen geproduceerd voor Israël. De regering gebruikte de Westbank als een beschermde markt voor Israëlisch gefabriceerde goederen. Bijna alle import in de Westbank komt vanwege Israël. Israël controleerde ook de verhandeling van producten, zowel import als export. Er ontstonden verschillende (gesubsidieerde) Israëlische industriële parken in de Westbank. Omwille van de nood aan arbeid en de armoede kon ze goedkope arbeid opleggen. In de nederzettingen werken Palestijnen in de bouw en andere sectoren.⁴⁸² De regering liet de Palestijnen geen eigen instituties oprichten om economisch beleid te voeren. De PA vandaag de dag heeft een beperkte impact, zoals in zijn geheel.⁴⁸³ Palestijnse vakbonden bestaan, maar worden niet erkend door de Israëlische regering noch door de Histadrut. Ze kunnen Palestijnse arbeiders voor Israëlische werkgevers en bedrijven niet vertegenwoordigen.⁴⁸⁴ Israël claimt dat het beleid in handen ligt van de PA, waardoor ze haar handen kan wegtrekken van de gevolgen van haar restricties en niet 'hoeft' te investeren in de Palestijnse economie. 'The fact that the great majority of the Palestinians live under ostensible PA civil responsibility enables Israel to disclaim its obligations toward the civilian population'.⁴⁸⁵

Ook de natuurlijke rijkdommen werden ongelijk verdeeld, met als voornaamste goed: water. In 1967 trok het Israëlische militaire bestuur de controle over de watervoorraden in de Westelijke Jordaanoever naar zich toe. Het droeg de bevoegdheid over aan Mekorot, de Israëlische National Water Authority, maar bleef een deel van het water direct beheren. Sindsdien wordt het beschikbare water ongelijk verdeeld tussen Israël en de settlers enerzijds en de Palestijnse bevolking anderzijds. Er wordt veel meer water gedistribueerd aan de settlers en het wordt goedkoper aangeboden. De Palestijnen krijgen slechts zeer

⁴⁷⁷ Quigley, 2005, p. 201-205; Davis, 2003, p. 126; HSRC, 2009, 243; HSRC, 2009b, 11-12; Bishara, 2001, 10; B'Tselem, 2009b; B'Tselem, 2009d; B'Tselem, 2009f; Al Haq, 2001, p. 27-31; MIHR & JCHR, 2004, p. 10.

⁴⁷⁸ Bishara, 2001, p. 12-13, 122-124, 144; HSRC, 2009b, p. 10; Halper, 2002.

⁴⁷⁹ Quigley, 2005, pp. 186-187; HSRC, 2009b, p. 8.

⁴⁸⁰ HSRC, 2009b, 13 (citaat).

⁴⁸¹ Quigley, 2005, p. 186-187; Gordon, 2008, p. 30.

⁴⁸² Quigley, 2005, pp. 185-186; HSRC, 2009b, p. 10; Bishara, 2001, p. 122-125.

⁴⁸³ Quigley, 2005, p. 184

⁴⁸⁴ HSRC, 2009b, p. 11

⁴⁸⁵ Hass, 2002, p. 9 (citaat).

kleine hoeveelheden. De waterinfrastructuren zijn niet goed uitgebouwd en ze worden verhinderd nieuwe boorputten aanmaken. Boeren hebben zo te weinig water voor irrigatie. Ook Palestijnse huishoudens hebben te weinig water beschikbaar. Zij proberen dat te compenseren door regenwater op te vangen in reservoirs die zij massaal op hun daken plaatsen. 215 000 Palestijnen in 190 à 200 gemeenschappen zijn helemaal niet aangesloten op het waternetwerk. In de zomermaanden, bij een geheel gebrek aan water, worden de Palestijnen benadeeld.⁴⁸⁶

Een studie concludeerde dat Israël's economische beleid leidde tot 'a migratory labor situation, stagnated production, a lack of capital formation, minimal physical infrastructure, a near total dependence on Israel's economy, a brain drain of professionals, the emigration of entrepreneurs, the export of capital, and the proletarianization of the farm population.'⁴⁸⁷ Bishara spreekt van een 'econocide', een vernietiging van de Palestijnse economie.⁴⁸⁸ Gelijkaardig spreekt Sarah Roy van een Palestijnse economie die werd 'de-developed', waarmee ze wil zeggen: 'the deliberate, systematic destruction of an indigenous economy by a dominant power.'⁴⁸⁹ Het is niet zo dat Palestijnse arbeiders worden geëxploiteerd door Israël. De stop op Palestijnse arbeiders in Israël toont dat. Israël zegt geen Palestijnse arbeid nodig te hebben. Wel maakte Israël de Palestijnse economie volledig afhankelijk, stuurt en oriënteert het die in eigen voordeel.

Onderwijs

Het onderwijssysteem wordt niet direct beïnvloed door het Israëlische beleid. Dat is in handen van de PA. Ze mogen van Israël hun eigen scholen en universiteiten beheren en curricula samenstellen. Maar het onderwijs wordt onrechtstreeks toch door de militaire heerschappij gehinderd. Er zijn 'closures', beperkingen van bewegingsvrijheid door allerlei obstakels, arrestaties van leraars en studenten,... Door de muur worden studenten en leraars verhinderd naar school te gaan. Palestijnen zijn niet toegelaten in de scholen in joodse nederzettingen.⁴⁹⁰

3.2.3. EEN TUSSENTIJD'S BESLUIT

In het kleine gebied van de Westbank heeft de Israëlische overheid niet enkel fysiek twee maatschappijen gecreëerd, maar ook wat politieke, juridische, economische en socioculturele rechten betreft. Politiek is er behalve een pseudo-bestuur een nagenoeg totale exclusie. Er is een dubbel rechtspraakstelsel. B'Tselem schreef in een rapport uit 2001: 'In the same geographic area, two systems of law exist with the nationality of the individual determining which system applies. The clear disparity in the two systems means that the identity of defendants affects their rights and the punishment imposed on them.'⁴⁹¹ Er is een 'dual and discriminatory legal regime on Jewish and Palestinian residents of the OPT.'⁴⁹² Iemand's nationale identiteit bepaalt hoe de hele rechtsgang verloopt: arrestatie, aanklacht, vervolging, verdediging, straf,... Op ieder niveau van dat juridisch proces zijn er frappante ongelijkheden.⁴⁹³ Vrijheid van meningsuiting is zeer beperkt; dissidentie of alles wat daarvoor wordt aanzien, wordt hard onderdrukt via allerlei maatregelen. Economisch levert Israël geen overheidsvoorzieningen die settlers wel krijgen, wordt de eigen economie totaal verhinderd en zijn de Palestijnen afhankelijk van de joodse economie die de toegang volledig bepaalt. Er zijn aparte onderwijsinstellingen. Etnische vermenging is niet mogelijk. Het onderwijs van de Palestijnen is veel minder uitgebouwd dan de joodse. Men kan in de eigen zones in zekere mate cultuur, taal en religie uitoefenen, maar daarbuiten niet.

⁴⁸⁶ OCHA, 2007, p. 114; Al Haq, 2001, pp. 26-27; HSRC, 2009, pp. 140-143; HSRC, 2009b, p. 8; Quigley, 2005, pp. 187-188; B'Tselem, 2009h; Catherine, 2002, pp. 206-207; B'Tselem, 2008b, p. 15.

⁴⁸⁷ Quigley, 2005, p. 188 (citaat).

⁴⁸⁸ Bishara, 2001, p. 10

⁴⁸⁹ Gordon, 2008, p. 30 (citaat).

⁴⁹⁰ HSRC, 2009b, p. 11; HSRC, 2009, pp. 231-237.

⁴⁹¹ B'Tselem, 2001, p. 5 (citaat).

⁴⁹² HSRC, 2009b, p. 7 (citaat).

⁴⁹³ Al Haq 2001, p. 31 (citaat); Yesh Din, 2007, pp. 57-58; HSRC, 2009b, p. 7, 10; B'Tselem, 2009a; B'Tselem, 2001 (site); HSRC, 2009, pp. 117-118; MIHR & JCHR, 2004, p. 48

3.3. APARTHEID?

Vele onderzoekers en mensenrechtenactivisten zijn ervan overtuigd dat er Apartheid plaatsvindt in de Westbank. John Quigley, Al Haq, het HSRC,... zijn van die mening, zoals reeds aangegeven. Ik interviewde onder andere Bassem Eid, directeur van de Palestinian Human Rights Monitoring Group (Jeruzalem). Hij meent dat er sinds de bouw van de muur pas echt Apartheid bestaat.⁴⁹⁴ Orna Kohn (Adalah) zei me: 'It's a clear situation of Apartheid'.⁴⁹⁵ Oren Yiftachel sprak in het interview: 'There is no question that there is Apartheid in the Westbank'.⁴⁹⁶ Neta Golan definieert Apartheid als een extreme vorm van segregatie, waarbij er twee systemen voor twee groepen worden gecreëerd op basis van raciale, etnische, religieuze of andere verschillen. Dat is volgens haar aanwezig. 'It is Apartheid already, but they are formalizing it'. Ze gebruikt daarnaast ook de conventie als toetssteen. En ook hier meent ze dat er veel overeenkomsten zijn.⁴⁹⁷ Anderen zijn iets voorzichtiger. Uit hun rapporten en het interview met Eyal Hareuveni blijkt dat B'Tselem het woord 'Apartheid' enkel in de mond neemt waar ze het hebben over de twee rechtspraaksystemen en de gesegregeerde wegen. Zij menen dat deze praktijken 'reminiscent' of 'comparable' zijn met het Apartheidsregime in Zuid-Afrika.⁴⁹⁸

Terug naar mijn onderzoek. In tegenstelling tot wat Israël betrof, komt de situatie in de Westbank nagenoeg volledig overeen met de Apartheidscriteria. Alle kenmerken van het systeem zijn aanwezig: landonteigening, ongelijke allocatie van grond, creatie van verboden zones, enclavisering en residentiële segregatie; radicale sociale segregatie; verregaande institutionele discriminatie op politiek, juridisch, economisch en cultureel vlak. Betekent dit meteen dat er dan ook een Apartheidssysteem is? De hypothese is dat dit systeem inderdaad aanwezig is. Maar zoals aangegeven in de inleiding is er nog een korte reflectie nodig. Bovenvermelde en andere onderzoekers laten deze kritische fase vaak over.

KRITISCHE REFLECTIE

Meer bepaald dienen er enkele deelvragen gesteld te worden (ook al ten dele beantwoord in het voorgaande, expliciet of impliciet). Gaat het om een intentioneel beleid? Is het meer dan veiligheid? Is er sprake van één allesomvattend en centraal systeem? Speelt de discussie over het juridische statuut van de Westbank een rol in de zin dat het onze conclusie kan beïnvloeden? In feite komen deze vragen neer op: waarom is alles daar zoals het is? Dergelijke vragen worden al te vaak genegeerd in andere onderzoeken.

Israël legitimeert bijna al zijn daden in de Westbank door te verwijzen naar Palestijns anti-Israëlsch geweld, terreur en zijn 'legitieme' nood aan veiligheid. Een toonvoorbeeld is deze uitspraak van Pogrud in het interview in verband met de wegen: 'They were built because Israelis were killed on the roads. Then it is not Apartheid, but security'.⁴⁹⁹ Vele andere maatregelen worden herleid tot veiligheid. Aan de andere extreme zijde zijn er die menen dat alle acties van Israël net omwille van het feit dat ze een gebied bezet *a priori* offensief zijn en alle acties van de Palestijnen *a priori* defensief. Het gaat dan om het Palestijnse recht op verzet. Bepaalde acties van Israël vallen in het licht van defensie te begrijpen. Palestijnen plegen inderdaad aanslagen tegen de Israëlische aanwezigheid. En dit creëert aan Israëlische kant steeds een grotere 'security need', met het gevolg dat zij antwoordt door de controle over de Palestijnse gebieden te verstevigen, wat de situatie nog verergert en de voedingsbodem voor aanslagen verdiept. Oren Yiftachel verklaart die vicieuze cirkel door erop te wijzen dat Israël het Palestijnse geweld in de Westbank enkel ziet als pogingen om Israël te vernietigen, niet om gewoon de bezetting te stoppen.⁵⁰⁰ Maar in feite hoeft dit debat hier niet gevoerd te worden. Want hoe dan ook, vele besproken acties en maatregelen die Israël doorvoerde, zijn van die aard dat ze het defensieve niveau (reactie) duidelijk overstijgen, dat het niets meer te maken *kan* hebben met (enkel) veiligheid, met andere woorden dat ze offensief en intentioneel (actie) zijn. De enclavisering van een gebied, het opzetten van nederzettingen, het niet-verlenen van politieke

⁴⁹⁴ Interview met Eid.

⁴⁹⁵ Interview met Kohn.

⁴⁹⁶ Interview met Yiftachel.

⁴⁹⁷ Ma'an Development Center, 2008; Interview Golan.

⁴⁹⁸ B'Tselem, 2002; B'Tselem, 2009a; Interview met Hareuveni.

⁴⁹⁹ Interview met Pogrud; Anti Defamation League..

⁵⁰⁰ Yiftachel, 2005, 127 (citaat).

rechten, het dwarsbomen van de economie,... zijn moeilijk te begrijpen als 'veiligheidsmaatregelen'. De militaire orders gaan over werkelijk alle levensaspecten, tot in kleine details, en gaan dan ook veel verder dan veiligheid. Het veiligheidsargument wordt vaak gebruikt om restricties te rechtvaardigen.⁵⁰¹

De maatregelen en acties zijn institutioneel, dus het gevolg van overheidsbeleid dat in wetten (hier militaire orders) is vastgelegd en centraal wordt opgelegd. Die maatregelen komen niet 'toevallig' samen. Ze zijn alle te herleiden tot één plan: de inname van zoveel mogelijk grond, de cumulatie van zoveel mogelijk controle en privileges in het gebied. Men wil een etnisch-joodse dominantie creëren, net zoals in Israël. Vanuit die ideologie zijn de acties te begrijpen. Het gaat om één allesomvattend systeem als instrument voor het bereiken van een doel.

Er is een heel debat rond de vraag wat het juridische statuut is van de Westbank. Zionisten menen dat de Westbank het historische en bijbelse thuisland is van de joden en zij daar rechtmatig aanwezig zijn. Anderen noemen het een 'disputed area', een gebied dat twee volkeren claimen. Het merendeel van de internationale gemeenschap, alsook de Palestijnen zelf, beschouwen het als 'belligerent occupation'. Zij menen dat de internationale wetgeving rond bezetting van toepassing is op het Israëliësch bestuur. Die wetgeving bestaat uit de Fourth Geneva Convention van 1949 en de Hague Regulations van 1907 en is deel van de Law of armed conflict (of de International Humanitarian Law).⁵⁰² Bezetting is volgens die wetgeving op zich geen onwettelijke situatie als mogelijk gevolg van een gewapend conflict. De bezettende macht heeft een aantal bevoegdheden om zichzelf te beschermen of te zorgen voor publieke orde. Maar het moet de rechten van de bevolking respecteren en de sociale en wettelijke toestand van het gebied zoveel mogelijk behouden. De wetten laten niet toe dat een bestuur zijn autoriteit aanwendt voor eigenbelang, verbieden exploitatie van de bevolking of het territorium en stellen dat bestaande wetten zoveel mogelijk behouden moeten blijven. Die wetgeving voorziet enkel in een kortdurende bezetting, niet in een langdurige bezetting zoals Israël in de Westbank, nu reeds 40 jaar. De maatregelen die Israël doorvoert, zijn volgens hen in strijd met wat de internationale wetgeving toelaat. Enkele voorbeelden slechts. De internationale wetgeving staat Israël toe zichzelf te beschermen door onder andere een beperking van bewegingsvrijheid op te leggen, maar de duur, de manier waarop en de gevolgen voor de lokale bevolking schenden alle wettelijke voorschriften. De beperkingen zijn ook enkel van toepassing op de Palestijnen, niet op joden. De nederzettingen zijn in strijd met de internationale wetgeving die de vestiging van nederzettingen en de transfer van delen van de eigen burgerbevolking naar bezet gebied verbiedt. Annexatie of permanente verwerving van bezette gebieden zijn verboden. Dat maakt de bezetting 'illegaal'. De staat Israël neemt dubbelzinnige standpunten aan, waar moeilijk vat op te krijgen is. Zij meent dat het geen bezetting betreft in de betekenis van de internationale wetgeving. Ze nam het gebied over van Jordanië dat geen rechtmatige titel had over het gebied. Het is dus nooit integraal deel van een soevereine staat was geweest. Israël erkent niet *de jure* de toepasbaarheid van die wetgeving op haar daden, maar benadrukt wel dat ze zich *de facto* houdt aan de internationale humanitaire standaarden. Israël meent dat het militaire bestuur dat ze vestigde tegemoet komt aan de internationale principes. Men argumenteert ook dat de nederzettingen niet illegaal zijn omdat de staat niet bewust burgers heeft verplaatst naar bezet gebied. Nog andere theorieën werden geformuleerd om Israëls tijdelijke inname van de Westbank te rechtvaardigen, terugvallend op het argument van zelfverdediging. Dit is de complexe discussie in een notendop.⁵⁰³

Vraag is of deze discussie hier van tel is en of zij onze conclusies kan beïnvloeden. Ik heb aangetoond dat de maatregelen die Israël doorvoert overeenkomen met de specifieke kenmerken van Apartheid en zij te begrijpen zijn als onderdelen van één intentioneel, offensief (meer dan veiligheid) en bewust discriminerend systeem vanuit een sturend plan of ideologie. Dit maakt de discussie over het juridisch statuut in het licht van dit onderzoek overbodig. Het systeem is van een zodanige radicale en

⁵⁰¹ Onder andere: HSRC, 2009b, p. 13-14; Yiftachel, 2006, p. 67.

⁵⁰² Fourth Hague Convention Respecting the Laws and Customs of War on Land (1907) en de Fourth Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (1949). (Yesh Din, 2007, p. 31)

⁵⁰³ Discussie: HSRC, 2009b, pp. 5-7, Benvenisti, 1992, p. 107-116, 140-141, 144-148; Al Haq, 2001, p. 16-17, 24, 27; Falah, 2005, p. 1360; Quigley, 1992, pp. 172-173, 177-178, 202; Gordon, p. 31; Yesh Din, 2007, pp. 31-32; Navot, 2007, p. 31, 33; Bishara, 2001, p. 133; Strawson, 2005, p. 9; B'Tselem, 2009d.

disproportionele aard dat het niet gerechtvaardigd kan worden aan de hand van historische claims of juridische statuten. Als dit gebied juridisch gezien 'joods' is of 'disputed', dan kan dit niet op zich de onderdrukking van een andere bevolking legitimeren. En het is duidelijk dat het om meer gaat dan louter bezetting: dat blijkt uit het feit dat die 'bezetting' reeds 40 jaar lang duurt en uit de aard van de specifieke maatregelen die we hebben besproken.

De discussie kan dus afgesloten worden. Er zijn geen omstandigheden of argumenten vast te stellen die de bevestiging van de hypothese tot een conclusie kunnen verhinderen.

CONCLUSIE

Het proces van enclavisering in de Westbank zorgde voor de creatie en afsluiting van Palestijnse zones, en impliceerde een ongelijke landallocatie en ruimtelijke verdeling, alsook enorme beperkingen op de bewegingsvrijheid. Buiten de eigen zones kon men geen grond verwerven. En de bewegingsvrijheid wordt beperkt via fysieke en administratieve obstructies, waaronder een pasjessysteem. De volkeren leven apart van elkaar; slechts op weinig punten ontmoeten ze elkaar. De gesegregeerde wegen zijn hier het meest duidelijke voorbeeld van. Er is een institutionele residentiële én sociale segregatie. Dat komt overeen met het desbetreffende Apartheids criterium.

Binnen de enclaves mogen Palestijnen in grote mate vrij bewegen en wonen. Ze kunnen er hun taal spreken, hun cultuur behouden en religie uitoefenen. Het onderwijs kan relatief vrij ingevuld worden. Voor zover ze dat kunnen, mogen ze vrij economie bedrijven: winkeltjes opzetten, handel drijven, velden in die zones bewerken,... Er is een zeker politiek zelfbestuur. Maar een maatschappij kan niet bestaan uit enclaves. Een verzameling enclaves is geen maatschappij, laat staan een levensvatbare. Ook hier is dit het geval. De fragmentatie beperkt politiek, economie, cultuur,...

In de verschillende maatschappelijke domeinen speelt niet enkel het gevolg van die fragmentatie mee. Er is ook een algemene institutionele discriminatie vanwege Israël. Op basis van etnische, raciale en/of religieuze onderscheiden creëerde het een dubbele maatschappij in één en hetzelfde gebied van de Westbank: een geprivilegieerde dominante Israëliisch-joodse en een gemarginaliseerde ondergeschikte Palestijnse. Dat is zo op het vlak van landallocatie en mobiliteit, maar ook politieke, economische, sociale en culturele rechten.

Terwijl het in het gedefinieerde Apartheidssysteem ging om één rechtspraak met twee standaarden, gaat het hier om twee aparte juridische systemen met een eigen behandeling, in die zin nog verregaander. Economisch worden de joodse gemeenschappen sterk geprivilegieerd. De Palestijnse economie is door de fragmentatie en discriminatie heel beperkt in ontwikkeling en afhankelijk gemaakt aan de joodse economie. Politiek is er Israëliisch-joods dominant bestuur over de Westbank, terwijl de Palestijnen slechts een pseudo-bestuur krijgen; voor het overige hebben ze geen politieke rechten. Repressie is er in harde mate tegen de Palestijnen, terwijl de settlers relatief vrije meningsuiting hebben. Er is een duaal schoolsysteem. Palestijnen zijn niet toegelaten in overheidsgefinancierde scholen in joodse nederzettingen, Israëliis-joden niet in Palestijnse scholen. Het Palestijnse onderwijssysteem staat op zichzelf, maar wordt sterk gehinderd door de fragmentatie, repressie en discriminatie. Dat valt te veralgemenen voor het hele culturele niveau (taal, religie,...).

De situatie in de Westbank komt bijna perfect overeen met de algemene definitie en de criteria van mijn Apartheidsdefinitie. Er is een radicaal etnisch regime met verregaande institutionele discriminatie en segregatie. De acties gaan veel verder dan de veiligheidsoverwegingen waar Israël naar verwijst. Ze zijn duidelijk offensief. Er zitten ook bewuste plannen achter. En al de acties staan niet geïsoleerd of komen niet toevallig samen, maar zijn onderdeeljes van een totaalbeleid. Het juridisch statuut kan de conclusie niet beïnvloeden. Het Israëliische regime, in de gedaante van het militaire bestuur, heeft een Apartheidssysteem geïnstalleerd in de Westelijke Jordaanoever.

Een opmerking nog: het gebied van Gaza, dat ik buiten beschouwing liet, verkeert in een vergelijkbare toestand als een canton in de Westbank, maar veel meer afgesloten en in veel slechtere omstandigheden.

ALGEMEEN BESLUIT

De situatie van de Palestijnse minderheid in Israël en de Palestijnen in de Westbank is al vaak Apartheid genoemd. De Israëlische overheid werd dan beschouwd als een Apartheidsregime, gelijkaardig met de racistische blanke regering in Zuid-Afrika tussen 1948 en 1994. Tot nu toe is dit vooral een politieke en activistische slogan geweest. Het bestaande academisch onderzoek naar de geldigheid van dit label schiet te kort. Ofwel worden er – in mijn ogen – illegitieme vergelijkingen gemaakt tussen de situatie in Israël/Westbank en de Zuid-Afrikaanse Apartheid, op zoek naar gelijkenissen en verschillen om op basis daarvan te concluderen of er Apartheid is. Ofwel wordt de situatie getoetst aan een universele definitie van Apartheid, vooral de VN-conventie. Deze laatste manier van werken is ook diegene ik verkies: het afmeten van een situatie op basis van een algemene definitie met geoperationaliseerde criteria. Vermits deze definities te reductionistisch, vaag en manipuleerbaar zijn, en de onderzoeken te weinig geargumenteed, heb ik getracht een eigen origineel onderzoek op poten te zetten. Met de specifieke ervaring in Zuid-Afrika in het achterhoofd, definieerde ik Apartheid als een systeem met algemene en specifieke kenmerken. Het is een systeem dat in iedere tijd en ruimte toepasbaar kan zijn. Met die ‘checklist’ trok ik zelf naar de Westbank en Israël om onderzoek te doen, te lezen en te observeren alsook om opinies van andere waarnemers te horen. Vervolgens heb ik de situatie in Israël en de Westbank zo zorgvuldig mogelijk getoetst aan de definitie.

Er gaat geen praatje of er is wat van waar. Het Apartheidlabel is niet helemaal uit de lucht gegrepen, zoals tegenstanders ervan uitroepen. Over het algemeen bekeken – in de hele Israëlisch-Palestijnse ruimte – installeerde het Israëlische regime een verregaande etnische dominantie van de joodse bevolking ten nadele van de Palestijnen, zowel in Israël als in de Westbank. Maar dit veruitwendigt zich in twee verschillende regimes, wat mijn analytische scheiding rechtvaardigt. In Israël is er een etnisch staat waarvan een joodse overheid de Palestijnse minderheid institutioneel discrimineert en residentieel segregereert. Een dergelijk regime is niet democratisch te noemen, wat Israël ook moge proclameren. Maar omwille van het ontbreken van sociale segregatie en de onmiskenbare aanwezigheid van partiële doch significante rechten (na 1966) is dit ook geen Apartheid. Er is een tussentype van ‘ethnocracy’. In de Westbank daarentegen, algemeen beschouwd als bezet gebied, neemt de joodse dominantie wel de vorm aan van een Apartheidssysteem. Een militair bestuur, in feite een politieke arm van de Israëlische centrale overheid, creëerde in het laatste decennium twee totaal aparte en ongelijke maatschappijen, ten nadele van de Palestijnse bevolking.

‘Us here, them there’, ooit de verkiezingsslogan van Barak, blijkt net als Apartheid een slogan waar veel waarheid in zit.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAFIE

INTERVIEWS

Interview met Samir Awad (Birzeit University), vrijdag 7 februari 2009, Ramallah (Westbank)

Interview met Neta Golan, maandag 10 februari 2009, Ramallah (Westbank).

Interview met Ziad Al-Hammouri (Jerusalem Center for Social and Economic Rights), dinsdag 17 februari 2009, Oost-Jeruzalem.

Interview met Eyal Hareuveni (B'Tselem), donderdag 19 februari 2009, West-Jeruzalem.

Interview met John Reynolds (Al Haq), donderdag 19 februari 2009, Ramallah (Westbank).

Interview met Michael Warschawski, vrijdag 20 februari 2009, West-Jeruzalem.

Interview met Uri Davis, vrijdag 20 februari 2009, Ramallah (Westbank).

Interview met Jeff Halper, zondag 22 februari 2009, West-Jeruzalem.

Interview met Tzafrir Cohen (Medico International), woensdag 25 februari 2009, West-Jeruzalem.

Interview met Bassem Eid (Palestinian Human Rights Monitoring Group), woensdag 25 februari 2009, Beit-Hanina, Oost-Jeruzalem.

Interview met Benjamin Pogrund, dinsdag 24 februari (deel 1) en zondag 1 maart (deel 2) 2009, West-Jeruzalem.

Lezing Hazem Jamjoum (Badil), dinsdag 3 maart 2009, Alternative Information Center, Bethlehem (Westbank).

Interview met Oren Yiftachel, vrijdag 6 maart 2009, Beersheva (Israël).

Interview met Orna Kohn (Adalah), zondag 8 maart 2009, Haifa (Israël).

Lezing Ilan Pappé, vrijdag 13 maart 2009, Leuven. Interview met Ilan Pappé, vrijdag 13 maart 2009, Leuven.

Interview met Lucas Catherine, woensdag 25 maart 2009, Brussel

Verder: gesprekken met Jimmy Collins (International coordinator Israeli Committee Against House Demolitions), directeur van Mandela Institute for Human Rights in Ramallah en Prof. Dhr. Roger Heacock (Birzeit University).

BOEKEN

Adam, H. (2002). *Peace making in divided societies: the Israël-South Africa analogy*. Human Sciences Research Centre, 80p.

Adam, H., en Moodley, K. (2005). *Seeking Mandela, Peacemaking between Israelis and Palestinians*. Philadelphia: Temple University Press, 224p.

Asher, A. (1998). *The second republic: politics in Israel*. Chatham: CQ Press, 205p.

- Beinart, W., en Dubow, S. (1995). *Segregation and Apartheid in twentieth-century South Africa*. London: Routledge, 288p.
- Benvenisti, E. (1992). *The international law of occupation*. Princeton: Princeton University Press, 241p.
- Bishara, M. (2001). *Israel/Palestine: Peace or Apartheid*. London: Zed Books, 128p.
- Boas, E. (1995). *Jewish state or Israeli nation?*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 288p.
- Butler, A. (2004). *Contemporary South Africa*. Basingstoke: Palgrave MacMillan, 224p.
- Carey, R., ea. (2001). *The New Intifada: Resisting Israel's Apartheid*. London: Verso, 320p.
- Carter, J. (2007). *Palestine: Peace not Apartheid*. New York: Simon and Schuster, 264p.
- Catherine, L. (2002). *Palestina. De laatste kolonie*. Uitgeverij EPO.
- Clark, N. en Worger, W. (2004). *South Africa: the rise and fall of Apartheid*, Longman, 200p.
- Couwenberg, S. (red). (2008). *Apartheid, anti-Apartheid, post-Apartheid. Terugblik en evaluatie*. Civis mundi, Jaarboek 2008. Budel: Damon, 148p.
- Davis, U. (2003). *Apartheid Israel, possibilities for the struggle within*. London: Zed Books, 256p.
- Davis, U. (1987). *Israel: An Apartheid State*. London: Zed Books.
- Deegan, H. (2001). *The politics of the New South Africa. Apartheid and after*. Essex: Pearson Education, 261p.
- Doom, R. (2001). *De structuur van de waanzin: conflicten in de periferie*. Gent: Academia Press, 483p.
- Guelke, A. (2005). *Rethinking the rise and fall of Apartheid: South Africa and world politics*. Basingstoke: McMillan, 272p.
- Halper, J. (2002). *Nishul: Israel's Form of Apartheid, An African conversation on Israel and Palestine*. Columbia University.
- Jost, J.T. en Sidanius, J. (2004). *Political psychology*. Psychology Press, Taylor en Francis Group, 472p.
- Louer, L. en King, J. (2007). *To be an Arab in Israel*. London: Hurst and Company, 228p.
- Kamali, M. (2008). *Racial discrimination, institutional patterns and politics*. London: Routledge.
- Kimmerling, B., en Migdal, J.S. (2003). *The Palestinian people, a history*. Harvard: Harvard University Press, 608p.
- Kretzmer, D. (1990). *The legal status of the Arabs in Israel*. Jerusalem: International Center for peace in the Middle East.
- Macionis, J., en Plummer, K. (2005). *Sociology, a global introduction*. Third Edition, Prentice Hall, 824p.
- Mandela, N. (1995). *Autobiografie: de lange weg naar vrijheid*. Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij Contact, 580p.

Morris, B. (2008). *1948: a history of the first Arab – Israeli war*. Yale: Yale University Press, 544p.

Morris, B. (1989). *The Birth of the Palestine Refugee Problem 1947-1949*. Cambridge: Cambridge University Press, 400p.

Navot, S. (2007). *The constitutional law of Israel*. Alphen a/d Rijn: Kluwer Law international, 380p.

Pappe, I. (2006). *The Ethnic Cleansing of Palestine*. Oxford: Oneworld Publications, 256p.

Prentice, D. A. en Miller, D. T. (ed) (1999). *Cultural divides, understanding and overcoming group conflict*. Russell Sage Foundation Publications, 507p.

Quigley, J. (1990). *Palestine And Israel: A Challenge To Justice*. Duke University Press, 349p.

Quigley, J. (2005). *The case for Palestine: an international law perspective*. Duke University Press, 260p.

Worden, N. (2000). *The making of modern South Africa*. London: Blackwell Publishers, 198p.

Yiftachel, O. (2006). *Ethnocracy: land and identity politics in Israel/Palestine*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 368p.

ARTIKELEN

Adam, H. (2003). Visions of the Future during Political Transitions, Comparing Afrikaner and Israeli attitudes. *SocialText*, 75 (2), pp. 95-110.

Aloni, A. (2007). This road is for jews only: yes, there is Apartheid in Israel. *Counterpunch*, 8 [<http://www.counterpunch.org/aloni01082008.html>].

Bsoul, L.A. (2006). The status of Palestinians in Israel: 1948-Oslo. *Arab Studies Quarterly*, 28.

Carey, R. (2003). Palestine Besieged: The Threat of Annihilation. *The South Atlantic Quarterly*, 102 (4), pp. 675-699.

Collins, F. (2005). Israel Prepares The Ground for An Apartheid Autonomy in The Territories. *Washington Report on Middle East Affairs*, October/November, p.10.

Dowty, A. (1999). Is Israel democratic? Substance and semantics in the 'Ethnic democracy' debate. *Israel Studies*, 4 (2), pp 1-15.

Falah, G. (1996). Living together apart: residential segregation in mixed arab-jewish cities in Israel. *Urban Studies*, 33 (6), pp 823-857.

Falah, G., Hoy, M. en Sarker, R. (2000) Co-existence in selected mixed arab-jewish cities in israel: by choice or by default. *Urban Studies*, 37 (4), pp 775-796.

Falah, G. (2003). Dynamic patterns of shrinking Arab lands in Palestine. *Political Geography*, 22, pp 179–209.

Falah, G. (2005) The geopolitics of enclavisation and the demise of the two state solution to the Israel-Palestine conflict. *Third world quarterly*, 26 (8), pp 1341-1372.

Farsakh, H. L. (2003). Israel: an Apartheid state? *Le Monde diplomatique*, November 2003. [<http://mondediplo.com/2003/11/04Apartheid>].

- Farsakh, H.L. (2005). Independence, cantons or bantustans. *Middle East Journal*, 59, pp 230-245.
- Gavison, R. (1999). Jewish and Democratic? A Rejoinder to the Ethnic Democracy Debate. *Israel Studies*, 4 (1), pp 44-72.
- Ghanem, A. (1998). State and minority in Israel: the case of ethnic state and the predicament of its minority. *Ethnic and Racial Studies*, 21 (3), pp 428-447.
- Ghanem A. (2000). The Palestinian Minority in Israel: The 'Challenge' of the Jewish State and Its Implications. *Third World Quarterly*, 21 (1), pp. 87-104.
- Ghanem, A., en Rouhana, N. (1998). The Crisis of Minorities in Ethnic States: The Case of Palestinian Citizens in Israel. *International Journal of Middle East Studies*, 30 (3), pp. 321-346.
- Ghanem, A., en Rouhana, N. (2001). Citizenship and the Parliamentary Politics of Minorities in Ethnic States: The Palestinian Citizens of Israel. *Nationalism & Ethnic Politics*, 7 (4), p 66.
- Ghanem, A., Rouhana, N. en Yiftachel, O. (1998). Questioning 'Ethnic Democracy'. *Israel Studies*, 3, pp 253-267.
- Glaser, D. (2003). Zionism and Apartheid: a moral comparison. *Ethnic and racial studies*, 26 (3), pp 403-421.
- Goldhaber, R. (2007). A spatio-perceptual segregation model: a case study of Jewish and Arab experiences in Jaffa in Israel. *Urban Geography*, 28 (6), pp 578-603.
- Goldenberg, S. (2003). Palestinians feel the heat as police enforce beach Apartheid. *The Guardian*, 3 juni [http://www.guardian.co.uk/international/story].
- Goldscheider, C. (1993). Arab Israelis: demography, dependency, and distinctiveness. *Asian and African Studies*, 27, pp 61-84.
- Gordon, N., (2008). From colonization to separation: exploring the structure of Israel's occupation. *Third World Quarterly*, 29 (1), pp. 25-44.
- Halper, J. (2006). Apartheid versus sumud. *New Internationalist* [http://www.thefreelibrary.com/Apartheid+versus+sumud.-a0147292241].
- Halper, J. (s.d.). Israel-Palestine: Apartheid or confederation'.
- Hareven, A. (1993). Toward a shared civility? *Asian and African studies*, 27, pp 207-213.
- Hasan, R. (2008). The Unitary, Democratic State and the Struggle Against Apartheid in Palestine-Israel. *Holy Land Studies: A Multidisciplinary Journal*, 7 (1), pp. 81-94.
- Hass, A.. (2002) Israel's Closure Policy: An Ineffective Strategy of Containment and Repression. *Journal of Palestine Studies*, 31 (3), pp 5-20.
- Humpries, I (2009). Coexistence' and 'mixed cities': a microcosm of Israeli Apartheid. *Washington Report on Middle East Affairs*, 28 (1).
- Jabareen, Y. (2009). Ethnic groups and the meaning of urban place: the German Colony and Palestinians and Jews in Haifa. *Cities*, 26, pp 93-102.

- Jabareen, Y. (2006). Law and education: critical perspectives on Arab Palestinian education in Israel. *American Behavioral Scientist*, 49 (8), pp. 1052-1074.
- Kedar, A. en Yiftachel, O. (2006). Land regime and social relations in Israel, *Swiss human rights book*, 1, pp. 129-137.
- Marshall, M. (1995). Rethinking the Palestine Question: The Apartheid Paradigm. *Journal of Palestine Studies*, 25 (1), pp 15-22.
- McGarry, (1998). Demographic engineering': the state-directed movement of ethnic groups as a technique of conflict regulation. *Ethnic and racial studies*, 21 (4), pp 613-638.
- McTague, J. J. (1985). Israel and South Africa: A Comparison of Policies. *Journal of Palestine Studies*, 14 (3), pp. 101-109.
- Lagerquist, P. (2004). Fencing the Last Sky: Excavating Palestine after Israel's Separation Wall. *Journal Of Palestine Studies*, 33 (2), pp. 5- 35.
- Lowrance, S. (2005). Being Palestinian in Israel: Identity, Protest, and Political Exclusion. *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, 25(2), pp. 487-499.
- Moleah, A. (1981). Violations of Palestinian Human Rights: South African Parallels. *Journal of Palestine Studies*, Special Issue: American Blacks on Palestine, 10(2), pp. 14-36.
- Neuberger, B. (1993). The Arab minority in Israeli politics 1948-1992 – From marginality to influence. *Asian and African studies*, 27, pp. 149-169.
- Newman, D. (2002). The geopolitics of peacemaking in Israel-Palestine. *Political Geography*, 21, pp 629-646.
- Okun, B.S. en Friedlander, R. (2005). , Educational Stratification among Arabs and Jews in Israel: Historical Disadvantage, Discrimination, and Opportunity. *Population Studies*, 59 (2), pp. 163-180.
- Peach, C. (1996). The meaning of segregation. *Planning, practice and research*, 11 (2), pp 137-160.
- Peleg, Y. (1992). Ethnic Democracy and the Legal Construction of Citizenship: Arab Citizens of the Jewish State. *American Political Science Review*, 86 (2), pp. 432-443.
- Peleg, Y. (2004). Jewish-Palestinian Relations in Israel: From Hegemony to Equality. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 17 (3), pp. 415-437.
- Pogrand, B. (2007). South Africa Is Not a Model for Us. Palestine – Israel. *Journal of Politics, Economics & Culture*, 14 (2), pp. 20-26.
- Quigley, J., (1991). Apartheid outside South Africa. *Indiana International & Comparative Law Review*, 2.
- Regan, B. (2008). The State of Israel and the Apartheid Regime of South Africa in Comparative Perspective. *Holy Land Studies: A Multidisciplinary Journal*, 7, pp. 201-212.
- Rekhes, E. (2002). The Arabs of Israel After Oslo: Localization of the National Struggle. *Israel Studies*, 7 (3), pp 1-44 .
- Reuveny, R. (2003). Fundamentalist colonialism: the geopolitics of Israeli-Palestinian conflict. *Political Geography*, 22, pp 347-380.

- Rouhana, N. en Sultany, N. (2003). Redrawing the boundaries of citizenship: Israel's new hegemony. *Journal of Palestine Studies*, 33 (1), pp. 5-22.
- Schechla, J. (2001). The Invisible People Come to Light: Israel's "Internally Displaced" and the "Unrecognized Villages. *Journal of Palestine Studies*, 31(1), pp. 20-31.
- Smootha, S. (2002). The model of ethnic democracy: Israel as a Jewish and democratic state. *Nation and Nationalism*, 8, pp 475–503.
- Smootha, S. (1997). Ethnic democracy: Israel as an archetype. *Israel studies*, 2 (2), p. 198-241.
- Tamari, S. (2002). Who Rules Palestine? Review essay. *Journal of Palestine Studies*, 31 (4), pp. 102-113.
- Usher, G. (2005). Unmaking Palestine: On Israel and the Wall. *Journal Of Palestine Studies*. 35 (1), pp 25-43.
- Yiftachel, O. en Jacobi, H. (2003). Urban ethnocracy: ethnicization and the production of space in an Israeli 'mixed city. *Environment and Planning: society and space*, 21, p. 673-693.
- Yiftachel, O. (1997). Israel: metropolitan integration or 'fractured regions'? An alternative perspective. *Cities*, 14 (6), pp. 371-380.
- Yiftachel, O. (2005), Neither two states nor one, *The Arab world geographer*, 8 (3), pp. 125-129.
- Zreik, R. (2004). Palestine, Apartheid, and the Rights Discourse. *Journal Of Palestine Studies*, 43 (1), pp 68-80.
- Zreik, R. (2003). The Palestinian Question: Themes of Justice and Power Part II: The Palestinians in Israel. *Journal Of Palestine Studies*, 1, pp 42-54.
- Zureik, E. (1993a). Prospects of the Palestinians in Israel: I. *Journal of Palestine Studies*, 22 (2), pp 90-109
- Zureik, E. (1993b). Prospects of the Palestinians in Israel: II. *Journal of Palestine Studies*, 22 (4), pp 73-93.
- Zureik, E. (2001). Being Palestinian in Israel, review essay of report on October 2000 violence. *Journal of Palestine Studies*, 30 (3), pp 88-96.

RAPPORTEN EN CONGRES PAPERS

Adalah (2000). *Adalah's Review: Land* (vol. 2), 80p.

Adalah (2001). *Institutionalized discrimination against Palestinian citizens of Israel*. Adalah's report to the World Conference Against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance, 28 august-7 september 2001, Durban, South Africa. Haifa, 84p.

Al Haq (2001). *Discrimination is real: discriminatory Israeli policies in Israel, the Occupied Territories and Occupied East Jerusalem*. Draft paper presented to the World Conference Against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance, 28 august-7 september 2001, Durban, South Africa. Ramallah, 46p.

Badran, A. (2005). *A comparison between South Africa and Palestine*. Conference presentation, International conference October 26-29 2005, Toronto, Canada.

Bimkom – Planners for planning rights (2008). *The prohibited zone: Israeli planning policy in the Palestinian villages in Area C*, Jerusalem, 167p.

Bimkom – Planners for planning rights (2006). *Between fences: the enclaves created by the separation barrier (abstract)*. Tel Aviv.

B'Tselem (2008a). *Access denied: Israeli measures to deny Palestinians access to land around settlements*. Comprehensive report. Jerusalem, 83p.

B'Tselem (2008b). *Annual report. Human rights in the Occupied Territories*. Special report. Jerusalem, 20p.

B'Tselem (2007a). *Ground to halt: denial of Palestinians' freedom of movement in the West Bank*. Comprehensive report. Jerusalem, 117p.

B'Tselem & Hamoked – Center for the defence of the individual (2007b). *Absolute Prohibition: the torture and ill-treatment of Palestinian detainees*. Jerusalem, 98p.

B'Tselem & Bimkom – Planners for planning rights (2005a). *Under the guise of security: routing the separation barrier to enable the expansion of Israeli settlements in the Westbank*. Jerusalem.

B'Tselem & Bimkom – Planners for planning rights (2005b). *Under the guise of security: routing the separation barrier to enable the expansion of Israeli settlements in the Westbank (executive summary)*. Jerusalem

B'Tselem (2004). *Forbidden roads: the discriminatory West Bank road regime*. Information sheet. Jerusalem, 53p.

B'Tselem (2002). *Land grab: Israel's settlement policy in the West Bank (summary)*. Jerusalem [http://www.btselem.org/English/Publications/Summaries/200205_Land_Grab.asp].

B'Tselem (2001). *Tacit consent: law enforcement towards Israeli settlers in the Occupied Territories*. Informatino sheet. Jerusalem, 52p.

Defence for children international – Palestine section (2008). *Under attack: settler violence against Palestinian children in the Occupied Territory*. Jerusalem, 39p.

Local Aid Coordination Committee (2003). *The impact of Israel's separation barrier on affected West Bank communities*. Report of the mission to the Humanitarian and Emergency Policy Group (HEPG).
Ma'an Development Center (2008). *Apartheid roads. Promoting settlements, punishing Palestinians*, Ramallah, 44p.

Mandela Institute for Human Rights & JCHR for Human Rights (2004). *Palestinian prisoners: legal analysis*. Ramallah, 57p.

Strawson, J. (2005). *The international community's legal responses to Apartheid South Africa and the Israeli occupation of the West Bank, Gaza and East Jerusalem*. Paper delivered at a workshop entitled 'Legal analysis of the applicability of the Apartheid analogy to Israel and the Occupied Territories', organized by Avocats sans Frontières, Al-Ram, December 14-16 2005.

Waxman, D. en Peleg, I. (2008). *Israel's future: ethnic or bi-national state?* Paper presented at the annual conference of the Association for Israel Studies. Baruch College, City University of New York. [<http://www.aisraelstudies.org/Conferences/2008NYU/2008Papers/Waxman2008.pdf>].

Yesh Din – Volunteers for human rights (2007). *Backyard proceedings: the implementation of due process rights in the military courts in the occupied territories*. Tel Aviv: Yesh Din, 181p.

SITES, WEBPAGINA'S, ONLINE PAPERS

African History Glossary – Apartheid laws [december 2008; <http://africanhistory.about.com/od/Apartheidlaws/>].

Al Haq (2008a). Monitoring and documentation department. Field report october-december 2008 [mei 2009, Al Haq: <http://www.alhaq.org/pdfs/mdd-oct-dec-2008.pdf>].

Al Haq (2008b). Israeli settlements in the occupied Palestinian territory: questions and answers. [mei 2009, Al Haq: <http://www.alhaq.org/pdfs/q&a-settlements.pdf>].

Al Haq (2008c). Racial discrimination and Apartheid in the Israeli-Palestinian context: legal questions and answers. [mei 2009, Al Haq: <http://www.alhaq.org/pdfs/q&a-racial-discrimination-Apartheid.pdf>].

Anti Defamation League. The Apartheid Analogy: wrong for Israel [juni 2009; ADL: http://www.adl.org/israel/Apartheid/confronting_the_Apartheid_analogy.pdf].

B'Tselem (2009a). Land expropriation and settlements. [mei 2009, B'Tselem: <http://www.btselem.org/English/Settlements/Index.asp>].

B'Tselem (2009b). Use of firearms. [mei 2009, B'Tselem: <http://www.btselem.org/English/Firearms/Index.asp>].

B'Tselem (2009c). Beatings and abuse. [mei 2009, B'Tselem: http://www.btselem.org/English/Beating_and_Abuse/Index.asp].

B'Tselem (2009d). Restrictions on movement. [mei 2009, B'Tselem: http://www.btselem.org/English/Freedom_of_Movement].

B'Tselem (2009e). Separation barrier. [mei 2009, B'Tselem: http://www.btselem.org/English/Separation_Barrier/index.asp].

B'Tselem (2009f). Administrative punishment. [mei 2009, B'Tselem: http://www.btselem.org/English/Administrative_Detention/Index.asp].

B'Tselem (2009g). Torture. [mei 2009, B'Tselem: <http://www.btselem.org/English/Torture/Index.asp>].

B'Tselem (2009h). Land and water. [mei 2009, B'Tselem: <http://www.btselem.org/English/Water/Index.asp>].

Human Sciences Research Council of South Africa (2009a). Occupation, colonialism, Apartheid. A re-assessment of Israel's practices in the occupied Palestinian territories under international law. Cape Town. [juni 2009, HSRC: <http://www.hsrc.ac.za/Document-3227.phtml>].

Human Sciences Research Council of South Africa (2009b). Occupation, colonialism, Apartheid. A re-assessment of Israel's practices in the occupied Palestinian territories under international law. Executive summary. Cape Town. [juni 2009, HSRC: <http://www.hsrc.ac.za/Document-3230.phtml>].

Truth and Reconciliation Commission of South Africa (1998). Volume I. [december 2008, TRC: <http://www.doj.gov.za/trc/report/finalreport/Volume%201.pdf>].

UN Commission on Human Rights (2005). Report of the special rapporteur on the situation of human rights in the Palestinian territories occupied by Israel since 1967, John Dugard. [juni 2009, UN: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/42d66e880.html>].

UN Commission on Human Rights (2007). Report of the special rapporteur on the situation of human rights in the Palestinian territories occupied by Israel since 1967, John Dugard. [juni 2009, UN: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G07/105/44/PDF/G0710544.pdf?OpenElement>].

UN – Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) (2007). The Humanitarian Impact on Palestinians of Israeli Settlements and Other Infrastructure in the West Bank. [juni 2009, http://www.ochaopt.org/documents/TheHumanitarianImpactOfIsraeliInfrastructureTheWestBank_full.pdf]

Waxman, D. en Peleg, I., (2008). Israel's Future: Ethnic or Bi-National State?. Baruch College, City University of New York. [maart 2009, <http://www.aisraelstudies.org/Conferences/2008NYU/2008Papers/Waxman2008.pdf>].